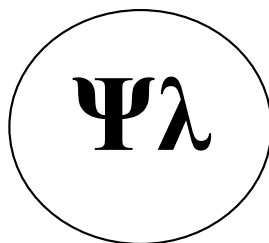

ISSN 2309-1797 (print)

ISSN 2415-3397 (online)

PSYCHOLINGUISTICS

Психолінгвістика. Психолінгвістика

Volume 28, Issue 1, 2020

Psycholinguistics (2020). Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University. 28 (1). 288 p.

The Collection of Research Papers of Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University was submitted in the category A journals among scientific qualified Ukrainian publications in the sphere of *Psychology* and *Philology*
(Minute № 612 from May 5th 2019)

Collection is included to international peer-reviewed open access journals and indexed in
Web of Science Core Collection (ESCI) and SCOPUS

EDITORIAL BOARD:

LARYSA O. KALMYKOVA, DSc. in Psychology, Professor (*Editor-in-Chief*)
MARYNA I. NAVALNA, DSc. in Philology, Professor (*Managing Editor*)
NATALIYA V. KHARCHENKO, DSc. in Psychology, Assistant Professor (*Executive Assistant*)

Responsible editors:

Kyuchukov H., DSc. in Pedagogy, Professor (Poland), **Volzhentseva I.**, DSc. in Psychology, Professor,
Mizin K., DSc. in Philology, Professor, **Lyla M.**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor,
Letiucha L., Ph.D. in Philology, Assistant Professor, **Skliarenko O.**, Ph.D. in Philology, Assistant
Professor, **Kyrychenko T.**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, **Kalmykov H.**, DSc. in Psychology,
Assistant Professor, **Mysan I.**, Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Adam Bartoszek, Ph.D. in Sociology, Professor (Poland).
Aleksandr F. Bondarenko, DSc. in Psychology, Professor, Academician of NAES of Ukraine (Ukraine).
Olena Ig. Goroshko, DSc. in Philology, DSc. in Sociology, Professor (Ukraine).
Dwivedi Ratnech, Ph.D. in Philology (India).
Jill G. de Villiers, Ph.D. in Psychology, Professor (USA).
Nadja N. Ruhl, Ph.D. in language and literary studies (Italy).
Larysa V. Zasiakina, DSc. in Psychology, Professor (Ukraine).
Oleksandr Kapranov, Ph.D. in Language, Assistant Professor (Norway).
Larysa F. Kompantseva, DSc. in Philology, Professor (Ukraine).
Nataliya O. Mykhalchuk, DSc. in Psychology, Professor (Ukraine).
New William, DSc. in Psychology, Professor (USA).
Natalya V. Ringblom, Ph.D. in Language (Sweden).
Valentina A. Romenkova, DSc. in Psychology, Professor (Latvia).
Olena O. Selivanova, DSc. in Philology, Professor (Ukraine).
Bogdan Trocha, DSc. in Philology, Professor (Poland).
Alexander M. Kholod., DSc. in Philology, Professor (Ukraine).
Vitalii A. Shymko, DSc. in Psychology, Professor (Ukraine).

Recommended by a Scientific Council of Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University (Transaction № 4 from November 24th 2020).

Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Переяслав: ФОП Домбровська Я.М. 2020. Вип. 28 (1). 288 с.

Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» внесено до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України із психологічних наук та філологічних наук (протокол № 612 від 07.05.2019 р.)

Збірник включено до міжнародних наукометричних баз
Web of Science Core Collection (ESCI) та SCOPUS

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

КАЛМИКОВА Л.О., д. психол.н., проф. (*головний редактор*)
НАВАЛЬНА М.І., д. філол. н., проф. (*заступник головного редактора*)
ХАРЧЕНКО Н.В., д. психол.н., доц. (*відповідальний секретар*)

Відповідальні редактори:

Кючуков Х.С., д. пед. н., проф. (Польща), **Волженцева І.В.**, д. психол. н., проф.,
Мізін К.І., д. філол. н., проф., **Лиля М.В.**, к. психол. н., доц., **Летюча Л.П.**, к. філол. н., доц.,
Склярченко О.Б., к. філол. н., доц., **Кириченко Т.В.**, к. психол. н., доц.,
Калмиков Г.В., д. психол. н., доц., **Мисан І.В.**, к. пед. н., доц.

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Бартошек Адам, доктор соціологічних наук (Ph.D.), професор (Польща).
Бондаренко О.Ф., доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України (Україна).
Горошко О.І., доктор філологічних наук, доктор соціальних комунікацій, професор (Україна).
Двіведі Ратнеш, доктор філософії (Ph.D.) (Індія).
де Віллерс Джилл, доктор філософії в галузі психології (Ph.D.), професор (США).
Руль Н., доктор філософії в галузі лінгвістики та літературознавства (Ph.D.) (Італія).
Засккіна Л.В., доктор психологічних наук, професор (Україна).
Капранов О., доктор філософії в галузі лінгвістики (Ph.D.), доцент (Норвегія).
Компанцева Л.Ф., доктор філологічних наук, професор (Україна).
Михальчук Н.О., доктор психологічних наук, професор (Україна).
Нью-Джордж Вільям, доктор психологічних наук, професор (США).
Рінгблом Н., доктор філософії в галузі лінгвістики (Ph.D.) (Швеція).
Роменкова В.А., доктор психологічних наук, професор (Латвія).
Селіванова О.О., доктор філологічних наук, професор (Україна).
Троха Богдан, доктор філологічних наук, професор (Польща).
Холод О.М., доктор філологічних наук, професор (Україна).
Шимко В.А., доктор психологічних наук, професор (Україна).

Рекомендовано Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 4 від 24 листопада 2020 р.).

Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: сб. науч. трудов. Переяслав: ФОП Домбровская Я.М. 2020. Вып. 28 (1). 288 с.

Сборник научных трудов ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» включен в **категорию «А»**
Перечня научных фаховых изданий Украины по психологическим наукам и филологическим наукам (протокол № 612 от 07.05.2019 г.)

Сборник включен в международные наукометрические базы
Web of Science Core Collection (ESCI) и SCOPUS

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

КАЛМЫКОВА Л.А., д. психол. н., проф. (*главный редактор*)
НАВАЛЬНАЯ М.И., д. филол. н., проф. (*заместитель главного редактора*)
ХАРЧЕНКО Н.В., д. психол. н., доц. (*ответственный секретарь*)

Ответственные редактора:

Ключуков Х.С., д. пед. н., проф. (Польша), **Волженцева И.В.**, д. психол. н., проф.,
Мизин К.И. д. филол. н., проф., **Лила М.В.**, к. психол. н., доц., **Летючая Л.П.**, к. филол. н., доц.,
Склярченко А.Б., к. филол. н., доц., **Кириченко Т.В.**, к. психол. н., доц.,
Калмыков Г.В., д. психол. н., доц., **Мысан И.В.**, к. пед. н., доц.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Бартошек Адам, доктор социологических наук (Ph.D.), профессор (Польша).
Бондаренко А.Ф., доктор психологических наук, профессор, академик НАПН Украины (Украина).
Горошко Е.И., доктор филологических наук, доктор социальных коммуникаций, профессор (Украина).
Двиведи Ратнеш, доктор философии (Ph.D.) (Индия).
де Виллерс Джилл, доктор философии в области психологии (Ph.D. in Psychology), профессор (США).
Руль Н., доктор философии в области лингвистики и литературоведения (Ph.D.) (Италия).
Засекина Л.В., доктор психологических наук, профессор (Украина).
Капранов А., доктор философии в области лингвистики (Ph.D.), доцент (Норвегия).
Компанцева Л.Ф., доктор филологических наук, профессор (Украина).
Михальчук Н.А., доктор психологических наук, профессор (Украина).
Нью-Джордж Вильям, доктор психологических наук, профессор (США).
Рингблом Н., доктор философии в области лингвистики (Ph.D.) (Швеция).
Роменкова В.А., доктор психологических наук, профессор (Латвия).
Селиванова Е.А., доктор филологических наук, профессор (Украина).
Троха Богдан, доктор филологических наук, профессор (Польша).
Холод А.М., доктор филологических наук, профессор (Украина).
Шимко В.А., доктор психологических наук, профессор (Украина).

Рекомендован Ученым советом ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» (протокол № 4 от 24 ноября 2020 г.).

CONTENT

Akimova Nataliia, Barabash Viktoria & Usyk Olena. The Role of Personal Internet Orientation in the Process of Internet Texts Understanding (<i>in Ukrainian</i>)	8
Zasiekina Larysa & Zasiekin Serhii. Verbal Emotional Disclosure of Moral Injury in Holodomor Survivors	41
Ivaniuk Hanna, Goroshko Olena & Melnyk Inna. Psychosemantic Meaning of the Concept of «Teacher» in the Linguistic Consciousness of Students of Pedagogical Specialties (<i>in Ukrainian</i>)	59
Kalmykova Larysa, Kharchenko Nataliia, Volzhentseva Iryna, Kalmykov Heorhii & Mysan Inna. Actualization of the Internal Speech Problems in Psycholinguistics of Communication: The Results of a Systematic Review and Meta-Analysis (<i>in Ukrainian</i>)	83
Kostruba Natalia & Virna Zhanna. Verbal Representation of the Concept «Sacrament» in Students' Linguistic Consciousness (<i>in Ukrainian</i>)	149
Kremen Vasyl & Ilyin Volodymyr. Psycholinguistic Peculiarities of the Discourse of Visual Epistemology: From Logos to Visio (<i>in Ukrainian</i>)	168
Maksymenko Serhii, Nemesh Olena, Maksymenko Ksenia & Nabochuk Alexander. Psychological Peculiarities of Understanding by Students Internet Texts	187
Mykhalchuk Nataliia & Hupavsheva Natalia. Facilitation of the Understanding of Novels by Senior Pupils as a Problem of Psycholinguistics	214
Tavrovetska Nataliia & Shebanova Vitaliia. Cross-Cultural Research of the Use of Obscene Language in the Youth Environment (<i>in Ukrainian</i>)	239
Shymko Vitalii & Babadzhanova Anzhela. Study of the Covid-19 Related Quarantine Concept as an Emerging Category of a Linguistic Consciousness	267

ЗМІСТ

Акімова Наталія, Барабаш Вікторія & Усик Олена. Роль інтернет-спрямованості особистості в процесі розуміння текстів Інтернету	8
Засєкіна Лариса & Засєкін Сергій. Вербально-емоційне виявлення моральної травми у свідків Голодомору (<i>англ. мовою</i>)	41
Іванюк Ганна, Горошко Олена & Мельник Інна. Психосемантичний зміст поняття «педагог» у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей	59
Калмикова Лариса, Харченко Наталія, Волженцева Ірина, Калмиков Георгій & Мисан Інна. Актуалізація проблематики внутрішнього мовлення в психолінгвістиці комунікації: результати систематичного огляду і метааналізу.	83
Коструба Наталія & Вірна Жанна. Вербальна репрезентація концепту «таїнство» у мовній свідомості студентів	149
Кремень Василь & Ільїн Володимир. Психолінгвістичні особливості дискурсу візуальної епістемології: від <i>logos</i> 'у до <i>visio</i>	168
Максименко Сергій, Немеш Олена, Максименко Ксенія & Набочук Олександр. Психологічні особливості розуміння студентами Інтернет-текстів (<i>англ. мовою</i>)	187
Михальчук Наталія & Хупавцева Наталія. Фасилітація розуміння старшокласниками літературних творів як психолінгвістична проблема (<i>англ. мовою</i>)	214
Тавровецька Наталія & Шебанова Віталія. Крос-культурне дослідження вживання обценної лексики у молодіжному середовищі	239
Шимко Віталій & Бабаджанова Анжела. Дослідження концепту коронавірусного карантину як нової категорії мовної свідомості (<i>англ. мовою</i>)	267

СОДЕРЖАНИЕ

Акимова Наталья, Барабаш Виктория & Усик Елена.
Роль интернет-направленности личности в процессе
понимания текстов Интернета *(на укр. языке)* 8

Засекина Лариса & Засекин Сергей.
Вербально-эмоциональное выявление моральной
травмы у свидетелей Голодомора *(на англ. языке)* 41

Иванюк Анна, Горошко Елена & Мельник Инна.
Психосемантическое содержание понятия «педагог»
в языковом сознании студентов педагогических
специальностей *(на укр. языке)* 59

**Калмыкова Лариса, Харченко Наталия, Волженцева Ирина,
Калмыков Георгий & Мысан Инна.** Актуализация
проблематики внутренней речи в психолингвистике
коммуникации: результаты систематического обзора
и метаанализа *(на укр. языке)* 83

Коструба Наталия & Вирна Жанна.
Вербальная репрезентация концепта «таинство»
в языковом сознании студентов *(на укр. языке)* 149

Кремень Василий & Ильин Владимир.
Психолингвистические особенности дискурса визуальной
эпистемологии: от *logos*'а к *visio* *(на укр. языке)* 168

**Максименко Сергей, Немеш Елена, Максименко Ксения &
Набочук Александр.** Психологические особенности
понимания студентами Интернет-текстов *(на англ. языке)* ... 187

Михальчук Наталья & Хупавцева Наталья. Фасилитация
понимания старшеклассниками литературных произведений
как психолингвистическая проблема *(на англ. языке)* 214

Тавровецкая Наталья & Шебанова Виталия.
Кросс-культурное исследование применения обценной
лексики в молодежной среде *(на укр. языке)* 239

Шимко Виталий & Бабаджанова Анжела.
Исследование концепта коронавирусного карантина
как новой категории языкового сознания *(на англ. языке)* ... 267

The Role of Personal Internet Orientation in the Process of Internet Texts Understanding

Роль інтернет-спрямованості особистості в процесі розуміння текстів інтернету

Nataliia Akimova¹
Ph.D. in Philology

Наталія Акімова¹
кандидат філологічних наук

E-mail: natashashadow8@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9952-1153>

Viktoriya Barabash²
Ph.D. in Pedagogy

Вікторія Барабаш²
кандидат педагогічних наук

E-mail: viktorija-k67@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8560-0851>

Olena Usyk³
Ph.D. in Pedagogy,
Associate Professor

Олена Усик³
кандидат педагогічних наук,
доцент

E-mail: usikof@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-9964-4292>

*¹Kropivnitsky Institute of State
and Municipal Administration*
✉ 73, Levytskoho Str., Kropivnitsky,
Ukraine, 25026

*¹Кропивницький
інститут державного
та муніципального управління*
✉ вул. Левитського 73,
Кропивницький, Україна, 25026

*²Centralukrainian National
Technical University*
✉ 8, Universitetsky Prospekt,
Kropivnitsky, Ukraine, 25006

*²Центральноукраїнський
національний технічний
університет*
✉ пр. Університетський, 8,
Кропивницький, Україна, 25006

³Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

³ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
✉ вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Original manuscript received December, 01, 2019

Revised manuscript accepted October, 07, 2020

ABSTRACT

Objective. *The article presents the results of an empirical study of the influence of the personal Internet orientation (personality changes on the Internet, typical behavior in cyberspace) on the Internet texts understanding.*

Materials & Methods. *Different theoretical methods and techniques were used for this purpose: deductive and inductive methods, analysis and synthesis, generalization, systematization. Empirical methods were used for this purpose: experiment (semantic and receptive), method of semantic and pragmatic interpretations, content analysis, subjective scaling procedure. Mathematical methods were used: primary statistics, checks on the normal nature of the data distribution, statistical output, taking into account statistical indicators of fashion and the scope of variation, correlation analysis. As well as some interpretive methods that are based on specific principles of systemic, active, cognitive, psycholinguistic approaches.*

Results. *The author distinguish three types of personal Internet orientation depending on the motivation and creativity of user behavior on the Internet. The basic level of personal Internet orientation includes users who access the Internet to meet the basic needs for food, physiology, safety and belonging to the community by searching for relevant information. A high level personal Internet orientation suggests that the user accesses the Internet to meet the highest needs related to respect, self-improvement and self-realization, that requires not only using, but also the creation of content. The middle level is intermediate between them.*

Conclusions. *As a result of empirical research involving 716 respondents from different regions of Ukraine, it was determined that the high level of personal Internet orientation facilitates to the reception and accuracy of recipients' expectations. It is accompanied by an improvement in cyberspace orientation, adaptation to its conditions, more real forecasts of the Internet texts content, more consistent attitude to the verbal environment of the Web. However, the quality and completeness of the Internet texts interpretation improve insignificantly with the evolution of Internet orientation. And the adequacy of the mark of the Internet texts complexity even decreases.*

Key words: *understanding, Internet text, perception, interpretation, emotional identification, motivation, user behavior, personal Internet orientation.*

Вступ

Життя сучасної людини важко уявити без інтернету. Його вплив на психіку особистості неодноразово поставав об'єктом наукових досліджень (Mantovani, 1996; Riva & Galimberti, 2001; Ерохин, 2011; Смолл & Ворган, 2011; Карр, 2013 та ін.). Тим часом досліджень своєрідності розуміння текстів інтернету очевидно недостатньо, у наявних наукових розробках цю проблему студіюють лише частково. Істотні особливості спілкування в Мережі, його відмінність від спілкування в реальному середовищі, спам, флуд, тролінг, тяжіння до письмового дискурсу визначено й доведено в таких наукових розвідках (Ferrara, Brunner & Whittemore, 1991; Cristal, 2004; Dresner, 2005; Herring, 2010; Горошко, 2009; Компанцева, 2009; Щипицина, 2011; Лукина, 2013 та ін.). Особистості в інтернеті та різним формам її проявів, змін в умовах віртуального середовища, самопрезентації, гендеру, інтернет-залежності присвячено значну кількість праць (Kraut et al., 1998; Young, 1998; Шевченко, 2002; Dresner, 2005; Посохова, 2006; Горошко, 2009; Наумова, 2008; Мелешников, 2010; Смолл & Ворган, 2011; Турецька, 2011; Ван Шилу, 2013; Карр, 2013; Войскунский, 2013; Лутовинова, 2013; Шпитцер, 2014 та ін.). Проте питання того як зміни особистості в інтернеті, її поведінка у кіберпросторі впливають на розуміння нею текстів інтернету досі не поставало предметом спеціалізованого дослідження. Емпіричне дослідження цього питання стало основою написання цієї розвідки.

Мета статті – здійснити науково обґрунтований аналіз ролі інтернет-спрямованості особистості в процесі розуміння текстів інтернету; на основі емпіричного дослідження визначити, як позначається психологічний вплив інтернет-спрямованості особистості на результатах розуміння.

Методи та методики дослідження

Для досягнення зазначеної мети були використані наступні теоретичні *методи*: (а) дедуктивний – як шлях від абстрактного до конкретного; (б) індуктивний – як узагальнення отриманих фактів; (в) аналіз – як шлях від цілого до частин; (г) синтез – як

шлях від частин до цілого; (д) узагальнення – як перехід на більш високу ступінь абстракції шляхом виявлення загальних ознак (властивостей, відношень, тенденцій розвитку і т. п.) предметів; (є) систематизація як зведення розрізнених знань у єдину наукову систему. Емпіричне дослідження проведене за допомогою таких психологічних та психолінгвістичних *методів*, як: (а) експеримент (семантизуючий та рецептивний експерименти); (б) метод семантичних і прагматичних інтерпретацій (комплексне тлумачення сенсу висловлювань на основі широкого контексту електронної ситуації концептуальний аналіз тексту (визначення змістовної структури, виокремлення домінант, ключових слів); (в) контент-аналіз; (г) процедура суб'єктивного шкалування (метод абсолютних оцінок). *Математична обробка даних* здійснювалася за допомогою первинної статистики, статистичного виводу, з урахуванням таких статистичних показників, як мода та розмах варіації, кореляційного аналізу (на основі коефіцієнта Пірсона). Також використовувалися інтерпретаційні методи, що ґрунтуються на конкретних принципах системного, діяльнісного, когнітивного, психолінгвістичного підходів. Вони спрямовані на пояснення отриманих результатів з точки зору первинних припущень та посилянь, інтеграцію отриманих емпіричних закономірностей у єдину наукову картину світу.

Результати та дискусії

Аналіз теоретичних та емпіричних моделей розуміння (Дейк & Кинч, 1988) та трактування розуміння як частини мовленнєвої діяльності (Леонтьев, 2001; Харченко, 2019) дозволяє виокремити важливу умову процесу розуміння – мотивацію, як один з визначальних компонентів будь-якої діяльності, вона має вплив на розуміння. У науковій літературі наявні різні підходи до класифікації мотивації. Мабуть, найпоширенішим є класифікація відповідно до потреб, які при цьому часто впорядковують за принципом піраміди А. Маслоу (Maslow, 1987). Не менш важливо щодо інтернет-середовища враховувати і цільовий компонент мотивації користувачів, тобто спрямованість на пошук/споживання інформації або ж на створення контенту. Відтак інтернет-спрямованість особистості визначаємо як параметр, що описує діяльність

особистості в інтернеті, акцентуючи типові види діяльності конкретного користувача в неті та їх репродуктивний чи креативний характер. Виокремлюємо три типи інтернет-спрямованості особистості: базового, середнього та вищого рівня. Базовий рівень інтернет-спрямованості особистості стосується тих користувачів, що звертаються до інтернету з метою задоволення базових потреб щодо їжі, фізіології, безпеки та приналежності до певної спільноти, маючи на меті пошук відповідної інформації. Вищий рівень інтернет-спрямованості особистості передбачає, що користувач звертається до інтернету, маючи на меті задоволення вищих потреб, пов'язаних з повагою від оточуючих та самовдосконаленням й самореалізацією. Реалізація цих потреб вимагає вже не лише споживання, а й створення контенту, креативного акту формування власної ділянки інтернет-середовища та очікування фідбеку щодо неї. Середній рівень є проміжним між ними. Проте на усіх рівнях користувачу потрібно вміти розуміти тексти інтернету, адекватно їх тлумачити і використовувати. Перехід реципієнтів в інтернеті з базового до вищого рівня інтернет-спрямованості особистості є свідченням не лише генези користувача, а й генези розуміння текстів інтернету.

Мотивація користувачів інтернету є специфічною, іноді викривленою чи компенсаторною по відношенню до реального середовища, вона також будується на загальнолюдських потребах, що реалізується у тих же загальних формах діяльності, які поміж тим в інтернеті набувають своєрідних ознак. Виходячи з наукових ідей, окреслених у працях учених (Романов, 2005; Посохова, 2006; Пиголенко, 2007; Турецька, 2011; Смолл & Воргаг, 2011; Карр, 2013; Шпитцер, 2014; Немеш, 2015 та ін.) про мотивацію та динаміку особистості користувача інтернету, ми визначили важливими показниками інтернет-спрямованості особистості потреби, що спонукають звертатися до інтернету (фізіологічні, потреби безпеки, приналежності, поваги та самореалізації), мету діяльності (пошук та споживання чи створення контенту) та спрямованість особистості на гру, навчання, працю чи спілкування (широта діяльності). Чим ширше перелік видів діяльності, що здійснює конкретна особистість в інтернеті, тим більше потреб вона реалізує таким чином і тим вище рівень її інтернет-спрямованості в Мережі Загалом, рівень інтернет-спрямованості особистості визначається комбінацією показників

широти діяльності в інтернеті та креативності. Креативність є важливим показником інтернет-спрямованості особистості, що визначає цілі та очікування, а також рівень активності особистості. Тож створювати власні інтернет-тексти наважуються лише ті, кому недостатньо існуючих інтернет-ресурсів для задоволення власних потреб. Зауважимо, що мова йде не лише про потреби особистості у реальному світі, а також про демо-потреби віртуального профілю такої особистості у неті. Широта використання окреслює інший бік інтернет-спрямованості особистості, дозволяючи розкрити шляхи задоволення потреб, їх зміст та, загалом, схарактеризувати рівень заглибленості у віртуальне життя. Частина користувачів сприймає інтернет як інструмент задоволення лише певних потреб, вони мають чіткі уявлення про те, що можна і чого не можна робити у кіберпросторі, зауважимо, що за цими імперативами стоїть низка власних правил, що виражають ціннісні орієнтації певної особистості. Зазначена мотиваційна система обмежує діяльність в інтернеті для такої особистості кількома звичними, прийнятними та виправданими видами діяльності. Інша частина користувачів інтерпретує та використовує Мережу як альтернативне середовище, у якому на відміну від реальності немає абсолютних заборон. Вони дозволяють собі робити в інтернеті все, тобто реалізувати будь-які свої потреби та прагнення, особливо ті з них, задоволення яких у реальному світі засуджується соціальними, моральними чи юридичними нормами.

Узагальнення отриманих статистичних даних дозволяє розрахувати систему критеріїв для визначення рівня інтернет-спрямованості особистості, виходячи з поведінки більшості як еталонного критерію, що визначає середній рівень ICO, відтак вищі показники інтерпретуємо як ознаку вищого рівня ICO, а нижчі – як риси базового рівня ICO (Табл. 1).

Таблиця 1. Критерії визначення рівня інтернет-спрямованості особистості

Критерії	Рівень інтернет-спрямованості особистості		
	Вищий (3 бали)	Середній (2 бали)	Базовий (1 бал)
Креативність (створення контенту)		так	ні
Широта використання (види діяльності)	4	2–3	1

На основі результатів дослідження спрямованості користування інтернетом по вибірці з 716 респондентів було розроблено систему критеріїв для визначення рівня досвідченості користувачів інтернету. Згрупована оцінка отриманих результатів дозволила встановити належність користувача до високого (5 балів), середнього (3–4 бали) чи низького рівня ІСО (2 бали). Вибірку дослідження склали викладачі й студенти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Кропивницького інституту державного та муніципального управління, Київського національного лінгвістичного університету, Херсонського державного університету, Запорізького національного технічного університету. Загалом вибірка складала 716 респондентів чоловічої та жіночої статі віком від 17 до 60 років, 83.5% жінок та 16.5% чоловіків. З опитуваними було проведено низку досліджень, зокрема семантизуючий та рецептивний експерименти, а також суб'єктивне шкалування.

В ході діагностичного експерименту респондентам було запропоновано низку питань з метою визначити рівень їх інтернет-спрямованості.

1. *Що Ви зазвичай робите в інтернеті?*
2. *Які ресурси, як правило, використовуєте? Скільки часу їм приділяєте у тиждень*
3. *Чи доводилося Вам щось писати в інтернеті? Що саме? Як часто?*

Відповідно до зазначених критеріїв ІСО було виявлено (рис. 1):

з вищим рівнем інтернет-спрямованості особистості (134 особи/18.7%),

з середнім рівнем інтернет-спрямованості (288 осіб/40.2%),

з базовим рівнем інтернет-спрямованості (294 особи/41.1%),

Базовий рівень інтернет-спрямованості особистості характеризує тих користувачів, які звертаються до інтернету з метою задоволення базових потреб щодо їжі, фізіології, безпеки та приналежності до певної спільноти, маючи на меті пошук (споживання) відповідної інформації. Їх діяльність обмежена окремими типовими для конкретної особистості видами. Вони сприймають інтернет як середовище в межах якого зручно

реалізувати лише певні форми діяльності, до яких вони звикли, або реалізація яких у реальному світі ускладнена низкою обставин.

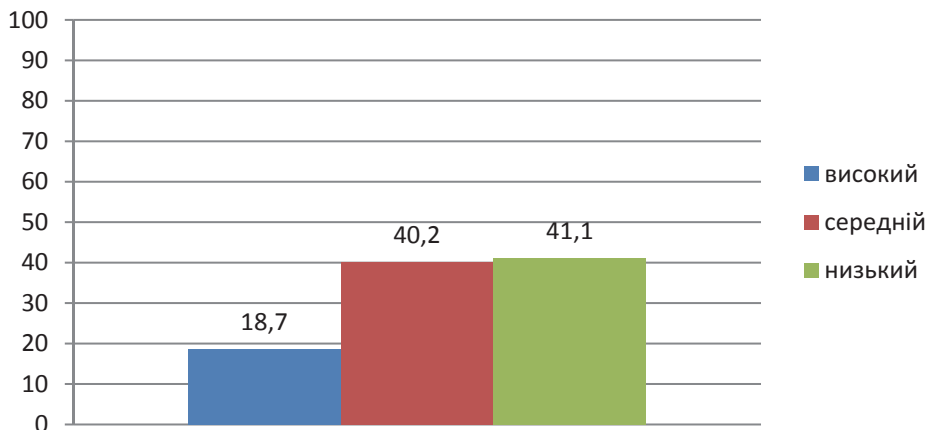

Рис. 1. Розподіл вибірки за рівнем інтернет-спрямованості особистості

Середній рівень інтернет-спрямованості особистості репрезентує відносно креативну діяльність в мережі, що реалізується в обмеженій кількості форм діяльності, типових для даного користувача. У цю групу були віднесені респонденти, які визнали, що хоча б одного разу створювали тексти інтернету, зокрема писали дописи, лишали коментарі чи відгуки, або полишали інший вербальний слід своєї діяльності у кіберпросторі. Однак, поміж тим їх діяльність в інтернеті є досить стереотипною, обмеженою кількома звичними формами, що дозволяють реалізувати обмежене коло потреб. Вони не мають на меті вдосконалення віртуального світу, його збагачення, створення власного куточку для самовираження власної віртуальної особистості.

Вищий рівень інтернет-спрямованості особистості передбачає, що користувач звертається до інтернету, маючи на меті задоволення вищих потреб, пов'язаних з повагою оточуючих та самовдосконаленням й самореалізацією, здійснюючи при цьому в інтернеті майже усі види діяльності та створюючи власний сегмент інтернет-середовища. Такі «громадяни інтернету» створюють тексти не у відповідь на вимогу віртуального середовища, не з огляду на правила видачі пошукових систем, вони виражають себе у власних текстах, пишуть те, що не дозволяють собі у реальності,

мотивують інших до розкриття і збагачення власної особистості у кіберпросторі. Для них інтернет – це величезний арсенал ресурсів задоволення власних потреб у різних формах та видах діяльності.

У ході експериментального дослідження ролі інтернет-спрямованості особистості в процесі розуміння текстів інтернету респондентам було запропоновано тексти інтернету (Додатки).

До кожного з текстів було запропоновано низку тотожних завдань:

1. *Про що цей текст? Поясніть.*
2. *Яким постає об'єкт обговорення?*
3. *Підкресліть незрозумілі слова, напишіть, якими словами Ви б їх замінили?*
4. *Поставте по 1-3 питання до цього тексту.*
5. *Оцініть ступінь складності розуміння (від 1 до 5: 1 – зовсім незрозуміло – 5 – зрозуміло без варіантів), підкресліть слова, що ускладнюють розуміння. 1 2 3 4 5*
6. *Оцініть рівень об'єктивності передачі інформації (О-об'єктивно, СК – суб'єктивно критично, СС – суб'єктивно схвально). О СК СС*
7. *Напишіть відгук до цього тексту.*
8. *Чи допомагає малюнок у розумінні цього тексту?*

Представимо аналіз успішності розуміння текстів інтернету за етапами розуміння з урахуванням рівня інтернет-спрямованості особистості.

На етапі рецепції. Систематизуючи результати рецепції залежно від рівня ІСО, перевіримо наскільки рівень інтернет-спрямованості особистості здатен впливати на результати розуміння текстів інтернету на етапі рецепції, орієнтуючись на показники активності рецепції та точності очікувань респондентів.

Активність рецепції залежно від рівня інтернет-спрямованості особистості зафіксовано в таблиці (Табл. 2).

У табл. 2 показано, що рівень інтернет-спрямованості особистості прямо пов'язаний з рівнем активності рецепції текстів інтернету. Користувачі з більш розвиненою мотивацією проглядають та інтерпретують дещо більше текстів, приблизно на 5.0%. Вочевидь, різниця в активності рецепції користувачів з вищим та базовим рівнем ІСО не така значна, як можна було б прогнозувати.

Таблиця 2. Активність рецепції текстів інтернету залежно від рівня інтернет-спрямованості особистості

Рівень ІСО	Активність рецепції текстів інтернету										Середнє значення	Середня к-ть проінтерпретованих текстів	
	Тексти												
	А	Б	В	Г	Д	Е	Є	Ж	З	І			
Вищий	%	96.0	90.0	91.0	75.0	78.0	67.0	69.0	69.0	54.0	58.0	74.7±18.8	8.3±2.64
Середній	%	95.0	94.0	87.0	69.0	80.0	64.0	65.0	72.0	46.0	62.0	73.4±44.96	8.4±1.80
Базовий	%	96.0	93.0	81.0	61.0	70.0	54.0	61.0	60.0	36.0	54.0	66.6±55.09	7.8±3.4
Усього	%	95.7	92.3	86.3	68.3	76.0	61.6	65.0	67.0	45.3	58.0	71.6	

Примітка: у таблиці зазначено, скільки відсотків респондентів з високим, середнім і низьким рівнем інтернет-спрямованості особистості проглянули кожен тип тексту інтернету. В останньому стовпчику вказано, скільки в середньому текстів інтернету прочитали респонденти з різним рівнем інтернет-спрямованості особистості.

Відтак для задоволення потреб важлива не стільки кількість проглянутих текстів (їх близько 8 в усіх групах), скільки, певно, глибина їх розуміння. Найбільше уваги привертають рекламні тексти побутової тематики, найменш цікаві – політичні тексти різних жанрів. Це є досить передбачуваним, оскільки рекламні тексти за жанром орієнтовані на базові та соціальні потреби. Вони дозволяють людині задовольнити одні потреби, натомість одразу створюють на їх місці інші. Політичні тексти також здатні створювати нові потреби, а от їх потенціал задоволення існуючих досить обмежений. Більше половини респондентів з вищим рівнем ІСО прочитали усі запропоновані тексти (розмах варіації 54–96%). Простежується чітка тенденція зниження активності рецепції зі зростанням кількості прочитаних текстів у цій групі, що, можливо, пов’язана з ефектом первинності, а також надмірною завантаженістю необхідною інформацією. Як наслідок картина світу цих досліджуваних сильно залежить від порядку прочитання, відтак, тексти, що подано на початку переліку, мають значно більший прагматичний потенціал. Респонденти з середнім рівнем ІСО також репрезентували досить високий рівень рецепції, загалом їх показники дещо нижчі (зокрема, розмах варіації 46–95%), хоча вони проінтерпретували найбільше текстів. Активність їх рецепції

не пов'язана ані з порядком подання стимульного матеріалу, ані зі складністю пропонованих текстів. Сплески активності викликають у них «корисні» тексти мему та відгуку. Слабкість ефекту перевантаження в цій групі, пояснює їх високі показники активності рецепції, а чіткі уявлення про корисний потенціал текстів окремих жанрів обґрунтовують сплески активності. Респонденти з ІСО базового рівня проглянули в середньому 7–8 текстів. Найскладнішим для них виявився політичний жарт з інвективною лексикою, їх сприйняття більш вибіркоче (розмах варіації 36–96%), найцікавіші для них також були рекламні тексти, чат та мем, досить звичні економічні форуми, політичні новини та побутові відгуки. Обмежені соціальними та моральними нормами уявлення про публічний текст (текст ЗМІ) призвели до різкого спаду активності рецепції щодо епатажного політичного посту. Динаміка активності рецепції респондентів кожної групи зображена на графіку (Рис. 2).

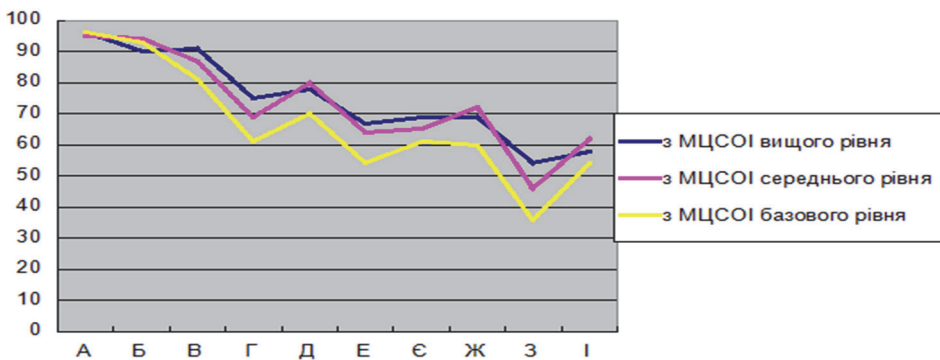

Рис. 2. Динаміка активності рецепції респондентів залежно від рівня інтернет-спрямованості особистості

Помітно нижчі показники активності рецепції респондентів з базовим рівнем ІСО закономірно узгоджуються з обмеженістю їх уявлень щодо корисного потенціалу текстів інтернету, чим і пояснюється зазначена динаміка рецепції. З іншого боку криві Гауса на позначення закономірностей активності рецепції опитуваних з вищим та середнім рівнем ІСО неодноразово перехрещуються, що свідчить про подібність їх інтересу до текстів інтернету.

Оцінки за критерієм точності очікувань представлено у таблиці (Табл. 3).

Таблиця 3. Точність очікувань реципієнтів залежно від інтернет-спрямованості особистості

Рівень ІСО	Показник	Точність очікувань		Середнє значення
		За назвою	За ілюстрацією	
Вищий	текстів	3.0±1.23	1.2±1.05	45.0%
	%	50.0%	40.0%	
Середній	текстів	2.5±1.04	1.2±1.22	41.0%
	%	42.0%	40.0%	
Базовий	текстів	2.3±1.36	0.9±1.13	34.2%
	%	38.3%	30.0%	

Аналіз статистичних даних відповідей свідчить, що інтернет-спрямованість особистості детермінує точність очікувань. Більш мотивовані читачі зазвичай роблять більш точні прогнози (респонденти з вищим рівнем ІСО правильно передбачають 45.0% текстів інтернету, тоді як з базовим – лише 34.2% таких текстів). Користувачі з ІСО базового рівня гірше прогнозують зміст інтернет-тексту за назвою, і лише один з трьох здатен зробити правильний прогноз за малюнком. Певно, розширення мотивації використання інтернету змушує людину вчитись швидко орієнтуватися на теренах віртуального середовища, визначаючи, який текст буде корисним для задоволення її потреби, а якій ні. У дослідженнях, присвячених психології інтернету, цей феномен отримав назву «пузир фільтрів» (Шпитцер, 2014; Карр, 2013), тобто здатність людини генерувати власну індивідуальну інтуїтивну систему критеріїв, що дозволяють швидко зорієнтуватися щодо ступеня корисності того чи іншого тексту. Саме цей феномен уможливорює та пояснює поведінку браунінгу (інша назва «веб-серфінг») в інтернеті. Відтак, поглиблення мотивації користування інтернетом та розширення звичних видів та форм діяльності у віртуальному середовищі позначається утворенням інтуїтивної системи ціннісних фільтрів, що сприяють більш точному прогнозуванню змісту текстів, що у свою чергу також може бути опосередковано пов'язано з накопиченням досвіду користування інтернетом чи формуванням специфічної форми віртуального мислення. З зазначеного закономірно слідує, що підвищення рівня інтернет-спрямованості особистості сприятиме більш коректному прогнозуванню щодо змісту текстів інтернету, про що свідчить різниця у точності прогнозів користувачів з

високим, середнім та базовим рівнем ІСО. Проте навіть користувачі з розвиненою мотивацією здатні правильно передбачити лише половину текстів за назвою та дещо менше за ілюстрацією. Загальна низька точність прогнозування детермінує значну частину помилок розуміння на етапі рецепції та вказує на низьку якість поверхневого розуміння.

На етапі інтерпретації до раціонального осмислення залучаються дії та операції мислення, пам'яті, мовлення, що в результаті визначають адекватність інтерпретації текстів інтернету (АІТІ) та повноту інтерпретації текстів інтернету (ПІТІ), які також можуть бути пов'язані з інтернет-спрямованістю особистості. Для перевірки цього припущення було вираховано середню кількість смислових домінант, що змогли тлумачити респонденти залежно від рівня їх ІСО у кожному тексті окремо та загалом. Зіставлення результатів за кожним окремим текстом дозволяє встановити закономірності динаміки інтерпретації у кожній групі респондентів, а середні показники – вирахувати істотність впливу ІСО на процес розуміння на етапі інтерпретації. Відповідні емпіричні результати узагальнено у таблиці 4.

Таблиця 4. Адекватність та повнота інтерпретації текстів інтернету залежно від інтернет-спрямованості особистості

Рівень ІСО	Показник	Текст інтернету										Загальне значення
		А	Б	В	Г	Д	Е	Є	Ж	З	І	
Вищий	АІТІ домінант	1.8	1.6	2.1	1.5	1.1	1.2	1.7	1.4	0.9	1.1	14.4±0.37
	ПІТІ (%)	36.0	40.0	53.0	21.0	28.0	20.0	21.0	28.0	18.0	14.0	27.9%
Середній	АІТІ домінант	1.8	1.6	1.8	1.4	1.2	1.2	1.6	1.4	0.6	1.0	13.6±0.37
	ПІТІ (%)	36	40	45	20	30	20	20	28	12	13	26.4%
Базовий	АІТІ домінант	1.8	1.6	1.7	1.2	1.0	1.0	1.7	1.0	0.5	1.0	12.5±0.43
	ПІТІ (%)	36	40	43	17	25	17	21	20	10	13	24.2%
Загальна кількість домінант у тексті інтернету		5	4	4	7	4г 2м	6	8г 1м	5	5	8г 1м	60

Аналіз табличних даних дозволяє стверджувати, що адекватність інтерпретації текстів інтернету знаходиться у прямій

залежності від інтернет-спрямованості особистості. Чим більше розвинута мотивація користування, тим точніша інтерпретація. Відтак адекватність та повнота інтерпретації текстів інтернету залежить від специфіки інтернет-спрямованості особистості.

Аналіз динаміки процесу інтерпретації у кожній групі опитуваних все ж таки дозволив встановити низку закономірностей. Зокрема, якість інтерпретації респондентів з розвинутою мотивацією пов'язана з активністю їх рецепції (тут також спрацьовує ефект первинності, перші три тексти було інтерпретовано найкраще) і не залежить від специфіки текстів. Респонденти з ІСО середнього та базового рівня в середньому раціонально осмислюють лише чверть смислового змісту текстів інтернету. Помітно, що досліджувані з ІСО середнього рівня точніше інтерпретують побутові тексти (мем, відгук), ніж користувачі з ІСО базового рівня. Динаміка адекватності та повноти інтерпретації текстів інтернету залежно від рівня інтернет-спрямованості особистості позначена на графіку (Рис. 3.).

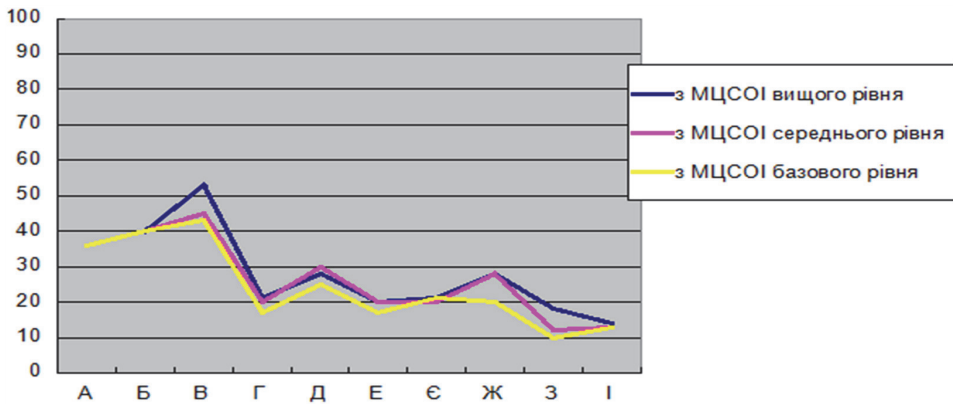

Рис. 3. Динаміка адекватності та повноти інтерпретації текстів інтернету залежно від рівня інтернет-спрямованості особистості

Як видно з графічного зображення, показники успішності інтерпретації неістотно різняться залежно від рівня інтернет-спрямованості особистості. Більш-менш істотні відмінності зафіксовано щодо тлумачення текстів чату та відгуку, які респондентам з вищим та середнім рівнем ІСО вдалося тлумачитися дещо краще. Такі незначні сплески скоріше за все зумовлені не стільки жанровою своєрідністю виокремлених текстів, скільки

уявленнями щодо їх корисності, поширеними в інтернеті, та відсутністю аналогічного стереотипу у реальному середовищі.

На етапі емоційної ідентифікації. Емоційне розуміння містить оцінку зрозумілості текстів інтернету (ОЗТІ) та узгодження емоційного ставлення до текстів інтернету (УЕСТІ). Оцінка зрозумілості текстів інтернету передбачає репрезентацію уявлень респондентів щодо складності текстів інтернету, виражену у формі п'ятибальної шкали, де 1 позначає – зовсім незрозуміло, а 5 – зрозуміло цілком і без варіантів. Результати наведено у таблиці (Табл. 5).

Таблиця 5. Оцінка зрозумілості текстів інтернету залежно від інтернет-спрямованості особистості

Рівень ІСО	Середня оцінка зрозумілості тексту інтернету										Середнє значення
	А	Б	В	Г	Д	Е	Є	Ж	З	І	
Вищий	4.0	3.9	4.3	3.9	4.1	3.9	3.6	4.1	3.1	3.8	3.9±0.33
Середній	3.8	3.9	4.0	3.8	3.8	3.5	3.6	3.8	3.1	3.6	3.7±0.26
Базовий	3.5	3.7	3.6	3.7	3.6	3.2	3.1	3.5	3.2	3.4	3.5±0.22

Рівень інтернет-спрямованості особистості, орієнтуючись на середні значення, представлені в таблиці, прямо пов'язаний з оцінкою зрозумілості текстів інтернету. Користувачам з ІСО вищого рівня тексти інтернету здаються простішими, ніж досліджуваним з базовою мотивацією використання інтернету. Реалізація потреб через інтернет здається їм простішою, ніж пошук відповідних можливостей у реальному житті, спрацьовує психологічний механізм переносу, відповідно й тексти інтернету оцінюються оптимістичніше. Найлегшими для розуміння, на думку опитуваних з розвинутою мотивацією використання Мережі, виявилися тексти технічного чату, мему та відгуку, тобто тексти жанрів, найбільш характерних для інтернету, що у віртуальному середовищі функціонують значно ширше, ніж у реальному. На відміну від того, респондентам з мотивацією базового рівня здалися найлегшими рекламний текст про пасок та економічне повідомлення про корупцію, тобто тексти, що є однаково поширеними як в інтернеті, так і в реальному медіа світі. Найскладнішим більшість опитуваних визначили текст жартівливого посту з коментарями (що містить

знижену лексику). Проте користувачі з мотивацією базового рівня навіть складніше оцінили технічний пост та політичну новину (тоді як політичний пост оцінили середньою складністю), що свідчить про тенденцію непослідовної та обережної оцінки складності текстів інтернету досліджуваними з цієї групи.

Для визначення адекватності оцінки маємо встановити співвідношення оцінки складності розуміння з показником повноти інтерпретації текстів інтернету, що дозволяє вирахувати показник неадекватності оцінки і встановити коефіцієнт їх співвідношення, для цього середню оцінку складності, отриману від респондентів, переводимо у 100 бальну шкалу та зіставляємо з середнім результатом повноти та адекватності інтерпретації (Табл. 4.), що виражений також у 100 бальній шкалі відсотків. Різницю між цима показниками вважаємо коефіцієнтом неадекватності, що зазначено у таблиці (Табл. 6).

Таблиця 6. Адекватність оцінки складності розуміння текстів інтернету залежно від інтернет-спрямованості особистості

Рівень ІСО	Показник	Текст інтернету										Середнє значення	Коефіцієнт неадекватності	Коефіцієнт адекватності
		А	Б	В	Г	Д	Е	Є	Ж	З	І			
Вищий	ОЗТІ	4.0	3.9	4.3	3.9	4.1	3.9	3.6	4.1	3.1	3.8	3.9±0.33	50.1	49.9
	бали	80	78	86	78	82	78	72	82	62	76	78±6.60		
	ПТІ (%)	36.0	40.0	53.0	21.0	28.0	20.0	21.0	28.0	18.0	14.0	27.9%		
Середній	ОЗТІ	3.8	3.9	4.0	3.8	3.8	3.5	3.6	3.8	3.1	3.6	3.7±0.26	43.6	56.4
	бали	76	78	80	76	76	70	72	76	62	72	70±5.12		
	ПТІ (%)	36.0	40.0	45.0	20.0	30.0	20.0	20.0	28.0	12.0	13.0	26.4%		
Базовий	ОЗТІ	3.5	3.7	3.6	3.7	3.6	3.2	3.1	3.5	3.2	3.4	3.5±0.22	45.8	54.2
	бали	70	74	72	74	72	64	62	70	64	68	70±4.35		
	ПТІ (%)	36.0	40.0	43.0	17.0	25.0	17.0	21.0	20.0	10.0	13.0	24.2%		

Аналіз статистичних даних дозволяє стверджувати, що досліджуваним з усіх груп тексти інтернету здаються майже вдвічі простішими, ніж це виявилось для них насправді. Про це свідчать показники коефіцієнту адекватності від 49.9 до 56.4. Цікаво, що

найбільше помиляються в оцінці текстів саме користувачі з ІСО вищого рівня, оскільки в цій групі зафіксовано найвищий показник неадекватності – 50.1. Вочевидь, звичка реалізовувати свої потреби в інтернеті, аж ніяк не сприяє адекватності оцінки шляхів їх задоволення. Проте цей факт пояснює певною мірою механізми інтернет-залежності: оскільки інтернет-діяльність реалізується переважно за допомогою текстів, то їх неадекватна оцінка призводить до неадекватної оцінки потенціалу інтернету щодо задоволення потреб. Отже, спосіб задоволення потреб в віртуальному середовищі здається таким користувачам вдвічі ефективнішим, ніж виявляється насправді, тому вони можуть витратити на реалізацію потреб вдвічі більше часу, ніж планували. Найбільш неадекватні оцінки складності в усіх групах користувачів отримали тексти політичних постів та економічних форумів, їх коефіцієнт неадекватності оцінки по різних групах і текстах складає від 55 до 62 балів, така тематика досить поширена і в інтернеті, і в реальному світі. Тож ці тексти здаються респондентам звичними і знайомими і тому, певно, оцінюються як більш прості, проте розібратися у їх змісті досить складна задача для непідготовленого читача.

Загалом, усі оцінки респондентів сильно відрізняються від їх фактичних можливостей інтерпретації цих текстів. Це наводить на думку, що оцінка складності текстів інтернету складне завдання для непідготовленого реципієнта. Ця навичка не формується автоматично з накопиченням досвіду, генезою мисленнєво-мовленнєвого розвитку чи зростанням інтернет-спрямованості особистості, про що свідчить різниця у коефіцієнті неадекватності користувачів з різним рівнем ІСО. А відтак оптимізація оцінки зрозумілості текстів інтернету є завданням спеціального навчання щодо читання текстів віртуального середовища.

Важливим проміжним результатом розуміння на етапі емоційної ідентифікації є узгодженість емоційного ставлення до тексту інтернету, що вираховується як співставлення конотативних оцінок вторинного тексту. Статистичні результати констатуючого експерименту зазначені у таблиці (Табл. 7).

Результати, що представлені у табл. 7, дають підстави стверджувати, що користувачі з вищим та середнім рівнем ІСО ставляться до текстів інтернету здебільшого критично, тоді як опитувані з базовим рівнем ІСО оцінюють тексти переважно

схвально. Відтак, респонденти, яким властиво задовольняти свої потреби через інтернет все ж розуміють, що відповідний потенціал інтернет-текстів є досить обмеженим, але, хоча це й парадоксально, продовжують широко використовувати інтернет-ресурси для реалізації власних потреб. На відміну від них, ті, хто користуються інтернетом для задоволення обмеженого кола потреб та здійснення лише кількох видів діяльності, оцінюють тексти інтернету більш позитивно. Акумуляція такого позитивного підкрєплення у свою чергу має закономірно призвести до розширення сфер діяльності у віртуальному середовищі та зростання рівня ІСО.

Таблиця 7. Оцінка узгодженості емоційного ставлення до текстів інтернету залежно від інтернет-спрямованості особистості

Рівень інтернет-спрямованості особистості	% узгоджених ставлень до текстів інтернету										Середній % узгоджених ставлень	% респондентів, що висловили своє ставлення	Домінуюче ставлення
	А	Б	В	Г	Д	Е	Є	Ж	З	І			
Високий	30	24	22	22	12	27	22	29	39	25	25.1	65.3	Критичне –А,В,Г,Є,З,І Схвальне – Б,Д,Е,Ж
Середній	28	22	17	19	19	15	23	21	26	15	19.2	71.5	Критичне –А,Г,Д,Е,Є,З,І Схвальне – Б,Ж
Низький	27	16	17	16	16	15	13	6	23	10	16.7	61.4	Критичне –А,Г,Є,З,І Схвальне – Б,В,Д,Е,Ж

Нейтральні оцінки в усіх групах є малочисельними. Найбільше відрізняється ставлення до тексту технічного чату з оптимістичним прогнозом щодо розвитку транспорту, який користувачі з розвиненою мотивацією сприймають здебільшого критично, тоді як досліджувані з ІСО базового рівня схильні довіряти отриманій інформації. Така ж тенденція спостерігається й щодо політичного посту, але менш виражено. Вочевидь, з розвитком інтернет-спрямованості користувачів знижується їх рівень довіри до текстів інтернету (зниження рівня довіри засвідчує зростання критичності, зокрема щодо текстів В, Д, Е з табл. 7).

Загалом, найлегше оцінювати власне ставлення до тексту вдається користувачам з ІСО середнього рівня (72.0% досліджуваних цієї групи зробили це), проте найбільш узгодженими і послідовними є оцінки користувачів з вищим рівнем ІСО (25.1%), на відміну від користувачів з базовою мотивацією (16.7%). Відтак простежується тенденція збільшення узгодженості оцінки з розвитком інтернет-спрямованості особистості. Якісні розбіжності в оцінці текстів пов'язані як з рівнем інтернет-спрямованості особистості, так і з жанрово-тематичними характеристиками текстів інтернету. Зокрема, найскладнішим для користувачів з ІСО вищого рівня виявилось емоційне узгодження щодо тексту жартівливого мему про тротуар. Ці складності закладені конотативною структурою тексту і посилені його презентативністю (асоціативністю), оскільки вербальна частина повідомлення має схвальний характер (створений позитивними конотаціями слова «ідеальний»), тоді як візуальна частина акцентує негативні емоції (пов'язані з поганою дорогою). Досліджувані з ІСО вищого рівня зрозуміли обидва емоційні повідомлення, що й пояснює складності емоційного узгодження. Труднощі узгодженості емоційного ставлення користувачів з ІСО базового рівня стосуються більшою мірою політичних текстів критичного характеру, конотативна структура яких є досить прозорою. Певно, складності оцінки виникли через проекцію політичної позиції читачів на авторські конотації. Невміння відрізнити власне ставлення від авторського є показником низького рівня розвитку читацьких вмінь і напрямком потенційної корекційно-розвивальної роботи. Найбільше схвальних оцінок отримали рекламний текст про пояс та відгук. В цих текстах позитивна авторська оцінка сформована ціною рекламованого товару (яку більшість користувачів оцінили як низьку, прийнятну) та позитивним змістом відгука.

Відтак, оцінкою зрозумілості текстів інтернету прямо пов'язана з рівнем інтернет-спрямованості особистості. Чим більше активно творить користувач інтернету свій контент, тим простішими йому здаються й інші тексти кіберпростору. Користувачам з ІСО вищого рівня тексти інтернету здаються простішими, ніж досліджуваним з базовою мотивацією використання Мережі. Крім того визначено, що користувачі з вищим рівнем ІСО дещо легковажно ставляться до текстів інтернету. Найлегшими для розуміння, на думку опитуваних з розвиненою мотивацією використання Мережі, виявилися тексти

жанрів, найбільш поширених та характерних для інтернету. На відміну від того, респондентам з мотивацією базового рівня здалися найлегшими тексти, що є однаково поширеними як в інтернеті, так і в реальному медіа світі. Зафіксовано, що досліджуваним з усіх груп тексти інтернету здаються майже вдвічі простішими, ніж це виявилось для них насправді. Парадоксально, що найбільше помиляються в оцінці текстів саме користувачі з вищим рівнем ІСО. Певно, звичка реалізовувати свої потреби в інтернеті, аж ніяк не сприяє адекватності оцінки шляхів їх задоволення. Виявлено, що користувачі з вищим рівнем ІСО ставляться до текстів інтернету здебільшого критично, тоді як опитувані з базовим рівнем ІСО оцінюють тексти переважно схвально. Відтак наявність такого позитивного підкрплення у свою чергу має закономірно призвести до розширення сфер діяльності у віртуальному середовищі та зростання рівня ІСО. Крім того виявлено, що розвитком інтернет-спрямованості користувачів знижується їх рівень довіри до текстів інтернету. Також зафіксована тенденція збільшення узгодженості оцінки з розвитком інтернет-спрямованості особистості.

Підсумуємо показники успішності розуміння текстів інтернету залежно від рівня інтернет-спрямованості особистості у табл. 8.

Таблиця 8. Залежність успішності розуміння текстів інтернету (у відсотках) від рівня інтернет-спрямованості особистості

Рівень ІСО	Етап рецепції		Етап інтерпретації		Етап емоційної ідентифікації	
	АРТІ	ТОР	АІТІ та ПІТІ	ОЗТІ	УЕСТІ	
Високий	83	50.0	40	27.9	49.9	25.1
Середній	84	42.0	40	26.4	56.4	19.2
Низький	78	38.3	30	24.2	54.2	16.7
Різниця між високим та низьким рівнем (%)	5	11.7	10	3.7	-4.3	8.4
Коефіцієнт кореляції	0.18	0.14	0.09	0.17	0.18	0.16

Примітка: прийнятний рівень значущості $r=0,06$ при $n=1432$ та $p=0,05$

Отже, успішність розуміння текстів інтернету на етапі рецепції залежить від рівня інтернет-спрямованості особистості.

Жанрово-тематичні уподобання досліджуваних та динаміка їх зацікавленості опосередковано розкривають їх уявлення щодо корисності текстів інтернету для задоволення потреб. Крім того у досліджуваних з високим рівнем ІСО виявлена тенденція зниження активності рецепції зі зростанням кількості прочитаних текстів, що детермінована ефектом первинності та швидким пересиченням необхідною інформацією. Щодо опитуваних з середнім рівнем ІСО, то зафіксовано, що сплески активності рецепції викликають у них «корисні» тексти. Динаміка активності рецепції респондентів з базовим рівнем ІСО детермінована соціальними та моральними стереотипами про публічний текст. Також було встановлено, що більш мотивовані читачі зазвичай роблять більш точні прогнози за назвою ($r=0.14$) та ілюстрацією ($r=0.09$). Підтверджено, що поглиблення мотивації користування інтернетом та розширення звичних видів та форм діяльності у віртуальному середовищі позначається утворенням інтуїтивної системи ціннісних фільтрів – «пузиря фільтрів». Виявлено низьку якість поверхневого розуміння, що дозволяє адекватно прогнозувати у кращому випадку лише половину текстів інтернету.

Успішність інтерпретації також залежить від рівня інтернет-спрямованості особистості ($r=0.17$). Успішність інтерпретації респондентів з розвинутою мотивацією пов'язана з активністю їх рецепції і не залежить від специфіки текстів. Щодо опитуваних з середнім та базовим рівнем ІСО якість та повнота їх інтерпретації текстів інтернету також не пов'язана зі своєрідністю інтернет-тексту, а скоріше за все корелює з їх уявленнями щодо суб'єктивної корисності даного тексту.

Успішність розуміння текстів інтернету на етапі емоційної ідентифікації певною мірою залежить від рівня інтернет-спрямованості особистості. З поглибленням віртуального життя користувачі оцінюють тексти інтернету більш однорідно. Їм легше вдається усвідомлювати власне ставлення до текстів інтернету, воно стає більш узгодженим. Проте, усі читачі більше ніж у половині випадків недооцінюють складність текстів інтернету, поділяють тексти на схвальні та критичні. З розвитком інтернет-спрямованості адекватність оцінки текстів не зростає, а, навпаки, погіршується, проте зростає усвідомленість оцінки (тому між ОЗТІ та ІСО позитивна кореляція 0.18). Натомість рівень узгодженості

емоційного ставлення покращується ($r=0.16$). Досліджуваним з усіх груп тексти інтернету здаються майже вдвічі простішими, ніж це виявилось для них насправді.

Висновки

Високий рівень інтернет-спрямованості особистості сприяє активізації рецепції та точності очікувань реципієнтів, позначаючись поліпшенням орієнтації у кіберпросторі, адаптації до його умов, більш успішним прогнозами змісту текстів інтернету, більш послідовним ставленням до вербального середовища Мережі. Проте якість та повнота трактування текстів інтернету майже не прогресує з поглибленням мотивації використання інтернету, а адекватність оцінки складності текстів інтернету навіть знижується.

У подальших дослідженнях плануємо проаналізувати значимість об'єктивних чинників (зумовлених специфікою текстів інтернету) в процесі розуміння текстів інтернету.

Література

- Ван, Шилу. (2013). Интернет-зависимость у участников компьютерных игр. *Дисс. канд. психол. наук*. Москва. 216 с.
- Войскунский, А.Е. (2013). Актуальность психологии Интернета. Ю.П. Зинченко, А.Е. Войскунский, Т.В. Корнилов (Ред.), *Материалы Всероссийской научной конференции «Идеи О.К. Тихомирова и А.В. Брушлинского и фундаментальные проблемы психологии (к 80-летию со дня рождения)*. (Москва, 30.05.2013 – 1.06.2013), (с. 50–52). Москва: Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова.
- Горошко, Е.И. (2009). Интернет-жанр и функционирование языка в Интернете: попытка рефлексии. *Жанры речи*, 6, 11–27.
- Дейк, ван, Т.А., & Кинч, В. (1988). Стратегии понимания связного текста. *Новое в зарубежной лингвистике*, 23, 153–211.
- Ерохин, Д.О. (2011). Информационная среда как фактор формирования ценностей молодежи. *Дисс. канд. психол. наук*. Москва.
- Карр, Н. (2013). *Пустышка. Что Интернет делает с нашими мозгами* (Пер. с англ. П. Миронова). Санкт-Петербург: BestBusinessBooks.
- Компанцева, Л.Ф. (2009). *Интернет-лінгвістика*. Київ: Наук.-вид. відділ НАСБ України.
- Леонтьев, А.А. (2001). *Язык и речевая деятельность в общении и педагогической психологии*. Москва: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОДЭК».
- Лукина, Н.А. (2013). Психологические особенности опосредованного Интернетом межличностного общения студентов. *Дисс. канд. психол. наук*. Самара.

- Лутовинова, О.В. (2013). Языковая личность в виртуальном дискурсе. *Автореф. дисс. докт. филол. наук*. Волгоград.
- Мелешников, А.А. (2010). Восприятие личности по фотографии при общении в Интернет: на материале сайтов знакомств. *Дисс. канд. психол. наук*. Ярославль.
- Наумова, Т.А. (2008). Образ «Я» Интернет-зависимых и Интернет-независимых социальных агентов в виртуальном пространстве. *Дисс. канд. психол. наук*. Ярославль.
- Немеш, О.М. (2015). *Практична психологія віртуальної реальності*. (Монографія). Київ: Видавничий дім «Слово».
- Пиголенко, І.В. (2007). Інтернет-технології як засіб формування ціннісних орієнтацій студентства на шляху до інформаційного суспільства (на прикладі НТУУ «КПІ»). *Автореф. дисс. канд. філос. наук*. Київ. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова.
- Посохова, В.В. (2006). Соціально-психологічні особливості формування життєвих планів Інтернет-залежної молоді. *Автореф. дисс. канд. психол. наук*. Київ: Ін-т соц. та політ. психології АПН України.
- Романов, И.В. (2005). Влияние интернет-среды на индивидуально-психологические качества пользователей научно-информационных сайтов. *Дисс. канд. психол. наук*. Иваново.
- Смолл, Г., & Ворган, Г. (2011). *Мозг онлайн. Человек в эпоху интернета* (Пер. с англ. Б. Козловского). Москва: Колибри, Азбука-Атикус.
- Турецька, Х.І. (2011). Особистісна ідентичність схильних до Інтернет-залежності осіб. *Автореф. дисс. канд. психол. наук*. Київ: НАПН України; Ін-т соц. та політ. психології.
- Харченко, Н.В. (2019). Психологія розвитку аудіювання у дітей дошкільного віку. *Автореф. дис. д-ра психол. наук*. Переяслав.
- Шевченко, И.С. (2002). Вариативность самопрезентации личности в Интернет-общении. *Автореф. дисс. канд. психол. наук*. Казань.
- Шпитцер, М. (2014). *Антимозг: цифровые технологии и мозг* (Пер. с нем. А.Г. Гришина). Москва: АСТ.
- Щипицина, Л.Ю. (2011). Комплексная лингвистическая характеристика компьютерно-опосредованной коммуникации (на материале немецкого языка). *Автореф. дисс. докт. филол. наук*. Воронеж.
- Crystal, D. (2004). *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Riva, G., & Galimberti, C. (Eds.). (2001). *Cyberpsychology: Mind, cognition and society in the Internet age*. Amsterdam: IOS Press.
- Dresner, E. (2005). The Topology of Auditory and Visual Perception, Linguistic Communication, and Interactive Written Discourse. *Language@Internet*. URL http://www.languageatinternet.de/articles/2005/161/index_html/
- Ferrara, K., Brunner, H, & Whitemore, G. (1991). Interactive written discourse. *Written Communication*, 8, 8–34. <https://doi.org/10.1177/0741088391008001002>
- Herring, S. (2010). Computer-Mediated Conversation: Introduction and Overview. *Language@Internet*. URL http://www.languageatinternet.de/articles/2010/2801/index_html
- Kraut, R. et al. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *American Psychologist*, 53(9), 1017–1031. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.53.9.1017>
- Mantovani, G. (1996). *New Communication Environments: From Everyday to Virtual*. London: Taylor & Francis.

- Maslow, A. (1987). *Motivation and Personality* NY: Addison-Wesley.
Young, K.S. (1998). *Caught in the Net: How to Recognize the Signs of Internet Addiction – and a Winning Strategy for Recovery*. New York: John Wiley & Sons.

References

- Crystal, D. (2004). *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deyk, van T.A., & Kinch, V. (1988). Strategii ponimaniya svyaznogo teksta [Strategies for understanding of coherent text]. *Novoye v Zarubezhnoy Lingvistike – New in Foreign Linguistics*, 23, 153–211 [in Russian].
- Dresner, E. (2005). The Topology of Auditory and Visual Perception, Linguistic Communication, and Interactive Written Discourse. *Language@Internet*. URL http://www.languageatinternet.de/articles/2005/161/index_html/
- Ferrara, K., Brunner, H., & Whittemore, G. (1991). Interactive written discourse. *Written Communication*, 8, 8–34. <https://doi.org/10.1177/0741088391008001002>
- Goroshko, Ye.I. (2009). Internet-zhanr i funktsionirovaniye yazyka v Internete: popytka refleksii [The Internet genre and the functioning of a language on the Internet: an attempt at reflection]. *Zhanry rechi – Speech Genres*, 6, 11–27 [in Russian].
- Herring, S. (2010). Computer-Mediated Conversation: Introduction and Overview. *Language@Internet*. URL http://www.languageatinternet.de/articles/2010/2801/index_htm
- Karr, N. (2013). *Pustyshka. Chto Internet delayet s nashimi mozgami [Soother. What the Internet does with our brains]*. St. Petersburg: BestBusinessBoks [in Russian].
- Kharchenko, N. (2019). Psykhohohiia rozvytku audiiuvannia u ditei doshkilnoho viku [Psychology of the Development of Listening Comprehension in Children of Preschool Age]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Pereiaslav [in Ukrainian].
- Kompantseva, L.F. (2009). *Internet-lingvistyka [Internet linguistics]*. Kyiv: Nauk.-vyd. viddil NA SB Ukrainy [in Ukrainian].
- Kraut, R. et al. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *American Psychologist*, 53(9), 1017–1031. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.53.9.1017>
- Leontiev, A.A. (2001). *Yazyk i rechevaya deyatelnost v obshchenii i pedagogicheskoy psikhologii [Language and Speech Activity in Communication and Educational Psychology]*. Moscow: Moskovskiy psikhologo-sotsialnyy institute; Voronezh: NPO «MODEK» [in Russian].
- Lukina, N.A. (2013). Psikhologicheskiye osobennosti oposredovannogo Internetom mezhlichnostnogo obshcheniya studentov [Psychological features of the Internet-mediated interpersonal communication of students]. *Candidate's thesis*. Samara [in Russian].
- Lutovinova, O.V. (2013). Yazykovaya lichnost v virtualnom diskurse [Linguistic personality in Virtual Discourse]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Volgograd [in Russian].
- Mantovani, G. (1996). *New Communication Environments: From Everyday to Virtual*. London: Taylor & Francis.
- Maslow, A. (1987). *Motivation and Personality*. NY: Addison-Wesley.
- Meleshnikov, A.A. (2010). Vospriyatiye lichnosti po fotografii pri obshchenii v Internet: na materi ale saytov znakomstv [Perception of personality by photography while communicating on the Internet: on the material of dating sites]. *Candidate's thesis*. Yaroslavl [in Russian].

- Naumova, T.A. (2008). *Obraz «Ya» Internet-zavisimykh i Internet-nezavisimykh sotsialnykh agentov v virtualnom prostranstve* [The image of the «I» of Internet-dependent and Internet-independent social agents in the virtual space]. *Candidate's thesis*. Yaroslavl [in Russian].
- Nemesh, O.M. (2015). *Praktychna psykholohiya virtualnoi realnosti* [Practical psychology of Virtual Reality]. Kyiv: Vydavnychy dim «Slovo» [in Ukrainian].
- Posokhova, V.V. (2006). *Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti formuvannya zhytlyevykh planiv Internet-zaleznoyi molodi* [Socio-psychological features of the formation of life plans of Internet-addicted youth]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Pyholenko, I.V. (2007). *Internet-tekhnolohiyi yak zasib formuvannya tsinnisnykh oriyentatsiy student-stva na shlyakhu do informatsiynoho suspilstva (na prykladi NTUU «KPI»)* [Internet Technologies as a Means of Forming Students' Value Orientations on the Way to the Information Society (on the example of NTUU «KPI»)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Riva, G., & Galimberti, C. (Eds.). (2001). *Cyberpsychology: Mind, cognition and society in the Internet age*. Amsterdam: IOS Press.
- Romanov, I.V. (2005). *Vliyaniye internet-sredy na individualno-psikhologicheskoye kachestva polzovateley nauchno-informatsionnykh saytov* [The influence of the Internet environment on the individual psychological qualities of users of scientific information sites]. *Candidate's thesis*. Ivanovo [in Russian].
- Shevchenko, I.S. (2002). *Variativnost samoprezentatsii lichnosti v Internet-obshchenii* [Variability of personal self-presentation in Internet communication]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kazan [in Russian].
- Shhipicina, L.Ju. (2011). *Kompleksnaya lingvisticheskaya harakteristika komp'yuterno-oposredovannoy kommunikatsii (na materiale nemeckogo yazyka)* [Complex Linguistic Characteristics of Computer-mediated Communication (based on the German Language)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Voronezh [in Russian].
- Shpittser, M. (2014). *Antimozg: tsifrovyye tekhnologii i mozg* [Anti-brain: Digital Technologies and the Brain]. (Trans. by A.G. Grishina). Moscow: AST [in Russian].
- Smoll, G., & Vorgan, G. (2011). *Mozg onlayn. Chelovek v epokhu interneta* [The brain is online. Man in the era of the Internet]. Moscow: Kolibri, Azbuka-Atikus.
- Turetska, Kh.I. (2011). *Osobystisna identychnist skhylnykh do Internet-zalezhnosti osib* [Personal identity of People Prone to Internet Addiction]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Van, Shilu (2013). *Internet-zavisimost u uchastnikov kompyuternykh igr.* [Participants in computer games have Internet addiction]. *Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].
- Voyskunskiy, A.Ye. (2013). *Aktualnost psikhologii Interneta* [The relevance of the psychology of the Internet]. In Yu.P. Zinchenko, A.E. Voiskunsky & T.V. Kornilov (Eds.), *Materialy Vserossijskoj nauchnoj konferencii «Idei O.K. Tikhomirova i A.V. Brushlinskogo i fundamentalnyye problemy psikhologii (k 80-letiyu so dnya rozhdeniya)*. (Moscow, 30.05.2013 – 1.06.2013). – *Proceedings of the All-Russian Scientific Conference «Ideas by O.K. Tikhomirova and A.V. Brushlinsky and the fundamental problems of psychology (on the 80th anniversary of his birth)*». (Moscow, 30.05.2013 – 1.06.2013), (pp. 50–52). Moscow: Moskovskiy gosudarstvennyy universitet imeni M.V. Lomonosova [in Russian].

Yerokhin, D.O. (2011). Informatsionnaya sreda kak faktor formirovaniya tsnostey molodezhi [Information environment as a factor in the formation of youth values]. *Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].

Young, K.S. (1998). *Caught in the Net: How to Recognize the Signs if Internet Addiction – and a Winning Strategy for Recovery*. New York: John Wiley & Sons.

ДОДАТКИ

Текст А

НЕ ПРОПУСТИ!
Шнековая
соковыжималка
Hotpoint Ariston SJ 15XL UPO

СУПЕРЦЕНА
3 999 ₴
Купить

Текст Б

prom Каталог товаров Я ищу... Товары на сайте Оплата и доставка Контакты

dinox Dinox

Код: D902-140
Ремень 693160000 K2 Чёрный
В наличии
141 грн.
Купить

+38001479253 Купить в 1 клик

3800 позвонить менеджеру
Отправить сообщение
Добавить в избранное

Динокс
Ивано-Франковск
Город: работы
Все предложения продавца

Рейтинг продавца
★★★★★
100% положительных из 21 отзыва

Сертифицированная компания
3 года на портале
10 минут — время ответа компании

Чат

Способы оплаты: Оплата картой Visa, Mastercard ... Еще 2 способа

Способы доставки: Самовывоз, Доставка курьером Еще 3 способа

Условия возврата: Региональная доставка

Защита покупки на 3 000 грн.

Текст В

mam Активний учасник	 Безпілотні трамваї Через пару десятків років весь транспорт перейде на електрику. Відіmrуть звичні тролейбуси. Їх місце займуть безпілотні трамваї. В Китаї запустили перший безпілотний трамвай. http://www.epravda.com.ua/news/2017/08/2/627680/
yarko3 Banned	 Відповідь: Безпілотні трамваї Можливо не весь на електрику. Частина машин може залишитися на метані/пропані, який будуть синтезувати з атмосферної вуглекислоти і води.
mam Активний учасник	 Відповідь: Безпілотні трамваї Скоріше на торфї) Хто побагаче буде на Теслах ганяти...

Текст Г

🔒 <https://forum.finance.ua/topic167532.html>

🔍 Google наука кино идеи торг поездки информация

 R2
Робот новин
Повідомлень: 84870
З нами з: 14.05.04
Подякував: 0 раз.
Подякували: 119 раз.
[Профіль](#)

🕒 Додано: Вів 24 бер, 2015 14:08

Безпека дорогого коштує: Південно-Західна залізниця найняла

Пропонуємо до обговорення:

ДТГО "Південно-Західна залізниця" уклало угоду з ТОВ "ФПО" на послуги охорони об'єктів та територій

Дивися повний текст Безпека дорогого коштує: Південно-Західна залізниця найняла охорону за 11 мільйонів.

[Відповісти](#) [Цитата](#)

 Yur1984
Повідомлень: 1124
З нами з: 21.05.14
Подякував: 429 раз.
Подякували: 384 раз.
[Профіль](#)

🕒 Додано: Вів 24 бер, 2015 14:08

Денги как воровали, так и воруют. Причем через те же фирмы тех же людей.

Обіцяв - виконай! Порошенко каже "курс не має бути вище 10".
<https://www.youtube.com/watch?v=fLDQY7hZMPs>

[Відповісти](#) [Цитата](#)

 lgorten
Повідомлень: 3162
З нами з: 01.11.11
Подякував: 29 раз.
Подякували: 926 раз.
[Профіль](#)

🕒 Додано: Вів 24 бер, 2015 14:16

С "кормушкой" может быть непонятка в связи с последними движениями, посему решили ускорить процесс обогащения :)

[Відповісти](#) [Цитата](#)

Текст Д

Довжина тротуару ідеальна для моїх пробіжок

Текст Е

Пост-бумеранг: як одна публікація може зробити диво?

Жив собі невеличкий сайт про київський мікрорайон Відрадний. Збирав на день по 50–70 відвідувачів, які без особливого ентузіазму читали публікації про новини з життя у цій місцевості. Та одного разу я (адмін сайту) вирішила поєднати в одному пості пораду писати про те, що цікаво самому автору, з простим маркетинговим ходом. Лінк за лінк – за таким принципом почала діяти розкрутка нової публікації.

Текст Є

НГ: «Смерчі» за східною ціною
17 серпня 2012, 09:34

Фото: AP

Україна все ж могла постачати зброю Вірменії, вважають у Баку. Офіційні особи України спростували інформацію про прихований продаж зброї Вірменії через Молдову, про що днями повідомили українські ЗМІ. Проте експертне співтовариство Азербайджану дотримується думки, що спроба вчинення подібної угоди могла мати місце, – пишуть Сохбет Мамедов і Світлана Гамова в російській Независимой газете.

Текст Ж

Суханова Вика. Получили соковыжималку, уже успели протестировать и спешу написать отзыв. Очень много читала о пользе сока именно со шнековой соковыжималки. Поэтому выбрала эту! Делали сок из морковки, яблок, сельдерея, тапинамбура, апельсин, грейфрут. Все очень хорошо передается. Жмых достаточно сухой (я с него ещё иногда что-то делаю), по сравнению с центробежной соковыжималку. Очень рекомендую.

Достоинства: Сок потрясающе вкусный

Недостатки: нет

Текст 3

Іхали козаки чоловік 120... Продовжіть далі... (33 коментаря на 5.10.18 Учасники 185 883).

[Кротевич Василь Станіславович](#) *Ой підманули, ой підманули Галю)*

[Yura Nechiporyuk](#) *Підманули Галю стаття 117*

[Галина Небор Таак](#), *ану швидко розясніть, шо то за статті такі)))*

[Oksana Varanyuk](#) *Та най їдуть далі)))*

[Люда Рахимова](#) *Підманули Галю стаття 117*

[Володимир Володимир](#) *Всім дівчатам у селі тепер не до танців*

[Олексій Кузик](#) *Чого тільки Галя фігурує в цих дурнуватих цитатах? Тим більше написаних абсолютно безграмотно?*

[Olek Hal](#) *верталися до дому бо в галі прищ на сраці)*

[Наташа Брюханова](#) *і доїхали на війну, і війну прикінчили, – і вернулись до своїх Галь. а юристам пора шукати номер статті «про укладення шлюбу»*

[Леонід Сидоренко](#) *і стали шоб на захарченка посрать))*

[Іванна Козак](#) *Випили горілки, літрів Пн*

Текст І

Петро Порошенко був (була) в ефірі. 20 вересня о 10:35

Перша реакція світу на окупацію Криму виявилася напрочуд млявою та беззубою. Та навіть тепер – після тисяч спричинених Росією жертв на Донбасі, після МН17, після Сирії, після Солсбері – на Заході чимало охочих зазирнути Путіну в душу, чи ще не знаю куди. Глибоко помиляється той, хто думає, ніби російська агресія

забезпечує нам автоматичну підтримку на Заході. За підтримку треба боротися щодня.

За чотири з половиною роки нам вдалося не просто створити і зберегти потужну трансатлантичну коаліцію на підтримку України, а й значно розширити і зміцнити її.

1,6 тис. коментарів
818 Shares
81 тис. Переглядів

[Vlad Svidlo](#) 15:22 Порох умница, если б еще «простые люди» чаще мозг включали чтоб понять что он делает для страны

[Larissa Ziaziun](#) 9:49 Пора вже обирати нормальний Парламент! А тих, хто виходить з залу під час виступу Президента, в зал більше не впускати, а гнати звідтам! Пора вже зняти з тих негідників недоторканість!

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження. У статті представлено результати емпіричного дослідження впливу інтернет-спрямованості особистості (зміни особистості в інтернеті, її типова поведінка у кіберпросторі) на розуміння нею текстів інтернету.

Методики дослідження. Для цього використано теоретичні методи і методики: дедуктивний, індуктивний методи, аналіз та синтез, узагальнення, систематизацію; емпіричні методи: експеримент (семантизуючий та рецептивний), метод семантичних і прагматичних інтерпретацій, контент-аналіз, процедуру суб'єктивного шкалування; математичні методи: первинної статистики, статистичного виводу, з врахуванням статистичних показників моди та розмаху варіації, кореляційний аналіз; а також низку інтерпретаційних методів, що ґрунтуються на принципах системного, діяльнісного, когнітивного, психолінгвістичного підходів.

Результати. Автор виділяє залежно від мотивації та креативності поведінки користувача в інтернеті три типи інтернет-спрямованості особистості.

До базового рівня інтернет-спрямованості належать користувачі, що звертаються до інтернету з метою задоволення базових потреб щодо їжі, фізіології, безпеки та приналежності до певної спільноти, маючи на меті пошук відповідної інформації. Вищий рівень інтернет-спрямованості особистості передбачає, що користувач звертається до інтернету, маючи на меті задоволення вищих потреб, пов'язаних з повагою від оточуючих та самовдосконаленням й самореалізацією, що вимагає вже не лише споживання, а й створення контенту. Середній рівень є проміжним між ними.

Висновки. В результаті емпіричного дослідження за участю 716 респондентів з різних регіонів України було виявлено, що високий рівень інтернет-спрямованості особистості сприяє активізації рецепції та точності очікувань реципієнтів, позначаючись поліпшенням орієнтації у кіберпросторі, адаптації до його умов, більш успішним прогнозами змісту текстів інтернету, більш послідовним ставленням до вербального середовища Мережі. Проте якість та повнота трактування текстів інтернету майже не прогресує з поглибленням інтернет-спрямованості, а адекватність оцінки складності текстів інтернету навіть знижується.

Ключові слова: розуміння, текст інтернету, сприйняття, інтерпретація, емоційна ідентифікація, мотивація, поведінка користувача, інтернет-спрямованість особистості.

Акімова Наталія, Барабаш Вікторія & Усик Елена. Роль інтернет-направленности личности в процессе понимания текстов интернета

АННОТАЦИЯ

Цель исследования. В статье представлены результаты эмпирического исследования влияния интернет-направленности личности (изменения личности в интернете, ее типичное поведение в киберпространстве) на понимание ею текстов интернета.

Методики исследования. Для этого использованы теоретические методы и методики: дедуктивный, индуктивный методы, анализ и синтез, обобщение, систематизацию; эмпирические методы: эксперимент (семантизирующий и рецептивный), метод семантических и прагматических интерпретаций, контент-анализ, процедура субъективного шкалирования; математические методы: первичной статистики, статистического вывода, с учетом статистических показателей моды и размаха вариации, корреляционный анализ; а также ряд интерпретационных методов, основанных на принципах системного, деятельностного, когнитивного, психолингвистических подходов.

Результаты. Автор выделяет в зависимости от мотивации и креативности поведения пользователя в интернете три типа интернет-направленности личности. К базовому уровню интернет-направленности относятся пользователи, которые обращаются к интернету с целью удовлетворения базовых потребностей в пище, физиологии, безопасности и принадлежности

к определенному сообществу путем поиска соответствующей информации. Высокий уровень интернет-направленности личности предполагает, что пользователь обращается к интернету с целью удовлетворения высших потребностей, связанных с уважением, самосовершенствованием и самореализацией, что требует уже не только потребления, но и создания контента. Средний уровень является промежуточным между ними.

Выводы. В результате эмпирического исследования с участием 716 респондентов из разных регионов Украины было выявлено, что высокий уровень интернет-направленности личности способствует активизации рецепции и точности ожиданий реципиентов, сопровождается улучшением ориентации в киберпространстве, адаптации к его условиям, более успешными прогнозами содержания текстов интернет, более последовательным отношением к вербальной среде Сети. Однако качество и полнота интерпретации текстов интернета почти не прогрессирует с эволюцией интернет-направленности, а адекватность оценки сложности текстов интернета даже снижается.

Ключевые слова: понимание, текст интернета, восприятие, интерпретация, эмоциональная идентификация, мотивация, поведение пользователя, интернет-направленность личности.

Verbal Emotional Disclosure of Moral Injury in Holodomor Survivors*

Вербально-емоційне виявлення моральної травми у свідків Голодомору**

Larysa Zasiiekina

Ph.D., Clinical Psychology
and Psycholinguistics, Professor

Лариса Засєкіна

доктор психологічних наук,
професор

E-mail: zasyekina.larisa@vnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8456-0774>

ResearcherID: X-7055-2018

Scopus Author ID: 57215414977

Serhii Zasiiekina

Ph.D., Linguistics and Translation
Studies, Professor

Сергій Засєкін

кандидат філологічних наук,
професор

E-mail: sergiozasyekin@vnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9453-3534>

ResearcherID: C-3094-2016

Scopus Author ID: 35112194200

*Lesya Ukrainka Volyn
State University*

✉ 13, Voli Avenue, Lutsk,
Ukraine, 43025

*Волинський національний
університет імені Лесі Українки*

✉ пр. Волі, 13, Луцьк,
Україна, 43025

Original manuscript received March, 03, 2020

Revised manuscript accepted October, 07, 2020

* The paper is supported by the Holodomor Research and Education Consortium (HREC) of the Canadian Institute of Ukrainian Studies (CIUS), University of Alberta, as a part of the project «Moral Injury: A Comparative Study with Offspring of Holodomor and Holocaust Survivors».

** Дослідження виконано за підтримки дослідно-освітнього консорціуму з вивчення Голодомору Канадського інституту українських студій, університету Альберти в межах проекту «Моральна травма: крос-культурне дослідження нащадків свідків Голодомору та Голокосту» (2020).

ABSTRACT

Objectives. *The purpose of the current research is to define and operationalize moral injury based on moral standards, moral judgements, moral reasoning, moral emotions, moral behaviour, and moral consequences; to explore verbal emotional disclosure of moral injury in Holodomor survivors' narratives.*

Materials & Methods. *The study applies traumatic narratives of 42 survivors of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine. Main themes aligned with morality structure were captured, using software tool NVivo.12. The study uses LIWC2015 to search for psychological meaningful categories, notably anxiety, anger, sadness, and insights (deep comprehension). The research uses the cross-sectional design utilizing the independent variables of anxiety, anger, insights and dependent variable of moral emotions represented in narratives for multiple linear regression analysis and correlations (2-tailed Pearson r) between components of morality, anxiety, sadness and insights, SPSS. 26.*

Results. *There is a high frequency of moral judgements and a low frequency of moral emotions and moral consequences in the narratives. A significant positive correlation was found between moral standards and other components of morality, in particular moral judgements, moral reasoning, moral consequences, anxiety, sadness and insight. There was a significant positive correlation between moral emotions and anger, and insight. Anxiety, insights and anger taken together are significant predictors of moral emotions, however, only anger is a robust significant independent predictor of moral emotions.*

Conclusions. *Verbal emotional disclosure of traumatic experience relates to expressing righteous anger, contempt, disgust, decreased empathy, and embarrassment, which substitute other moral emotions, notably shame and guilt. The study contributes to our understanding of anxiety, anger, insights (deep comprehension) taken together as robust predictors of moral emotions. Finally, we captured that there are difficulties in verbal emotional disclosure of experience and moral consequences of the Holodomor, since Holodomor survivors predominantly focus on moral judgements and moral standards.*

Key words: *verbal emotional disclosure, moral injury, moral standards, moral judgements, moral reasoning, moral behaviour, moral emotions, moral consequences, Holodomor.*

Introduction

Despite the importance of moral injury as psychological distress felt when individuals perpetrate, witness or fail to prevent actions which violate their core moral assumptions and beliefs, there remains a paucity of evidence on moral injury in Holodomor survivors. Several studies of traumatic memory have investigated that Holodomor survivors and their

direct descendants demonstrate the survivor mode, expressing specific emotions and inner states (horror, fear, mistrust, sadness, ethnic-related shame, anger, stress and anxiety), and trauma-based coping strategies (overeating, intrinsic selfishness and indifference to others, overemphasis on food) (Bezo & Maggi, 2015). The trauma-based coping strategies are caused by a strong fear of possible reoccurrence of hunger in future and expressed in seeking security linked to food (Chemtob, Novaco, Hamada & Gross, 1997). In addition, a number of studies have postulated sadness and ethnic-related shame in Holodomor survivors (Braga, Mello & Fiks, 2012). Since a number of cross-sectional studies suggest that moral emotions, notably shame, guilt, embarrassment mediate moral standards and moral behaviour, there is a need to understand Holodomor as morally injured event (Tangney, Stuewig & Mashek, 2007). This idea is in line with recent research, pointing out that the concept of moral injury should be developed in the historical context, specific cultural and normal values, and applying the concept of moral injury beyond military field (Coady, Carney, Frankfurt & Litz, 2020).

The concept of moral injury in the current study is viewed from the wider perspective of morality in general. Morality is represented by three domains, particularly cognitive (moral standards), emotional (moral emotions), and behavioral (moral intentions, moral decisions, and moral behavioral acts) (Kroll & Egan, 2004). Moral standards are defined as interiorized knowledge of moral norms and values accepted and well-recognized in society. Moral emotions could explain the adherence to some moral behaviour, represented by specific moral decisions according to moral standards. Shen (2018) argues that shame and guilt are similar moral emotions. Despite similar cognitive distortions, causing shame and guilt after traumatic event, they are embodied in behavioral acts differently. In particular, shame is more traumatic and damaging emotion than guilt and aligned with various mental disorders and maladaptive behaviour, notably eating disorders and self-injury. Moreover, recent findings indicate that shame is aligned with anger and lack of empathy, which results in decreasing interpersonal relations through avoiding or withdrawal (Litz et al., 2009). On the contrary, guilt is other-oriented emotion, which could enhance social contacts, however depreciate one's self.

Evidence consistently suggests that moral emotions play a crucial role in individual intentions to do good or bad things and have an

impact on moral decisions (Kroll & Egan, 2004). Moreover, recent findings indicate the transgenerational transmission of mental trauma in Holodomor survivors and their descendants results in emotional distress, in particular feelings of ethnic-related shame and guilt, which are closely related to moral injury (Bezo, 2011; Zasiakina, 2020). However, data about moral injury associated with moral emotions in Holodomor survivors are limited, since there is a strong evidence of their avoidance to share traumatic experience within families (Gorbunova & Klymchuk, 2020). There is little published data on emotional experience of Holodomor survivors, hence their narratives represent more cognitive and factual information about traumatic events and mostly conceal the Holodomor-related emotional experience. In addition, no research has been found that examined consequences of moral injury in Holodomor survivors.

The study offers some important insights into moral injury in Holodomor victims applying psycholinguistic analysis of their narratives. Hence the morality as a static system of beliefs exists at two levels, notably at social-cultural and individual, the current paper will inform future research of moral injury during genocide from a more culturally appropriate perspective. It will also enable structured prevention and treatment methods to be developed and enhance awareness within the community exposed to the genocide in general, and in the Ukrainian community exposed to the Holodomor in particular.

The purpose of the current research is to define and operationalize moral injury based on moral standards, moral judgements, moral reasoning, moral emotions, moral behaviour, and moral consequences; to explore verbal emotional disclosure of moral injury in the Holodomor survivors' narratives.

Moral injury, mental trauma and PTSD

Previous research has established that moral injury is frequently compared with mental trauma and PTSD (Coady et al., 2020). In contrast to mental trauma and PTSD, there is much less information about moral injury in genocide context. The experience of moral injury has been demonstrated to lead to a range of psychological distress symptoms (Frankfurt & Frazier, 2016) which, in addition to traditional PTSD symptom profiles, include higher levels of guilt, anger, shame, depression and social isolation (Griffin et al., 2019). Litz and colleagues (2009) described additional effects of moral injury as demoralization

(i.e. despair, worthlessness, and meaninglessness) which is closely aligned with the feelings in genocide survivors.

To date, several studies have investigated the impact of potentially morally injurious events on emotions in the context of hostility, notably killing or wounding others, engaging in retribution or disproportionate violence, or failing to save the life of a comrade, child or civilian (Braitman et al., 2018). Evidence of the most recent research of moral injury in Israel consistently suggests that moral injury is associated with suicidality, depression, post-traumatic stress disorder (PTSD) and risk taking behaviors (Baum et al., 2013). Since the Holodomor is associated with a continuous assault on the Ukrainian people, and a case of mass killing by starvation, aligned with violation of core moral standards and beliefs, it could be considered as a case of mass and individual moral injury.

Moral injury and morality

A large and growing body of literature has investigated moral injury in the context of morality. Litz et al. (2009) define morality as a static belief system, which is represented by cognitive schemas about goodness and perfection. Developing these ideas, Molendijk, Kramer, and Verweij (2018: 40) define morality *«as the personal and shared familial, cultural, societal, and legal rules for social behavior, either tacit or explicit»* and as *«fundamental assumptions about how things should work and how one should behave in the world»*. Therefore, morality is associated with core beliefs about the self, others and the world. The traumatic event has a negative effect on individual core beliefs and results in cognitive distortions, rejecting that the world is meaningful, others are reliable and the self is worthy. Thus, moral injury is viewed as an act of transgression, since it violates individual perceptions about right and wrong. If the individual cannot accommodate new cognitions within a static system of beliefs, they experience negative moral emotions, in particular guilt and shame. Therefore, moral injury is aligned with all components of morality and is represented by moral standards and moral judgements developing in moral reasoning, moral behaviour, moral emotions and moral consequences (see Figure 1).

Exploring moral injury in accordance with model of morality is in line with the content of moral injury events scale (Bryan et al., 2016) (see Table 1).

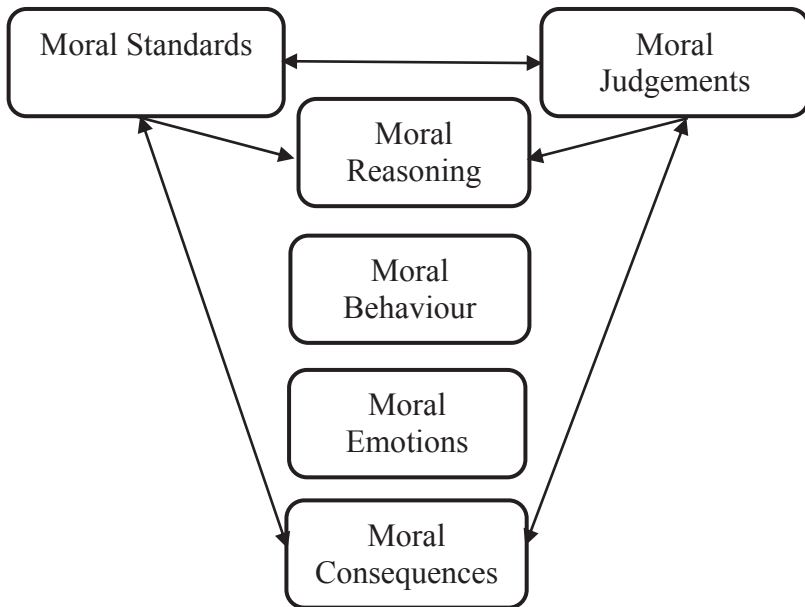

Figure 1. *Moral injury aligned with components of morality*

Table 1. Structural Analysis of Moral Injury and Content of Moral Injury Events Scale

Components of moral injury	Content of moral injury event scale
Moral standards	(1) I saw things which were morally wrong
Moral judgements	(1) I am troubled by having witnessed others' immoral acts
Moral behaviour	(1) I acted in ways that violated my own moral code or values (2) I violated my own morals by failing to do something I should have done
Moral reasoning	(3) I have done a moral choice
Moral emotions	(1) I am troubled by having acted in ways that violated my own morals or values (2) I am troubled because I violated my own morals by failing to do something I should have done
Moral consequences	(1) I feel betrayed by leaders who I once trusted (2) I feel betrayed by fellow service members who I once trusted (3) I trust myself to always live up to my own moral code

Methods and Techniques of the Research

Participants

42 survivors of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine were recruited for story-telling related to their Holodomor experience. The inclusion criterion for participants was their personal history of being Holodomor survivors. Holodomor survivor is defined as a person who was exposed to the genocide and unprecedented starvation in 1932–1933. The narratives were recorded and transcribed in 2003–2005, average age of participants is 84.5, SD=4.8, 29 females and 13 males (see Table 2). The participants represented different Oblasts in Ukraine and were recruited with the formal letters to take part in the study. After consent forms were obtained, the participants were asked to talk freely about the events with the major focus on their thoughts and feelings. After that the traumatic narratives were transcribed and analyzed.

Table 2. Descriptive information for the participants in the current research (n=42) sample

	Survivors	
	Frequency	Percentage
Gender		
Female/male	29/13	69.0/31.0
Marital status		
Single	26	61.9
Married	9	21.4
Divorced	7	16.7
Ethnicity		
White	25	100.0
Occupational status		
Full-time worked		
Part-time worked	3	9.6
Student		
Retired	38	90.4
Unemployed		
Age		
	Mean (SD)	Min-Max
	84.5(4.8)	76–87

Procedure

It is now well established from a variety of studies that verbal disclosure of traumatic experience resulted in an enhancing mental

health and well-being after trauma (Zasiekina, Kennison, Zasiakin & Khvorost, 2019). In addition, there is a strong association between language and the outcome of PTSD treatment (Pennebaker, 1993). Our previous research has established psycholinguistic approach to reorganization traumatic memory and PTSD treatment, which could be extrapolated for exploring moral injury in the context of the Holodomor (Zasiekina, 2019).

Main concepts and themes aligned with moral standards developing in moral reasoning and moral judgements, moral behaviour, moral emotions, and psychological consequences were captured using guidelines from Rubin and Rubin (2011) and illustrated in Table 3. The study applies software tool NVivo.12 to examine charts, memos, and notes, which were discussed between three experts and developed in the defined themes. Moral standards represent the interiorized moral knowledge about right and wrong things. For instance, *it was genocide for Ukrainians; people were weak and begging food* express a remarkable deviation from the moral order and moral principles. Moral judgments include moral thoughts and decisions about moral behaviour in others, e.g.: *the local government took all edible provision, police [militia] pursued and killed people, who were migrating to cities*. Moral reasoning relates to solution of moral problems derived from moral standards and judgements and implies moral choice. For instance, *when starving children were dying from starvation and labeled by the Soviet government as 'children of enemies', it is a moral choice to help them to survive*. Moral behaviour is represented by specific behavioral acts, which derive from moral reasoning and moral choice, therefore, when individuals see starving people, a natural behavioral response was to give them food, e.g. *to help starving people, to adopt the orphans, whose parents died or were arrested; to hide and save food*. Moral emotions are represented by individual feelings and attitudes related to accepting or rejecting moral standards, e.g. *I felt despair observing dead people opposite my house*. Moral consequences are linked to psychological consequences of moral injury, e.g. *sufferings, nightmares, obsessive memories*.

The study examines the frequency mean for all components and their distribution in the narratives (Figure 2). The study applies LIWC2015 to capture psychological meaningful categories (Nalabandian, Taraban, Pittman & Maliepaard, 2020). LIWC as a software tool refers to the conceptual framework proposed by Tausczik and Pennebaker (2010)

to select word meanings linked to the attentional focus, emotionality, social relationships, thinking styles, and individual differences. The current study applies the Ukrainian version of LIWC2015 to capture psychological meaningful categories related to moral emotions and moral reasoning, notably *anxiety*, *anger*, *sadness*, and *insights* (deep comprehension). The research uses the cross-sectional design utilizing the independent variables of *anxiety*, *anger*, *insights* and dependent variable of *moral emotions* represented in narratives for multiple linear regression analysis and correlations (2-tailed Pearson *r*) SPSS. 26 between components of *morality*, *anxiety*, *sadness* and *insights*.

Table 3. Main themes and concepts of moral injury in Holodomor survivors' narratives*

Moral Standards	I saw many people died; the life of people was terrible; many people died; swelling girl from starvation; it was a genocide; there was nothing to eat; mother baked a hedgehog and cat; children of soviet government had much food to eat and had special lunch in a spacy canteen while we have nothing to eat at all; I saw many dead people lying outside near our house; village officials confiscated grain from people; all adult family members have died and we, children, left alone; police [militia] confiscated everything and beat my father cruelly; starving children lived at the railway stations; people died from starvation; there was nothing to eat; people ate cats and dogs; people died on their ways between villages and cities; my all relatives were deported to Siberia; children were starving; they called us kurkuls and confiscated everything; people died from starvation in the villages; all father's family died from starvation; they confiscated all food; they confiscated everything even clothes; people had nothing to eat.
Moral Judgements	Head of village council wrote a fake cause for people's death; they did not let victims go; they chased my parents; they did not take care of starving people; they punished me for helping a starving girl; they kept grain away from people; officers were rude; they killed people when they were came nearer to grain; people were swelling from starvation; they prohibited to herd cattle and required 180 liters of milk; they searched for grain and took it away; called peasants the exploiters and arrested them; arrested and killed my grandfather; they confiscated all cattle, food and grain; my mother died from starvation; there were starving, helpless and despaired children everywhere; internal military troops guarded the entrance to cities and villages; my aunt ate a lot of green wheat ears and died; people were begging; they arrested people to confiscate everything from them; peasants were called kulaks or kurkuls and were massively killed by starvation; they arrested my father, confiscated the house and left us outdoors in the severe frosts; my father was deported to the camp; we were eating any substitutes for food; it was a planned genocide; they forced peasants to enter the collective farms; father found the job in the mine; family moved into the city; grandmother died in the village; mother wanted to share food with our neighbours; they were searching for food in the soil; they confiscated clothes and told that sun would warm up; people came to Belarus to ask food.

* Translated from Ukrainian by the article's authors

Moral Reasoning	I decided to give a piece of bread to a girl who was named a so-called 'daughter of enemies; we decided to eat cats and dogs; we decided to help starving children; peasants were not exploiters they gave an opportunity to earn money for peasants in the village; we were weak and decided to sleep all time instead going to school; we were dying from starvation and my father decided to pick wheat ears at night; we decided to throw corpses from the carriages on the rails; we defended our father; we decided to keep our provision in the forest; family decided to leave grandmother and moved into city; we hid food from them in the yard.
Moral Behaviour	We scared NKVD a lot; we decided to rescue; I gave a piece of bread to a swollen girl; we prayed Lord; mother often cried and helped starving people; we thanked arrested farmers for the opportunity to earn money in the past; we lay on the road and slept; I left alone and walked in the cemetery and cried; we migrated from the villages to cities; people stole wheat ears and ate horses; we adopted an orphan to help her to survivor; we sent the parcels to the arrested and deported people; we searched for wasted food; people suppressed their love for children and significant others; cried and suffered; we ate the grass not to die from starving; children always slept at the classes; we have hidden our food; we moved to the city; we brought food to neighbours, but they were already dead; we killed cattle, salted it and hid from the police; we lied close to each other not to be frozen; we gave starving people potatoes.
Moral Emotions	A great embarrassment: why do healthy people die from embarrassment; people became cruel; I was hopeless and saw disgust in the eyes of my brother while eating our dog; when I left alone I felt a despair; we were unhappy children; I feel sadness remembering all that; we were scared; suppressed peasants experienced increased anger and anxiety; I remember grief and lost; I felt contempt for the people who killed my father's family.
Moral Consequences	I still feel fear and permanent anxiety; there are still horrible mental consequences for people; I have traumatic intrusions in my mind and heart by present time; I felt loneliness, all family has died; I have nightmares with dead bodies; I will never forget many dead people and suffer traumatic memories to the end of my life; there was no student in the class anymore; intrusive memories associated with the famine.

Table 3 illustrates that there were great challenges to morality, especially for moral behaviour, increasing a need for self-preservation and preservation of significant others. The things represented in moral standards of the society and moral judgements of representatives of the Soviet government are qualified as completely wrong, therefore, and moral reasoning and moral behaviour contradicts the traditional patterns. People were becoming despaired with hunger, looking for any eatable thing and any place, which seemed more safe. It is in line with an idea of moral freedom expressing individual moral choices even in extreme situations, hence no one can tell another what is right or wrong (Hare, 1956).

It is apparent from this table that very few moral emotions are aligned with embarrassment, disgust, contempt and decreased empathy,

moreover the emotions of shame and guilt were not discovered. This finding is contrary to previous studies which have suggested that shame and guilt, notably vicarious collective shame are the primary moral emotions (Bezo & Maggi, 2015). However, the findings of other research report other-focused moral emotions, righteous anger, contempt, the lack of empathy, and disgust (Tangney et al., 2007). These results corroborate the findings of a great deal of our findings that righteous anger increases in the specific anger-elicited situations as a response to violation of moral standards. Thus, the primary moral emotions in the narratives of Holodomor survivors is anger, contempt, decreased empathy, and disgust. This study supports evidence from previous observations that contempt is associated with violations in the social hierarchy (Rozin, 1999). In the context of the Holodomor there is a violation of social order, which demonstrates that the Soviet government intended to kill the Ukrainian peasants as ethnic and social group in the famine. Disgust as a moral emotion relates to violation of ethic divinity, with assaults on human dignity in the Ukrainian peasants in the Holodomor. The peasants often ate substitutes for food, which were disgusting, poisoned and could kill them. There is an ambivalent disclosure of empathy in Holodomor survivors, one the one hand, a strong desire to help, and, on the other hand, a need to suppress an ability to share emotional experience with significant others.

Figure 1 illustrates the distribution of the categories of moral standards, moral judgements, moral reasoning, moral behaviour, moral emotions, and moral consequences in the narratives.

What stands out in Figure 2 is that there is the highest mean of moral judgements in the narratives. Evidence consistently suggests that death by starvation is the most painful (Naimark, 2015), therefore Holodomor survivors express all their negative and blaming judgements towards people who made them suffer. What is striking about the distribution in this figure is a low frequency of moral emotions and moral consequences. It is in line with other findings proving that people feel difficulties in verbal emotional disclosure of the traumatic memory and narrate a factual information instead of emotional experience (Pennebaker, 1993; Zasiiekina et al., 2019).

Closer inspection of Table 4 shows a significant positive correlation found between *moral standards* and other components of morality, in particular *moral judgements*, *moral reasoning*, *moral*

consequences, anxiety, sadness and *insight*. It corroborated with our assumption that moral standards are a starting point in morality injury, and other components are closely associated with them. There was a significant positive correlation between *moral emotions* and *anger*, and *insights*. A possible explanation for this might be that moral emotions in Holodomor survivors are represented by anger, which is consistent with the previous findings (Tangney et al., 2007). In addition, an association between moral emotions and insights might explain the absence of categories of shame and guilt, since the situation of starvation determine the Holodomor-related moral choices and behavioral patterns, aligned with a need of self-preservation.

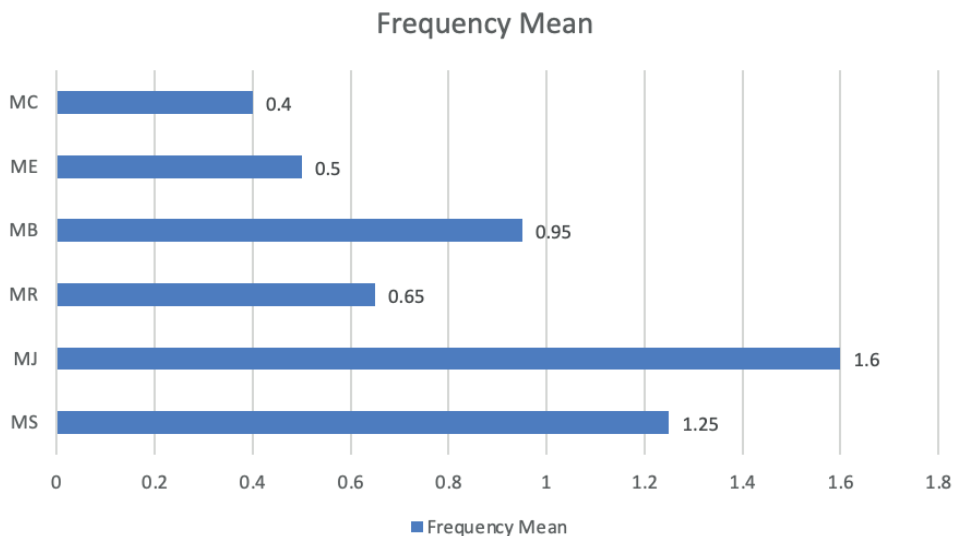

Figure 2. Mean frequency of MS (Moral Standards), MJ (Moral Judgements), MR (Moral Reasoning), MB (Moral Behaviour), ME (Moral Emotions), MC (Moral Consequences)

Multiple linear regression analysis has been used to predict the value of continuous variable *moral emotions* based on other independent continuous variables, namely *anxiety, insights* and *anger*. The assumptions of linear relationship, homoscedasticity, independence of residuals (Durbin Watson $d=1.68$), multicollinearity (average Tolerance= $0.7 > 0.2$, and average VIF= 1.54 , thus $1 < VIF < 10$) were met. Finally, assumptions regarding normal distribution of data are also met.

Table 4. Correlations (2-tailed Pearson r) between components of morality, anxiety, sadness and insights (n = 42)

Variables	MS	MJ	MR	MB	ME	MC	Anx	Ang	S	Ins
MS	-	.376*	0.295*	.092	-.377*	.328*	.276*	.012	.289*	.331*
MJ	.376*	-	.180	.287*	.234	.175	.430*	.260	.025	.250
MR	.295*	.180	-	.313*	-.105	-.287	-.313*	-.156	.086	.031
MB	.092*	.287*	.313*	-	.229	-.281	.053	.076	.076	.084
ME	.241	.234	-.105	.229	-	.204	.016	.329*	-.053	.344*
MC	.328*	.175	-.257	.281*	.204	-	.281	.016	.129	-.103
Anx	.276*	.430	-.313*	.053	.229	.281*	-	-.072	-.080	-.117
Ang	.012	.260	-.156	.076	.329*	.016	-.072	-	-.080	.688**
S	.289*	.025	.086	.076	-.053	.129	-.080	.216	-	-.040
Ins	.331*	.250	.031	.084	.344*	-.103	-.117	.668**	-.040	-
Mean (SD)	1.25 (.06)	1.60 (1.31)	.65 (.49)	.95 (.22)	.50 (.51)	.40 (.50)	.01 (.06)	.10 (.03)	.08 (.21)	.60 (.65)

Note. MS=Moral Standards, MJ=Moral Judgements, MR=Moral Reasoning, MB=Moral Behaviour, ME=Moral Emotions, MC=Moral Consequences, Anx=Anxiety, Ang=Anger, S=Sadness, Ins=Insight, *= p < .05, **= p < .01

The results of the regression with a forced enter method show that three variables (*anxiety, insights, anger*) explained 31.8% of word number in traumatic narrative, $R^2 = .21$, $F(3, 38) = 3.19$, $p = .035$. The results also show that category of *anxiety* significantly predicts *moral emotions*, $b = 2.329$, $t(42) = 1.98$, $p = .026$. However, categories of *insights*, $b = .200$, $t(42) = 1.29$, $p = .203$ and *anger*, $b = .893$, $t(42) = .893$, $p = .378$ do not significantly predict *moral emotions* (see Table 5).

Table 5. Summary of multiple linear regression analysis for variables predicting moral emotions for all subjects (n = 42)

Variables	B	SEB	β	t	p
Anxiety	2.329 (-.242, 4.901)	1.27	.274	1.98	.026
Insights	.200 (-.112, .512)	.154	.259	1.29	.203
Anger	.885 (-1.124, 2.893)	.990	.177	.893	.378

Strong evidence of *anxiety*, *insights* and *anger* taken together as predictors of moral emotions was found. However, only *anger* is a robust significant independent predictor of moral emotions. This result may be explained by the fact that the strong violation of Holodomor survivors' rights ruins moral standards and moral order adopted in the Soviet society. Individual moral choice is related to self-preservation and taking care of significant others even when it deviates from society rules. The intention to survive drove a moral behaviour and diminished feelings of shame and guilt in the context of genocide realm instead increased the feeling of righteous anger, embarrassment, disgust, contempt, and decreased empathy.

Conclusion

The present study was designed to determine verbal emotional disclosure of moral injury in Holodomor survivors. The study examined moral injury according to the components of morality, particularly moral standards, moral judgements, moral reasoning, moral behaviour, moral emotions, and moral consequences. This study has shown that the highest frequency mean score is aligned with moral judgements which represent all traumatic experience of genocidal starvation and blaming the Soviet government and its local representatives for this tragedy.

Verbal emotional disclosure of traumatic experience relates to expressing righteous anger, contempt, disgust, decreased empathy, and embarrassment, which substitute other moral emotions, notably shame and guilt. The study contributes to our understanding of anxiety, anger, insights (deep comprehension) taken together as robust predictors of moral emotions. Finally, we captured that there are difficulties in verbal emotional disclosure of experience and moral consequences of the Holodomor, since the subjects predominantly focus on moral judgements and moral standards. The main moral consequences are represented by great sufferings, intrusive traumatic memories and permanent anxiety. This approach will prove useful in expanding our understanding of how moral emotions relate to moral behavior. In the context of genocide, moral behavior aimed at self-preservation may deviate from the traditional adequate patterns without evoking moral emotions of shame and guilt.

The scope of this study was limited in terms of narrative analysis and absence of opportunity to specify different components of morality in direct interviews with Holodomor survivors. In spite of its limitations, the study is the first attempt to examine moral injury in Holodomor survivors and certainly adds to our understanding of moral standards, moral judgements, moral reasoning, moral behaviour, moral emotions, and moral consequences in their lives. A natural progression of this work is to analyse transgenerational transgression of moral injury in Holodomor offspring.

Acknowledgments

The paper is supported by the Holodomor Research and Education Consortium (HREC) of the Canadian Institute of Ukrainian Studies (CIUS), University of Alberta, as a part of the project «Moral Injury: A Comparative Study with Offspring of Holodomor and Holocaust Survivors».

References

- Baum, N.L., Brom, D., Pat-Horenczyk, R., Rahabi, S., Wardi, J., & Weltman, A. (2013). Transitioning from the battlefield to home: An innovative program for Israeli soldiers. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 22(6), 644–659. <https://doi.org/10.1080/10926771.2013.805174>
- Bezo, B.J.L. (2011). The impact of intergenerational transmission of trauma from the Holodomor Genocide of 1932–1933 in Ukraine. *Doctoral dissertation*. Carleton University.
- Bezo, B., & Maggi, S. (2015). Living in «survival mode»: Intergenerational transmission of trauma from the Holodomor genocide of 1932–1933 in Ukraine. *Social Science & Medicine*, 134, 87–94. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.04.009>
- Braitman, A.L., Battles, A.R., Kelley, M.L., Hamrick, H.C., Cramer, R.J., Ehlke, S., & Bravo, A.J. (2018). Psychometric properties of a modified moral injury questionnaire in a military population. *Traumatology*, 24(4), 301–312. <https://doi.org/10.1037/trm0000158>
- Bryan, C.J., Bryan, A.O., Anestis, M.D., Anestis, J.C., Green, B.A., Etienne, N., ... & Ray-Sannerud, B. (2016). Measuring moral injury: Psychometric properties of the moral injury events scale in two military samples. *Assessment*, 23(5), 557–570. <https://doi.org/10.1177/1073191115590855>
- Chemtob, C.M., Novaco, R.W., Hamada, R.S., & Gross, D.M. (1997). Cognitive-behavioral treatment for severe anger in posttraumatic stress disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65(1), 184–189. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.65.1.184>
- Coady, A., Carney, J.R., Frankfurt, S., & Litz, B.T. (2020). The Emergence and Development of the Concept of Moral Injury. *Moral Injury: A Guidebook for Understanding and Engagement*, 21.

- Cryder, C.E., Springer, S., & Morewedge, C.K. (2012). Guilty feelings, targeted actions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(5), 607–618. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0146167211435796>
- Ellemers, N., van der Toorn, J., Paunov, Y., & van Leeuwen, T. (2019). The psychology of morality: A review and analysis of empirical studies published from 1940 through 2017. *Personality and Social Psychology Review*, 23(4), 332–366. <https://doi.org/10.1177/1088868318811759>
- Gorbunova, V., & Klymchuk, V. (2020). The psychological consequences of the Holodomor in Ukraine. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 7(2), 33–68. <https://doi.org/10.21226/ewjus609>
- Griffin, B.J., Purcell, N., Burkman, K., Litz, B.T., Bryan, C.J., Schmitz, M., ... Maguen, S. (2019). Moral Injury: An Integrative Review. *Journal of Traumatic Stress*, 32(3), 350–362. <https://doi.org/10.1002/jts.22362>
- Hare, R.M., & Hare, R.M. (1991). *The language of morals* (No. 77). Oxford Paperbacks.
- Kroll, J., & Egan, E. (2004). Psychiatry, Moral Worry, and the Moral Emotions. *Journal of Psychiatric Practice*, 10(6), 352–360. <https://doi.org/10.1097/00131746-200411000-00003>
- Litz, B.T., Stein, N., Delaney, E., Lebowitz, L., Nash, W.P., Silva, C., & Maguen, S. (2009). Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy. *Clinical Psychology Review*, 29(8), 695–706. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.07.003>
- Molendijk, T., Kramer, E.H., & Verweij, D. (2018). Moral aspects of «moral injury»: Analyzing conceptualizations on the role of morality in military trauma. *Journal of Military Ethics*, 17(1), 36–53. <https://doi.org/10.1080/15027570.2018.1483173>
- Naimark, N.M. (2015). How the Holodomor Can Be Integrated into our Understanding of Genocide. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 2(1), 117–132. <https://doi.org/10.21226/T2PP4Z>
- Nalabandian, T., Taraban, R., Pittman, J.C., & Maliepaard, S. (2020). Assessing college writing: Do students connect with the text? *East European Journal of Psycholinguistics*, 7(1), 128–139. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2020.7.1.nal>
- Pennebaker, J.W. (1993). Putting stress into words: Health, Linguistic and therapeutic implications. *Behavioral Research Therapy*, 31, 539–548. [https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/0005-7967\(93\)90105-4](https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/0005-7967(93)90105-4)
- Rozin, P. (1999). The process of moralization. *Psychological Science*, 10(3), 218–221. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/1467-9280.00139>
- Rubin, H.J., & Rubin, I.S. (2011). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Shen, L. (2018). The evolution of shame and guilt. *PloS One*, 13(7), e0199448. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0199448>
- Tangney, J.P., Stuewig, J., & Mashek, D.J. (2007). Moral emotions and moral behavior. *Annual Review of Psychology*, 58, 345–372. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070145>
- Tausczik, Y.R., & Pennebaker, J.W. (2010). The psychological meaning of words: LIWC and computerized text analysis methods. *Journal of Language and Social Psychology*, 29(1), 24–54. <https://doi.org/10.1177/0261927X09351676>
- Zasiekin, S., Bezuglova, N., Hapon, A., Matiushenko, V., Podolska, O., & Zubchuk, D. (2018). Psykholingvalni aspekty perekladu slovnyka LIWC [Psycholinguistic aspects of translating LIWC dictionary]. *East European Journal of Psycholinguistics*, 5(1), 121–131. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1436335>

- Zasiekina, L. (2020). Trauma, rememory and language in Holodomor survivors' narratives. *Psycholinguistics – Psiholingvistika*, 27(1), 80–94. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-80-94>
- Zasiekina, L., Kennison, S., Zasiakin, S., & Khvorost, K. (2019). Psycholinguistic markers of autobiographical and traumatic memory. *East European Journal of Psycholinguistics*, 6(2), 119–133. Retrieved from: <https://eejpl.eenu.edu.ua/index.php/eejpl/article/view/25>

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є визначити та операціоналізувати поняття моральної травми на основі моральних норм, моральних суджень, моральних умовиводів, моральних емоцій, моральної поведінки і моральних наслідків; дослідити вербально-емоційне виявлення моральної травми в наративах свідків Голодомору.

Матеріали та методи. У дослідженні використано травматичні наративи 42 свідків Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. За допомогою комп'ютерної програми NVivo.12 було зафіксовано провідні теми, пов'язані зі структурою моралі. У дослідженні застосовується українська версія програми LIWC2015 для визначення психологічно значущих категорій, зокрема тривоги, гніву, смутку й осмислення. Також використовується дизайн крос-поперечного аналізу з незалежними змінними тривоги, гніву, смутку й осмислення і залежною змінною моральних емоцій, представленими в наративах для множинного лінійного регресійного аналізу і кореляцій (коефіцієнт Пірсона) SPSS 26 між компонентами моралі, тривоги, смутку й осмислення.

Результати. Визначено високу частотність моральних суджень і низьку частотність моральних емоцій та моральних наслідків у наративах. Найбільше позитивно значущих кореляцій виявлено між моральними нормами й іншими складовими моральності, зокрема, між моральними судженнями, моральними умовиводами, моральними наслідками, тривогою, смутком і осмисленням. Було виявлено значущу позитивну кореляцію між моральними емоціями і гнівом, а також осмисленням. Тривога, осмислення і гнів, взяті разом, є значущими предикторами моральних емоцій, однак лише гнів – надійний значущий незалежний предиктор моральних емоцій.

Висновки. Вербально-емоційне виявлення травматичного досвіду пов'язане з вираженням справедливого гніву, презирства, огиди, зниженої емпатії і збентеження, які замінюють інші моральні емоції, зокрема сором і почуття провини. Це дослідження поглиблює розуміння предикторів моральних емоцій, представлених тривогою, гнівом та осмисленням. Установлено труднощі у вербально-емоційному виявленні переживань і моральних наслідків Голодомору, оскільки досліджувані здебільшого зосереджені на моральних судженнях і моральних нормах.

Ключові слова: вербально-емоційне виявлення, моральна травма, моральні норми, моральні судження, моральні умовиводи, моральна поведінка, моральні емоції, моральні наслідки, Голодомор.

Засекина Лариса & Засекин Сергей. Вербально-эмоциональное выявление моральной травмы у свидетелей Голодомора

АННОТАЦИЯ

Целью исследования является определение и операционализация моральной травмы на основе моральных норм, моральных суждений, моральных умозаключений, моральных эмоций, морального поведения и моральных последствий; изучение вербально-эмоционального проявления моральной травмы в нарративах свидетелей Голодомора.

Материалы и методы. В исследовании использованы травматические нарративы 42 свидетелей Голодомора 1932–1933 гг. в Украине. С помощью компьютерной программы NVivo.12 были зафиксированы основные темы, связанные со структурой морали. В исследовании применяется украинская версия программы LIWC2015, для определения психологически значимых категорий, а именно: тревоги, гнева, печали и осмысления. Кроме того использован кросс-поперечный анализ с независимыми переменными тревоги, гнева, печали и осмысления и зависимой переменной моральных эмоций, представленных в нарративах для множественного линейного регрессионного анализа и корреляций с коэффициентом Пирсона (SPSS 26) между компонентами морали, тревоги, печали и осмысления.

Результаты. Отмечена высокая частотность моральных суждений и низкая частотность моральных эмоций и моральных последствий в нарративах. Наибольшее число положительных значимых корреляций обнаружено между моральными нормами и другими составляющими моральности, в частности, между моральными суждениями, моральными умозаключениями, моральными последствиями, тревогой, печалью и осмыслением. Зафиксирована значимая положительная корреляция между моральными эмоциями и гневом, а также осмыслением. Взятые вместе тревога, осмысление и гнев являются значимыми предикторами моральных эмоций, однако только гнев является надежным значимым независимым предиктором моральных эмоций.

Выводы. Вербально-эмоциональное проявление травматического опыта связано с выражением справедливого гнева, презрения, отвращения, сниженной эмпатии и смущения, которые заменяют другие моральные эмоции, в частности стыд и чувство вины. Данное исследование способствует лучшему пониманию тревоги, гнева, осмысления, взятых вместе, как надежных предикторов моральных эмоций. Наконец, было установлено существование трудностей в вербально-эмоциональном проявлении переживаний и моральных последствий Голодомора, поскольку испытуемые в основном сосредоточены на моральных суждениях и моральных нормах.

Ключевые слова: вербально-эмоциональное проявление, моральная травма, моральные нормы, моральные суждения, моральные умозаключения, моральное поведение, моральные эмоции, моральные последствия, Голодомор.

Psychosemantic Meaning of the Concept of «Teacher» in the Linguistic Consciousness of Students of Pedagogical Specialties*

Психосемантичний зміст поняття «педагог» у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей**

Hanna Ivaniuk¹

DSc. in Pedagogy, Professor,
Head of the Department of Pedagogy
and Psychology

E-mail: h.ivaniuk@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7758-5121>

Ганна Іванюк¹

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
педагогіки та психології

Olena Goroshko²

DSc. in Sociology, DSc. in Philology,
Professor, Head of the Department
of Intercultural Communication
and Foreign Language

E-mail: olena_goroshko@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-8592-1022>

Олена Горошко²

доктор соціологічних наук,
доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри
Міжкультурної комунікації
та іноземної мови

Inna Melnyk¹

Ph.D. in Psychology,
Assistant Professor

E-mail: i.melnyk@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4876-1322>

Інна Мельник¹

кандидат психологічних наук,
доцент

* International Research Project with the support of the British Council of Ukraine (issue # 23 of November 25, 2016).

** Міжнародний науково-дослідний проект за підтримки Британської Ради в Україні (запис # 23 від 25.11.16).

¹*Borys Grinchenko Kyiv University*
✉ 18/2, Bulvarno-Kudryavska Str.,
Kyiv, Ukraine, 04053

¹*Київський університет
імені Бориса Грінченка*
✉ вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2,
Київ, Україна, 04053

²*National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»*
✉ 2, Kirpichova Str., Kharkiv,
Ukraine, 61002

²*Національний технічний
університет «Харківський
політехнічний інститут»*
✉ вул. Кирпичова, 2, Харків,
Україна, 61002

Original manuscript received September, 02, 2019

Revised manuscript accepted October, 07, 2020

ABSTRACT

Introduction. *The article presents the results of empirical study of the psychosemantic meaning of the concept of «teacher» in the linguistic consciousness of student youth.*

The purpose. *The purpose of the study is to examine and compare the psychosemantic meaning of the concept of «teacher» in the linguistic consciousness of future educators of preschool institutions and primary school teachers.*

Methods. *The research is conducted with methods of free associative test and semantic differential. The first – year students of bachelor’s educational level in Pedagogics participate in this research.*

The results. *The results obtained indicate that in the linguistic consciousness of students of pedagogical specialties associations to the concept-stimulus «teacher» have a psychosemantic meaning, characterized by emotional and intellectual aspects. The associative field of the concept of «teacher» in the linguistic consciousness of students majoring in «Preschool Education» and «Primary Education» has some differences. The data of semantic interpretation of the associations obtained and then divided into thematic categories (empathic, intellectual, activity, expressive, creative, volitional), reveal that the psychosemantic meaning of the term «teacher» in the linguistic consciousness of future primary school teachers compared to the preschool education teachers has a stronger intellectual coloration. The analysis of the center and the near periphery of associative field of future primary school teachers indicates that they tend to perceive the teacher as a person who primarily concerns on teaching children, knows how to organize the learning process, and act creatively. She/he is also perceived as smart and educated. However, students majoring in «Preschool Education» put a psychosemantic meaning into the concept of «teacher», which indicates indirectly their emotional perception of the teaching profession. According to the analysis of the center and the near periphery of associative reactions, future educators of preschool teaching perceive the teacher as a person who try to understand the inner world of children, and their upbringing.*

Key words: *education, free associative test, linguistic consciousness, psychosemantic meaning, semantic differential, meta consciousness, communicator.*

Вступ

Швидкоплинні соціальні трансформації зумовлюють зміни внутрішнього світу людини, зокрема й свідомості студентської молоді, яка є найбільш сприятливою категорією до впливу перемін, що відбуваються в сучасному суспільстві та світі. Так, у мовній свідомості студентів виробляються свої, відмінні від притаманних більш старшому поколінню, уявлення стосовно найрізноманітніших аспектів їхньої життєдіяльності. Цілком передбачуваною може бути й зміна психосемантичного змісту базових для майбутньої професійної діяльності понять у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей, зокрема такого стрижневого поняття як «педагог». Особливості його відображення у мовній свідомості майбутніх педагогів, на наш погляд, можуть вказувати на внутрішні сенси, увиразнені особистісними й професійними цінностями сучасної студентської молоді, уявленнями про характерні риси особистості педагога і ставленням до професії педагога загалом.

Складність і висока практична затребуваність означеної проблеми визначає інтерес до уточнення психосемантичного змісту поняття «педагог» у мовній свідомості сучасних студентів – майбутніх педагогів. З огляду на проблему дослідження по-перше акцентуємо увагу на висвітленні в психолінгвістичних працях трактування поняття «мовна свідомість».

Зазначимо, що мовна свідомість як царина дослідження семантичних процесів продукування та сприйняття мовлення склалася в психолінгвістиці в останні два-три десятиліття і, нині її вивчення є одним з пріоритетних напрямів розвитку психолінгвістики.

Проблема «мовної свідомості» у сучасному науковому полі найбільш вдало може бути розглянута в межах «діяльнісної» парадигми (Леонтьєв, 1983, Леонтьєв, 2003); в сув'язі цих парадигмальних ідей робимо висновок, що свідомість людини в нормі формується і за участю мови, яка є потужним інструментом узагальнення і увиразнення образів свідомості, що виникають у діяльності. Для визначенні мовної свідомості, мабуть, доцільно опиратися на концептуальну схему О.М. Леонтьєва (Леонтьєв, 1983), згідно з якою чуттєва тканина образу, зміст і значення – це саме

ті складові свідомості, які описують сприйняття об'єкта реальної дійсності. Відповідно до його концепції, процес сприйняття об'єкта реальної дійсності немовної природи призводить до формування у свідомості чуттєвої тканини, осмислюється, а потім набуває значення за допомогою суспільно закріплених тканин. Ці знання (значення), а, отже, через них і образи свідомості (і чуттєва тканина і особистісний смисл) можуть функціонувати в інтерсуб'єктному просторі та бути доступні для сприйняття тільки в тому випадку, якщо вони виявляються асоціативно пов'язаними з іншим предметом, що відіграє роль тіла знака (що означає). Найчастіше значення пов'язане з тілом знака, тому в концепції О.М. Леонтьєва свідомість є переважно мовною свідомістю (Леонтьєв, 1983). Концепція вченого на сучасному етапі розвитку психолінгвістики була істотно доповнена теорією психосеміотичного тетраедра Ф. Василюка (1993). В його теорії чуттєва тканина розглядається скоріше не як враження (як у О.М. Леонтьєва), що прийшло ззовні, а як піднята з середини чуттєвість, як феноменологічна реальність. Модернізуючи поняття «діяльнісного способу свідомості», вчений вводить визначення «психосеміотичного тетраедра», що являє собою багатовимірний образ свідомості, який складається з декількох вимірювань (полюсів) – значення, предмет, особистісний смисл, знак і чуттєва тканина (Василюк, 1993).

Але, з нашої точки зору, найбільш адекватне уявлення про мовну свідомість людини, ймовірно, може бути сформовано в руслі поняттєвої парадигми: «діяльність – свідомість – образ світу – картина світу – менталітет – культура – особистість». Ці категорії розглядаємо, у руслі діяльнісного підходу; вони структурно і послідовно взаємопов'язані. Нині поняття «мовна свідомість» більшістю дослідників трактується з позицій «образу світу» або «моделі світу», за умови, що мова розглядається як система значень, що можуть виступати в предметній та вербальній формах. Разом з цим мовна свідомість мислиться і як особлива форма освоєння світу, що являє собою першу систему, яка моделює, перший спосіб репрезентації реальності в духовному світі людини. Разом з тим вона виступає і як форма опредмечування людської психіки з її емотивними і раціональними реакціями на світ.

Мовну свідомість вважають засобом формування, зберігання і переробки мовних знаків разом з висловленими ними значеннями,

правилами їх поєднання та вживання, а також зі ставленням до них з боку людини, поглядами й установками на мову та її складові. При цьому зараз багато дослідників підкреслюють, що мовна свідомість зазвичай «пов'язується» з поняттям «мовна норма» і з наявністю в ньому яскраво вираженого ціннісного елемента.

Також варто зазначити, що у сучасній психолінгвістичній парадигмі поняття «мовна свідомість» має два трактування – *вузьке* та *широке*. У широкому значенні мовна свідомість розглядається як відображення об'єктивного світу в двосторонньому знаку, в якому поєднані уявлення про предмети і явища об'єктивного світу зі звуко-моторними уявленнями. Суть цього зв'язку відображає внутрішню форму мови. Мовна свідомість є свого роду рефлексією над мовою і модусами її існування. У вузькому значенні мовну свідомість можна визначити як відображення специфічної мовної структури в підсвідомості носіїв мови. Це – сукупність законів, правил і закономірностей мови на рівні умінь, що виявляється в здатності правильно вибрати і вжити мовні засоби в процесі комунікації. Хоча деякі дослідники вважають, що на сьогоднішньому етапі розвитку психолінгвістики визначення мовної свідомості, ймовірно має бути багатоаспектним: або це єдність ментальних і мовних структур у протиставленні їх у сукупності структурам діяльності, або це знання мови в її будові та в принципах її використання для досягнення своєї мети, або це оперування мовними структурами для кращого «прояснення» когнітивних процесів.

Окремо варто зазначити, що питання чіткого визначення поняття «мовна свідомість» і розроблення способів її опису і досі залишаються відкритими і гостро дискутуються, а іноді призводять дослідників до сфери парадоксальності в її сприйнятті і, отже, в парадигмального «бачення» цього складного феномена. Зауважимо, що часто спостерігаються термінологічні труднощі як щодо виділення цього об'єкта, так і до його опису. Поняття «мовна свідомість» ототожнюють з поняттями «мовне/мовленнєве» мислення, «відчуття мови», «мовна компетенція» та ін. Дослідниками психолінгвістики послуговуються диференційованим підходом для визначення понять «свідомість» та «метасвідомість». Більшість учених вважають, що мовна свідомість – це одна з граней людської свідомості, а саме та її частина, яка пов'язана з мовною діяльністю. У наукових працях відзначають також, що «мовна

свідомість» має багаторівневу структуру – одні факти лежать на поверхні, інші ж приховані в її глибинних шарах і не підлягають прямій інтроспекції, а можуть бути вивчені лише через їх різні зовнішні прояви.

Вважають, що мовна свідомість не може бути об'єктом аналізу у момент протікання процесів, які її реалізують. Вона може бути досліджена тільки як продукт минулої, колишньої діяльності, тобто може стати об'єктом аналізу лише в своїх перетворених, відчужених від суб'єктів свідомості формах культурних предметів і квазіпредметів. При спробі окреслити об'єктну область цього поняття Є.Ф. Тарасов зазначає, що це поняття насамперед націлене *«...на охоплення, опис та аналіз змістовної сторони мовних процесів у контексті немовленнєвої діяльності комунікантів»* (Тарасов, 2001: 301).

Деякі дослідники також пропонують розмежовувати лінгвістичні та психологічні підходи до мовної свідомості, щоб уникнути скороченого уявлення про власний предмет. Виходячи з цього доцільно диференціювати психологічний і лінгвістичний підходи до визначення мовної свідомості. Так, психологічний підхід до мовної свідомості полягає у визначенні того, чим для людини є вживання мови і здійснення мовних процесів для вирішення поставлених перед нею завдань. За такого підходу мовна свідомість розглядається як один із рівнів у структурі цілісної картини світу людини, як інваріант із безлічі можливих схем освоєння світу, соціальної реальності, який найбільшим чином пристосований для цілей комунікації між людьми. Лінгвістичний підхід до мовної свідомості, насамперед, має бути зорієнтований на те, яку роль у функціонуванні системи мови відіграє реальний позамовний контекст життєдіяльності людини, і, перш за все, реалізація нею комунікативних завдань. Таке розмежування підходів забезпечує основу для конструювання незредукованого уявлення про мовну свідомість людини.

Варто особливо підкреслити, що в дослідженнях проблем мовної свідомості, її методологічний аспект є одним із найбільш важливих і вразливих місць. У зв'язку з цим, є актуальним насамперед, вибір онтології.

По-друге, емпіричний аналіз свідомості як об'єкта інтроспекції пов'язаний з проблемою залежності результатів аналізу і шкали

оцінки від засобів аналізу («інструментарій»). Кожен дослідник свідомості може зіткнутися з фактом несумісності результатів, отриманих за допомогою різних діагностичних методик, або, образно кажучи, в різних системах координат. Отже, емпіричний статус свідомості дозволяє розглядати її як об'єкт аналізу тільки в системі, разом з дослідницьким інструментарієм.

По-третє, при проведенні даних досліджень необхідно враховувати специфіку і диференціацію мовної, метамовної та немовної свідомості. Особливо важливо таке розмежування в психолінгвістичних дослідженнях свідомості.

Відтак, у руслі нашого дослідження спираємося на визначення поняття «мовна свідомість» – як:

«... психолінгвістичне поняття, яке показує, яким чином внутрішні (особистісні) й зовнішні (соціальні) умови функціонування мовлення як досягнення людини пов'язані зі змінами значень і смислів слів» (Яковлев, 2019: 157).

Зокрема, як показує огляд наукових праць, у яких висвітлено різноманітні аспекти психосемантичного змісту понять у мовній свідомості людини, можемо вказати на: етнопсихолінгвістичні сенси у мовній свідомості носіїв різних культур, вплив мовної свідомості на картину світу (Уфимцева, 2017, 2020); регіональні особливості в організації асоціативного словника людини (Шапошникова & Романенко, 2014); особливості мовної свідомості людей різних вікових груп в умовах комунікативного середовища регіону (Бутакова, Гуц & Орлова, 2018); гендерні особливості мовної свідомості (Горошко, 2003), концептуалізацію понять «мовна свідомість» та «мовні установки» в ситуації двомовності (Хилханова, 2017); сучасні психолінгвістичні дослідження концептів «безпека» й «небезпека» та їх віддзеркалення в мовній свідомості студентів (Тылец & Краснянская, 2020).

Необхідно також підкреслити, що в сучасних наукових джерелах висвітлюються різноманітні аспекти мовної свідомості людини та психосемантичний зміст різних концептів у мовній свідомості студентів, але наразі відсутні наукові дослідження, у яких би виявлялася структура асоціативного поля іменника «педагог», не проводилося також і порівняння психосемантичного змісту цього іменника у мовній свідомості майбутніх вихователів закладів

дошкільної освіти та майбутніх вчителів початкових класів. З огляду на актуальність та недостатню вивченість окресленої проблеми нами було проведено емпіричне дослідження з **метою** вивчення та порівняння психосемантичного наповнення поняття «педагог» у мовній свідомості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкових класів.

Методи і методики дослідження

Вважається, що одним з найефективніших інструментів вивчення мовної свідомості є асоціативний експеримент (Горошко, 2003). Зважаючи на складність визначення та вивчення цього поняття, доцільним є застосування водночас низки методів, як-от: (1) вільний асоціативний експеримент, (2) спрямовуючий або ланцюговий асоціативні експерименти в поєднанні з (3) методом семантичного диференціалу, або (4) техніками особистісних конструктів Дж. Келлі – для підвищення валідності даних. Зазначимо також, що використання цих методів дозволяє виявити як універсальне, так і специфічне в такому багатогранному й багатовимірному предметі для опосередкованого вивчення, якою є мовна свідомість (Леонтьев, 2003).

Задля забезпечення повноти психолінгвістичного дослідження було обрано *метод вільного асоціативного експерименту* та *метод семантичного диференціала* Ч. Осгуда, оскільки, на наш погляд, вони найбільш точно дозволяють виявити соціальні змісти, що стоять за тим чи іншим словом у мовній свідомості людини, а також диференціювати їх за певними загальними характеристиками. Доцільність вибору саме цих методів зумовлена метою нашого дослідження і ґрунтується на аналізі низки сучасних психолінгвістичних праць, що висвітлюють дотичні до порушеної проблеми питання, а саме: підходи до систематизації термінології та методології роботи з лексико-семантичними полями (Безкоровайная, 2012; Кучер, 2014), сутність поняття «семантичне поле» (Василенко, Ковальчук & Кухарук, 2005), семантична конструкція асоціативного поля (Nedashkivska & Kushmar, 2017), особливості диференціації у мовній свідомості людини асоціацій до понять за певними загальними характеристиками (Уфимцева, 2000; Горошко, 2001);

різні аспекти інтерпретації асоціативних даних (Пищальникова, 2019); словесні асоціації у вільних асоціативних експериментах (Vivas et al., 2019); сутнісні особливості мережевих і семантичних властивостей словесних асоціацій у взаємозв'язку з основними механізмами їх вибору (Ludueña, Behzad & Gros, 2014); особливості використання методу семантичного диференціала (Osgood, May & Miron, 1975); інтервальна версія методу семантичної диференціації та авторський підхід щодо модифікації процедури збору даних і введення категорії невизначеності в семантичний простір, що сприяє його адекватному вивченню (Stoklasa, Talasek & Stoklasova, 2018).

Вибірка

В емпіричному дослідженні брало участь 204 студенти перших курсів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Гендерний склад студентів характерний для цих педагогічних спеціальностей, тому в дослідженні взяли участь здебільшого представниці жіночої статі. Дослідження проводилося українською мовою.

Процедура дослідження

На *першому етапі* емпіричного дослідження був проведений вільний асоціативний експеримент з метою виявлення у мовній свідомості студентів сукупності тих асоціацій, що стоять за запропонованим поняттям-стимулом. У якості стимулу асоціативного експерименту було обрано поняття, що безпосередньо пов'язане з майбутньою професійною діяльністю учасників дослідження, а саме поняття-стимул «педагог». Студентам пропонувалось скласти список слів, що першими спали їм на думку у процесі озвучування поняття «педагог». Асоціатами слугували будь-які реакції: слова різних частин мови, словосполучення тощо. Респонденти не були обмежені часом для фіксації своїх реакцій. У процесі аналізу структури асоціативного поля реакцій на заданий стимул використовувались підходи, відповідно до яких структура асоціативного поля має ієрархічно організований характер і включає в себе – центр поля (його ядро), зону найближчої периферії, зону дальньої периферії,

а також зону крайньої периферії (які визначаються у залежності від частоти реакцій у полі). Так, асоціації з частотою більше 10% відносились до центру поля; з частотою 4–10% – до зони поля його ближньої периферії; з частотою менше 4% до 2% – до зони дальньої периферії; з частотою менше 2% – до крайньої периферії поля (Стернин & Рудакова, 2011).

На *другому етапі* емпіричного дослідження для виявлення суб'єктивних характеристик поняття «педагог», був проведений експеримент з використанням методу семантичного диференціала Ч. Осгуда, в якому вимірювані об'єкти (поняття) оцінюються за низкою біполярних градуйованих шкал, полюси яких задані за допомогою вербальних антонімів. Опираючись на вже існуючі дослідження за схожою проблематикою (Захарова & Стрюкова, 1999) нами було структуровано індивідуальну систему значень у свідомості респондентів поняття «педагог» за трьома величинами, а саме активність об'єкта, його сила та оцінка (ставлення до нього з боку респондента). Процедура проведення дослідження за цим методом полягала в тому, що учасникам необхідно було оцінити в балах від -3 до +3 запропоновані в довільному порядку 12 антонімічних пар, які мають семантичний зв'язок з характеристиками активності педагога (такі пари як: гладкий-шорсткий, тихий-гучний, плавний-різкий, тупий-гострий), сили (пари: м'який-твердий, маленький-великий, короткий-довгий, хиткий-стійкий) та оцінки (пари: кислий-солодкий, грубий-ніжний, темний-світлий, черствий-свіжий). Далі для узагальнення та більш глибокого аналізу проводилась обробка й інтерпретація отриманих даних за допомогою таких статистичних методів, як складання статистичного ряду вимірюваної величини та підрахунок її середнього статистичного значення по всій вибірці респондентів.

Результати та дискусії

Проаналізуємо асоціативний ряд поняття «педагог». Асоціативне поле поняття-стимулу «педагог» у мовній свідомості студентів репрезентовано 598 реакціями. Відповідно до правил проведення вільного асоціативного експерименту, ми взяли до розгляду лише першу відповідь і отримали 192 відповіді,

включаючи 186 слів і 6 словосполучень. Виявлено 12 учасників, які не надали свої асоціації. Кількість реакцій, наданих на поняття-стимул «педагог», не збігається з кількістю респондентів, але причини відмови цих респондентів від надання відповідей нами не з'ясувалися.

Таким чином, було отримано таке асоціативно поле: «Добрий – 24, розумний – 22, діти – 20, креативний – 18, навчання – 16, веселий – 12, відповідальний – 8, активний, вихований, освічений, справедливий – 4, багато писанини, ввічливий, вихователь, досвідчений, друг, друга мама, енергійний, з характером, завжди допоможе, зацікавлюючий, квітка, кмітливий, комунікабельний, красивий, любов, людина, мудрий, навчає, наставник, окуляри, організований, освіта, особистість, підготовка уроків, підтримка, поважна людина, помічник, працьовитий, продуктивний, просвітник, пунктуальний, робота, розвинений, розвиток, розуміння, розуміючий, світлий, світло, сильний, сонце, стильний, стриманий, сучасний, талант, творець, творчий, терплячий, уважний, усмішка, хороший, цікавий, щирий, яскравий, відмови – 12».

Бачимо, що найбільш частотні реакції на іменник «педагог» – це його атрибутивні характеристики, пов'язані з ментальними та моральними ознаками вчителя – реакції *добрий, креативний, веселий, активний, вихований, освічений, справедливий* та *розумний*. Також у мовній свідомості наших респондентів педагог пов'язаний зі своєю предметною сферою – *навчанням, дітьми, освітою* та інше.

Далі отримані асоціації на поняття-стимул «педагог» було розподілено за **тематичними категоріями**: емпатійні, інтелектуальні, діяльнісні, експресивні, креативні, вольові. Після проведення семантичної інтерпретації результатів за названими тематичними категоріями були отримані наступні результати: **емпатійні** – 44 асоціативні реакції: добрий (24), справедливий (4), людина (1), завжди допоможе (1), любов (1), друга мама (1), світлий (1), розуміння (1), терплячий (1), щирий (1), хороший (1), розуміючий (1), світло (1), допомога (1), помічник (1), друг (1), уважний (1), підтримка (1); **інтелектуальні** – 31 реакція: розумний (22), освічений(4), кмітливий (1), освіта (1), мудрий (1), розвинений (1), досвідчений (1); **діяльнісні** – 54 реакції: діти (20), навчання (16), виховання (4), активний (4), робота (1), працьовитий (1), просвітник (1), вимагає (1), навчає (1), розвиток (1),

наставник (1), підготовка уроків (1), вихователь (1), багато писанини (1); **експресивні** – 30 реакцій: веселий (12), сучасний (1), поважна людина (1), стильний (1), сильний (1), комунікабельний (1), стриманий (1), ввічливий (1), особистість (1), квітка (1), цікавий (1), з характером (1), усмішка (1), яскравий (1), зацікавлюючий (1), енергійний (1), красивий (1), сонце (1), окуляри (1); **креативні** – 22 реакції: креативний (18), творець(1), продуктивний (1), творчий (1), талант (1); **вольові** – 11 реакцій: відповідальний (8), пунктуальний (1), організований (1), вимогливий (1).

Асоціаціям, що виявлені в асоціативному полі, були присвоєні ранги відповідно до його ієрархічно організованої структури. У центр асоціативного поля поняття-стимулу «педагог» ввійшли реакції «добрий» з частотою 11.8% та «розумний» з частотою 10.8%. Близня периферія асоціативного поля поняття-стимулу «педагог» включила реакції з частотою не більше 10%: діти (9.8%), креативний (8.8%), навчання (7.8%), веселий (5.9%). Дальня периферія асоціативного поля запропонованого стимулу утворена реакціями з частотою менше 4%: відповідальний (3.9%), виховання (2.0%), освічений (2.0%), справедливий (2.0%), активний (2.0%). Результати експерименту дали змогу виявити і крайню периферію асоціативного поля поняття-стимулу «педагог», що утворена реакціями з частотою менше 2%, а саме: людина, робота, просвітник, працьовитий, завжди допоможе, вимагає, навчає, розвиток, любов, друга мама, світлий, сучасний, поважна людина, стильний, наставник, комунікабельний, багато писанини, окуляри, творець, терплячий, розуміння, сильний, стриманий, помічник, кмітливий, освіта, підготовка уроків, ввічливий, пунктуальний, щирий, хороший, розуміючий, світло, особистість, квітка, сонце, допомога, цікавий, мудрий, талант, вихователь, з характером, продуктивний, усмішка, яскравий, зацікавлений, організований, енергійний, друг, розвинений, творчий, уважний, вимогливий, досвідчений, підтримка, красивий. Виявлено 5.9% студентів, які не змогли підібрати жодної асоціації до запропонованого поняття-стимулу.

Під час аналізу зазначених асоціативних реакцій студентів основна увага була спрямована на те, щоб визначити, який саме психосемантичний зміст вкладають студенти у поняття «педагог» і яке смислове забарвлення (позитивне чи негативне) має оцінка цього поняття. Вільний асоціативний експеримент дозволив визначити

найбільш сильні елементи мовної свідомості студентів педагогічних спеціальностей у зв'язку з поняттям «педагог». За результатами аналізу отриманого розподілу асоціацій, у центр асоціативного поля поняття-стимулу «педагог» ввійшли реакції «добрий» та «розумний», що входять до виокремлених нами емпатійної та інтелектуальної тематичних категорій. Отримані асоціативні реакції ближньої периферії (діти, креативний, навчання, веселий) входять до діяльнісної, креативної та експресивної тематичних категорій. Саме такі асоціативні реакції ілюструють і той факт, що поняття «педагог» у свідомості майбутніх педагогів має позитивне смислове забарвлення, що може вказувати на позитивне ставлення до обраної професії загалом. Однак, 5.9% студентів-першокурсників не змогли надати до зазначеного поняття жодної асоціації, а також виявлено і тих, які вкладають у поняття «педагог» характеристики, що вказують на їхнє негативне ставлення до труднощів у педагогічній роботі (багато писанини).

Для здійснення більш глибокого аналізу семантичного наповнення студентами педагогічних спеціальностей поняття «педагог» був використаний метод семантичного диференціала Ч. Осгуда, процедура проведення якого описана вище. Поетапно, відповідно до алгоритму було здійснено математичну обробку отриманих даних. Алгоритм статистичної обробки даних включав у себе два етапи.

Перший етап – створення статистичного ряду оцінок вимірюваних величин «активність», «сила» та «оцінка» (Табл. 1).

Таблиця 1. Створення статистичного ряду оцінок вимірюваних величин

X_i	-3	-2	-1	0	1	2	3
n_i	n_1	n_2	n_3	n_4	n_5	n_6	n_7

Примітка: X_i – оцінка вимірюваної величини за 7-ми бальною шкалою;
 n_i – частота оцінок всіх респондентів по вимірюваній величині.

Другий етап. Підрахунок середнього значення величини.

Якщо у опитуванні брало участь K респондентів, то середнє значення величини вираховується за формулою:

$$X = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^1 x_i n_i \quad (1), \text{ де}$$

$n = 4K$, оскільки конкретна величина оцінюється 4 рази (у чотирьох парах антонімів, які зазначені вище). Середнє значення X слугує показником сукупного оцінювання даної величини всіма опитаними, що є достатньо об'єктивною характеристикою.

Відповідно до першого етапу алгоритму математичної обробки даних, отриманих за результатами використання методу семантичного диференціала Ч. Осгуда, були створені статистичні ряди вимірюваних величин (активності, сили та оцінки), що подані в таблиці (Табл. 2).

Таблиця 2. Статистичні ряди вимірюваних величин «активність», «сила» та «оцінка»

1. Оцінка вимірюваної величини за 7-бальною шкалою	-3	-2	-1	0	1	2	3
2. Частота оцінок всіх респондентів за величиною «активність»	-	-	5	18	40	127	626
3. Частота оцінок всіх респондентів за величиною «сила»	5	15	37	40	74	190	455
4. Частота оцінок всіх респондентів за величиною «оцінка»	-	-	16	25	27	136	612

Відповідно до другого етапу алгоритму обраховано середні значення вимірюваних величин. Результати обрахунків за вказаною вище формулою дали змогу встановити наступне: поняття «педагог» оцінено найвищою кількістю балів студентами-першокурсниками за величинами «активність» (загальна сума балів +2.65) та «оцінка» (загальна сума балів +2.6). Дещо нижчі, але також позитивні бали були поставлені студентами при оцінюванні поняття «педагог» за величиною «сила» (загальна сума балів була отримана +2.13). Таким чином, ці результати свідчать про позитивне ставлення респондентів до педагогів і сприйняття їх насамперед як активних людей.

У здійсненому емпіричному дослідженні завданням було не лише виявити психосемантичний зміст поняття «педагог» у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей, а й з'ясувати, які асоціації це поняття викликає в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти і майбутніх учителів початкових класів та зробити порівняння їхніх асоціацій на поняття-стимул «педагог».

Саме тому наступним кроком нашого дослідження був розподіл респондентів за спеціальностями «Дошкільна освіта» (n=104) та «Початкова освіта» (n=100) та з'ясування особливостей їх реакцій на поняття-стимул «педагог».

Розподіливши респондентів за спеціальностями «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта», ми маємо змогу проаналізувати асоціативний ряд до поняття-стимулу «педагог» представників кожної спеціальності окремо.

7.7% (n=8) респондентів спеціальності «Дошкільна освіта» не змогли надати асоціації до поняття «педагог», тому для аналізу ми отримали 96 слів-реакцій. 4.0% (n=4) респондентів спеціальності «Початкова освіта» також не змогли підібрати асоціації до поняття «педагог», тому для аналізу ми отримали також 96 реакцій. Отримані асоціації на поняття-стимул «педагог» було розподілено за тематичними категоріями: емпатійні, інтелектуальні, діяльнісні, експресивні, креативні, вольові, та узагальнено в таблиці (Табл. 3).

Таблиця 3. Розподіл результатів після проведення семантичної інтерпретації

Тематичні категорії	Респонденти спеціальності «Дошкільна освіта»	Респонденти спеціальності «Початкова освіта»
Емпатійні	27 реакцій: добрий (16), справедливий (3), людина (1), завжди допоможе (1), терплячий (1), щирий (1), допомога (1), помічник (1), друг (1), уважний (1)	17 реакцій: добрий (8), справедливий (1), любов (1), друга (1), мама (1), світлий (1), розуміння (1), хороший (1), розуміючий (1), світло (1), підтримка (1)
Інтелектуальні	11 реакцій: розумний (10), кмітливий (1)	20 реакцій: розумний (12), освічений (4), освіта (1), мудрий (1), розвинений (1), досвідчений (1)
Діяльнісні	20 реакцій: діти (5), навчання (6), виховання (3), активний (3), розвиток (1), вихователь (1)	34 реакцій: діти (15), навчання (10), виховання (1), активний (1), робота (1), працьовитий (1), просвітник (1), вимагає (1), навчає (1), наставник (1), підготовка уроків (1), багато писанини (1)
Експресивні	19 реакцій: веселий (10), сучасний (1), ввічливий (1), особистість (1), квітка (1), цікавий (1), з (1), усмішка (1), зацікавлюючий (1), сонце (1)	11 реакцій: веселий (2), поважна людина (1), стильний (1), сильний (1), комунікабельний (1), стриманий (1), яскравий (1), енергійний (1), красивий (1), окуляри (1)

Креативні	15 реакцій: креативний (12), творець (1), творчий (1)	7 реакцій: креативний (6), продуктивний (1), талант (1)
Вольові	4 реакції: відповідальний (3), організований (1)	7 реакцій: відповідальний (5), пунктуальний (1), вимогливий (1)

Наступний етап аналізу – підрахунок відсоткового співвідношення когнітивних ознак та їх відображення у формі центру (більше 10%), ближньої периферії (4–10%), дальньої периферії (2–4%) та крайньої периферії (менше 2.0%). Результати аналізу кількісного та відсоткового співвідношення отриманих асоціативних реакцій на поняття-стимул «педагог» представлено в таблиці (Табл. 4).

Таблиця 4. Результати порівняльного аналізу структури асоціативного поля поняття-стимулу «педагог» у студентів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта»

Складові асоціативного поля	Респонденти спеціальності «Дошкільна освіта»	Респонденти спеціальності «Початкова освіта»
Центр	добрий (16.7%), (12.5%), веселий (10.4%)	креативний діти (15.6%), розумний (12.5%), навчання (10.4%)
Ближня периферія	навчання (6.3%), діти (5.2%)	креативний (6.3%), відповідальний (5.2%), освічений (4.2%)
Дальня периферія	справедливий (3.1%), виховання (3.1%), активний (3.1%), відповідальний (3.1%)	веселий (2.0%)
Крайня периферія	людина (1%), завжди допоможе (1%), терплячий (1%), широкий (1%), сонце (1%), допомога (1%), помічник (1%), друг (1%), уважний (1%), кмітливий (1%), розвиток (1%), вихователь (1%), сучасний (1%), ввічливий (1%), особистість (1%), квітка (1%), цікавий (1%), з характером (1%), усмішка (1%), творець (1%), продуктивний (1%), творчий (1%), організований (1%)	справедливий (1%), любов (1%), друга мама (1%), світлий (1%), розуміння (1%), хороший (1%), розуміючий (1%), світло (1%), підтримка (1%), освіта (1%), мудрий (1%), талант (1%), розвинений (1%), досвідчений (1%), виховання (1%), активний (1%), робота (1%), працьовитий (1%), просвітник (1%), вимагає (1%), навчає (1%), наставник (1%), підготовка уроків (1%), вимогливий (1%), поважна людина (1%), стильний (1%), сильний (1%), комунікабельний (1%), стриманий (1%), яскравий (1%), енергійний (1%), красивий (1%), пунктуальний (1%), багато писанини (1%), окуляри (1%)

Завершальним етапом роботи було порівняння отриманих даних асоціативного ряду на поняття-стимул «педагог» респондентів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта». Порівняємо такі складові асоціативного поля як центр та ближня периферія.

За результатами аналізу отриманого розподілу асоціацій з'ясовано: центр асоціативного поля поняття-стимулу «педагог» у студентів спеціальності «Дошкільна освіта» складають реакції «добрий», «креативний», «розумний» та «веселий», що входять до виокремлених нами емпатійної, креативної, інтелектуальної та експресивної тематичних категорій відповідно. До ближньої периферії у цих респондентів увійшли асоціативні реакції «навчання» та «діти», що входять до діяльній тематичній категорії.

У студентів спеціальності «Початкова освіта» в центр асоціативного поля поняття-стимулу «педагог» увійшли реакції «діти», «розумний» та «навчання», що входять до діяльній та інтелектуальної тематичних категорій. До ближньої периферії у цих респондентів увійшли асоціативні реакції «креативний», «відповідальний» та «освічений», що входять до креативної, вольової та інтелектуальної тематичних категорій.

Висновки

Проведене дослідження на основі вільного асоціативного експерименту та семантичного диференціала дало змогу вивчити та порівняти психосемантичне наповнення поняття «педагог» у мовній свідомості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкових класів. Результати аналізу свідчать про те, що:

(1) Психосемантичний зміст поняття «педагог» у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей має емоційне та інтелектуальне забарвлення. Асоціативні реакції «добрий» та «розумний», які увійшли до центру асоціативного поля поняття «педагог», вказують на те, що з одного боку педагог сприймається як людина з високорозвиненими емпатією, яка вміє знаходити індивідуальний підхід до кожної дитини та зрозуміти і прийняти її такою, яка вона є. З іншого боку, педагог сприймається студентами-першокурсниками як інтелектуальна особистість, яка насамперед

досконало володіє знанням свого предмету та має досвід роботи. Крім того, більшість опитаних студентів вважає педагога активною та сильною особистістю і ставлення до педагога в учасників дослідження загалом позитивне, що засвідчили результати проведеного експерименту за методом семантичного диференціала.

(2) Асоціативне поле поняття «педагог» у мовній свідомості студентів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» має деякі відмінності. Відповідно до результатів проведення семантичної інтерпретації отриманих асоціативних реакцій, розподілених нами за тематичними категоріями (емпатійні, інтелектуальні, діяльнісні, експресивні, креативні, вольові), визначено, що психосемантичний зміст поняття «педагог» умовній свідомості майбутніх учителів початкових класів порівняно з майбутніми вихователями закладів дошкільної освіти має більш сильне інтелектуальне забарвлення. Результати аналізу центру і ближньої периферії асоціативних реакцій майбутніх вчителів початкових класів вказують на те, що вони схильні сприймати педагога як людину, яка насамперед спрямована на навчання дітей, вміє добре організувати навчальний процес і креативно діяти, є достатньо розумною та освіченою. Натомість студенти спеціальності «Дошкільна освіта» у поняття «педагог» вкладають психосемантичний зміст, що вказує на емоційне сприйняття ними професії педагога. Відповідно до аналізу центру і ближньої периферії асоціативних реакцій майбутні вихователі закладів дошкільної освіти схильні сприймати педагога як людину, яка спрямована на розуміння внутрішнього світу дітей, їхнє виховання та є достатньо веселою і доброю.

Вважаємо перспективними подальші дослідження гендерних відмінностей у асоціативних реакціях студентів та зіставного аналізу реакцій на поняття-стимул «педагог» у мовній свідомості студентів педагогічних та непедагогічних спеціальностей, а також у старшокласників та студентів-першокурсників.

Необхідно також зазначити, що проведене дослідження має пілотний характер, зважаючи на кількість реакцій, що можуть свідчити про деякі тенденції у асоціативній поведінці респондентів, яка віддзеркалюється у їх мовній свідомості. Для перевірки висловлених гіпотез у майбутньому планується зібрати асоціативне поле об'ємом 1000 реакцій, що є вже асоціативною нормою, яка

свідчить про стабільні уявлення, пов'язані з поняттям «педагог» у мовній свідомості носіїв української мови.

Також проведене дослідження проілюструвало, що вивчення мовної свідомості ефективно водночас проводити з використанням кількох психолінгвістичних методик, наприклад, як в нашому випадку: метод вільних асоціацій було доповнено методом семантичного диференціалу, який дозволив більш різнобічно подивитися на відображення цього поняття у майбутніх педагогів.

Література

- Безкорвайная, Г.Т. (2012). Семантические поля как способ систематизации лексических единиц: попытка обобщения основных положений теории поля. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Філологічні науки*, 1, 172–180.
- Бутакова, Л.О., Гуц, Е.Н., & Орлова, Н.В. (2018). Проект «Региональное языковое сознание: возрастной аспект». *Вопросы психолингвистики*, 2(36), 146–167.
- Василенко, О.В., Ковальчук, Н.В., & Кухарук, Т.М. (2005). Семантичне поле: проблема визначення та розрізнення понять. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія Філологічні науки*, 6, 138–142.
- Василюк, Ф.Е. (1993). Структура образа. *Вопросы психологии*, 5, 5–19.
- Горошко, Е.И. (2003). *Языковое сознание: гендерная парадигма*. (Монографія). Москва-Харьков: ИЯ РАН-ИД «ИНЖЭК».
- Горошко, Е.И. (2001). (Ред.) *Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента*. (Монографія). Ин-т языкознания РАН. Харьков; Москва: РА-Каравелла.
- Захарова, И.В., & Стрюкова, Г.А. (1999). Семантический дифференциал как метод диагностики восприятия учащимися педагога. *Психологическая наука и образование*, 3–4, 30–35.
- Кучер, І.А. (2014). Історико-методологічні періоди у вивченні семантичних полів. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 17(1), 91–98.
- Леонтьев, А.А. (2003). *Основы психолингвистики* (3-е изд.). Москва: Смысл.
- Леонтьев, А.Н. (1983). Деятельность, сознание, личность. В.В. Давыдов, В.П. Зинченко, А.А. Леонтьев & А.В. Петровский (Ред.), *Избранные психологические произведения* (В 2-х т.). (Т. 2, с. 94–231). Москва: Педагогика.
- Пищальникова, В.А. (2019). Интерпретация ассоциативных данных как проблема методологии психолингвистики. *Russian Journal of Linguistics*, 23(3), 749–761. <https://doi.org/10.22363/2312-9182-2019-23-3-749-761>
- Стернин, И.А., & Рудакова, А.В. (2011). *Психолингвистическое значение и его описание. Теоретические проблемы*. LAP «Lambert Academic Publishing» Saarbrücken.
- Тарасов, Е.Ф. (2001). Языковое сознание и его познавательный статус. Н.В. Уфимцева (Ред.), *Проблемы психолингвистики: теория и эксперимент* (с. 301–311). Москва: Институт языкознания РАН.

- Тылец, В.Г., & Краснянская, Т.М. (2020). Психолингвистическое исследование концептов «опасность» и «безопасность» в языковом сознании студентов. *Вопросы психолингвистики*, 1(43), 84–97. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2020-43-1-84-97>
- Уфимцева, Н.В. (2017). Содержание ценности «жизнь» в языковом сознании при межкультурном сопоставлении. *Вопросы психолингвистики*, 4(34), 116–123.
- Уфимцева, Н.В. (Ред.). (2000). *Языковое сознание и образ мира*. Москва: Институт языкознания РАН.
- Хилханова, Э.В. (2017). Социолингвистическая концептуализация понятий языковое сознание и языковые установки в аспекте двуязычия. *Вопросы психолингвистики*, 3(33), 142–155.
- Шапошникова, И.В., & Романенко, А.А. (2014). *Русский региональный ассоциативный словарь*. Москва: МИЛ.
- Яковлев, А.А. (2019). Языковое сознание – часть индивидуального сознания или часть теории? *Вопросы психолингвистики*, 2(40), 157–171. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2019-40-2-157-171>
- Vivas, L. et al. (2019). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 243–256. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9601-8>
- Ludueña, G.A., Behzad, M.D., & Gros, C. (2014). Exploration in free word association networks: models and experiment. *Cognitive Processing*, 15(2), 195–200. <https://doi.org/10.1007/s10339-013-0590-0>
- Nedashkivska, T., & Kushmar, L. (2017). Associative Way from Perception to Understanding: Associative Field vs Lexical-Semantic Field. *Journal of Modern Education Review*, 7(1), 44–50. [https://10.15341/jmer\(2155-7993\)/01.07.2017/005](https://10.15341/jmer(2155-7993)/01.07.2017/005)
- Osgood, Ch.E., May, W.H., & Miron, M.S. (1975). *Cross cultural universals of affective meaning*. Urbana: University of Illinois Press.
- Stoklasa, J., Talasek, T., & Stoklasova, J. (2018). Semantic differential for the twenty-first century: scale relevance and uncertainty entering the semantic space. *Quality & Quantity*, 35, 1–14. <https://dx.doi.org/10.1007/s11135-018-0762-1>

References

- Bezkorovajnaja, G.T. (2012). Semanticheskie polja kak sposob sistematizacii leksicheskikh edinic: popytka obobshhenija osnovnyh polozhenij teorii polja [Semantic fields as a way to systematize lexical units: an attempt to generalize the basic principles of field theory]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Filolohichni nauky – Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Philology*, 1, 172–180 [in Ukrainian].
- Butakova, L.O., Guts, E.N., & Orlova, N.V. (2018). Proekt «Regionalnoe yazykovoe soznanie: vozrastnoy aspekt» [Project «Regional linguistic consciousness: the age aspect»]. *Voprosy psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 2(36), 146–167 [in Russian].
- Vasylenko, O.V., Kovalchuk, N.V., & Kukharuk, T.M. (2005). Semantychne pole: problema vyznachennia ta rozrznennia poniat [The semantic field: the problem of defining and distinguishing concepts]. *Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriya Filolohichni nauky – Bulletin of Lesya*

- Ukrainka Eastern European National University: Series Philology*, 6, 138–142 [in Ukrainian].
- Vasiljuk, F.E. (1993). Struktura obraza [Image Structure]. *Voprosy psichologii – Psychology Questions*, 5, 5–19 [in Russian].
- Goroshko, E.I. (2003). *Jazykovoje soznanie: gendernaja paradigma [Linguistic Consciousness: Gender Paradigm]*. Moscow-Harkov: IJa RAN-ID «INZhJeK» [in Russian].
- Goroshko, E.I. (Ed.). (2001). *Integrativnaja model svobodnogo asociativnogo jeksperimenta [Integrative Model of a Free Associative Experiment]*. In-t jazykoznanija RAN. Harkov; Moscow: RA-Karavella [in Russian].
- Zaharova, I.V., & Strjukova, G.A. (1999). Semanticheskij differencial kak metod diagnostiki vosprijatija uchashhimisja pedagoga [Semantic differential as a method for diagnosing the perception of a teacher by students]. *Psichologicheskaja nauka i obrazovanie – Psychological Science and Education*, 3–4, 30–35 [in Russian].
- Kucher, I.A. (2014). Istoryko-metodolohichni periody u vyvchenni semantychnykh poliv [Historical and methodological periods in the study of semantic fields]. *Visnik Kiivskogo nacionalnogo lingvističnogo universitetu. Serija Filolohiia – Bulletin of Kyiv National Linguistic University: Series Philology*, 17(1), 91–98 [in Ukrainian].
- Leontiev, A.A. (2003). *Osnovy psicholingvistiki [Fundamentals of psycholinguistics]* (3rd ed.). Moscow: Smysl [in Russian].
- Leontiev, A.N. (1983). Dejatelnost, soznanie, lichnost [Activity, consciousness, personality]. In V.V. Davydov, V.P. Zinchenko, A.A. Leontiev & A.V. Petrovsky (Eds.), *Izbrannye psichologičeskije proizvedenija – Selected Psychological Works* (Vols. 1–2). (Vol. 2, pp. 94–231). Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Pishhálnikova, V.A. (2019). Interpretacija asociativnyh dannyh kak problema metodologii psicholingvistiki [Interpretation of associative data as a problem of the methodology of psycholinguistics]. *Russian Journal of Linguistics*, 23(3), 749–761. <https://doi.org/10.22363/2312-9182-2019-23-3-749-761> [in Russian].
- Sternin, I.A., & Rudakova, A.V. (2011). *Psicholingvističeskoe znachenie i ego opisanie. Teoreticheskie problem [Psycholinguistic meaning and its description. Theoretical problems]*. LAP: «Lambert Academic Publishing» Saarbrücken [in Russian].
- Tarasov, E.F. (2001). Jazykovoje soznanie i ego poznavatelnyj status [Linguistic consciousness and its cognitive status]. In N.V. Ufimtseva (Ed.), *Problemy psicholingvistiki: teorija i jeksperiment – Psycholinguistics Problems: Theory and Experiment* (pp. 301–311). Moscow: Institut jazykoznanija RAN [in Russian].
- Tyilets, V.G., & Krasnyanskaya, T.M. (2020). Psicholingvističeskoe issledovanie kontseptov «opasnost» i «bezopasnost» v yazykovom soznanii studentov [Psycholinguistic research of the concepts «danger» and «safety» in the linguistic consciousness of students]. *Voprosy psicholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 1(43), 84–97. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2020-43-1-84-97> [in Russian].
- Ufimceva, N.V. (Ed.). (2000). *Jazykovoje soznanie i obraz mira [Linguistic Consciousness and the Image of the World]*. Moscow: Institut jazykoznanija RAN [in Russian].
- Ufimtseva, N.V. (2017). Soderzhanie tsennosti «zhizn» v yazykovom soznanii pri mezhkulturnom sopostavlenii [The content of the value «life» in the linguistic consciousness in intercultural comparison]. *Voprosy psicholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 4(34), 116–123 [in Russian].

- Hilhanova, E.V. (2017). Sotsiolingvističeskaya kontseptualizatsiya ponyatiy yazykovoe soznanie i yazykovyie ustanovki v aspekte dvuyazyčhiya [Sociolinguistic conceptualization of the concepts of linguistic consciousness and linguistic attitudes in the aspect of bilingualism]. *Voprosy psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 3(33), 142–155 [in Russian].
- Shaposhnikova, I.V., & Romanenko, A.A. (2014). *Russkiy regionalnyiy assotsiativnyiy slovar [Russian regional associative dictionary]*. Moscow: MIL [in Russian].
- Yakovlev, A.A. (2019). Yazykovoe soznanie – chast individualnogo soznaniya ili chast teorii? [Linguistic consciousness – part of individual consciousness or part of theory?]. *Voprosy psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 2(40), 157–171. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2019-40-2-157-171> [in Russian].
- Vivas, L. et al. (2019). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 243–256. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9601-8>
- Ludueña, G.A., Behzad, M.D., & Gros, C. (2014). Exploration in free word association networks: models and experiment. *Cognitive Processing*, 15(2), 195–200. <https://doi.org/10.1007/s10339-013-0590-0>
- Nedashkivska, T., & Kushmar, L. (2017). Associative Way from Perception to Understanding: Associative Field vs Lexical-Semantic Field. *Journal of Modern Education Review*, 7(1), 44–50. [https://10.15341/jmer\(2155-7993\)/01.07.2017/005](https://10.15341/jmer(2155-7993)/01.07.2017/005)
- Osgood, Ch.E., May, W.H., & Miron, M.S. (1975). *Cross cultural universals of affective meaning*. Urbana: University of Illinois Press.
- Stoklasa, J., Talasek, T., & Stoklasova, J. (2018). Semantic differential for the twenty-first century: scale relevance and uncertainty entering the semantic space. *Quality & Quantity*, 35, 1–14. <https://dx.doi.org/10.1007/s11135-018-0762-1>

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті представлено результати емпіричного дослідження психосемантичного змісту поняття «педагог» у мовній свідомості студентської молоді.

Мета дослідження полягала у вивченні та порівнянні психосемантичного наповнення поняття «педагог» у мовній свідомості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкових класів.

Методи. Дослідження проводилось методами вільного асоціативного експерименту та семантичного диференціала зі студентами першого курсу бакалаврського освітнього рівня педагогічних спеціальностей.

Результати. За результатами дослідження встановлено, що у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей асоціації на поняття-стимул «педагог» мають психосемантичний зміст, що характеризується емоційним та інтелектуальним наповненням. Асоціативне поле поняття «педагог» у мовній свідомості студентів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» має деякі відмінності. Відповідно до результатів проведення семантичної інтерпретації отриманих асоціативних реакцій, розподілених нами за тематичними категоріями (емпатійні, інтелектуальні, діяльнісні, експресивні, креативні, вольові), визначено, що психосемантичний

зміст поняття «педагог» у мовній свідомості майбутніх учителів початкових класів порівняно з майбутніми вихователями закладів дошкільної освіти має більш сильне інтелектуальне забарвлення. Результати аналізу центру і ближньої периферії асоціативних реакцій майбутніх вчителів початкових класів вказують на те, що вони схильні сприймати педагога як людину, яка насамперед спрямована на навчання дітей, вміє добре організувати навчальний процес і креативно діяти, є достатньо розумною та освіченою. Натомість студенти спеціальності «Дошкільна освіта» у поняття «педагог» вкладають психосемантичний зміст, що вказує на емоційне сприйняття ними професії педагога. Відповідно до аналізу центру і ближньої периферії асоціативних реакцій майбутні вихователі закладів дошкільної освіти схильні сприймати педагога як людину, яка спрямована на розуміння внутрішнього світу дітей, їхнє виховання.

Ключові слова: вільний асоціативний експеримент, мовна свідомість, освіта, психосемантичний зміст, семантичний диференціал.

Иваниук Анна, Горошко Елена & Мельник Инна. Психосемантическое содержание понятия «педагог» в языковом сознании студентов педагогических специальностей

АННОТАЦИЯ

Вступление. В статье представлены результаты эмпирического исследования психосемантического содержания понятия «педагог» в языковом сознании студенческой молодежи.

Цель исследования заключалась в изучении и сравнении психосемантического наполнения понятия «педагог» в языковом сознании будущих воспитателей учреждений дошкольного образования и учителей начальных классов.

Методы. Исследование проводилось с использованием методов свободного ассоциативного эксперимента и семантического дифференциала со студентами первого курса бакалаврского образовательного уровня педагогических специальностей.

Результаты исследования показали, что в языковом сознании студентов педагогических специальностей ассоциации на понятие-стимул «педагог» с точки зрения психосемантического содержания, характеризуется эмоциональным и интеллектуальным наполнением. Исследования также выявило, что ассоциативное поле на понятие «педагог» в языковом сознании студентов специальностей «Дошкольное образование» и «Начальное образование» имеет некоторые отличия. Согласно результатам проведения семантической интерпретации полученных ассоциативных реакций, распределенных по тематическим категориям (эмпатийные, интеллектуальные, деятельностьные, экспрессивные, креативные, волевые), определено, что психосемантическое содержание понятия «педагог» в языковом сознании будущих учителей начальных классов по сравнению с

будущими воспитателями заведений дошкільного образования имеет более сильную интеллектуальную окраску. Результаты анализа центра и ближней периферии ассоциативного поля реакций будущих учителей начальных классов указывают на то, что они склонны воспринимать педагога как человека, который прежде всего занимается обучением детей, умеет хорошо организовать учебный процесс и креативно действовать, достаточно умный и образованный. Согласно анализу центра и ближней периферии ассоциативного поля, будущие воспитатели учреждений дошкільного образования уже изначально склонны воспринимать педагога как человека, понимающего внутреннего мира детей и их воспитание.

Ключевые слова: метод семантического дифференциала, психосемантическое значение слова, образование, свободный ассоциативный эксперимент, языковое сознание.

Actualization of the Internal Speech Problems in Psycholinguistics of Communication: The Results of a Systematic Review and Meta-Analysis

Актуалізація проблематики внутрішнього мовлення в психолінгвістиці комунікації: результати систематичного огляду і метааналізу

Larysa Kalmykova

DSc. in Psychology, Professor,
Head of the Department
of Psychology and Pedagogy
of Preschool Education

Лариса Калмикова

доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
психології і педагогіки
дошкільної освіти

E-mail: klo377@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7538-2635>

Nataliia Kharchenko

DSc. in Psychology,
Assistant Professor

Наталія Харченко

доктор психологічних наук,
доцент

E-mail: kharchenko.nataliia.v@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9958-5226>

ResearcherID: F-9093-2018

Scopus AuthorID: 57215433238

Iryna Volzhentseva

DSc. in Psychology,
Professor

Ірина Волженцева

доктор психологічних наук,
професор

E-mail: iv.volzhentseva@yandex.ru

<https://orcid.org/0000-0003-0458-531X>

Heorhii Kalmykov

DSc. in Psychology,
Assistant Professor

E-mail: kalmykov_gv@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1378-5236>

Георгій Калмиков

доктор психологічних наук,
доцент

Inna Mysan

Ph.D. in Pedagogy,
Assistant Professor

E-mail: mysan.iv79@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9416-4484>

Інна Мисан

кандидат педагогічних наук,
доцент

*Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University*
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

*ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*
✉ вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Original manuscript received December 16, 2019

Revised manuscript accepted September 17, 2020

ABSTRACT

The purpose of the article is to reveal the role and functions of the internal speech in communication processes of the subjects of socially and personally oriented speech communication; to present a model of a communicative act, which is accomplished through the internal speech of addressees and recipients.

Research methods. In the described research a new technique is used as a set of methods: (a) a systematic review of the original completed independent published investigations performed in the field of the internal speech of communication participants; (b) systematic analysis of the selected literature sources with application of its several varieties; (c) comparison and juxtaposition of the obtained data according to the selected criteria; (d) meta-analysis (combining of the results of several studies with statistical methods to test the hypothesis); (e) research synthesis (monitoring of the diversity of scientific research, explanation of different studies and their summarizing according to the selected criteria).

Results. The author's method for research of the problem specified in the title of the article is offered. It is established that the internal speech is a meaning-forming component of generative processes that are part of communication as its components. The model of the communicative process as a two-way generating process is presented. It contains expressive and impressive speech components and is carried out by the mechanisms of spontaneous and mediated direct feedback. The study

allowed to test and support the hypothesis and formulate a correct (based on a high level of generalization) scientific idea of formation the meaning role of the internal speech in communication, the benefits of modeling the communicative process with a generative mechanism for testing the results and identification of the important for communication patterns of the internal speech functioning, arising from numerous explorations, and for creation of communication technologies and systems.

Key words: *internal speech, communication, generative process, speaking, listening, meaning.*

Вступ

В умовах сучасного інформаційного світу увага науковців прикута до проблем безпосереднього (природного – звукового) і опосередкованого (штучного – письмового) мовленнєвого спілкування в системі «людина – людина», яке пов'язане з соціономічною сферою: мовленнєвоголосовими й семіотичними (знаковими) вербальними професійними актами. У зв'язку з цим закономірно актуалізується питання «доцільної комунікації» (Леонт'єв, 2003) її партнерів, яка відразу забезпечує взаєморозуміння і взаємовплив комунікатора і комуніканта без додаткових зусиль і варіантів пояснення сказаного чи написаного. Успішне розв'язання питання доцільної комунікації лежить у площині проблематики внутрішнього мовлення, у якому здійснюється як програмування майбутнього висловлювання, розгортання внутрішньої програми у зовнішнє – звукове мовлення при говорінні, так і сприймання та розуміння його змісту в процесі аудіювання. Від того, наскільки чітко вибудовуватиметься внутрішня програма говоріння чи написання та її відтворення при розумінні висловленого, великою мірою залежатиме не тільки чіткість, послідовність, зв'язність, цілісність усного або письмового мовлення адресанта, а й його доступність для сприймання і розуміння адресатами та встановлення зворотного зв'язку.

Як засвідчує систематичний огляд наукових джерел, основна частина досліджень, здійснених у галузі внутрішнього мовлення, стосується *нейропсихологічного* (Levine et al., 1982; McCarthy-Jones & Fernyhough, 2011; Hurlburt et al., 2013 та ін.), *когнітивістського* (Briscoe, 2002; Larsen et al., 2002; Miyake et al.,

2004; Jones & Fernyhough, 2007; Langland-Hassan et al., 2017 та ін.), *феноменологічного* (Perrone-Bertolotti et al., 2014; Alderson-Day & Fernyhough, 2015 та ін.), *нейрокогнітивного* (Morin, 2003, 2004; Morin & Michaud, 2007 та ін.), *нейролінгвістичного* (Ахутіна, 2002; Черниговская, 2010 та ін.), *нейробіологічного й медичного* (Allen et al., 2007; Geva, 2018 та ін.) аспектів. Окремі дослідження здійснювалися в парадигмі вивчення мовленнєвих порушень (Лурия & Цветкова, 1967, 1968; Verstichel et al., 1997; Geva et al., 2011; Langland-Hassan, Faries, Richardson & Dietz, 2015; Kljajevic et al., 2017; Stark et al., 2017 та ін.).

У періодичних наукових виданнях обговорюють різні *функції* внутрішнього мовлення. Так, йому надається унікальний когнітивний статус, який відображається у всепроникній ролі внутрішнього мовлення в різних психічних функціях. Внутрішнє мовлення бере участь у мові і в робочій пам'яті (Жинкин, 1982; Paulesu, Frith & Frackowiak, 1993; Baddeley & Loggie, 1999), *метапізнанні* (Bermudez, 2003), *самосвідомості* (Morin & Everett, 1990; Morin, 2009), *когнітивних процесах* (Alderson-Day & Fernyhough, 2015), у *вербальній самодопомозі й самореалізації* (Harris, 1990), *плануванні* (Meacham, 1979; Лурия, 1998; Леонтьев, 2003), *вирішенні проблем* (Roberts, 1979), зокрема *складних проблем і оперативної пам'яті* (Жинкин, 1958; Соколов, 1969), *двомовній автобіографічній пам'яті* (Larsen et al., 2002), у *дисфункціональних розмовах із самим собою під час тривоги й депресії* (Beazley et al., 2001), у *пізнанні людини* (Alderson-Day & Fernyhough, 2015), у *побудові висловлювань* (Ахутіна, 2003). Також передбачається, що внутрішнє мовлення може внутрішньо відтворювати й розширювати соціальні і фізичні (екологічні) джерела самосвідомості, створювати психологічну дистанцію між собою і ментальними подіями, які людина переживає, полегшуючи тим самим самоспостереження; внутрішнє мовлення може виступати в якості засобу для вирішення проблем, де особистість представляє проблему, а самоінформація представляє рішення, і надає можливість маркувати аспекти внутрішнього життя, які в інший спосіб було б складно об'єктивно сприйняти (Morin, 2005).

Дослідження зосереджують і на обґрунтуванні існування різних типів внутрішнього мовлення. За даними вчених (Kljajevic et al., 2017) суб'єктивні повідомлення пацієнтів із моторною афазією

вказують на те, що вони використовують різні типи внутрішнього мовлення, незважаючи на його дефіцит, що спостерігається у цієї категорії хворих, а дані цих дослідників передбачають, що порушення деяких виявів внутрішнього мовлення дозволяє певною мірою використовувати інші його (внутрішнього мовлення) аспекти, підкреслюють необхідність розширення досліджень внутрішнього мовлення при афазії та різноманітності його форм (Kljajević et al., 2017). Зазначають й такі типи внутрішнього мовлення, як «умисне породження вербальної думки» («wilful verbal thought generation»), «блукаючий мовленнєвий розум» («verbal mind wandering») (Perrone-Bertolotti et al., 2014), а також виділяють *різновиди* внутрішнього мовлення (McCarthy-Jones & Fernyhough, 2011) та виокремлюють різні *форми* внутрішнього мовлення: (1) стисла (condensed); (2) діалогічна (dialogic); (3) самореферентна (self-referent); (4) задіюча інших (involving others) (Alderson-Day & Fernyhough, 2015).

Проте важливе для психологічної науки питання ролі внутрішнього мовлення в комунікації залишається до цього часу маловивченим, незважаючи на наявність праць методологічного характеру (Ахутина, 2002; Лурия, 2002; Леонтьев, 2003; Morin, 2003; Выготский, 2011; Geva, 2018 та ін.). Новітні дослідження внутрішнього мовлення, тісно пов'язані з комунікативними актами і генерацією в них висловлювань партнерів, представлені на сучасному етапі розвитку психологічної науки лише одиничними роботами (Levine et al., 1982; Melinger & Levelt, 2004; Indefrey & Levelt, 2004; Ахутина, 2008; Калмикова, 2011, 2016; Chomsky, 2015; Харченко, 2018, 2019 та ін.).

Потреба у здійсненні систематичного аналізу проблематики внутрішнього мовлення в комунікативно-мовленнєвому – психолінгвістичному – аспекті обґрунтовується винятково тим станом дослідженості в психології комунікативних актів, за якими більшість останніх наукових пошуків у цій галузі (Miller, 2005; Duck & McMahan, 2009; Burton et al., 2019; Collett et al., 2019; Smith & Bishop, 2019 та ін.) стосувалася лише зовнішньо-мовленнєвої (експлікаційної) сторони комунікації. У цей же час внутрішньо-мовленнєвий бік комунікативної взаємодії, від якого залежить успішність висловлювань адресантів та їх розуміння адресатами залишається поза увагою дослідників. Особливо це

стосується соціально орієнтованого (публічного) мовленнєвого спілкуванні, у процесі якого внутрішнє мовлення, на відміну від найпростіших форм індивідуально-орієнтованого мовленнєвого спілкування, виступає в суб'єкта комунікації особливою стадією (фазою, етапом) генеративного процесу.

Отже, *мета* статті полягає у розкритті ролі та функцій внутрішнього мовлення в комунікаційних актах суб'єктів соціально й особистісно орієнтованого мовленнєвого спілкування; в презентації моделі комунікативного процесу, який dokonується через внутрішнє мовлення адресантів і адресатів.

Концепція дослідження

Концепція цього дослідження полягає в наступних стислих положеннях.

По-перше, важливим дослідницьким завданням є розмежування феноменів «спілкування» й «комунікація». Спілкування розглядаємо як таке, що містить як мінімум три компоненти (інтерація, перцепція, комунікація). Вербальне спілкування (а не спілкування за допомогою інших знакових систем) є мовленнєвим спілкуванням, компонентом якого є комунікація, яка dokonується через внутрішньо-мовленнєві та зовнішньо-мовленнєві експресивні (говоріння, письмо) та імпресивні (аудіювання, читання) мовленнєві процеси, внутрішні (імплицитні, приховані) й зовнішні (експліцитні, озвучені) мовні засоби; внутрішнє мовлення відіграє провідну роль у генерації цих процесів, їх взаємозв'язку в двосторонній динаміці комунікації за механізмами прямого і зворотного зв'язку. Установлення ролі та функцій внутрішнього мовлення в комунікації сприяє розробці нових технік мовленнєвого спілкування та комп'ютерних комунікаційних технологій. *По-друге*, реалізацію цього дослідження здійснюємо в межах методики, побудованої на інтеграції великої кількості оригінальної опублікованої наукової інформації. Це передбачає: (а) використання способів асиміляції й узагальнення результатів багатьох досліджень, методологічно різноцентрованих і виконаних на різних етнічних мовах респондентів та авторів наукових проєктів; (б) використання процедур, засобами яких порівнюються всі накопичені дані про внутрішнє мовлення людини

в її комунікативній поведінці й здійснюється дослідницький синтез за обґрунтованими критеріями. У такий спосіб перевіряється й доводиться сформульована гіпотеза та розробляється модель комунікації, яка побудована з урахуванням внутрішніх генеративних процесів комунікатора й комуніканта.

Методи дослідження

У першій половині ХХІ ст. стало очевидним, що накопичена психологічна і психолінгвістична інформація про внутрішнє мовлення людини потребує якісної систематизації та висновків із багатьох прикладних питань, особливо питань, пов'язаних із внутрішнім мовленням і комунікацією та «розмовою-у-взаємодії» (talk-in-interaction), запропонованою в конверсаційному аналізі (Stubbe et al., 2003).

При вивченні ролі й функцій внутрішнього мовлення в комунікації, яке безпосередньо недоступне кількісному вимірюванню, нами використовувалися більшою мірою *якісні методи дослідження*, які згідно з *SAGE Dictionary of Social Research Methods* (Jupp, 2006: 249) фокусуються на значеннях та інтерпретаціях соціальних явищ і психічних процесів у конкретних контекстах, у яких вони відбуваються, а також надають, як зазначає Дж. Цурвакас (Tsouvakas, 1997), необхідні підстави для глибокого пояснення феномена, що вивчається.

Серед провідних *якісних* та *кількісних методів*, що застосовувалися в цьому дослідженні, були такі:

(1) *систематичний огляд* (systematic review) – науковий моніторинг (систематичний пошук і відбір досліджень, що відповідають на поставлене психологічне запитання про роль внутрішнього мовлення в комунікації до низки опублікованих однорідних оригінальних досліджень (дослідження попередніх досліджень) з метою критичного оцінювання їх методологічної якості й максимальної об'єктивності аналізованих даних відповідно до мети вирішуваної в огляді проблеми. Систематичний огляд проводився з використанням методології, заснованої на контекстуалізмі – методологічному принципі конструювання інтерсуб'єктивних значень (verstehen) і обґрунтуванні корисності якісних досліджень

для генерування нових теорій (Strauss & Corbin, 1990), а також на конструктивізмі, методологічний принцип якого – інтерпретативний аналіз, що концентрується на рефлексивній функції мови, яка конструює «репрезентацію об'єктів» у світі й володіє матеріально-дискурсивним впливом (Potter & Wetherell, 1987).

Систематичний огляд розглядаємо як наукове дослідження із задалегідь спланованими методами, процедурами й етапами, де об'єктом вивчення слугують матеріали низки незалежних оригінальних досліджень, присвячених одній проблемі. Результати систематичного огляду та «дослідницького синтезу» (Cooper, 2008; Cooper & Hedges, 2009), здійснених на високому рівні узагальнення, дають нам змогу інтегрувати дані опублікованих результатів щодо внутрішнього мовлення при використанні підходу, який зменшує вірогідність «систематичних і випадкових помилок» (Cook et al., 1995). Такий дослідницький підхід містив, по-перше, всебічний пошук публікацій із питань внутрішнього мовлення в комунікативних актах суб'єктів; по-друге, використання виокремлених нами точних, відтворюваних критеріїв відбору статей для систематичного огляду; по-третє, подальшу оцінку структури й особливостей цих незалежних завершених досліджень із узагальненням даних та інтерпретацію отриманих результатів. Систематичний огляд використовувався в дослідженні передусім як джерело інформації для: (а) планування подальшого вивчення внутрішнього мовлення й встановлення його функцій у комунікативній поведінці адресатів і адресантів; (б) обґрунтування нашого наукового уявлення про комунікацію; (в) експлікації її дефініювання та подальшого моделювання двостороннього процесу комунікації, який доконується через фази внутрішнього мовлення її партнерів при генерації (говорінні та аудіюванні). Крім того, систематичний огляд застосовувався для подальшого прийняття психологічних рекомендацій з метою посилення зв'язку між результатами цього дослідження й оптимальною психологічною допомогою не тільки розробникам комунікаційних технологій та систем, а й власне комунікантам при виборі ними стратегій і тактик мовленнєвого спілкування. Це зокрема психологічна допомога практичним психологам, які постійно задіяні в комунікативній взаємодії з клієнтами, та іншим представникам соціономічних

мовленнєголосових професій: освітянських, масмедійних, юридичних тощо;

(2) *системний аналіз* психологічної і психолінгвістичної літератури, який використовувався з метою: (а) визначення актуальності обсервованих досліджень з огляду на висвітлення в них ролі внутрішнього мовлення в комунікації, а також ступеня їхньої дослідженості іншими вченими; (б) виявлення міри представленості цієї проблеми в науці та її відображеності в сучасних наукових публікаціях; (в) встановлення співвідношення існуючих теоретичних розробок внутрішнього мовлення з напрямком досліджуваної нами проблеми ролі та функцій внутрішнього мовлення в комунікативних актах партнерів з комунікації; (г) порівняння й об'єднання якісних даних, представлених у різних теоретично й методично незалежних дослідженнях і дослідницьке синтезування для інтегрування їх результатів; (д) здійснення критичної оцінки раніше проведених досліджень із внутрішнього мовлення; (е) уточнення понятійного апарату здійсненого пошуку. Метод якісного систематичного огляду та систематичного аналізу доповнювався статистичним аналізом результатів включених в огляд досліджень, тобто «метааналізом» (Glass, 1976) відібраних психолінгвістичних концепцій, теорій і генеративних моделей (продукування і розуміння мовлення) (див. Табл. 1), у яких відображаються як внутрішньо-мовленнєві, так і зовнішньо-мовленнєві етапи генерації мовлення;

(3) *метааналіз* застосовувався для: (а) порівняння і об'єднання результатів багатьох, виконаних на матеріалі різних національних мов, незалежних завершених і опублікованих, досліджень у межах різних теоретичних і методологічних підходів; (б) виявлення патернів (синхронно існуючих регулярностей у внутрішньомовленнєвому процесі під час комунікації; стійкої комбінації результатів дослідження у схожих теоріях і моделях); (в) перевірки результатів та ідентифікації значущих закономірностей комунікативного акту, що впливають з кількох досліджень внутрішнього мовлення. Метааналіз проводився шляхом виявлення характерного статистичного показника, загального для аналізованих досліджень. Здійснення метааналізу передбачало попереднє формулювання гіпотези, подальше переструктурування виокремлених даних, статистичний синтез результатів і відповідне оформлення висновків;

(4) *моделювання* процесу комунікації із фокусуванням на компонентах внутрішнього мовлення в генерації: як у продукуванні висловлювань, так і у вербальному сприйманні та розумінні їх. Створювану при цьому модель розглядаємо як логічну (знакову) конструкцію. Вона відтворює уявлені нами характеристики внутрішнього мовлення – досліджуваного об'єкта – та дає нову інформацію про нього.

Методика якісного й кількісного дослідження передбачала стратегію й тактику її реалізації за наступним алгоритмом у шість етапів.

По-перше, формулювалася гіпотеза дослідження.

По-друге, визначалися критерії, за якими відбиралися джерела для аналізу. Такими критеріями були: (а) наявність у науковій літературі, присвяченій комунікації, питань, пов'язаних із генеративним (породжувальним) процесом, зокрема внутрішнім мовленням як його складовим; (б) наявність у відібраних джерелах або концепцій, або теорій, або моделей говоріння чи аудіювання, або одночасна наявність у них і теорій, і моделей як говоріння, так і аудіювання. Відразу зазначимо, що для систематичного огляду відбиралися лише моделі *розуміння мовлення*, оскільки вони якісно відрізняються від моделей *мовленнесприймання* тим, що зорієнтовані на реконструкцію всіх процесів генерації, починаючи з прийому вхідного акустичного сигналу та його впізнавання й закінчуючи встановленням смислових зв'язків між словами в сприйнятому повідомленні та їх об'єднаннями в смислове ціле.

По-третє, з урахуванням вибраних критеріїв у періодичній та монографічній літературі виокремлювалися джерела, присвячені саме внутрішньому мовленню. Систематичний пошук досліджень і збір відповідної інформації здійснювався через агрегатори (Web of Science, Scopus, Російський Індекс Наукового Цитування (РІНЦ)) за ключовим словом «inner speech»/«внутренняя речь» у розділі «Title»/«Заглавие». Він надав можливість отримати такі дані: Web of Science – 309 джерел; Scopus – 258 джерел; РІНЦ – 266 джерел. Це були статті в журналах, книги, статті в збірниках матеріалів конференцій, присвячені проблемам внутрішнього мовлення. Вибрані дослідження кодувалися трьома експертами. Кодування знайдених у базах даних досліджень, отриманих в оглядах наукових матеріалів та їх своєрідних характеристик,

здійснювалося за моделлю «випадкових ефектів» (Hedges & Vevea, 1998) при врахуванні дизайну дослідження, а також року публікації. Модель випадкових ефектів передбачає, що дослідження, включені в метааналіз, розглядаються як лише частина всіх можливих досліджень на вибрану тему, а за статистикою стандартна похибка, що пов'язана з розміром ефекту, містить інтраіндивідуальну варіативність у дослідженнях і компоненти варіативності як функції різниці між дослідженнями. Крім того, ця модель також дозволяє узагальнювати, виходячи за межі конкретних досліджень, робити висновок про важливі для комунікації компоненти внутрішнього мовлення в популяції досліджень, не обмежених аналізованими дослідженнями і в точності їм ідентичними, оскільки в науковій реальності аналізовані параметри швидше варіативні, ніж константні (Там само).

По-четверте, системний аналіз отриманих даних dokonувався за допомогою таких його різновидів, як: (а) індуктивний продовжуваний аналіз, понятійний аналіз, тематичний аналіз; (б) метод порівняльних констант; (в) метод експлікації даних (результатів систематичного аналізу матеріалу, його кодування й виділення мікротем із наведенням прикладів). Використовувався метод перевірки інтерпретацій (аналіз суперечливих даних, перевірка альтернативних концепцій, рефлексія дослідників). Методом зіставлення і порівняння генеративних теорій і моделей з подальшим виключенням із складеного нами списку окремих моделей і теорій ми абстрагувалися від тих із них, які не містили явно експлікованої інформації про внутрішнє мовлення. У відібраних джерелах сфокусовувалися на тих моделях і теоріях, у структурі яких збігалися структурні компоненти внутрішнього мовлення та їх номінації. Ті складові, що не збігалися за назвою внутрішнього мовлення в генеративних теоріях і моделях розглядалися як інваріантні. Це сприяло виявленню констант: релевантних, стабільних і обов'язкових для комунікації (у наукових уявленнях переважної більшості дослідників) структурних частин внутрішнього мовлення.

По-п'яте, статистичний аналіз (синтез) даних, отриманих у різних оригінальних дослідженнях, здійснювався за допомогою таких методів, як:

(а) метод обчислення відсоткового співвідношення двох емпіричних розподілів психологічних ознак (чисел) за формулою:

$$R_{\%} = \frac{N_1}{N_2} \times 100\% \quad (1).$$

(б) метод визначення характеристичних інтервалів за формулою:

$$t = \frac{P_1 - P_2}{\sqrt{S_{p1}^2 + S_{p2}^2}} \quad (2), \text{ де}$$

t – критерій вірогідності, що встановлюється залежно від прийнятого рівня значущості психологічної ознаки і числа спостережень, P_1 і P_2 – чутливість рівня психологічної ознаки, виражена у відсотках, S_{p1}^2 і S_{p2}^2 – квадрати помилок цих відсотків.

S_p розраховувалося за формулою:

$$S_p = \sqrt{\frac{P(100 - P)}{n}} \quad (3), \text{ де}$$

n – кількість спостережень.

У випадку, коли психологічна ознака зустрічалася тільки в одній групі (детермінуюча ознака), то її специфічність перевірялася в порівнянні з вірогідністю психологічної ознаки в групі, де ця ознака жодного разу не зустрічалася. У цьому випадку використовувалася формула Ван дер Вардена:

$$P = \frac{0 + 1}{n + 2} * 100 \quad (4).$$

Похибка цього відсотку визначалася за формулою:

$$S_p = \pm \sqrt{\frac{p(100 - p)}{n + 3}} \quad (5), \text{ де}$$

n – число спостережень;

(с) метод зіставлення отриманих відсотків та їх похибок (Генес, 1967: 250–259) для ухвалення рішення про статистичну значущість психологічної ознаки за формулою:

$$t = \frac{P_1 - P_2}{\sqrt{m_1^2 + m_2^2}} \quad (6), \text{ де}$$

P_1 і P_2 – відсотки спостережень, у яких наявна досліджувана ознака в першій і другій вибірках;

m_1 і m_2 – похибки відсотків P .

Ці квалітативні дані знаходилися за кількістю виокремлених констант із досліджуваними ознаками з усієї вибірки досліджень, прийнятої за 100%. При цьому використовувалася таблиця відсотків та їх похибок (Генес, 1967).

За таблицею «Критичні значення t (критерій Стьюдента)» знаходився рівень вірогідності для t (Волженцева, Балко & Бондарь, 2015: 24).

По-шосте, обговорення й оцінювання отриманих даних, дослідницьке синтезування, інтерпретацію результатів і формулювання висновків здійснювали за результатами 29 досліджень, виділених за вище зазначеними критеріями та включених у метааналіз. З урахуванням виокремлених в аналізованих концепціях, теоріях і моделях констант внутрішнього мовлення, як компонентів генеративних процесів суб'єктів комунікативних актів, здійснювалося моделювання процесу реалізації комунікації адресата й адресанта через внутрішнє мовлення, перевірялася сформульована узагальнена гіпотеза дослідження, доводилася її правомірність. Учені (Корнилов & Корнилова, 2010) переконані, що перевірка узагальнених гіпотез, які виходять за межі конкретних (методично конкретизованих) гіпотез у конкретних дослідженнях, дозволяє оцінювати специфічність окремих результатів і можливість оцінки конструктивної і популярної валідності наукових моделей, які перевіряються. При цьому моделювання розглядалося нами як метод пізнавальної і практичної наукової діяльності, який дозволяє адекватно й цілісно відображати в модельній презентації сутність найважливіших якостей і компонентів такої психічної реальності як внутрішнє мовлення в комунікації її партнерів, отримувати й використовувати нову інформацію про стан, закономірності й тенденції функціонування внутрішнього мовлення як стадії в експресивному мовленні комунікатора та імпресивному мовленні комуніканта(ів).

Валідність (і валідизація за сутністю) цього якісного дослідження розглядається нами як спроможність інструменту (методології, методів і запропонованої методики) вичерпно охоплювати й описувати властивості та якості досліджуваного феномена «внутрішнє мовлення», які представлені в одиничних дослідженнях реальних умов його прояву, а саме: в реалізації комунікації, суб'єкти якої почергово здійснюють або говоріння (продукують висловлювання), або аудіювання (вербально сприймають і розуміють мовлення).

Результати дослідження

Починаючи здійснювати систематичний огляд і системний аналіз сучасних поглядів науковців на внутрішнє мовлення, які відображають його функцій в комунікативній поведінці суб'єктів спілкування, ми *гіпотетично передбачили*, що комунікація є мотивованою смисловою взаємодією її партнерів, яка dokonується у внутрішньому мовленні як перша його фаза в продукуванні висловлювань (говорінні) і остання його фаза в їх аудіюванні (сприйманні та розумінні). При цьому мовленнєву комунікацію розглядаємо лише як один із компонентів спілкування, яке містить у своїй структурі окрім комунікації ще й інтеракцію і перцепцію.

Як засвідчили результати першого етапу систематичного огляду наукових джерел, внутрішнє мовлення за психологічною традицією вважається найважливішою складовою психіки людини. Для номінації цієї психологічної реальності вживається різна термінологія: «*мовленнємислення*» (Выготский, 1934), «*універсальний предметний код*» (Жинкин, 1964, 1982), «*активність мовчазної розмови з самим собою*» (Zivin, 1979), «*внутрішній діалог*» (Бахтин, 1986; Burnet, 1996), «*внутрішній монолог*» (Burnett, 1996), «*перед-дискурс*» (Красных, 1998, 2012), «*внутрішнє програмування висловлювання*», «*процес програмування немовленнєвих дій*» (Леонтьев, 2003), «*форма мисленнєвих образів*» (Oppenheim & Dell, 2008), «*феномен внутрішнього досвіду*» (Hurlburt et al., 2013), «*слабкий голос у голові*» (Perrone-Bertolotti et al., 2014), «*суб'єктивний досвід мови при відсутності явної і відчутної артикуляції*» (Alderson-Day & Fernyhough, 2015), «*мовчазні судження про риму*

двох слів», «безмовні римовані судження» (Langland-Hassan et al., 2015), «вербальне мислення» (Alderson-Day & Fernyhough, 2015), «приховане мовлення» (Alderson-Day & Fernyhough, 2015), «прихована мовна продукція» (Langland-Hassan et al., 2017) та ін. Вивченню цього глибинного феномена присвячено велику кількість досліджень несхожого психологічного дизайну. При розкритті феноменології внутрішнього мовлення наголошується на тому, що воно реалізується в багатьох моментах первинного внутрішнього досвіду. Найчастіше це сприймається рефлексуючою людиною як говоріння природним голосом, але без звука.

«На додаток до прототипів усіх випадків внутрішнього мовлення, існують широкі варіації, які відповідають широкій категорії внутрішнього мовлення, та великі індивідуальні відмінності – це частота, з якою люди відчувають внутрішнє мовлення (Hurlburt et al., 2013).

Незважаючи на зростаючий обсяг знань про феноменологію внутрішнього мовлення, його розвиток і функції, підходи до наукового вивчення цього феномена залишаються, як зазначають дослідники, розсіяними і в значній мірі неінтегрованими (Alderson-Day & Fernyhough, 2015), методи оцінки внутрішніх мовленнєвих здібностей – недостатньо розвиненими (Langland-Hassan et al., 2015), результати цих досліджень – різноспрямованими, що зумовлює необхідність в узагальненому висновкові щодо ролі та функцій внутрішнього мовлення в комунікативній поведінці партнерів.

Здійснений нами систематичний огляд дав змогу виокремити ті наукові джерела, у яких чітко простежується дослідження внутрішнього мовлення, орієнтовані на комунікативну проблематику, зокрема на процеси екстерналізації (говоріння) та інтерналізації (аудіювання), на розмову у взаємодії і на взаєморозуміння.

Здійснений пошук і відібрані літературні джерела за визначеними критеріями (Выготский, 1986а; Vygotsky, 1986b; Levelt, 1995; Ахутина, 2002, 2003; Леонтьев, 2003; Indefrey & Levelt, 2004; Allen et al., 2007; Alderson-Day & Fernyhough, 2015; Kljajevic et al., 2017 та ін.), сформульоване в систематичних оглядах психологічне питання про роль і функції внутрішнього мовлення в комунікації, сприяли отриманню якісних результатів, представлених у наступній інтерпретації.

Установлено, що одним із перших, хто вивчав внутрішнє мовлення з позиції комунікації як етапу в породженні мовлення (говорінні та аудіюванні), був Л.С. Виготський (Виготський, 1934). Його концепція внутрішнього мовлення (мовленнєвого мислення) стала класичною науковою працею в галузі психологічної науки та залишається до цього часу затребуваною й альтернативною серед сучасних концепцій внутрішньо-мовленнєвого етапу генеративного процесу як особливої фази комунікативної діяльності. Його ідеї щодо породження мовлення (Там само, 1934) є тією ґрунтовною основою, на засадах якої формувалися і до цього часу формується немало сучасних психолінгвістичних концепцій, теорій і породжувальних моделей. Цей видатний психолог першої половини ХХ століття, відмовившись від аналізу за елементами, взяв за основу аналіз за одиницями, які *«не втрачають властивостей, притаманних цілому, але мають у найпростішому, первинному вигляді ... властивості цілого...»* (Виготський, 2000: 464). Таку одиницю аналізу він вбачав у властивостях, притаманних мовленнєвому мисленню, яке він тлумачив як *«складне динамічне ціле, в якому відношення між думкою і словом виявилось як рух через цілий ряд внутрішніх планів, як перехід від одного плану до другого»* (Виготський, 1956: 380). Тому одиницею аналізу ним обрано складову, що відображає в найпростішому вигляді єдність мислення і мовлення. Це *«значення слова»* (Там само), яке Л.С. Виготський розглянув як таке, що є одночасно і мовленнєвим, й інтелектуальним феноменом. *«Значення слова – неконстантне», ... являє собою динамічне утворення. Його природа розкривається, передусім, в узагальненні смислів...»* (Там само).

Для виявлення функціональної ролі словесного значення в акті мислення, для визначення будови реального мислительного процесу і пов'язаного з ним складного перебігу мовлення від *«...неясного (неусвідомленого) моменту зародження думки і до її прикінцевого завершення у словесному формулюванні»* (Виготський, 1956: 380). Виготський застосував функціональний план вивчення і довів, що існують особливі відношення між мисленням і мовленням. Учений сформулював цю ідею в такій формулі:

«...відношення думки до слова є передусім не річ, а процес, це відношення є рухом від думки до слова і навпаки – від слова до думки в акті комунікації. Це відношення розглядається в

аспектах психологічного аналізу як процес, що розвивається, проходить через ряд фаз і стадій, зазнаючи всіх тих змін, які за своїми суттєвими ознаками можуть бути названі розвитком, не віковим розвитком, а функціональним... Хоча перебіг процесу мислення від думки до слова, від слова до думки і є розвитком» (Выготский, 1956: 380).

Як засвідчує наведений контекст, трансформаційна ідея щодо генерації мовлення в комунікації була закладена саме Л.С. Виготським.

Зазначимо, що розглядаючи функціонування думки саме як двосторонній – комунікативний – процес, «як внутрішній рух через цілий ряд планів, як перехід думки у слово і слова – у думку» (Выготский, 2000), психолог виявив фази (під фазою він розуміє перехід від одного «плану» до іншого, із яких складається цей рух) і розрізнив ряд планів, через які проходить думка, що dokonується в слові (Там само: 470), або формується думка, народжуючись із почутого слова. Актуалізуючи в концепції мовленнємислення її комунікативні аспекти, психолог наголошує, що внутрішнє мовлення є процесом, який йде зсередини назовні й одночасно процесом, що йде навпаки – ззовні всередину, «процесом перетворення мовлення в думку». Але якщо думка втілюється у слові в зовнішньому мовленні, то слово «вмирає» у внутрішньому мовленні, породжуючи думку.

Учений виокремив не тільки зовнішній «фазний план» мовленнєвої комунікації, а головне – внутрішній «семантичний план», які не збігаються під час функціонування розгорнутої, поширеної думки в комунікатора та формування думки в комуніканта.

«План внутрішнього мовлення», за Л.С. Виготським, – особливе за психологічною природою утворення, що має свою специфіку й перебуває у складних відношеннях з аудіюванням, говорінням, читанням, письмом. Внутрішнє мовлення – «це мовлення для себе», в цьому його «особлива функція». Воно «не призначається для повідомлення». Це мовлення, що відбувається в інших – імпліцитних – умовах, ніж зовнішнє мовлення, і виконує зовсім інші функції. Словесні значення у внутрішньому мовленні є завжди ідіомами, що не перекладаються на мову зовнішнього мовлення. Вони виражають індивідуальні значення (сенси), зрозумілі тільки суб'єкту внутрішнього мовлення, яке також сформоване з ідіом,

елізій і має еліптичну структуру. У внутрішньому мовленні людина здатна як при говорінні, так і при аудіюванні сформувавши в себе всі думки, сприймання, міркування *«лише однією назвою»*. Значення цієї єдиної назви виявиться неможливим для перекладу на мову зовнішнього мовлення, є несумісним із звичайним значенням того ж самого слова (Выготский, 2000).

Для об'єктивування внутрішнього мовлення Л.С. Виготський спеціально вдався до його зовнішнього вияву, змодельовавши породжувальний процес. Учений зауважив:

«Ми здійснювали ... аналіз від самого зовнішнього плану до самого внутрішнього. В живій драмі мовленнєвого мислення рух йде зворотнім шляхом – від мотиву, що породжує певну думку, до оформлення самої думки, до опосередкування її у внутрішньому слові, потім – в значеннях зовнішніх слів і, нарешті, в словах» (Выготский, 1956: 381).

Отже, пов'язавши внутрішнє мовлення із зовнішньою діяльністю, Л.С. Виготський у такий спосіб, по-перше, у вербальній формі представив модель породження мовлення під час комунікації, в якій *«оформлення ... думки»*, *«опосередкування її у внутрішньому слові»* відніс до першого внутрішнього плану, за яким відбувається перехід до наступного внутрішнього плану: опосередкування думки *«у значеннях зовнішніх слів»* і навпаки; по-друге, здійснив об'єктивно-функціональний аналіз внутрішнього мовлення, який засновувався на спостереженнях зовнішніх виявів.

У внутрішньому мовленні функціонують, як вважає Л.С. Виготський, інші, ніж в усному, відношення семантичного і фазного аспектів мовлення. Фазний компонент мовлення, його синтаксис і фонетика максимально спрощуються й ущільнюються. На перший план виходить значення слова, яке є незалежним від його звукового оформлення. Отже, джерело скорочення (згортання) знаходиться у своєрідній семантичній будові внутрішнього мовлення, у синтаксисі значень, основні особливості якого виявляються, по-перше, у домінуванні смислу слова над його значенням. Слово в різних контекстах змінює свій смисл (!).

«Реальне значення слова – неконстантне. ... Динамічність значення повертає нас... до питання про співвідношення значення і смислу. Окремо взяте слово ...має тільки одне значення. Але

...є не більше як потенція, що реалізується в живому мовленні, у якому це значення є тільки камінчиком у споруді смислу» (Выготский, 2000: 498).

Збагачення слова смислом, який воно виражає в контексті, по суті складає основний закон руху значень. Слово вбирає з усього контексту інтелектуальні й афективні змісти і починає позначати більше, ніж міститься в його значенні. Смысл слова ніколи не буває повним. Він обмежується розумінням світу і внутрішнім багатством особистості в цілому (Выготский, 2000).

Одну з особливостей семантики внутрішнього мовлення цей дослідник пов'язує із «смыслами слів», динамічнішими і ширшими, ніж їхнє значення. Вони виявляють інші закони об'єднання і злиття одне з одним, ніж ті, які можуть спостерігатися при об'єднанні і злитті словесних значень. Цей спосіб він назвав «упливом смислу», розуміючи слово одночасно в його первісному (буквальному) значенні і в переносному, що виражає в даний момент загальне значення. Смысли взаємопроникають і впливають один на одного, поєднуючи попередній сенс слова з усіма наступними. Отже, смисловий компонент Л.С. Виготський вважає однією з особливостей семантики внутрішнього мовлення.

Заглиблюючись у внутрішній зміст мовленнєвого мислення, Л.С. Виготський вважає, що думка завжди являє собою певну цілісність, значно більшу за тривалість й обсягом, аніж окреме слово. «Те, що в думці міститься симультанно, у мовленні розкладається суцесивно» (Выготский, 2000: 503); думка не збігається не тільки із зовнішнім словом, але й зі значеннями слів, у яких вона виражається. Л.С. Виготський довів, що перехід від внутрішнього мовлення до зовнішнього й навпаки – від зовнішнього до внутрішнього – є «переструктуруванням мовлення». Перетворення «цілком самобутнього і своєрідного внутрішнього синтаксису, смислової і звукової будови внутрішнього мовлення в інші структурні форми», притаманні як продукуванню мовлення, так і розумінню, є складною «динамічною трансформацією» (Выготский, 2000: 503). Ці висновки вченого є важливими для розуміння ролі та функцій внутрішнього мовлення в комунікації партнерів зі спілкування. Думку (смысли) з їх особливими – внутрішніми – мовними засобами, відмінними від зовнішніх мовних засобів, цей дослідник розглядає як перший план внутрішнього

мовлення при говорінні й останній план внутрішнього мовлення при аудіюванні. При цьому варто відмітити, що «*шлях від думки до слова лежить через значення*» (Вьготський, 2000: 503). Розвиваючи це положення Л.С. Вьготського, можна стверджувати, що й шлях від слова до думки також лежить через значення. Таким чином, свою генеративну концепцію Вьготський будує на тлі смислів, які реалізуються в процесі комунікації у внутрішньому мовленні комунікантів своєрідними внутрішніми мовними засобами. Ці смисли трансформуються в зовнішні слова при говорінні та в думку при сприйманні й розумінні.

Значне за обсягом місце в цій статті відведено результатам аналізу поглядів Л.С. Вьготського лише тому, що його концепція одна з перших дає відповідь на аналізоване питання: «*Яке місце внутрішнього мовлення в генеративних процесах суб'єктів комунікації?*», а також уперше в науці представляє психолінгвістичне уявлення про комунікацію як рух: (1) від думки до слова в комунікатора; (2) від слова до думки в комуніканта.

Співавторами статті (Kljajević et al., 2017) висловлена критична, але одночасно й суперечлива думка про те, що частина досліджень Л. Вьготського зосереджена на конкретному аспекті й не вичерпує ідеї внутрішнього мовлення, а власне його концепція внутрішнього мовлення (Вьготський, 1934) характеризується дуже суб'єктивним значенням, оскільки побудована на визнанні предикативного характеру та скороченої синтаксичної форми внутрішнього мовлення. Погоджуючись із першою тезою цих співавторів про конкретний, а саме: психолінгвістичний аспект дослідження Л.С. Вьготського, ми разом з тим підкреслюємо явну недооцінку концепції мовленнєвого мислення, зокрема її найважливішого – генеративного й семантичного аспектів. Ці дослідники, на жаль, не оцінили належною мірою розкриті в ній проблеми значення і смислу, співвідношення мовлення і мислення та інші важливі наукові цінності, які проходять червоною стрічкою через всю концепцію Л.С. Вьготського (1934), де вперше представлено наукове уявлення, максимально наближене до реального процесу породження мовлення. Концепція мовленнємислення є однією з фундаментальних наукових праць із закладеними основами трансформаційних підходів до мовлення, при реалізації якого внутрішнє мовлення постає як важлива

фаза між мотивом, метою і озвученням внутрішніх задумів. Ця ідея до цього часу є затребуваною в науковому світі й широко використовується, набуваючи нових модифікацій й інваріантного наповнення. При цьому побудовані на цій ідеї генеративні моделі, як засвідчив систематичний огляд, не суперечать одна одній, а взаємодоповнюються, збагачуючи запропоновану Л.С. Виготським концепцію та розвиваючи її з позиції можливостей сучасної науки та новітніх апаратурних засобів дослідження.

На підтвердження наукового значення генеративної концепції мовленнємислення (Выготский, 1934) для сучасної репрезентації питань внутрішнього мовлення пошлемося на дослідження (Jones & Fernyhough, 2007), у якому з опорою на погляди Л.С. Виготського щодо розвитку внутрішнього мовлення захищається передбачення, за яким внутрішнє мовлення можна розглядати як форму дії та сформувані попередні практичні зауваження стосовно використання NASS до AVH.

У «моделі розуміння мовлення» (Fessenden, 1955) її автор аналізує комунікативний процес лише з позиції розуміння мовлення та представляє мовленнерозуміння як систему семи рівнів. На четвертому – глибинному рівні – реципієнт здійснює пошук нового методу опрацювання мовленнєвого сигналу шляхом встановлення спільного й відмінного у сприйнятому повідомленні. Відтак, виникає оцінка сприйнятої інформації. На п'ятому рівні – реципієнт виокремлює загальний смисл сприйнятого повідомлення. Шостий рівень – рівень інтерполяції підтексту наступної інформації, яка буде сприйматися. На цьому рівні відбувається передбачення (прогнозування) майбутньої дії. На сьомому рівні слухач здійснює інтроспективне оцінювання всього процесу мовленнерозуміння.

У «концепції механізмів мовлення» (Жинкин, 1958, 1982), комунікативною за своєю суттю, внутрішнє мовлення – важливий механізм і вид мовлення, транслятор, необхідний для взаєморозуміння. Внутрішнє мовлення реалізується через «*універсальний предметний код (УПК)*», що має загальну структуру для обробки як вербальної інформації, так і інформації про навколишнє, яка надходить через різні органи чуття. Потреби комунікації, зазначав психолог, спричинили утворення кодів, що взаємодіють, об'єдналися в єдину систему: мова – звукове мовлення, – внутрішнє мовлення – інтелект. Ця система є саморегульованою і здатною до самовдосконалення.

Протиставлення двох дискретних кодів мови інтелекту породило «змішаний код – внутрішнє мовлення», яке можна розглядати як універсальний предметний код, що став посередником не тільки між мовою й інтелектом та між розмовним і писемним мовленням, але й між національними мовами (Жинкин, 1982: 18–19). Подібне дефініціювання яскраво підкреслює комунікативний напрям дослідження внутрішнього мовлення цим ученим. Внутрішнє мовлення, на його думку, виконує функцію «суб'єктивної мови», «мови – посередника», «коловороту індивідуальних кодів». Внутрішнє мовлення як механізм генеративного процесу не усвідомлюється людьми, але забезпечує взаєморозуміння між комунікантами, що розмовляють однією і різними мовами. УПК трактується ним як такий, що успадковується генетично.

«Предметний код – це межа мовлення та інтелекту. Тут dokonується переклад думки на мову людини. Це означає, що національні мови мають загальну генетичну структуру і відрізняються між собою лише деякими способами інтеграції того ж предметного коду» (Жинкин, 1982: 54–55).

М.І. Жинкін запроваджує поняття «задуму» цілого тексту і розглядає його продукування як процес розгортання та реалізації задуманого. Значеннєво-змістовий аспект тексту передбачає в процесі своєї реалізації орієнтування на адресата комунікації і, зокрема, наявність у нього певних знань, спільних з мовцем, не виражених у тексті, і таких, що додумуються адресатом (Жинкин, 1958, 1964, 1982).

У процесі розуміння висловлювання відбувається реконструкція смислу, переведення його на універсально-предметний код (УПК) – код інтелекту – у модель фрагменту дійсності, відтворену в сприйнятому повідомленні. Так виникає денотат – повідомлення, яке відповідає акту розуміння. На думку М.І. Жинкіна, розуміння тексту відбувається на рівні денотатів через осмислення реципієнтом зв'язків і відношень, які відтворені у сприйнятому тексті, а також на основі використання наявних у слухача фонових та енциклопедичних знань про відповідні денотати.

Внутрішнє мовлення, за М.І. Жинкіним, має особливий «предметно-схемний» код – код образів і схем. Таке розуміння співвідноситься з сучасними дослідженнями (McGuire, Silbersweig, Murray et al., 1996; McGuire, Silbersweig, Wright et al., 1996;

Ахутіна, 2002; Oppenheim & Dell, 2008; Geva, 2018 та ін.), у яких розкривається взаємозв'язок внутрішнього мовлення та різних видів образів (вербальних, мисленневих, ментальних). Показовим у цьому аспекті є описаний у праці (Levine, Calvanio & Popovics, 1982) випадок із чоловіком у віці 54 років, у якого внаслідок правостороннього гемипарезу сталася повна втрата внутрішнього мовлення: він не міг говорити сам із собою і не міг оцінювати фонологічну структуру слів. Проте збережені в нього мовні навички ґрунтувалися на високорозвинених візуальних образах. Отже, описаний випадок також підтверджує висловлене ще в 1958 році положення М.І. Жинкіна про притаманний внутрішньому мовленню особливий код образів і схем. Важливу думку висловила й Т.В. Ахутіна (Ахутіна, 2002), експериментальним шляхом, довівши, що:

«мисленневий образ ситуації – основа для створення внутрішньо-мовленнєвої програми її зв'єрення» (Ахутіна, 2002: 135).

Модель «аналіз через синтез» (Halle & Stevens, 1962) базується на положенні про те, що в процесі вербального сприймання вхідний сигнал зазнає складних перетворень і трансформується в слуховий образ, який піддається попередньому аналізу. Результат аналізу дозволяє слухачеві висунути передбачення про характер образу. Якщо слуховий образ і його характер збігаються, то відбувається подальша, глибша обробка сприйнятого мовленнєвого сигналу. Проте автори моделі не зазначають, що саме вони розуміють під словом «глибина», який етап внутрішньо-мовленнєвого процесу мається на увазі.

За концепціями «сміслових віх» (Соколов, 1968) та «сміслових опорних пунктів» (Смирнов, 1966) модель формування динамічного концепту сприйнятого повідомлення представляє результат аналітико-синтаксичної переробки вхідного сигналу. Під час комунікації його опрацювання відбувається шляхом виокремлення адресатом систем «сміслових віх» або «сміслових опорних пунктів» у внутрішньому мовленні. Ці системи виступають мнемічними опорами в процесі формування смислу сприйнятого повідомлення. Таким чином, формування смислу, за зазначеними концепціями, виступає основною категорією розуміння комунікантами повідомлення комунікатора.

І.О. Синиця (1974) при розкритті своїх концептуальних підходів до функцій внутрішнього мовлення відносить «...всю ту мовну діяльність, яка забезпечує внутрішні психологічні функції» (Там само: 21–22), а саме: планування, підготовку до процесу спілкування, регуляцію власної поведінки, опрацювання мовної інформації, виконання різних мисленневих дій, передусім дій про себе тощо. Найважливішою функцією внутрішнього мовлення вважає функцію «підготовки зовнішнього мовлення» та «участь у комунікації», тому що саме завдяки ним готується (планується, формується) основний смисл того, що передаватиметься слухачам. «Внутрішнє мовлення у результаті обслуговує зовнішнє» (Синиця, 1974: 22), забезпечує реалізацію зовнішньомовленнєвого боку комунікативної взаємодії. Внутрішнє мовлення може супроводжуватися, за І.О. Синицею, промовлянням, особливо в складних випадках мисленнєвої діяльності, а може бути мовчазним і нечутним. Проте для самого мовця воно внутрішньо озвучене і відчутне в артикуляційних рухах звукового апарата, зрозуміле мовцю завдяки сформованому ним смислу, незважаючи на те, що перебіг внутрішнього мовлення відбувається в скорочених формах.

Модель Х. Кларк і Е. Кларк (Clark, H. & Clark, E., 1977) відтворює комунікацію з позиції розуміння мовлення комунікантом. На внутрішньо-мовленнєвому рівні цілісної структури розуміння ці співавтори виділяють створення пропозицій на основі ідентифікації змісту сприйнятого повідомлення, реконструкцію прогнозованих значень та збереження їх у довготривалій пам'яті. Отже, ці дослідники оперують поняттям «значення», пов'язуючи з ним процес розуміння мовлення.

Т.В. Чернігівська та В.Л. Деглін (Черниговская & Деглин, 1984) у розробленій на нейролінгвістичному матеріалі моделі процесу продукування висловлювання виявили кілька глибинних рівнів, зокрема найперший з них – глибинно-семантичний. На цьому рівні – рівні зародження внутрішнього мовлення – відбувається глобальне виокремлення «теми» та «реми», формування «індивідуальних смислів», які на наступному рівні – пропозиціювання – переводяться у загальнозначимі поняття і в найпростішому вигляді структуруються.

Коннекціоністська модель породження мовлення Дж. Делла (Dell, 1986) представлена кількома пов'язаними між собою вузлами,

які є різними одиницями мовлення (фонема, морфема, склади, концепції). Вони взаємодіють одна з одною в будь-якому напрямку від рівня поняття (семантики) до рівня слова (лексичного відбору) і нарешті до рівня звука (фонологічний рівень). Слова, схожі за значенням, будуть пов'язані із загальним семантичним вузлом. Наприклад, слова «кішка» і «собака» мають кілька загальних семантичних ознак (мають шерсть, домашні), тому вони спільно використовуватимуть загальний вузол у семантичній мережі (сітці). Отже, цей дослідник розглядає комунікативний процес однобічно – лише в плані продукування мовлення і виділяє в ньому внутрішньомовленнєвий – концептуальний – вузол і рівень понять.

У загальному вигляді дві моделі, а саме: «побудови в свідомості реципієнта ментальної проекції тексту» (Сорокин, Марковина & Крюков, 1988) та «концепту тексту» (Красных, 2012) – відтворюють те, як у процесі комунікації в свідомості реципієнта досягається результат розуміння, тобто вибудовується ментальна проекція тексту. «Проекція тексту» або «концепт» – це динамічне утворення. Динаміка побудови проекції тексту полягає в постійній зміні змісту цієї проекції, у перегляді як результатів розуміння відрізків дійсності (відтворених у тексті), так і тексту в цілому під іншим кутом зору, з іншої позиції, ніж у автора. Отже, ці автори оперують поняттям «концепт».

В. Левелт (Levelt, 1989) запропонував трикомпонентну модель опрацювання висловлювання під час комунікації: (1) компонент концептуалізатора; (2) компонент утворювача; (3) компонент артикулятора. Перший компонент (на внутрішньому рівні) містить концепцію, яку хоче передати мовець і яка вибирається з масиву семантично пов'язаних концепцій. Цей компонент генерує передвербальне повідомлення в якості введення для наступного компоненту – «*Formulator*». Автор моделі вдається до терміну «*передвербальне повідомлення*», не конкретизуючи, що саме розуміється під цим терміносполученням.

Досліджуючи й відтворюючи фрагменти комунікативної дійсності в терміносполученні «*набір ключових слів*», Л.М. Мурзін і А.С. Штерн (Мурзин & Штерн, 1991) представляють модель розуміння мовлення як результат компресії сприйнятого повідомлення і водночас як опору для його смислового відновлення у внутрішньому мовленні. Ключові слова виступають своєрідним

мініткстом (організованим як і будь-який текст, і лінійно, й ієрархічно), відображаючи предикативну смислову організацію опорного мовленнєвого повідомлення.

Відповідно до «моделі розуміння тексту» Н.В. Чепелєвої (Чепелєва, 1990) в процесі комунікації комунікант виконує багатоаспектну мисленнєву роботу з розуміння мовлення: виокремлює смисл сприйнятого повідомлення й водночас породжує новий смисл, у результаті чого відбувається синтез нового смислу, котрий породжується у внутрішньому мовленні і становить акт розуміння.

Модель М.Ф. Гарретта (Garrett, 1993) передбачає послідовну обробку процесу мовленнєвого продукування, починаючи від семантичної обробки на глибинному рівні – рівні формування повідомлення, де у внутрішньо-мовленнєвому плані генерується намічене для комунікації майбутнє висловлювання.

К. Бок та В. Левелт (Bock & Levelt, 1994), користуючись терміном «ідея», сконструювали чотирирівневу модель обробки висловлювання, за якою на першому – глибинному, внутрішньомовленнєвому – рівні комунікатор у своєму повідомленні генерує основну ідею для передачі її комунікантам. Від основної ідеї на глибинному рівні розпочинається комунікативний акт.

В. Фромкін (Fromkin, 1998) запропонувала модель продукування мовлення, яка складається з п'яти етапів. Її модель відображає лише один бік комунікації, а саме: говоріння адресанта. На першому – семантичному – етапі відбувається (за цією моделлю) генерування передбаченого значення, що доконується у внутрішньому мовленні. Семантичний етап розглядається дослідницею як початковий етап, від якого починається продукування висловлювання в комунікації.

Важливу роль для розуміння внутрішнього мовлення в акті комунікації відіграли дослідження, виконані О.Р. Лурією (Лурія, 1998, 2002). Учений зазначав, що внутрішнє мовлення є механізмом, який на основі асоціативних зв'язків перетворює «суб'єктивний смисл» на систему зовнішніх розгорнутих мовленнєвих значень. Методика системного нейропсихологічного аналізу, розроблена і апробована ним на значному експериментальному матеріалі з афазій, дозволила виявити ланку внутрішнього мовлення саме в механізмах комунікативних актів. Адже він вивчав внутрішнє мовлення і в структурі говоріння, і в структурі розуміння висловлювання.

О.Р. Лурія, на відміну від інших дослідників, заперечував, що внутрішнє мовлення – це звичайне висловлювання фраз і слів про себе (мовлення мінус звук), що воно має таку ж будову й виконує такі ж функції, як і розгорнуте зовнішнє мовлення. Внутрішнє мовлення, на його думку, – це суттєвий перехідний етап між *«задумом»* і розгорнутим зовнішнім мовленням; механізм, що дозволяє перекодувати загальний задум у мовленнєве висловлювання. У цьому сенсі внутрішнє мовлення є процесом, що породжує (генерує) висловлювання і включає початковий задум у систему граматичних кодів мови. Воно спрямоване на самого себе (а не співрозмовника), на перевід у мовленнєвий план тієї схеми, яка була до цього лише загальним змістом *«задуму»*. Цей зміст уже відомий мовцю в загальних рисах, тому що він знає, що саме хоче сказати, хоча ще не знає, у якій формі і в яких мовленнєвих структурах він може сформулювати своє висловлювання. Тому внутрішнє мовлення є швидше позначенням загальної теми або загальної схеми подальшого розгортання висловлювання, але зовсім не її повним відтворенням. Думка в людини *«інтимно пов'язана із внутрішнім мовленням»*, яке втілює, формує певну думку, має скорочений, предикативний характер. Отже, вводячи термін *«задум»*, О.Р. Лурія використовує категорію смислу, надаючи смисловим аспектам генеративного процесу початкову (підготовчу) роль у говорінні.

О.Р. Лурія запропонував *гіпотезу*, за якою генетичне походження внутрішнього мовлення саме із зовнішнього мовлення дозволяє йому здійснювати зворотний процес: декодувати у внутрішньому плані граматичну схему розгорнутого висловлювання. Цим самим він продемонстрував двосторонній комунікативний ракурс свого нейропсихолінгвістичного дослідження. Учений пише:

«Процес розшифрування значення і далі розуміння смислу тексту завжди реалізується в певному контексті, одночасно із сприйманням цілісних смислових відрізків. Успішне розуміння ... мовленнєвого повідомлення можливе за умови переходу від зовнішніх поверхневих значень у внутрішні глибинні смисли» (Лурія, 1998: 278).

Щодо аудіювання, то і в цьому контексті комунікативного процесу О.Р. Лурія виділяє смислову структуру як кінцевий результат генеративного процесу на етапі внутрішнього мовлення.

Активні фрагменти внутрішнього мовлення в процесі комунікації виникають при кожному ускладненні мислення і зникають, коли цей процес автоматизується і позбавляється активного творчого характеру. Саме це, на думку О.Р. Лурії, вказує на те важливе значення, яке має внутрішнє мовлення для процесів мовленнєвого мислення в актах комунікації: говорінні й аудіюванні.

Б.Г. Ананьєв, у розділі «Клинико-психологический анализ восстановления речевых функций при моторной афазии» (книга «Психология чувственного познания») (Ананьєв, 2001) визначив функцію внутрішнього мовлення, яку вбачав у побудові змісту майбутнього висловлювання. Отже, комунікацію вивчав лише з позиції говоріння. Процес аудіювання як компонент комунікації не був предметом його дослідження, хоча й дослідник торкався проблем аудіювання з огляду на розвиток цього процесу в дітей в онтогенезі. Б.Г. Ананьєв уважає, що в процесі висловлювання розгортання внутрішнього мовлення має послідовні фази. Першою фазою внутрішнього мовлення є «установка на називання», коли вже є усвідомлення «чогось», осмислення того, що «щось» відбулося, але ще не має самого називання. Отже, в першій фазі внутрішнього мовлення цей дослідник виділяє смисловий ланцюг – сенс – осмислене, але ще не номіноване. Другою фазою є процес внутрішнього нарікання. У ньому представлені редуковані фонематичні і логіко-синтаксичні структури. Третьою фазою є вказівне визначення «місця» означеної думки в судженні й умовиводі. Ця фаза, що проявляється в допоміжних «просторових» визначеннях (тут, там), є конструктивно важливою в процесі розгортання внутрішнього говоріння, яке й становить завершальну фазу внутрішнього мовлення.

І.О. Зимняя (Зимняя, 2001) цілісно дослідила роль внутрішнього мовлення у двосторонньому процесі комунікації: як при продукуванні мовлення, так і його розумінні комунікантами. В актах говоріння комунікатора вона виокремила на етапі внутрішнього мовлення рівень формування і формулювання думки, який містить смислоутворювальну та формулювальну фази. У функціональній «моделі смислового сприймання» (Зимняя, 2001) розуміння мовлення представлено як перцептивно-мислиннево-мнемічна діяльність (продукт взаємодії процесів сприймання, мислення і пам'яті). Результатом цієї діяльності є «видобування»

комунікантом у внутрішньому мовленні «загального смислу» повідомлення шляхом здійснення «*смислоформування*».

Т.В. Ахутіна (Ахутіна, 2002) здійснила аналіз комунікативних актів комунікаторів – хворих на афазію (з порушенням внутрішнього програмування та граматичного структурування) й передбачила існування двох форм смислового розгортання висловлювання на етапі внутрішнього мовлення: I. – За правилами ситуативно-смислового розгортання будується ієрархічна структура внутрішніх слів – внутрішньо-мовленнева схема, смисл якої адекватно передає суттєвий для суб'єкта зміст мисленнєвого уявлення. II. – Ситуативні значення, тобто смисли, і ситуативно-смисловий синтаксис замінюється об'єктивними мовними значеннями, організованими в семантичні структури, що реалізують правила семантичного синтаксису (ці правила дають змогу описувати ситуацію неситуативно). Процес внутрішньо-мовленнєвого розгортання здійснюється як двосторонній. Так, в акті говоріння вперше визначається у внутрішніх словах, тобто «*озвучується*», мисленнєвий зміст – перша ознака внутрішнього мовлення. Зв'язок внутрішніх слів з наочним уявленням ситуації дає змогу фіксувати одним словом значно більший смисловий зміст, ніж фіксує зовнішнє слово. Оглядовий набір таких слів дає змогу моделювати в загальних рисах майбутнє висловлювання. У подальшому його програма нібито «*вислуховується*», оцінюється з огляду повноти й адекватності вихідному мисленнєвому змісту – це друга ознака внутрішнього мовлення – акт слухання. За негативної оцінки програми настає її перебудова і повторне порівняння з мисленнєвим образом ситуації. За позитивної оцінки смисл віднайденого набору внутрішніх слів знову зіставляється, але відтепер уже з об'єктивним мовним значенням цього набору. Т.В. Ахутіна нагадує, що смисл внутрішнього слова будується на основі об'єктивного значення. Коли система об'єктивних значень неповно передає смисловий зміст, цей зміст підлягає подальшому розгортанню, тобто знаходженню комбінацій значень і зіставлень. І так до кінцевої позитивної оцінки. Позитивна оцінка означає, що смислове розгортання закінчено і надалі відбувається лексико-граматичне оформлення за правилами зовнішньої мови. Підхід Т.В. Ахутіної із повним правом можна відносити до таких, де формування смислу в генеративному процесі міститься в єдиній схемі мовленнєвого механізму.

Важливим аспектом у розумінні ролі внутрішнього мовлення в комунікації є розмежування О.О. Леонтьєвим понять «внутрішнє мовлення», «внутрішнє програмування», «внутрішнє промовляння». Учений стверджує:

«Внутрішнє мовлення є – в загальному випадку – ні що інше, як використання комунікативних структур для когнітивних цілей; у цьому його найважливіша відмінність від внутрішнього програмування, яке становить собою у функціональному плані зворотнє явище – використання когнітивних структур для комунікативних цілей» (Леонтьєв, 2003: 110).

О.О. Леонтьєв доводить, що внутрішнє мовлення, будучи функціональним поняттям, в генеративному процесі стає першим етапом породження: являє собою ієрархію пропозицій, що знаходиться в основі висловлювань (Леонтьєв, 2003: 114). Внутрішня програма є: (а) тим змістом експлікованої в подальшому породженні фази висловлювання, яка утримується в оперативній пам'яті; (б) інваріантом перекладу та (в) кінцевим ланцюгом процесу смислового сприймання висловлювання. Не допускаючи спрощення реального співвідношення процесу мислення, що відбувається у внутрішньому плані, і процесу мовленнєвого спілкування, в якому внутрішнє мовлення виступає однією з фаз продукування мовлення та однією з сторін реалізації комунікативного процесу, О.О. Леонтьєв передбачив, що мовленнєві явища, які належать до внутрішнього мовлення й проявляються раніше зовнішнього здійснення висловлення, «... відповідають етапові Плану (програмування) мовленнєвої дії» (Леонтьєв, 1969: 221). У процесі побудови висловлювання він розрізняє етап внутрішнього програмування («смислову структуру») та етап його граматико-семантичної реалізації з кількома підетапами. При цьому етап внутрішнього мовлення розглядається як такий, що безпосередньо відповідає лише за смислову організацію висловлювання.

Свій науковий погляд на характер перебігу процесу мовленнерозуміння О.О. Леонтьєв розвинув у «моделі побудови образу змісту тексту» (Леонтьєв, 2003), за якою суть розуміння мовлення (тексту) полягає в побудові реципієнтом «образу змісту тексту». Суттєвими ознаками цього образу є такі: (1) динамічність, адже «образ змісту тексту не є, а відбувається, і лише в постійному становленні – його буття»; (2) предметність, оскільки

«реципієнт оперує з самого початку з тим, що стоїть за текстом; за текстом – світ подій, ситуацій, ідей, почуттів, цінностей – реальний світ, що існує поза і до тексту»; (3) поліфонічність, яка виражена в тому, що «багатоаспектний світ, що стоїть за текстом, осмислюється реципієнтом по-різному, залежно від того, що йому треба побачити, з якою метою і з якою установкою він «вдивляється» у текст» (Леонт'єв, 2003: 142). Розуміння тексту, на думку вченого, це процес перекладу смислу тексту в будь-яку форму його закріплення, яка є не кінцем розуміння, а лише «способом опредмечування процесів розуміння» (Там само: 141–142).

«Модель побудови зустрічного тексту» О.І. Новікова (Новиков, 2007) відтворює комунікативний процес з огляду на розуміння мовлення. Комунікант вибудовує «зустрічний текст» – вербалізовані індивідуальні реакції на прослухане повідомлення. Зустрічне продукування висловлювання супроводжується афективними переживаннями щодо розуміння або нерозуміння сприйнятого. Тому емоціонально-почуттєвий компонент вчений вважає важливим елементом процесу зустрічного смислоформування і смислоформування. Отже, показником розуміння, на думку цього науковця, є здатність адресата здійснити зустрічне смислоутворення у внутрішньому мовленні.

Значний інтерес для з'ясування ролі сприймання мовлення і створення мовленнєвої продукції в комунікативній взаємодії представляє модель COSMO (Moulin-Frier et al., 2012; Moulin-Frier et al., 2015). Її характерною, важливою для розуміння комунікативних актів, ознакою є те, що це не лише модель сприймання мовлення, а модель всього процесу мовленнєвої комунікації. Будучи інтегральною, COSMO спроможна імітувати і сприймання, і продукування мовлення в єдиній обчислювальній архітектурі та є досить перспективною для пояснення нейрокогнітивних, нейролінгвістичних, нейрофізіологічних результатів досліджень мовленнєвого спілкування. Незважаючи на значущість цієї моделі для вирішення проблем мовленнєвого спілкування, у ній, як і в деяких попередньо проаналізованих моделях, чітко не виділяються внутрішньо-мовленнєві компоненти генерації у слухача і мовця при сприйманні мовлення і його продукуванні. Це стосується й даних байєсовських перцептуально-моторних моделей комунікації (Summerfield, 1987; Schwartz, Robert-Ribes & Escudier, 1998; Ernst &

Banks, 2002; Patri, Perrier & Diard, 2016) та результатів повторного аналізу нейрокогнітивних даних про роль рухової системи в сприйманні мовлення (Barnaud et al., 2018).

Група співавторів (Farmer, Brown & Tanenhaus, 2013) розкрила роль прогнозування як глибинного процесу в мовному опрацюванні при сприйманні та інтерпретації мовних сигналів та інших об'єктивних явищ, конкретно не зазначаючи, з яким компонентом внутрішнього мовлення пов'язані глибинні процеси.

«Концепція читацького розуміння» Н.О. Михальчук (2013) відображає об'єктивні властивості цього процесу. Розуміння повідомлення відбувається через емпатію – мисленнєве входження реципієнта в ту чи іншу ситуацію, відтворену в сприйнятому тексті, та мовленнєву інтерпретацію суб'єктом зрозумілого контексту. Розуміння виступає у вигляді комунікації з твором, квазіспілкування з автором та героями твору, відображення тексту в зовнішній чи внутрішній його формах як знаходження реципієнтом особистісних смислів компонентів тексту, розуміння тексту і усвідомлення того смислу, що був закладений автором твору.

Визначаючи «*I-Language*» як біологічний об'єкт, внутрішній для людини, і розглядаючи її в намірі, Н. Хомський (Chomsky, 2015) звертається у своїй концепції до внутрішніх проявів комунікації людини, які номінує внутрішніми системами: сенсорно-моторною (SM) і концептуально-інтенціональною (CI). Учений вважає, що *I-Language* «*обчислювальною процедурою*», яка видає необмежений масив ієрархічно структурованих виразів, пов'язаних із внутрішніми генеративними системами. Дослідник зауважує, що внутрішню структуру слід відрізнити від фактичної ефективності системи, а екстерналізацію мови вважати концептуально-інтенціональною інтерпретацією. Внутрішні генеративні системи, за Н. Хомським, мають доступ до необхідних зовнішніх ресурсів. Цей учений підкреслює необхідність турбуватися при вивченні мови про внутрішні стани користувачів мови, а також зазначає, що кожний підхід до мови передбачає, що мова визначає конкретну звуко-смыслову кореляцію, а також використовує внутрішні стани, а власне теорія мови має намагатися охопити зв'язок звука зі смислом і значення зі звуком (або іншою екстерналізацією) (Chomsky, 2015). Отже, Н. Хомський виділяє смисл як структуру, притаманну внутрішній системі.

На думку М. Санчез (Sanchez, 2018) – автора огляду лінгвістичних і психолінгвістичних моделей при продукуванні речень мовці мають перетворити свої комунікативні наміри в послідовність лінгвістичних звуків, які дозволяють їм передати передбачуване повідомлення. Подібна трансформація комунікативного наміру на глибинному рівні онлайн продукування описується цією дослідницею в термінах «виконання низки складних операцій», зокрема однієї з означених операцій, яка номінується як узгодження. Ученою подається інформація про те, як dokonується процес мовного продукування, а також презентуються моделі, які дозволяють зрозуміти, як «речення створюється в режимі реального часу» і яке місце займають внутрішньо-мовленнєві інтенційні акти в процесі висловлювання.

Автори дослідження з моделювання й аналізу породжувальної розмовної системи (Tian et al., 2019) розробили нову структурну модель з подвійним кодуванням, що заснована на новій архітектурі Нейромережі Згортання та посилила увагу з намірами. Учені переконані, що вона здатна ефективно виявляти особливості різних за тривалістю послідовностей, а потім встановлювати їх глибоку семантичну інформацію. Модель перебдачає п'ять рівнів, третій з яких – рівень розмовного наміру – підкреслює успішну спробу цих авторів через уведення інтенціонального етапу породження урахувати внутрішньомовленнєві компоненти генеративних діалогових систем.

Розробник «динамічної нейромережевої моделі сприймання мовлення» (Crisan, 2019) побудував клас динамічних SOFM, які спроможні вилучати амплітудно-часові й частотно-часові характеристики фонем, які з'являються при утворенні слів. Це дослідження гіпотетично пов'язується з нейробіологічними даними, за якими просторова організація соматосенсорної кори з лінійною або плоскою топологією є основною опорою для глибинного – внутрішнього – уявлення навколишнього середовища.

За останні роки сучасна наука просунулася далеко вперед у вивченні *генеративних процесів*. Заслуга в цьому належить багатьом наукам, зокрема нейронаукам, когнітивістиці, психології, психолінгвістиці, кібернетиці, лінгвістиці та ін. Як зазначають О. Колодний, А. Лотем та Ш. Едельман (Kolodny, Lotem & Edelman, 2015), у даний час вирішуються питання розробки універсальної

моделі вивчення генеративної граматики мультимодального досвіду, яка для особливого випадку мови буде масштабуватися до натуральних розмірів об'єкта й реалістичних ситуацій та повторюватиме весь спектр розвитку усталених мовних явищ в еволюційно інтерпретованій та нейронно-імовірній архітектурі.

Проте в кількох новітніх лінгвістичних моделях, які відображають процеси реальної комунікації: або тільки аудіювання (Kennington & Schlangen, 2017; Masumura et al., 2019; Gu & Kang, 2018; Gao et al., 2019; Relano-Iborra, Zaar & Dau, 2019), або тільки процесу говоріння (Panzner, Gaspers & Cimiano, 2019), або діалогові аспекти комунікативної поведінки (Chaoran, Carlos & Hiroshi, 2019) – її автори явно й експліцитно не виокремлюють особливі – глибинні – внутрішньомовленнєві компоненти породжувальної системи.

У результаті здійсненого систематичного огляду було встановлено, що дослідники комунікативної поведінки вдаються або до вивчення і моделювання одночасно двох процесів, які утворюють комунікацію (говоріння й аудіювання), або тільки до одного зі складових компонентів комунікативного процесу (чи тільки говоріння, чи тільки аудіювання) (Табл. 1). Дані, представлені в таблиці, стали основою для метааналізу.

Як засвідчує Табл. 1, номінація внутрішньо-мовленнєвих етапів генеративного процесу в актах комунікації здійснюється, в термінах «смысл», «значення», «семантика», «концепція», «внутрішня генеративна система», «внутрішній образ» та інших.

Найбільш уживаним терміном для позначення внутрішньо-мовленнєвих фаз комунікативної поведінки адресантів і адресатів виявився термін «смысл», який представлений в аналізованих теоріях і генеративних моделях не тільки словом «смысл», а й терміносполученнями на зразок «смыслові віхи», «смыслові структури», «смыслоформування», «смыслоформування», «основний смысл», «смыслоутворювальна фаза», «концептуально-інтенціональна система», «індивідуальні смысли», «загальний смысл», «смысловий зміст» та ін. (Табл. 1). Дослідники також використовують такі терміни та їх сполучення, як-от: «задум», «думка», «концепт», «концепція», «зміст», «концептуалізатор», «прогнозування в мовному опрацюванні» – близькі за значенням до терміна «смысл».

Таблиця 1. Зведена таблиця генеративних концепцій, теорій і моделей для здійснення метааналізу

№	Автори дослідження	Комунікативні акти				Вживана термінологія для номінації фаз внутрішнього мовлення суб'єктів комунікації	Наявність спільних для комунікативних досліджень констант – компонентів внутрішнього мовлення в генеративному процесі
		Інформація про внутрішнє мовлення у внутрішньому генеративному процесі		Аудіювання (сприймання і розуміння дискурсів і текстів)			
		Говоріння (продукування усного і письмового мовлення)		Концепції	Моделі		
1.	Л.С. Виготський (Виготський, 1934)	Мовленнєвого мислення		Мовленнєвого мислення	Моделі	Думка, смисл	Смисл
2.	Fessenden (1955)				Розуміння мовлення		Смисл
3.	М.І. Жинкін (Жинкін, 1958; 1982)			Денотатів	Розуміння мовлення	Задум	Смисл
4.	Б.Г. Ананьев (Ананьев, 1960)	Внутрішнього говоріння – розгортання внутрішнього мовлення				Осмислення і усвідомлення	Осмислення і усвідомлення
5.	Halle & Stevens (1962)				Аналіза через синтез	Глибша обробка сприйнятого мовленнєвого сигналу	Глибина обробка
6.	О.О. Смирнов (Смирнов, 1966)			Смислових опорних пунктів		Смислові опорні пункти	Смисл

14.	Levelt (1989)		Спрощена версія трикомпонентної моделі				Концептуалізатор, концепція, передповідомлення	Концепція, концептуалізатор
15.	Л.М. Мурзін, А.С. Шгерн (Мурзін & Шгерн, 1991)				Розуміння мовлення		Компресія сприйнятого повідомлення, словесне відновлення, предикативна словесна організація	Смисл
16.	Н.В. Чепелєва (1992)				Розуміння тексту		Видокремлення смислу, синтез нового смислу	Смисл
17.	Bock & Levelt (1994)		Модель чотирьох рівнів обробки висловлювання			Генерування основної ідеї для передачі повідомлення		Основна ідея
18.	Fromkin (1998)		Five Stage Model			Генерація значення, що передбачається для продукування семантики		Значення, семантика
19.	О.Р. Лурія (Лурія, 1998)	Породження висловлювання		Декодування мовлення		Формування змісту думки	Розшифровування внутрішнього глибинного смислу - підтексту	Смисл
20.	В.В. Красних (Красных, 1998)				Концепта тексту		Концепт	Концепт
21.	І.О. Зимняя (Зимняя, 2001)	Мовленнєвої діяльності	Породження мовлення	Мовленнєвої діяльності		Формування думки на смисло-утворювальній фазі	Смислоформування	Смисл
22.	Т.В. Ахутіна (Ахутіна, 2002)		Уточнена модель смислового розгортання			Смислове розгортання: а) внутрішньо-мовленнєва схема; б) смисли		Смисл

23.	О.О. Леонтьев (Леонтьев, 2003)	Психолінгвістична теорія породження мовлення	Породження мовлення	Психолінгвістики сприймання мовлення	Побудови образу змісту зустрічного тексту	Смислове структурування, ієрархія пропозицій	Смисл	Смисл	Смисл
24.	О.І. Новіков (Новиков, 2007)				Побудови зустрічного тексту	Зустрічне смислоформування	Смисл		
25.	Н.О. Михальчук (2013)				Розуміння тексту	Усвідомлення авторського смислу, знаходження особистісних смислів	Смисл		
26.	Chomsky (2015)	Біолінгвістична концепція I-Language генеративної граматики	Біолінгвістичної програми, внутрішньої генеративної системи			Внутрішня структура, екстерналізація мови	Внутрішній генеративний процес, концепт, інтенція	Інтерналізація, концептуально-інтенціональна система	
27.	Sanchez (2018)		Модель утворення предметно-дієслівного узгодження (Models of the subject-verb agreement production)			Комунікативний намір	Намір	Операція узгодження	
28.	Tian et al. (2019)		Оптимального поєднання та лінгвістичної моделі (Optimal Joint Structural and Linguistic Model)			Глибока семантична інформація; розмовний намір	Глибока інформація, намір		
29.	Crisan (2019)				Dynamic Neural Network Model of Speech Perception	Внутрішнє уявлення оточуючого середовища	Внутрішнє уявлення		

Аналіз отриманих узагальнених якісних результатів дає підстави для виділення в методологічно різних комунікативно центрованих дослідженнях шістнадцяти спільних констант – компонентів внутрішнього мовлення в генеративному процесі (див. Табл. 2; Рис. 1).

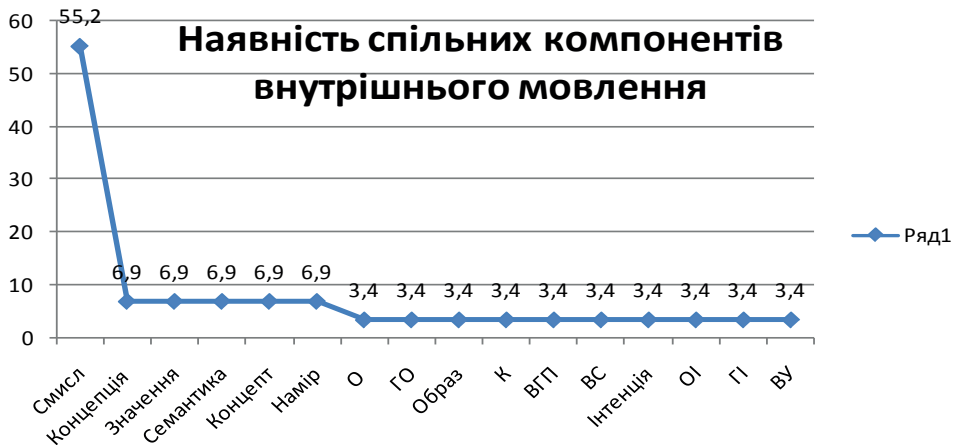
Таблиця 2. Спільні константи – компоненти внутрішнього мовлення в методологічно різноорієнтованих дослідженнях

№	Компоненти внутрішнього мовлення в генеративному процесі	Кількість спільних та індивідуальних констант	Дослідження (%)
1.	Смисл	16	55.2%
2.	Концепція	2	6.9%
3.	Значення	2	6.9%
4.	Семантика	2	6.9%
5.	Концепт	2	6.9%
6.	Намір	2	6.9%
7.	Осмислення, образ, концептуалізатор, внутрішній генеративний процес, внутрішня структура, інтенція	по 1 разу	3.4%
8.	Глибинна обробка, основна ідея, глибинна інформація, внутрішнє уявлення	по 1 разу	3.4%
Всього		36	100%

У процесі статистичного аналізу отриманих даних за *методом обчислення відсоткового співвідношення спільних компонентів внутрішнього мовлення в генеративному процесі* виявлено, що найбільш поширеною константою внутрішнього мовлення (при наявності різних концептуальних підходів вчених) виявився «*смисл*», який виокремлено в 55.2% досліджень (див. Табл. 2). Такі компоненти внутрішнього мовлення, що номіновані як: «*концепція*», «*значення*», «*семантика*», «*концепт*», «*намір*» представлено в 6.9% моделях породження мовлення. Найменш поширені назви констант внутрішнього мовлення – «*осмислення*», «*образ*», «*концептуалізатор*», «*внутрішня структура*», «*інтенція*», «*глибинна обробка*», «*основна ідея*», «*глибинна інформація*», «*внутрішнє уявлення*», вибір дослідниками яких у сумі дорівнює 3.4% від усіх 100% аналізованих досліджень.

Результати міждисциплінарного аналізу спільних у комунікативно спрямованих дослідженнях констант – компонентів

внутрішнього мовлення, що реалізуються в генеративному процесі, представлені також на рисунку (Рис. 1).

Примітки: «О» – Осмислення, «ГО» – Глибинна обробка, «К» – Концептуалізатор, «ВПГ» – Внутрішній генеративний процес, «ВС» – Внутрішня структура, «ОІ» – Основна ідея, «ГІ» – Глибинна інформація, «ВУ» – Внутрішнє уявлення

Рис. 1. Наявність спільних компонентів внутрішнього мовлення (у %), представлених у різних термінах (%)

Порівняльний аналіз отриманих результатів засвідчив істотну різницю в наукових уявленнях східноєвропейських і західноєвропейських та американських учених про внутрішнє мовлення, а також різницю в його номінації.

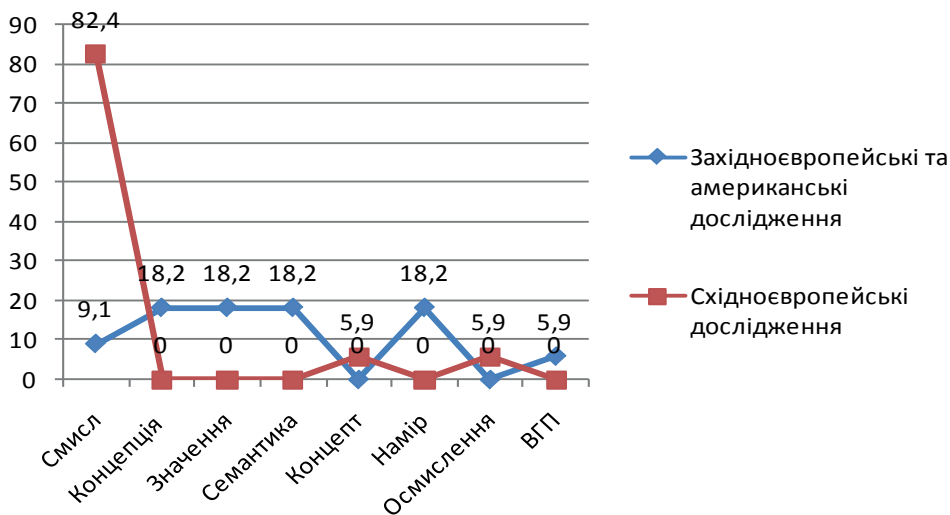
Найбільш інформативними назвами компонентів внутрішнього мовлення, спільними для більшості проаналізованих досліджень, незалежно від їх методологічних схем, стали такі, як: «смысл», «концепція», «значення», «семантика», «концепт», «намір», «осмислення» і «внутрішній генеративний процес».

Проте кількісні показники зазначених констант значно відрізняються. Якщо «смысл» виділено у 82,4% східноєвропейських досліджень, то в західноєвропейських та американських дослідженнях цей показник зафіксовано лише у 9,1% від усіх досліджень, що підкреслює своєрідність наукових уявлень різних авторів генеративних моделей про прояв внутрішнього мовлення партнерів з комунікації (Табл. 3; Рис. 2).

Таблиця 3. Порівняльний аналіз констант – назв компонентів внутрішнього мовлення, спільних у різних дослідженнях у %

№	Компоненти внутрішнього мовлення в генеративному процесі	Дослідження	
		Східноєвропейські (%)	Західноєвропейські та американські (%)
1.	Смисл	82.4	9.1
2.	Концепція	0	18.2
3.	Значення	0	18.2
4.	Семантика	0	18.2
5.	Концепт	5.9	0
6.	Намір	0	18.2
7.	Осмислення	5.9	0
8.	Внутрішній генеративний процес	0	5.9

Результати порівняльного аналізу компонентів внутрішнього мовлення в наукових дослідженнях східноєвропейських і західноєвропейських та американських учених представлено також на рисунку (див. Рис. 2).

Примітка: ВГП – Внутрішній генеративний процес

Рис. 2. Порівняльний аналіз компонентів внутрішнього мовлення в розвідках східноєвропейських і західноєвропейських та американських учених

Порівняльний аналіз, як засвідчує (Рис. 2) продемонстрував, що такі назви констант як: «концепт», «осмислення» мають місце у 5.9% східноєвропейських досліджень. У західноєвропейських та американських дослідженнях ці номінації компонентів внутрішнього мовлення або не представлені взагалі, або наявні як окремі індивідуальні випадки вживання, наприклад «внутрішній генеративний процес». Порівняння також показало, що у західноєвропейських та американських дослідженнях більшою мірою вживаються такі терміни як: «концепція», «значення», «семантика», «намір» (у 18.2% досліджень), а в східноєвропейських дослідженнях ці терміни або взагалі не використовуються в моделях генеративного процесу, як це характерно, наприклад, для терміна «концепція», або розглядаються як наступний за «сміслом» компонент внутрішнього мовлення (це стосується термінів «значення» і «семантики»), або розглядаються як компоненти, що передують внутрішньому мовленню в генеративному процесі, як це має місце стосовно «наміру», «інтенції».

Наступний етап кількісного аналізу отриманих даних за **методом характеристикних інтервалів** дозволив визначити чутливість різних значень загальних констант за $P \pm m$. У таблиці 4 представлено визначення чутливості (відсоток і його помилка) кожної загальної константи в двох досліджуваних групах: (1) східноєвропейської й (2) західноєвропейської та американської (див. табл. 4).

Таблиця 4. Визначення чутливості (відсоток і його помилка) кожної загальної константи в двох досліджуваних групах, ($P \pm m$)

№	СПІЛЬНІ КОНСТАНТИ	Східноєвропейські дослідження		Західноєвропейські та американські дослідження		t (p ≤)
		(n=17)	% ± похибка (P ± m)	(n=11)	% ± похибка (P ± m)	
1.	Смисл	14	82 ± 10	1	9 ± 9	5.4 (p<0,001)
2.	Концепція	0	0	2	18 ± 12	5.1 (p<0,001)
3.	Значення	0	0	2	18 ± 12	5.1 (p<0,001)
4.	Семантика	0	0	2	18 ± 12	5.1 (p<0,001)
5.	Концепт	1	6 ± 6	0	0	2.4 (p<0,05)
6.	Намір	0	0	2	18 ± 12	5.1 (p<0,001)

7. Осмислення	1	6 ± 6	0	0	2.4 ($p < 0,05$)
8. Внутрішній генеративний процес	1	6 ± 6	0	0	2.4 ($p < 0,05$)
Всього	17	100 ± 28	9	100 ± 57	

При ухваленні рішення про статистичну значущість *спільних констант за методом зіставлення отриманих відсотків та їх помилок* було встановлено, що рівень вірогідності для t за таблицею «Критичні значення t (критерій Стьюдента)» становить $t- \geq 3.29$ ($p \leq 0,001$); (99.9%); $t- \geq 1,96$ ($p \leq 0,05$); (95%) (див. Табл. 4).

Таким чином, виявлено достовірність відмінностей досліджуваних загальних констант у двох досліджуваних групах при $p < 0,001$ і при $p < 0,05$ за таблицею «Критичні значення t (критерію Стьюдента)».

Результати описаного в статті системного огляду і метааналізу перевірялися за критеріями оцінки їх методологічної якості на основі системи AMSTAR і одинадцятибальної системи Кокранівського співробітництва (Salkind, 2007; Field, 2003, 2005). У результаті перевірки було виявлено, що здійснений систематичний огляд і метааналіз оцінюється в цілому за десятьма балами з 11 можливих, що відповідає високому рівню проведеного дослідження. Це пов'язане як з теоретико-методологічним підґрунтям самого дослідження, так і з емпіричними способами отримання об'єктивних експериментальних даних як основи для моделювання генеративного процесу (див. Табл. 3; Рис. 2).

Отже, отримані в метааналізі дані дають підстави для підтримки сформульованої нами гіпотези з огляду на те, що в більшості проаналізованих генеративних моделей комунікативно-мовленнєвих процесів (як говоріння, так і аудіювання) спільним для екстерналізації та інтерналізації внутрішньо-мовленнєвим компонентом виступає «смысл». Від смислів на етапі внутрішнього мовлення починається породжувальний процес – побудова висловлювання. Шляхом трансформації смислу в мовне значення здійснюється розгортання висловлювання адресанта, яке в подальшому доконується (за різними моделями) з використанням різних стратегій і схем. При цьому смисл у цих моделях залишається константним внутрішньомовленнєвим компонентом. Декодуванням

смислу у внутрішньому мовленні закінчується і процес вербального сприймання та розуміння адресатом висловлювання, яке проходить трансформаційним шляхом низку породжуючих думку етапів: від почутих висловлювань до розшифрування смислу, сформованого адресантом. І в цьому імпресивному генеративному процесі смисл у переважній більшості досліджень залишається постійною величиною внутрішнього мовлення. Отже, процес комунікації постав як двосторонній процес смислової взаємодії адресанта і адресатів.

Ураховуючи правомірність запропонованої гіпотези та використовуючи уточнену модель породження мовлення (Ахутіна, 2002) і побудовану з її урахуванням модель аудіювання (Харченко, 2019), ми змодельовали процес комунікації її суб'єктів на етапі внутрішнього мовлення, навмисно абстрагуючись від конкретизації зовнішньомовленнєвих фаз породжувального процесу, і назвали сконструйовану модель «Від смисла до смисла» (Рис. 3).

При моделюванні ми спиралися на положення, за якими: (а) у породженні мовлення, за уточненою моделлю Т.В. Ахутіної (Ахутіна, 2002), виділено два етапи на рівні внутрішнього мовлення: (1). «Смислове синтаксування й вибір смислів»; (2). «Семантичне синтаксування й вибір мовних значень». Операції синтаксування виконуються зовнішніми мовленнєвими зонами головного мозку, а операції вибору – передніми мовленнєвими зонами мозку (Там само: 122); (б) більшість моделей породження говоріння є водночас і моделями сприймання мовлення (Леонтьев, 2003: 131); (в) щоб сприйняти висловлювання, необхідно побудувати його синтаксичну модель, яка або повністю, або частково подібна до тієї моделі, котра використовується мовцем у процесі породження говоріння (там само); (г) «всі моделі слухання є дзеркальним відображенням моделей породження говоріння» (Лебединский, 2009); (д) «процес розуміння мовлення з психологічної точки зору є зворотним до процесу породження говоріння» (Лурия, 1998: 374).

Представлена на рис. 3 модель комунікації подана у формі своєрідного кільця, у якому комунікатор (адресант) на етапі внутрішнього мовлення здійснює смислове синтаксування та вибирає смисли, трансформуючи ці генеративні операції в інші породжувальні операції: семантичного синтаксування і вибору мовних значень слів. Останні у свою чергу розгортаються в зовнішньомовленнєві операції та забезпечують у подальшому

озвучування породжених смислів. У такий спосіб встановлюється вербальний зв'язок із комунікантом (адресатом).

Рис. 3. Модель процесу комунікації суб'єктів «Від смисла до смисла»

У результаті прямого зв'язку комунікант здійснює вербальне сприймання й інтерналізацію почутого висловлювання. На етапі внутрішнього мовлення адресат трансформує сприйняті граматично структуровані мовцем речення і вибрані ним слова за формою у внутрішньо-мовленнєві структури, здійснюючи операції семантичного синтаксування і вибору мовних значень, у результаті чого декодує семантичну структуру речення, побудовану мовцем. У подальшому внутрішньому генеративному процесі семантичне синтаксування і вибрані мовні значення слів трансформуються відповідно – в операції смислового синтаксування й вибору смислів. Відтак розшифровується комунікантом внутрішня (смилова) програма сприйнятого висловлювання комунікатора. Сформувавши і зрозумівши смисли, комунікант здійснює зворотний зв'язок, взявши відтепер на себе роль комунікатора. Зміна ролей у комунікації

підтримує обмежений певним часом неперервний комунікативний процес і забезпечує вербальну інтеракцію, не виходячи за межі цього кола.

Дискусії

Як засвідчив систематичний аналіз, таке мало досліджене й складно досліджуване питання, як внутрішнє мовлення, до цього часу не було обговорено в систематичних оглядах та оцінено за допомогою низки якісних методів дослідження. Це були переважно: (а) або нарративні (дискурсивні) літературні огляди з питань внутрішнього мовлення, у яких відомості про способи відбору джерел часто не вказувалися, а власне самі джерела, здебільшого, підбиралися таким чином, щоб підтвердити позицію, близьку автору огляду; (б) або окремі емпіричні дослідження, які висвітлювали не тільки власну позицію дослідника, а й його конкретний погляд на методику отримання результатів у конкретному аспекті і в певній проблемі. Як наслідок, дані таких оглядів були достатньо суб'єктивними і складно відтворюваними.

У проведеному інтегративному дослідженні якісна систематизація інформації про внутрішнє мовлення суб'єктів комунікації, що імпліцитно міститься в теоріях і концепціях та візуально презентована в моделях генерації мовлення, потребувала узагальнення великих обсягів матеріалу з означеного психолінгвістичного питання та статистичного аналізу результатів, включених у систематичний огляд, тобто метааналізу. У метааналіз увійшли переважно гомогенні дослідження. Гомогенність розглядалася як можливість об'єднання результатів одного завершеного незалежного опублікованого дослідження з результатами інших таких же однорідних досліджень у межах узагальнювального дослідження, яке синтезує кілька наукових пошуків і тому менше залежить від окремих наукових знахідок, ніж індивідуальні дослідження. Оцінка неоднорідності окремих досліджень здійснювалася з позицій «здорового глузду» – визначалася «психолінгвістична гетерогенність» окремих генеративних концепцій, теорій і моделей.

Систематичний огляд, виконаний у чіткій відповідності з розробленою методикою, засвідчив, що здійснено достатньо

повний пошук даних про глибинні процеси генерації і включення в системний аналіз досліджень високої якості, а також була забезпечена висока гомогенність відібраних для систематичного огляду досліджень, що підтверджує достовірність результатів цього огляду і можливість їх ефективного використання в психологічній науці і практиці.

Отримані в процесі міждисциплінарного аналізу узагальнені дані щодо наукових уявлень східноєвропейських, західноєвропейських та американських учених про внутрішнє мовлення людини, які представлені в моделях породження мовлення та генеративних концептуальних підходах, дають підстави стверджувати, що вивчення цієї проблематики стало певним унеском у розвиток прикладної психології, у розв'язання складних людинознавчих питань, пов'язаних з природою мовленнєво-мовної компетенції людини та її спроможності вступати в комунікацію, породжувати, експлікувати й розуміти смисли.

Результатом цього дослідження є науково обґрунтовані висновки, які допомагають практичному психологу (психотерапевту, консультанту, психоаналітику тощо), викладачу, фахівцям юриспруденції, мас медіа та багатьом іншим працівникам соціономічних професій у виборі доцільної комунікативної стратегії й тактики. Практична цінність здійсненого систематичного огляду також полягає, на нашу думку, ще й у тому, що в ньому презентовані й детально викладені методи його підготовки та реалізації.

Виокремлене на основі запропонованої методики дослідження наукове знання про внутрішнє мовлення індивіда в комунікативних актах розглядається нами як певна психолінгвістична теорія, оскільки в аналізованому знанні: (а) міститься механізм побудови знання; (б) представлено внутрішнє розгортання концептуального змісту; (в) висвітлюється запропонований алгоритм дослідження.

Висновки

Систематичний огляд наукових джерел дав змогу констатувати не тільки великий інтерес психологів до проблеми внутрішнього мовлення та теоретико-методологічну їх різноплановість і роз'єднаність, а й виявив складність вивчення цього феномена.

Дослідницька об'єктивація внутрішнього мовлення потребує ретельного вибору особливих методів і створення спеціальних діагностичних методик, які враховують неможливість використання безпосередніх спостережень і скринінгів, а передбачають використання діагностичного інструментарію, спроможного опосередковано досліджувати його різноманітні функції та прояви.

Для отримання об'єктивних висновків ми керувалися в здійсненому дослідженні такими принципами: (а) систематичний огляд присвячувався певному, доволі вузькому питанню внутрішнього мовлення комунікантів, глибокому аналізу цього комплементарного (мовленнєво-мовного) феномена; (б) використані джерела були максимально всеохоплюючими і методологічно різноорієнтованими, а стратегія пошуку – точно викладеною; (в) відбір джерел ґрунтувався на чітко визначених критеріях, які однаковим чином застосовувалися до всіх знайдених джерел незалежно від національної мови автора публікації; (г) методи оцінки даних були критичними; (д) узагальнення даних відбувалося методом метааналізу – виключення незбігаючих компонентів внутрішнього мовлення і зосередження на тих його константних компонентах, які виокремлюються в переважній більшості досліджень; (е) моделювання комунікативного акту здійснювалося з урахуванням етапів внутрішнього мовлення в породжувальному процесі на даних досліджень щодо говоріння й аудіювання.

Здійснене дослідження дозволило перевірити й підтримати висунуту гіпотезу і сформулювати правильне (на основі високого рівня узагальнення) наукове уявлення про смислоутворювальну роль внутрішнього мовлення в комунікації, про користь моделювання комунікативного процесу з урахуванням генеративного механізму для перевірки результатів та ідентифікації значущих для комунікації закономірностей функціонування внутрішнього мовлення, які впливають із багаточисельних розвідок, та для створення комунікаційних технологій і систем. Запропонована модель «Від смисла до смисла» є відображенням такої психолінгвістичної реальності як комунікація та дає нову інформацію про внутрішнє мовлення людини як смислоутворювальний компонент у комунікативних процесах – говорінні комунікатора та аудіюванні комуніканта, про двосторонню процесуальність комунікації, яка

проявляється через почергову зміну їхніх комунікативних ролей і функцій під час вербальної інтеракції.

Аналітично-інтеграційні методи – систематизований огляд, системний аналіз, метааналіз, дослідницький синтез і моделювання, що використані в цьому дослідженні, дали змогу отримати повну, обґрунтовану й надійну інформацію про комунікацію як смислову взаємодію її партнерів, виходячи з різних оригінальних завершених незалежних однорідних опублікованих досліджень, які, як одиничні, знаходяться на більш низькому рівні узагальнення, більш низьких сходинках ієрархії доказів, ніж дослідницький синтез. Використані методи є цінним інструментом для прийняття правильного психологічного рішення щодо ролі внутрішнього мовлення в комунікації, оскільки узагальнюють великі обсяги наукової інформації.

Доведено, що велике значення для вивчення внутрішнього мовлення представляють наукові пошуки, виконані в психолінгвістичному аспекті, за яким внутрішнє мовлення розглядається, по-перше, як стадія в генерації мовлення; по-друге, як взаємозв'язок мови і мислення, мовлення і мислення в комунікації. Саме психолінгвістичний ракурс вивчення внутрішнього мовлення створив підстави для глибшого (ніж традиційне, усталене) розуміння комунікації та ролі й функцій цього внутрішньо-мовленнєвого процесу в комунікативних актах індивідів.

Література

- Ананьев, Б.Г. (2001). *Психология чувственного познания*. Москва: Наука.
- Артемов, В.А. (1969). *Психология обучения иностранным языкам*. Москва: Просвещение.
- Ахутина, Т.В. (2002). *Нейролингвистический анализ динамической афазии. О механизмах построения высказывания*. Москва: Теревинф.
- Ахутина, Т.В. (2008). Модель порождения речи Леонтьева-Рябовой: 1967–2005. Т.В. Ахутина & Д.А. Леонтьев (Ред.), *Психология, лингвистика и междисциплинарные связи* (с. 79–104). Москва: Смысл.
- Бахтин, М.М. (1986). *Эстетика словесного творчества*. Москва: Искусство.
- Волженцева, И.В., Балко, Е.В., & Бондарь, Л.С. (2015). *Математическая статистика в психологии: некоторые параметрические и непараметрические методы*. Макеевка: Макеевский экономико-гуманитарный институт; Донецк: Норд-Пресс.
- Выготский, Л.С. (1934). *Мышление и речь*. Москва-Ленинград: Государственное социально-экономическое издательство.

- Выготский, Л.С. (1956). *Избранные психологические исследования*. Москва: Изд-во Акад. пед. наук.
- Выготский, Л.С. (2000). *Психология*. Москва: Изд-во ЭКСМО-Пресс.
- Выготский, Л.С. (2011). *Мышление и речь*. Москва: АСТ: Астрель.
- Выготский, Л.С. (1986). *Психология искусства*. Москва: Искусство.
- Генес, В.С. (1967). *Некоторые простые методы кибернетической обработки данных диагностических и физиологических*. Москва: Наука.
- Жинкин, Н.И. (1958). *Механизмы речи*. Москва: АПН РСФСР.
- Жинкин, Н.И. (1964). О кодовых переходах во внутренней речи. *Вопросы языкознания*, 6, 26–38.
- Жинкин, Н.И. (1982). *Речь как проводник информации*. Москва: Наука.
- Зимняя, И.А. (2001). *Лингвopsихология речевой деятельности*. Москва: Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж: НПО «МОДЭК».
- Калмикова, Л.О. (2011). Психологія розвитку мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. *Дис. д-ра психол. наук*. Київ.
- Корнилов, С.А., & Корнилова, Т.В. (2010). Мета-аналитические исследования в психологии. *Психологический журнал*, 31(6), 5–17.
- Красных, В.В. (1998). *Виртуальная реальность или реальная виртуальность*. Москва: Диалог-МГУ.
- Красных, В.В. (2012). *Основы психолингвистики*. Москва: Гнозис.
- Лебединский, С.И. (2008). *Восприятие устной научной речи: стратегии сегментации звучащей речи и идентификации терминов*. (Монография). Минск: БГУ.
- Леонтьев, А.А. (1969). *Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания*. Москва: Наука.
- Леонтьев, А.А. (2003). *Основы психолингвистики*. (3-е изд.). Москва: Смысл; Санкт-Петербург: Лань.
- Лурия, А.Р. (1998). *Язык и сознание*. Е.Д. Хомская (Ред.). Ростов н/Д: Изд-во «Феникс».
- Лурия, А.Р. (2002). *Письмо и речь: Нейролингвистические исследования*. Москва: Изд-кий центр «Академия».
- Лурия, А.Р., & Цветкова, Л.С. (1967). К вопросу о нарушении высказывания при локальных поражениях мозга. *Проблемы языкознания* (с. 235–239). Москва: Наука.
- Лурия, А.Р., & Цветкова, Л.С. (1968). Нейропсихологический анализ предикативной структуры высказывания. *Теория речевой деятельности* (с. 219–233). Москва: Наука.
- Михальчук, Н.О. (2013). Психологія читання літературних творів старшокласниками. *Дис. д-ра психол. наук*. Київ.
- Мурзин, Л.Н., & Штерн, А.С. (1991). *Текст и его восприятие*. Свердловск: Изд-во Урал. Ун-та.
- Новиков, А.И. (2007). *Текст и его смысловые доминанты*. Н.В. Васильева, Н.М. Нестерова & Н.П. Пешкова (Ред.). Москва: Институт языкознания РАН.
- Синиця, І.О. (1974). *Психологія усного мовлення учнів 4–8 класів*. Київ: Радянська школа.
- Смирнов, А.А. (1966). *Проблемы психологии памяти*. Москва: Просвещение.
- Соколов, А.Н. (1968). *Внутренняя речь и мышление*. Москва: Просвещение.
- Соколов, Е.Н. (1969). *Механизмы памяти*. Москва: Изд-во МГУ.
- Сорокин, Ю.А., Марковина, И.Ю., & Крюков, А.Н. (1988). *Этнопсихолингвистика*. Москва: Наука.

- Харченко, Н.В. (2018). *Розвиток аудіювання у дітей старшого дошкільного віку*. (Монографія). Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я.М.
- Харченко, Н.В. (2019). Психологія розвитку аудіювання у дітей старшого дошкільного віку. *Автореф. дис. д-ра психол. наук*. Переяслав.
- Цветкова, Л.С. (2001). *Афазия и восстановительное обучение*. Москва: МПГУ.
- Чепелева, Н.В. (1990). *Психологія читання тексту студентами вузів*. Київ: Либідь.
- Черниговская, Т. (2010). Мозг и язык: врожденные модули или обучающая сеть? *Вестник Российской академии наук*, 80(5–6), 461–465.
- Черниговская, Т., & Деглин, В. (1984). Проблема внутреннего диалогизма (нейрофизиологическое исследование языковой компетенции). Ученые записки Тартуского университета. *Труды по знаковым системам*, 17, 48–67.
- Alderson-Day, B., & Fernyhough, C. (2015). Inner Speech: Development, Cognitive Functions, Phenomenology, and Neurobiology. *Psychological Bulletin*, 141(5), 931–965. <https://doi.org/10.1037/bul0000021>
- Allen, P., Aleman, A., & McGuire, P. (2007). Inner Speech Models of Auditory Verbal Hallucinations: Evidence From Behavioural and Neuroimaging Studies. *International Review of Psychiatry*, 19, 409–417. <https://doi.org/10.1080/09540260701486498>
- Baddeley, A.D., & Logie, R.H. (1999). Working memory: The multiple-component model. In A. Miyake & P. Shah (Eds.), *Models of working memory: Mechanisms of active maintenance and executive control* (pp. 28–61). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139174909.005>
- Barnaud, M.L., Bessiere, P., Diard, J., & Schwartz, J.L. (2018). Reanalyzing neurocognitive data on the role of the motor system in speech perception within COSMO, a Bayesian perceptuo-motor model of speech communication. *Brain and Language*, 187, 19–32. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2017.12.003>
- Beazley, M.B., Glass, C.R., Chambless, D.L., & Arnkoff, D.B. (2001). Cognitive self-statements in social phobias: A comparison across three types of social situations. *Cognitive Therapy and Research*, 25, 781–799. <https://doi.org/10.1023/A:1012927608525>
- Bermúdez, J.L. (2003). *Thinking Without Words*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195159691.001.0001>
- Bock, K., & Levelt, W. (1994). Language production: Grammatical encoding. In M.A. Gernsbacher (Ed.), *Handbook of Psycholinguistics* (p. 945–984). Academic Press.
- Briscoe, G. (2002). *Language, Inner Speech, and Consciousness*. Paper presented at the Association for the Scientific Study of Consciousness. Barcelona, Spain.
- Burnett, P.C. (1996). Children's Self-talk and Significant others Positive and Negative Statements. *Educational Psychology*, 16(1), 57–70. <https://doi.org/10.1080/0144341960160105>
- Burton, J.M., Washington, K.N., & Samms-Vaughan, M. (2019). Parent Report of Communication Skills of Jamaican Children With Autism Spectrum Disorder: A Pilot Study. *Communication Disorders Quarterly*, 41(1), 54–66. <https://doi.org/10.1177/1525740118760816>
- Chaoran, L., Carlos, I., & Hiroshi, I. (2019). Probabilistic nod generation model based on speech and estimated utterance categories, *Advanced Robotics*, 33(15–16), 731–741. <https://doi.org/10.1080/01691864.2019.1610063>
- Chomsky, N. (2015). Some Core Contested Concepts. *Journal of Psycholinguistics Research*, 44, 91–104. <https://doi.org/10.1007/s10936-014-9331-5>

- Clark, H., & Clark, E. (1977). *Psychology and Language: An Introduction to Psycholinguistics*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Collett, B., Chapman, K., Kinter, E. et al. (2019). Speech, Language, and Communication Skills of Adolescents with Craniofacial Microsomia. *American Journal of Speech-language Pathology*, 28(4), 1571–1581. https://doi.org/10.1044/2019_AJSLP-19-0089
- Cook, D.J. et al. (1995). Methodologic guidelines for systematic reviews of randomized control trials in health care from the Potsdam Consultation on Meta-Analysis. *Journal of Clinic Epidemiology*, 48, 167–171. [https://doi.org/10.1016/0895-4356\(94\)00172-M](https://doi.org/10.1016/0895-4356(94)00172-M)
- Cooper, H. (2008). Reporting Standards for Research in Psychology: Why Do We Need Them? What Might They Be? *American Psychologist*, 63(9), 839–851. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.9.839>
- Cooper, H., & Hedges, L.V. (2009). Research Synthesis as a Scientific Process. In H. Cooper, L.V. Hedges & J.C. Valentine (Eds.), *The Handbook of Research Synthesis and Meta-Analysis* (2nd ed.), (pp. 3–16). N.Y.: Russell Sage Foundation. <https://doi.org/10.7758/9781610448864.4>
- Crisan, M. (2019). Dynamic Neural Network Model of Speech Perception. In S. Bhatia, S. Tiwari, K. Mishra & M. Trivedi (Eds.), *Advances in Computer Communication and Computational Sciences* (Vol. 924, pp. 365–375). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-6861-5_32
- Dell, G.S. (1986). A spreading activation theory of retrieval in language production. *Psychological Review*, 93, 283–321. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.93.3.283>
- Duck, S., & McMahan, D. (2009). *The Basic of Communication: A Relational Perspective*. Los Angeles: Sage.
- Ernst, M.O., & Banks, M.S. (2002). Humans integrate visual and haptic information in a statistically optimal fashion. *Nature*, 415, 429–433. <https://doi.org/10.1038/415429a>
- Farmer, T.A., Brown, M., & Tanenhaus, M.K. (2013). Prediction, explanation, and the role of generative models in language processing. *Behavioral and Brain Sciences*, 36(3), 211–212. <https://doi.org/10.1017/S0140525X12002312>
- Fessenden, S.A. (1955). Levels of Listening: a theory. *Education*, 75, 288–291.
- Field, A.P. (2005). Is the meta-analysis of correlation coefficients accurate when population correlations vary? *Psychological Methods*, 10(4), 444–467. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.10.4.444>
- Field, A.P. (2003). Can meta-analysis be trusted? *The Psychologist*, 16(12), 642–645.
- Fromkin, V. (1998). *Utterance Generator Model of Speech Production in Psycholinguistics*. Harcourt.
- Gao, X. et al. (2019). What Makes Lexical Tone Special: A Reverse Accessing Model for Tonal Speech Perception. *Frontiers in psychology*, 10, 2830. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02830>
- Garrett, M.F. (1993). Errors and their relevance for models of language production. In G. Blanken, J. Dittmann, H. Grimm, J. Marshall & C. Wallesch (Eds.), *Linguistic Disorders and Pathologies* (pp. 72–92). Berlin: de Gruyter.
- Genes, V.S. (1967). *Nekotorye prostye metody kiberneticheskoy obrabotki dannjah diagnosticheskikh i fiziologicheskikh [Some simple methods of cybernetic processing of diagnostic and physiological data]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Geva, S. (2018). «Inner Speech and Mental Imagery: A Neuroscientific Perspective» in *Inner Speech: New Voices*. In P. Langland-Hassan & A. Vicente

- (Eds). Oxford, UK: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198796640.003.0005>
- Geva, S., Bennett, S., Warburton, E., & Patterson, K. (2011). Discrepancy Between Inner and Overt Speech: Implications for Post Stroke Aphasia and Normal Language Processing. *Aphasiology*, 25, 323–343. <https://doi.org/10.1080/02687038.2010.511236>
- Glass, G.V. (1976). Primary, secondary, and meta-analysis of research. *The Educational Researcher*, 10, 3–8. <https://doi.org/10.3102/0013189X005010003>
- Gu, Yu, & Kang, Yongguo. (2018). Multi-task WaveNet: A Multi-task Generative Model for Statistical Parametric Speech Synthesis without Fundamental Frequency Conditions. *19th Annual Conference of the International Speech Communication Association (INTERSPEECH' 2018, Hyderabad, India)*. (Vols 1–6: Speech Research For Emerging Markets In Multilingual Societies), (pp. 2007–2011). <https://doi.org/10.21437/Interspeech.2018-1506>
- Halle, M., & Stevens, K. (1962). Speech recognition: A model and a program for research. *IRE Trans. Information Theory*, 7, 155–159. <https://doi.org/10.1109/TIT.1962.1057686>
- Harris, K.R. (1990). Developing Self-Regulated Learners: The Role of Private Speech and Self-Instructions. *Educational Psychologist*, 25, 35–50. https://doi.org/10.1207/s15326985ep2501_4
- Hedges, L.V., & Vevea, J.L. (1998). Fixed- and random-effects models in meta-analysis. *Psychological Methods*, 3(4), 486–504. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.3.4.486>
- Hurlburt, R.T., Heavey, C.L., & Kelsey, J.M. (2013). Toward a Phenomenology of Inner Speaking. *Consciousness Cognition*, 22(4), 1477–1494. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2013.10.003>
- Indefrey, P., & Levelt, W.J.M. (2004). The Spatial and Temporal Signatures of Word Production Components. *Cognition*, 92, 101–144. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2002.06.001>
- Jones, S.R., & Fernyhough, C. (2007). Thought as Action: Inner Speech, Self-Monitoring, and Auditory Verbal Hallucinations. *Consciousness Cognition*, 16, 391–399. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2005.12.003>
- Jupp, V. (2006). *The SAGE Dictionary of Social Research Methods* (Vols. 1–10). London: SAGE Publications, Ltd. <https://dx.doi.org/10.4135/9780857020116>
- Kennington, C., & Schlagen, D. (2017). A simple generative model of incremental reference resolution for situated dialogue. *COMPUTER SPEECH AND LANGUAGE*, 41, 43–67. <https://doi.org/10.1016/j.csl.2016.04.002>
- Kljajevic, V., Gymez, E.U., Lypez, C. et al. (2017). *Inner Speech in Post-stroke Motor Aphasia*. Available from https://www.researchgate.net/publication/319059483_Inner_speech_in_post-stroke_motor_aphasia
- Kolodny, O., Lotem, A., & Edelman, Sh. (2015). Learning a Generative Probabilistic Grammar of Experience: A Process-Level Model of Language Acquisition. *Cognitive Science*, 39(2), 227–267. <https://doi.org/10.1111/cogs.12140>
- Langland-Hassan, P., Faries, F.R., Richardson, J.M., & Dietz, A. (2015). Inner Speech Deficits in People with Aphasia. *Frontiers in Psychology*, 6, 528. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00528>
- Langland-Hassan, P., Gauker, C., Richardson, V.J. et al. (2017). Metacognitive deficits in categorization tasks in a population with impaired inner speech. *Acta Psychologica*, 181, 62–74. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2017.10.004>

- Larsen, S.F., Schrauf, R.W., Fromhold, P., & Rubin, D.C. (2002). Inner Speech and Bilingual Autobiographical Memory: A Polish-Danish Cross-Cultural Study. *Memory*, 10(1), 45–54. <https://doi.org/10.1080/09658210143000218>
- Levelt, W.J. (1995). The ability to speak: from intentions to spoken words. *European Review*, 3, 13–23. <https://doi.org/10.1017/S1062798700001290>
- Levelt, W.J.M. (1989). *Speaking: from intention to articulation*. Cambridge, MA, Mit Press.
- Levine, D.N., Calvanio, R., & Popovics, A. (1982). Language in the Absence of Inner Speech. *Neuropsychologia*, 20, 391–409. [https://doi.org/10.1016/0028-3932\(82\)90039-2](https://doi.org/10.1016/0028-3932(82)90039-2)
- Masumura, R. et al. (2019). Generalized Large-Context Language Models Based on Forward-Backward Hierarchical Recurrent Encoder-Decoder Models. *Proceeding of the Conference IEEE ASRU' 2019 Automatic Speech Recognition and Understanding Workshop* (pp. 554–561). Brighton. <https://doi.org/10.1109/ASRU46091.2019.9003857>
- McCarthy-Jones, S., & Fernyhough, C. (2011). The Varieties of Inner Speech: Links Between Quality of Inner Speech and Psychopathological Variables in a Sample of Young Adults. *Consciousness Cognition*, 20(4), 1586–1593. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2011.08.005>
- McGuire, P.K., Silbersweig, D.A., Murray, R.M. et al. (1996a). Functional Anatomy of Inner Speech and Auditory Verbal Imagery. *Psychological Medicine*, 26, 29–38. <https://doi.org/10.1017/S0033291700033699>
- McGuire, P.K., Silbersweig, D.A., Wright, I. et al. (1996b). The Neural Correlates of Inner Speech and Auditory Verbal Imagery in Schizophrenia: Relationship to Auditory Verbal Hallucinations. *British Journal of Psychiatry*, 169(2), 148–159. <https://doi.org/10.1192/bjp.169.2.148>
- Meacham, J.A. (1979). The Role of Verbal Activity in Remembering The Goals of Actions. In G. Zivin (Ed), *The Development of Self-Regulation through Private Speech* (pp. 237–323). New York: Wiley.
- Melinger, A., & Levelt, W. (2004). Gesture and the Communicative Intention of the Speaker. *Gesture*, 4, 119–141. <https://doi.org/10.1075/gest.4.2.02mel>
- Miller, K. (2005). *Communication Theories: Perspectives, Processes, and Context*. Boston: McGraw-Hill.
- Miyake, A., Emerson, M.J., Padilla, F., & Ahn, J.-C. (2004). Inner Speech as a Retrieval aid for Task Goals: The Effects of Cue Type and Articulatory Suppression in the Random Task Cuing Paradigm. *Acta Psychologica*, 115, 123–142. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2003.12.004>
- Morin, A. (2003). *A Neuro-socio-cognitive Model of Self-awareness*. Poster presented at the Association for the Scientific Study of Consciousness. Memphis, Tennessee.
- Morin, A. (2004). A Neurocognitive and Socioecological Model of Self-Awareness. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 130(3), 197–222. <https://doi.org/10.3200/MONO.130.3.197-224>
- Morin, A. (2005). Possible Links Between Self-Awareness and Inner Speech: Theoretical Background, Underlying Mechanism, and Empirical Evidence. *Journal of Consciousness Studies*, 12(4–5), 115–134.
- Morin, A. (2009). Self-awareness Deficits Following Loss of Inner Speech: Dr. Jill Bolte Taylor's Case Study. *Consciousness and Cognition*, 18, 524–529. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2008.09.008>

- Morin, A., & Everett, J. (1990). Inner Speech as a Mediator of Self-Awareness, Self-Consciousness, and Self-Knowledge: An hypothesis'. *New Ideas in Psychology*, 8(3), 337–356. [https://doi.org/10.1016/0732-118X\(94\)90020-5](https://doi.org/10.1016/0732-118X(94)90020-5)
- Morin, A., & Michaud, J. (2007). Self-Awareness and the Left Frontal Gyrus: Inner Speech Use During Self-Related Processing. *Brain Research Bulletin*, 74, 387–396. <https://doi.org/10.1016/j.brainresbull.2007.06.013>
- Moulin-Frier, C., Diard, J., Schwartz, J.L., & Bessière, P. (2015). COSMO («Communicating about Objects using Sensory–Motor Operations»): A Bayesian modeling framework for studying speech communication and the emergence of phonological systems. *Journal of Phonetics*, 53, 5–41. <https://doi.org/10.1016/j.wocn.2015.06.001>
- Moulin-Frier, C., Laurent, R., Bessière, P., Schwartz, J.L., & Diard, J. (2012). Adverse conditions improve distinguishability of auditory, motor, and perceptuo-motor theories of speech perception: An exploratory Bayesian modelling study. *Language and Cognitive Processes*, 27(7–8), 1240–1263. <https://doi.org/10.1080/01690965.2011.645313>
- Oppenheim, G.M., & Dell, G.S. (2008). Inner Speech Slips Exhibit Lexical Bias, but Not the Phonemic Similarity Effect. *Cognition*, 106, 528–537. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2007.02.006>
- Panzner, M., Gaspers, J., & Cimiano, P. (2019). Modeling the Co-Emergence of Linguistic Constructions and Action Concepts: The Case of Action Verbs. *IEEE Transactions on Cognitive and Developmental Systems*, 11(3), 435–449. <https://doi.org/10.1109/TCDS.2019.2900418>
- Patri, J.-F., Perrier, P., & Diard, J. (2016). «Bayesian modeling in speech motor control: a principled structure for the integration of various constraints», *17th Annual Conference of the International Speech Communication Association (Interspeech 2016)*, Sep 2016, San Francisco, United States (pp. 3588–3592). <https://doi.org/10.21437/Interspeech.2016-441>
- Paulesu, E., Frith, C.D., & Frackowiak, R.S. (1993). The neural correlates of the verbal component of working memory. *Nature*, 362(6418), 342–345. <https://doi.org/10.1038/362342a0>
- Perrone-Bertolotti, M., Rapin, L., Lachaux, J.P. et al. (2014). What is that Little Voice Inside My Head? Inner Speech Phenomenology, its Role in Cognitive Performance, and Its Relation to Self-Monitoring. *Behavioural Brain Research*, 261, 220–239. <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2013.12.034>
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London, U.K.: Sage Publications Ltd. Retrieved from <https://www.uk.sagepub.com/books/Book202303>
- Relano-Iborra, H., Zaar, J., & Dau, T. (2019). A speech-based computational auditory signal processing and perception model. *Journal of the Acoustical Society of America*, 146(5), 3306–3317. <https://doi.org/10.1121/1.5129114>
- Roberts, R.N. (1979). Private Speech in Academic Problem-solving: A Naturalistic Perspective. In G. Zivin (Ed), *The Development of Self-Regulation through Private Speech* (pp. 295–324). New York: Wiley.
- Salkind, N. (Ed.). (2007). *Encyclopedia of Measurement and Statistics*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc. <https://dx.doi.org/10.4135/9781412952644>
- Sanchez, M. (2018). Linguistic and psycholinguistic models of the subject-verb agreement production: a review. *Revista de Investigacion Linguistica*, 21, 208–230. <https://doi.org/10.6018/rii.21.367711>

- Schwartz, J., Robert-Ribes, J., & Escudier, P. (1998). Ten years after Summerfield. A taxonomy of models for audiovisual fusion in speech perception. In R. Campbell, B. Dodd & D. Burnham (Eds.), *Hearing by Eye II. Perspectives and directions in research on audiovisual aspects of language processing*, Psychology Press, Hove (pp. 85–108). UK: Psychology Press Ltd.
- Smith, R.A., & Bishop, R.E. (2019). Insights into Stigma Management Communication Theory: Considering Stigmatization as Interpersonal Influence. *Journal of Applied Communication Research*, 5, 571–590. <https://doi.org/10.1080/00909882.2019.1675894>
- Stark, B.C., Geva, S., & Warburton, E.A. (2017). Inner Speech's Relationship With Overt Speech in Poststroke Aphasia. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 60, 2406–2415. https://doi.org/10.1044/2017_JSLHR-S-16-0270
- Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basic of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park, CA: Sage.
- Stubbe, M. et al. (2003). Myltiple Discourse Analyses of a Workplace Interaction. *Discourse Studies*, 5(3), 354. <https://doi.org/10.1177/14614456030053004>
- Summerfield, Q. (1987). *Some preliminaries to a comprehensive account of audio-visual speech perception*. In B. Dodd & R. Campbell (Eds.), *Hearing by eye: The psychology of lip-reading* (p. 3–51). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Synytsa, I.O. (1974). *Psykhohohiia Usnoho Movlennia uchniv 4–8 klasiv [Psychology of Oral Speech of Students in Grades 4–8]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Tian, Y. et al. (2019). Research on Modeling and Analysis of Generative Conversational System Based on Optimal Joint Structural and Linguistic Model. *SENSORS*, 19(7). <https://doi.org/10.3390/s19071675>
- Tsourvakas, G. (1997). Mulyi-Visual Qualitative Method: Observing Social Groups in Mass Media. *The Qualitative Report*, 3(3), 1–18. Retrieved from <https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol3/iss3/4>
- Verstichel, P., Bourak, C., Font, V., & Crochet, G. (1997). Langage int̄rieur apris l̄sion c̄r̄brale gauche: Etude de la repr̄sentation phonologique des mots chez des patients aphasiques et non aphasiques [Inner Speech and Left Brain Damage: Study of the Phonological Analysis of Words in Aphasic and Non-aphasic Patients]. *Revue de Neuropsychologie*, 7(3), 281–311.
- Vygotsky, L.S. (1986b). *Thought and Language* (newly revised, translated, and edited by Alex Kozulin). Cambridge (Massachusetts): The M.I.T. Press.
- Zivin, G. (1979). Removing Common Confusions about Egocentric Speech, Private Speech, and Self-Regulation. In G. Zivin (Ed), *The Development of Self-Regulation Through Private Speech* (pp. 13–49). New York: Wiley.

References

- Akhutina, T.V. (2002). *Nejrolingvisticheskij analiz dinamicheskoy afazii. O mehanizmah postroenija vyskazyvaniya [Neurolinguistic Analysis of Dynamic Aphasia. On the Mechanisms of Building the Utterance]*. Moscow: Terevinf [in Russ.].
- Akhutina, T.V. (2003). The Role of Inner Speech in the Construction of an Utterance. *Journal of Russian and East European Psychology*, 41(3–4), 49–74. <https://doi.org/10.2753/RPO1061-040541030449>
- Akhutina, T.V. (2008). Model porozhdenija rechi Leonteva – Rjabovoj: 1967–2005 [The Leontiev – Ryabova Speech Generation Model: 1967–2005]. In T.V. Akhutina &

- D.A. Leontiev (Eds.), *Psychology, Linguistics and Interdisciplinary Relations* (pp. 79–104) [in Russian].
- Alderson-Day, B., & Fernyhough, C. (2015). Inner Speech: Development, Cognitive Functions, Phenomenology, and Neurobiology. *Psychological Bulletin*, 141(5), 931–965. <https://doi.org/10.1037/bul0000021>
- Allen, P., Aleman, A., & McGuire, P. (2007). Inner Speech Models of Auditory Verbal Hallucinations: Evidence From Behavioural and Neuroimaging Studies. *International Review of Psychiatry*, 19, 409–417. <https://doi.org/10.1080/09540260701486498>
- Ananyev, B.G. (2001). *Psihologija chuvstvennogo poznanija [Psychology of Sensual Cognition]*. Moscow: Izd-vo Akad. ped. nauk RSFSR [in Russ.].
- Artemov, V.A. (1969). *Psihologiya obuchenija inostrannym yazykam [Psychology of teaching foreign languages]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- Baddeley, A.D., & Logie, R.H. (1999). Working memory: The multiple-component model. In A. Miyake & P. Shah (Eds.), *Models of working memory: Mechanisms of active maintenance and executive control* (pp. 28–61). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139174909.005>
- Bakhtin, M.M. (1986). *Jestetika slovesnogo tvorcestva [Aesthetics of Verbal Creativity]*. Moscow: Iskusstvo [in Russ.].
- Barnaud, M.L., Bessiere, P., Diard, J., & Schwartz, J.L. (2018). Reanalyzing neurocognitive data on the role of the motor system in speech perception within COSMO, a Bayesian perceptuo-motor model of speech communication. *Brain and Language*, 187, 19–32. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2017.12.003>
- Beazley, M.B., Glass, C.R., Chambless, D.L., & Arnkoff, D.B. (2001). Cognitive self-statements in social phobias: A comparison across three types of social situations. *Cognitive Therapy and Research*, 25, 781–799. <https://doi.org/10.1023/A:1012927608525>
- Bermúdez, J.L. (2003). *Thinking Without Words*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195159691.001.0001>
- Bock, K., & Levelt, W. (1994). Language production: Grammatical encoding. In M.A. Gernsbacher (Ed.), *Handbook of Psycholinguistics* (p. 945–984). Academic Press.
- Briscoe, G. (2002). *Language, Inner Speech, and Consciousness*. Paper presented at the Association for the Scientific Study of Consciousness. Barcelona, Spain.
- Burnett, P.C. (1996). Children's Self-talk and Significant others Positive and Negative Statements. *Educational Psychology*, 16(1), 57–70. <https://doi.org/10.1080/0144341960160105>
- Burton, J.M., Washington, K.N., & Samms-Vaughan, M. (2019). Parent Report of Communication Skills of Jamaican Children With Autism Spectrum Disorder: A Pilot Study. *Communication Disorders Quarterly*, 41(1), 54–66. <https://doi.org/10.1177/1525740118760816>
- Chaoran, L., Carlos, I., & Hiroshi, I. (2019). Probabilistic nod generation model based on speech and estimated utterance categories, *Advanced Robotics*, 33(15–16), 731–741. <https://doi.org/10.1080/01691864.2019.1610063>
- Chepeleva, N.V. (1990). *Psihologija chitannja tekstu studentami vuziv [Psychology of Text Reading by University Students]*. Kyiv: Libid [in Russian].
- Chernigovskaya, T., & Deglin, V. (1984). Problema vnutrennego dialogizma (neirofiziologicheskoe issledovanie jazykovej kompetencii) [The problem of internal dialogism (neurophysiological study of linguistic competence)]. *Uchenye*

- zapiski Tartusskogo universiteta. Trudy po znakovym sistemam – Scientific notes of the University of Tartu. Works on sign systems, 17, 48–67 [in Russ.].
- Chernigovskaya, T.V. (2010). Mozg i jazyk: vrozhdennye moduli ili obuchajushhajasja set? [Brain and Language: Congenital Modules or Learning Network?]. *Vestnik RAN – Bulletin of the Russian Academy of Sciences*, 80(5–6), 461–465 [in Russ.].
- Chomsky, N. (2015). Some Core Contested Concepts. *Journal of Psycholinguistics Research*, 44, 91–104. <https://doi.org/10.1007/s10936-014-9331-5>
- Clark, H., & Clark, E. (1977). *Psychology and Language: An Introduction to Psycholinguistics*. New York: Harcourt Brsce Jovanovich.
- Collett, B., Chapman, K., Kinter, E. et al. (2019). Speech, Language, and Communication Skills of Adolescents with Craniofacial Microsomia. *American Journal of Speech-language Pathology*, 28(4), 1571–1581. https://doi.org/10.1044/2019_AJSLP-19-0089
- Cook, D.J. et al. (1995). Methodologic quidelines for systematic reviews of randomized control trials in health care from the Potsdam Consultation on Meta-Analysis. *Journal of Clinic Epidemiology*, 48, 167–171. [https://doi.org/10.1016/0895-4356\(94\)00172-M](https://doi.org/10.1016/0895-4356(94)00172-M)
- Cooper, H., & Hedges, L.V. (2009). Research Synthesis as a Scientific Process. In H. Cooper, L.V. Hedges & J.C. Valentine (Eds.), *The Handbook of Research Synthesis and Meta-Analysis* (2nd ed.), (pp. 3–16). N.Y.: Russell Sage Foundation. <https://doi.org/10.7758/9781610448864.4>
- Cooper, H. (2008). Reporting Standards for Research in Psychology: Why Do We Need Them? What Might They Be? *American Psychologist*, 63(9), 839–851. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.9.839>
- Crisan, M. (2019). Dynamic Neural Network Model of Speech Perception. In S. Bhatia, S. Tiwari, K. Mishra & M. Trivedi (Eds.), *Advances in Computer Communication and Computational Sciences* (Vol. 924, pp. 365–375). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-6861-5_32
- Dell, G.S. (1986). A spreading activation theory of retrieval in language production. *Psychological Review*, 93, 283–321. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.93.3.283>
- Duck, S., & McMahan, D. (2009). *The Basic of Communication: A Relational Perspective*. Los Angeles: Sage.
- Ernst, M.O., & Banks, M.S. (2002). Humans integrate visual and haptic information in a statistically optimal fashion. *Nature*, 415, 429–433. <https://doi.org/10.1038/415429a>
- Farmer, T.A., Brown, M., & Tanenhaus, M.K. (2013). Prediction, explanation, and the role of generative models in language processing. *Behavioral and Brain Sciences*, 36(3), 211–212. <https://doi.org/10.1017/S0140525X12002312>
- Fessenden, S.A. (1955). Levels of Listening: a theory. *Education*, 75, 288–291.
- Field, A.P. (2003). Can meta-analysis be trusted? *The Psychologist*, 16(12), 642–645.
- Field, A.P. (2005). Is the meta-analysis of correlation coefficients accurate when population correlations vary? *Psychological Methods*, 10(4), 444–467. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.10.4.444>
- Fromkin, V. (1998). *Utterance Generator Model of Speech Production in Psycholinguistics*. Harcourt.
- Gao, X. et al. (2019). What Makes Lexical Tone Special: A Reverse Accessing Model for Tonal Speech Perception. *Frontiers in psychology*, 10, 2830. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02830>

- Garrett, M.F. (1993). Errors and their relevance for models of language production. In G. Blanken, J. Dittmann, H. Grimm, J. Marshall & C. Wallesch (Eds.), *Linguistic Disorders and Pathologies* (pp. 72–92). Berlin: de Gruyter.
- Genes, V.S. (1967). *Nekotorye prostye metody kiberneticheskoy obrabotki dannjajh diagnosticheskikh i fiziologicheskikh [Some simple methods of cybernetic processing of diagnostic and physiological data]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Geva, S. (2018). «*Inner Speech and Mental Imagery: A Neuroscientific Perspective*» in *Inner Speech: New Voices*. In P. Langland-Hassan & A. Vicente (Eds). Oxford, UK: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198796640.003.0005>
- Geva, S., Bennett, S., Warburton, E., & Patterson, K. (2011). Discrepancy Between Inner and Overt Speech: Implications for Post Stroke Aphasia and Normal Language Processing. *Aphasiology*, 25, 323–343. <https://doi.org/10.1080/02687038.2010.511236>
- Glass, G.V. (1976). Primary, secondary, and meta-analysis of research. *The Educational Researcher*, 10, 3–8. <https://doi.org/10.3102/0013189X005010003>
- Gu, Yu, & Kang, Yongguo. (2018). Multi-task WaveNet: A Multi-task Generative Model for Statistical Parametric Speech Synthesis without Fundamental Frequency Conditions. *19th Annual Conference of the International Speech Communication Association (INTERSPEECH' 2018, Hyderabad, India)*. (Vols 1–6: Speech Research For Emerging Markets In Multilingual Societies), (pp. 2007–2011). <https://doi.org/10.21437/Interspeech.2018-1506>
- Halle, M., & Stevens, K. (1962). Speech recognition: A model and a program for research. *IRE Trans. Information Theory*, 7, 155–159. <https://doi.org/10.1109/TIT.1962.1057686>
- Harris, K.R. (1990). Developing Self-Regulated Learners: The Role of Private Speech and Self-Instructions. *Educational Psychologist*, 25, 35–50. https://doi.org/10.1207/s15326985ep2501_4
- Hedges, L.V., & Vevea, J.L. (1998). Fixed- and random-effects models in meta-analysis. *Psychological Methods*, 3(4), 486–504. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.3.4.486>
- Hurlburt, R.T., Heavey, C.L., & Kelsey, J.M. (2013). Toward a Phenomenology of Inner Speaking. *Consciousness Cognition*, 22(4), 1477–1494. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2013.10.003>
- Indefrey, P., & Levelt, W.J.M. (2004). The Spatial and Temporal Signatures of Word Production Components. *Cognition*, 92, 101–144. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2002.06.001>
- Jones, S.R., & Fernyhough, C. (2007). Thought as Action: Inner Speech, Self-Monitoring, and Auditory Verbal Hallucinations. *Consciousness Cognition*, 16, 391–399. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2005.12.003>
- Jupp, V. (2006). *The SAGE Dictionary of Social Research Methods* (Vols. 1–10). London: SAGE Publications, Ltd. <https://dx.doi.org/10.4135/9780857020116>
- Kalmykova, L.O. (2011). *Psichologiya rozvytku movlennevoi diyalnosti ditej doshkilnogo viku [Psychology of speech activities of preschool age children]*. Doctor's thesis. Kyiv.
- Kennington, C., & Schlangen, D. (2017). A simple generative model of incremental reference resolution for situated dialogue. *COMPUTER SPEECH AND LANGUAGE*, 41, 43–67. <https://doi.org/10.1016/j.csl.2016.04.002>

- Kharchenko, N. (2019). *Psykhohohiia rozvytku audiiuvannia u ditei doshkilnoho viku* [Psychology of the Development of Listening Comprehension in Children of Preschool Age]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Pereiaslav [in Ukrainian].
- Kharchenko, N.V. (2018). *Rozvitok audijuvannja u ditej starshogo doshkilnoho viku* [Development of Listening Comprehension in Children of the Preschool Age]. Pereiaslav-Khmelnycki: FOP Dombrovska Ja.M. [in Ukrainian].
- Kljajevic, V., Gymez, E.U., Lypez, C. et al. (2017). *Inner Speech in Post-stroke Motor Aphasia*. Available from https://www.researchgate.net/publication/319059483_Inner_speech_in_post-stroke_motor_aphasia
- Kolodny, O., Lotem, A., & Edelman, Sh. (2015). Learning a Generative Probabilistic Grammar of Experience: A Process-Level Model of Language Acquisition. *Cognitive Science*, 39(2), 227–267. <https://doi.org/10.1111/cogs.12140>
- Kornilov, S.A., & Kornilova, T.V. (2010). Meta-analiticheskie issledovanija v psihologii [Meta-Analytic Studies In Psychology]. *Psihologicheskij zhurnal – Psychological journal*, 31(6), 5–17 [in Russian].
- Krasnykh, V.V. (1998). *Virtualnaja realnost ili realnaja virtualnost* [Virtual reality or real virtuality]. Moscow: Dialog-MGU [in Russian].
- Krasnykh, V.V. (2012). *Osnovyi psiholingvistiki* [Fundamentals of Psycholinguistics] (2nd ed.). Moscow: Gnozyz [in Russ.].
- Langland-Hassan, P., Faries, F.R., Richardson, J.M., & Dietz, A. (2015). Inner Speech Deficits in People with Aphasia. *Frontiers in Psychology*, 6, 528. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00528>
- Langland-Hassan, P., Gauker, C., Richardson, V.J. et al. (2017). Metacognitive deficits in categorization tasks in a population with impaired inner speech. *Acta Psychologica*, 181, 62–74. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2017.10.004>
- Larsen, S.F., Schrauf, R.W., Fromhold, P., & Rubin, D.C. (2002). Inner Speech and Bilingual Autobiographical Memory: A Polish-Danish Cross-Cultural Study. *Memory*, 10(1), 45–54. <https://doi.org/10.1080/09658210143000218>
- Lebedinskij, S.I. (2008). *Vosprijatie ustnoj nauchnoj rechi: strategii segmentacii zvuchashhej rechi i identifikacii terminov* [Perception of Oral Scientific Speech: Strategies for Segmenting Sounding Speech and Identifying Terms]. Minsk: BGU [in Russian].
- Leontiev, A.A. (1969). *Psiholingvisticheskie edinicy i porozhdenie rechevogo vyskazyvanija* [Psycholinguistic Units and the Generation of Speech Utterance]. Moscow: Nauka [in Russ.].
- Leontiev, A.A. (2003). *Osnovyi psiholingvistiki* [Fundamentals of Psycholinguistics] (3rd ed.). Moscow: Smysl [in Russ.].
- Levelt, W.J. (1995). The ability to speak: from intentions to spoken words. *European Review*, 3, 13–23. <https://doi.org/10.1017/S1062798700001290>
- Levelt, W.J.M. (1989). *Speaking: from intention to articulation*. Cambridge, MA, Mit Press.
- Levine, D.N., Calvanio, R., & Popovics, A. (1982). Language in the Absence of Inner Speech. *Neuropsychologia*, 20, 391–409. [https://doi.org/10.1016/0028-3932\(82\)90039-2](https://doi.org/10.1016/0028-3932(82)90039-2)
- Luria, A.R. (1998). *Jazyk i soznanie* [Language and Cognition]. In E.D. Khomskaya (Ed.). Rostov n/D: Feniks [in Russ.].
- Luria, A.R. (2002). *Pismo i rech: Nejrolingvisticheskie issledovanija* [Writing and Speaking: Neurolinguistics Researches]. Moscow: Akademija [in Russ.].

- Luria, A.R., & Tsvetkova, L.S. (1967). K voprosu o narushenii vyskazyvanija pri lokalnyh porazhenijah mozga [On the Question of Speech Disorders in Local Brain Defeats]. *Problemy jazykoznanija – Problems of Linguistics* (pp. 235–239). Moscow [in Russian].
- Luria, A.R., & Tsvetkova, L.S. (1968). Nejropsikhologicheskij analiz predikativnoj struktury vyskazyvanija [Neuropsychological Analysis of the Predicative Structure of a Statement]. *Teorija rechevoj dejatelnosti – Theory of Speech Activity* (pp. 219–233). Moscow: Nauka [in Russian].
- Masumura, R. et al. (2019). Generalized Large-Context Language Models Based on Forward-Backward Hierarchical Recurrent Encoder-Decoder Models. *Proceeding of the Conference IEEE ASRU' 2019 Automatic Speech Recognition and Understanding Workshop* (pp. 554–561). Brighton. <https://doi.org/10.1109/ASRU46091.2019.9003857>
- McCarthy-Jones, S., & Fernyhough, C. (2011). The Varieties of Inner Speech: Links Between Quality of Inner Speech and Psychopathological Variables in a Sample of Young Adults. *Consciousness Cognition*, 20(4), 1586–1593. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2011.08.005>
- McGuire, P.K., Silbersweig, D.A., Murray, R.M. et al. (1996a). Functional Anatomy of Inner Speech and Auditory Verbal Imagery. *Psychological Medicine*, 26, 29–38. <https://doi.org/10.1017/S0033291700033699>
- McGuire, P.K., Silbersweig, D.A., Wright, I. et al. (1996b). The Neural Correlates of Inner Speech and Auditory Verbal Imagery in Schizophrenia: Relationship to Auditory Verbal Hallucinations. *British Journal of Psychiatry*, 169(2), 148–159. <https://doi.org/10.1192/bjp.169.2.148>
- Meacham, J.A. (1979). The Role of Verbal Activity in Remembering The Goals of Actions. In G. Zivin (Ed.), *The Development of Self-Regulation through Private Speech* (pp. 237–323). New York: Wiley.
- Melinger, A., & Levelt, W. (2004). Gesture and the Communicative Intention of the Speaker. *Gesture*, 4, 119–141. <https://doi.org/10.1075/gest.4.2.02mel>
- Miller, K. (2005). *Communication Theories: Perspectives, Processes, and Context*. Boston: McGraw-Hill.
- Miyake, A., Emerson, M.J., Padilla, F., & Ahn, J.-C. (2004). Inner Speech as a Retrieval aid for Task Goals: The Effects of Cue Type and Articulatory Suppression in the Random Task Cuing Paradigm. *Acta Psychologica*, 115, 123–142. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2003.12.004>
- Morin, A. (2003). *A Neuro-socio-cognitive Model of Self-awareness*. Poster presented at the Association for the Scientific Study of Consciousness. Memphis, Tennessee.
- Morin, A. (2004). A Neurocognitive and Socioecological Model of Self-Awareness. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 130(3), 197–222. <https://doi.org/10.3200/MONO.130.3.197-224>
- Morin, A. (2005). Possible Links Between Self-Awareness and Inner Speech: Theoretical Background, Underlying Mechanism, and Empirical Evidence. *Journal of Consciousness Studies*, 12(4–5), 115–134.
- Morin, A. (2009). Self-awareness Deficits Following Loss of Inner Speech: Dr. Jill Bolte Taylor's Case Study. *Consciousness and Cognition*, 18, 524–529. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2008.09.008>
- Morin, A., & Everett, J. (1990). Inner Speech as a Mediator of Self-Awareness, Self-Consciousness, and Self-Knowledge: An hypothesis'. *New Ideas in Psychology*, 8(3), 337–356. [https://doi.org/10.1016/0732-118X\(94\)90020-5](https://doi.org/10.1016/0732-118X(94)90020-5)

- Morin, A., & Michaud, J. (2007). Self-Awareness and the Left Frontal Gyrus: Inner Speech Use During Self-Related Processing. *Brain Research Bulletin*, 74, 387–396. <https://doi.org/10.1016/j.brainresbull.2007.06.013>
- Moulin-Frier, C., Diard, J., Schwartz, J.L., & Bessière, P. (2015). COSMO («Communicating about Objects using Sensory-Motor Operations»): A Bayesian modeling framework for studying speech communication and the emergence of phonological systems. *Journal of Phonetics*, 53, 5–41. <https://doi.org/10.1016/j.wocn.2015.06.001>
- Moulin-Frier, C., Laurent, R., Bessière, P., Schwartz, J.L., & Diard, J. (2012). Adverse conditions improve distinguishability of auditory, motor, and perceptuo-motor theories of speech perception: An exploratory Bayesian modelling study. *Language and Cognitive Processes*, 27(7–8), 1240–1263. <https://doi.org/10.1080/01690965.2011.645313>
- Murzin, L.N., & Shtern, A.S. (1991). *Tekst i ego vospriyatie [The Text and its Perception]*. Sverdlovsk: Izd-vo Ural. Un-ta [in Russ.].
- Mykhalchuk, N.O. (2013). Psihologija chitannja literaturnih tvoriv starshoklasnikami [Psychology of Reading Literary Works by the High School Students]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Novikov, A.I. (2007). *Tekst i ego smyslovyje dominanty [Text and its Semantic Dominants]*. In N.V. Vasilva, N.M. Nesterova & N.P. Peshkova (Eds.). Moscow: Institut jazykoznanija RAN [in Russian].
- Novikov, A.I. (2007). *Tekst i ego smyslovyje dominanty [Text and its Semantic Dominants]*. In N.V. Vasilva, N.M. Nesterova & N.P. Peshkova (Eds.). Moscow: Institut jazykoznanija RAN [in Russian].
- Oppenheim, G.M., & Dell, G.S. (2008). Inner Speech Slips Exhibit Lexical Bias, but Not the Phonemic Similarity Effect. *Cognition*, 106, 528–537. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2007.02.006>
- Panzner, M., Gaspers, J., & Cimiano, P. (2019). Modeling the Co-Emergence of Linguistic Constructions and Action Concepts: The Case of Action Verbs. *IEEE Transactions on Cognitive and Developmental Systems*, 11(3), 435–449. <https://doi.org/10.1109/TCDS.2019.2900418>
- Patri, J.-F., Perrier, P., & Diard, J. (2016). «Bayesian modeling in speech motor control: a principled structure for the integration of various constraints», *17th Annual Conference of the International Speech Communication Association (Interspeech 2016), Sep 2016*, San Francisco, United States (pp. 3588–3592). <https://doi.org/10.21437/Interspeech.2016-441>
- Paulesu, E., Frith, C.D., & Frackowiak, R.S. (1993). The neural correlates of the verbal component of working memory. *Nature*, 362(6418), 342–345. <https://doi.org/10.1038/362342a0>
- Perrone-Bertolotti, M., Rapin, L., Lachaux, J.P., et al. (2014). What is that Little Voice Inside My Head? Inner Speech Phenomenology, its Role in Cognitive Performance, and Its Relation to Self-Monitoring. *Behavioural Brain Research*, 261, 220–239. <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2013.12.034>
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London, U.K.: Sage Publications Ltd. Retrieved from <https://www.uk.sagepub.com/books/Book202303>
- Relano-Iborra, H., Zaar, J., & Dau, T. (2019). A speech-based computational auditory signal processing and perception model. *Journal of the Acoustical Society of America*, 146(5), 3306–3317. <https://doi.org/10.1121/1.5129114>

- Roberts, R.N. (1979). Private Speech in Academic Problem-solving: A Naturalistic Perspective. In G. Zivin (Ed.), *The Development of Self-Regulation through Private Speech* (pp. 295–324). New York: Wiley.
- Salkind, N. (Ed.). (2007). *Encyclopedia of Measurement and Statistics*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc. <https://dx.doi.org/10.4135/9781412952644>
- Sanchez, M. (2018). Linguistic and psycholinguistic models of the subject-verb agreement production: a review. *Revista de Investigacion Linguistica*, 21, 208–230. <https://doi.org/10.6018/ril.21.367711>
- Schwartz, J., Robert-Ribes, J., & Escudier, P. (1998). Ten years after Summerfield. A taxonomy of models for audiovisual fusion in speech perception. In R. Campbell, B. Dodd & D. Burnham (Eds.), *Hearing by Eye II. Perspectives and directions in research on audiovisual aspects of language processing*, Psychology Press, Hove (pp. 85–108). UK: Psychology Press Ltd.
- Smirnov, A.A. (1966). *Problemy psikhologii pamjati [Problems of the Psychology of Memory]*. Moscow: Prosveshhenie [in Russian].
- Smith, R.A., & Bishop, R.E. (2019). Insights into Stigma Management Communication Theory: Considering Stigmatization as Interpersonal Influence. *Journal of Applied Communication Research*, 5, 571–590. <https://doi.org/10.1080/00909882.2019.1675894>
- Sokolov, A.N. (1968). *Vnutrennyaya rech i myshlenie [Internal speech and Thinking]*. Moscow: Prosveschenie [in Russian].
- Sokolov, E.N. (1969). *Mehanizmy pamjati [Mechanisms of Memory]*. Moscow: Izd-vo MGU [in Russ.].
- Sorokin, Yu.A., Markovina, I.Yu., & Kryukov, A.N. (1988). *Jetnopsiholingvistika [Ethnopsycholinguistics]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Stark, B.C., Geva, S., & Warburton, E.A. (2017). Inner Speech's Relationship With Overt Speech in Poststroke Aphasia. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 60, 2406–2415. https://doi.org/10.1044/2017_JSLHR-S-16-0270
- Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basic of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park, CA: Sage.
- Stubbe, M. et al. (2003). Myltiple Discourse Analyses of a Workplace Interaction. *Discourse Studies*, 5(3), 354. <https://doi.org/10.1177/14614456030053004>
- Summerfield, Q. (1987). *Some preliminaries to a comprehensive account of audiovisual speech perception*. In B. Dodd & R. Campbell (Eds.), *Hearing by eye: The psychology of lip-reading* (p. 3–51). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Synytsa, I.O. (1974). *Psykholohiia Usnoho Movlennia uchniv 4–8 klasiv [Psychology of Oral Speech of Students in Grades 4–8]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukr.].
- Tian, Y. et al. (2019). Research on Modeling and Analysis of Generative Conversational System Based on Optimal Joint Structural and Linguistic Model. *SENSORS*, 19(7). <https://doi.org/10.3390/s19071675>
- Tsourvakas, G. (1997). Mulyi-Visual Qualitative Method: Observing Social Groups in Mass Media. *The Qualitative Report*, 3(3), 1–18. Retrieved from <https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol3/iss3/4>
- Tsvetkova, L.S. (2001). *Afazija i vosstanovitelnoe obuchenie [Aphasia and Rehabilitation Training]*. Moscow: MPSI [in Russ.].
- Verstichel, P., Bourak, C., Font, V., & Crochet, G. (1997). Langage int̄rieur apr̄s l̄sion cir̄brale gauche: Etude de la repr̄sentation phonologique des mots chez des patients aphasiques et non aphasiques [Inner Speech and Left Brain Damage:

- Study of the Phonological Analysis of Words in Aphasic and Non-aphasic Patients]. *Revue de Neuropsychologie*, 7(3), 281–311.
- Volzhentseva, I.V., Balko, E.V., & Bondar, L.S. (2015). *Matematicheskaja statistika v psihologii: nekotorye parametricheskie i neparametricheskie metody [Mathematical statistics in psychology: some parametric and nonparametric methods: a tutorial]*. Makeevka: Makeevskij jekonomiko-gumanitarnyj institut [in Russian].
- Vygotsky, L.S. (1934). *Myshlenie i rech [Thought and Language]*. Moscow – Leningrad: Gosudarstvennoe socialno-jekonomicheskoe izatelstvo [in Russ.].
- Vygotsky, L.S. (1956). *Izbrannye psihologicheskie issledovanija [Selected Psychological Researches]*. Moscow: Izd-vo Akad. ped. Nauk [in Russ.].
- Vygotsky, L.S. (1986b). *Psihologija Iskusstva [Psychology of Art]*. Moscow: Iskusstvo [in Russ.].
- Vygotsky, L.S. (1986b). *Thought and Language* (newly revised, translated, and edited by Alex Kozulin). Cambridge (Massachusetts): The M.I.T. Press.
- Vygotsky, L.S. (2000). *Psihologija [Psychology]*. Moscow: EKSMO-Press [in Russ.].
- Vygotsky, L.S. (2011). *Myshlenie i rech [Thought and Language]*. Moscow: AST: Astrel [in Russ.].
- Zhinkin, N.I. (1958). *Mehanizmyi rechi [The Mechanisms of Speech]*. Moscow: APN RSFSR [in Russ.].
- Zhinkin, N.I. (1964). O kodovyh perehodah vo vnutrennej rechi [About Code Transitions in the Inner Speech]. *Voprosy azykoznanija – Questions of Linguistics*, 6, 26–38.
- Zhinkin, N.I. (1982). *Rech kak provodnik informacii [Speech as a Transformer of Information]*. Moscow: Nauka [in Russ.].
- Zimniaya, I.A. (2001). *Lingvopsihologija rechevoj dejatelnosti [Lingvopsychology of speech activity]*. Moscow: Moskovskij psihologo-socialnyj institut, Voronezh: NPO «MODJeK» [in Russ.].
- Zivin, G. (1979). Removing Common Confusions about Egocentric Speech, Private Speech, and Self-Regulation. In G. Zivin (Ed.), *The Development of Self-Regulation Through Private Speech* (pp. 13–49). New York: Wiley.

АНОТАЦІЯ

Мета статті – розкрити роль та функції внутрішнього мовлення в комунікаційних процесах суб'єктів соціально й особистісно орієнтованого мовленнєвого спілкування; презентувати модель комунікативного акту, який доконується через внутрішнє мовлення адресантів та адресатів.

Методи дослідження. В описаному дослідженні використано нову техніку як комплекс методів: (а) систематичний огляд оригінальних завершених незалежних опублікованих наукових досліджень, виконаних у проблематиці внутрішнього мовлення суб'єктів комунікації; (б) системний аналіз вибраних літературних джерел із застосуванням кількох його різновидів; (в) порівняння та співставлення отриманих даних за виділеними критеріями; (г) метааналіз (об'єднання результатів кількох досліджень методами статистики для перевірки гіпотези); (д) дослідницький синтез (моніторинг різноманітності

наукових пошуків, пояснення різних досліджень та їх узагальнення за виокремленими критеріями).

Результати. Запропоновано авторську методiku дослідження означеної в назві статті проблеми. Установлено, що внутрішнє мовлення є смислоутворювальним компонентом генеративних процесів, які входять у комунікацію як її складові. Презентовано модель комунікативного процесу як двостороннього породжувального процесу, який містить експресивні й імпресивні мовленнєві компоненти і здійснюється за механізмами безпосереднього й опосередкованого прямого та зворотного зв'язку. Здійснене дослідження дозволило перевірити й підтримати висунуту гіпотезу і сформулювати правильне (на основі високого рівня узагальнення) наукове уявлення про смислоутворювальну роль внутрішнього мовлення в комунікації, про користь моделювання комунікативного процесу з урахуванням генеративного механізму для перевірки результатів та ідентифікації значущих для комунікації закономірностей функціонування внутрішнього мовлення, які впливають із багаточисельних розвідок, та для створення комунікаційних технологій і систем.

Ключові слова: внутрішнє мовлення, комунікація, генеративний процес, говоріння, аудіювання, смисл.

Калмыкова Лариса, Харченко Наталия, Волженцева Ирина, Калмыков Георгий & Мысан Инна. Актуализация проблематики внутренней речи в психолингвистике коммуникации: результаты систематического обзора и метаанализа

АННОТАЦИЯ

Цель статьи – раскрыть роль и функции внутренней речи в коммуникационных процессах субъектов социально и личностно ориентированного речевого общения; представить модель коммуникативного акта, который совершается через внутреннюю речь адресантов и адресатов.

Методы исследования. В описанном исследовании использована новая техника как комплекс методов: (а) систематический обзор оригинальных завершённых независимых опубликованных научных исследований, выполненных в проблематике внутренней речи субъектов коммуникации; (б) системный анализ выбранных литературных источников с применением нескольких его разновидностей; (в) сравнение и сопоставление полученных данных по выделённым критериям; (г) метаанализ (объединение результатов нескольких исследований методами статистики для проверки гипотезы); (д) исследовательский синтез (мониторинг многообразия научных поисков, объяснение различных исследований и их обобщение по выделённым критериям).

Результаты. Предложена авторская методика исследования обозначенной в названии статьи проблемы. Установлено, что внутренняя речь является

смыслообразующим компонентом генеративных процессов, которые входят в коммуникацию как ее составляющие. Представлена модель коммуникативного процесса как двустороннего порождающего процесса, который содержит экспрессивные и импрессивные речевые компоненты и осуществляется по механизмам непосредственной и опосредственной прямой и обратной связи. Осуществленное исследование позволило проверить и поддержать выдвинутую гипотезу, сформулировать правильное (на основе высокого уровня обобщения) научное представление о смыслообразовательной роли внутренней речи в коммуникации, о пользе моделирования коммуникативного процесса с учетом генеративного механизма для проверки результатов и идентификации значимых для коммуникации закономерностей функционирования внутренней речи, вытекающих из многочисленных исследований, а также для создания коммуникационных технологий и систем.

Ключевые слова: внутренняя речь, коммуникация, генеративный процесс, говорение, аудирование, смысл.

Verbal Representation of The Concept «Sacrament» in Students' Linguistic Consciousness*

Вербальна репрезентація концепту «таїнство» у мовній свідомості студентів**

Natalia Kostruba
Ph.D. in Psychology,
Lecturer

Наталія Коструба
кандидат психологічних наук,
старший викладач

E-mail: chmil.nata@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-3852-4729>
ResearcherID: Y-6251-2019
Scopus ID: 57216884328

Zhanna Virna
DSc. in Psychology,
Professor

Жанна Вірна
доктор психологічних наук,
професор

E-mail: annavirna@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8134-2691>
ResearcherID: AAN-8480-2020

*Lesya Ukrainka Eastern European
National University*
✉ 13, Volya Avenue, Lutsk,
Volyn region, Ukraine, 43025

*Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки*
✉ пр. Волі 13, Луцьк,
Волинська обл., Україна, 43025

*Original manuscript received July, 01, 2019
Revised manuscript accepted October, 07, 2020*

* Article prepared within research and development «Psychology of Mass Religious Communications» (State registration number: 0120U101744)

** Стаття подається у межах НДДКР Психологія масових релігійних комунікацій (Державний реєстраційний номер: 0120U101744)

ABSTRACT

Objective. The aim of this research is psycholinguistic analysis verbal representation of the concept «sacrament» in students' linguistic consciousness.

Materials & Methods. We used free WAT (word association test) for psycholinguistic analysis. The respondents have been received a questionnaire with ten words-stimuli (related to religious discourse: clergyman, priest, theologian, church, religion, preaching, sacrament, faith, sin, prayer). In this article, we only analyzed associations for «sacrament». The sample consisted of 246 students (biologists, psychologists and publishers) from Lesya Ukrainka Eastern European National University.

Results. As a result of the free WAT, 277 responses to the stimulus word «sacrament» were, among them 131 different associations. Among the most frequent responses were «confession», «baptism», «communion», «church wedding» and «mystery». In general, respondents often associate the sacraments with one of the traditional church rites or with their mysterious or sacramental content. We analyzed the grammar and logical characteristics of the obtained associations. It has been shown that central paradigmatic reactions to the stimulus word «sacrament» predominate. The thematic features of the associations to «sacrament» have been analyzed. Seven different thematic groups have been identified: church rite, mystery, sacred, innermost, purgation, emotional experience, organization. The most numerous thematic group is «church rites». The least numerous thematic group is «organization». Cluster analysis revealed that the verbalized concept of «sacrament» is represented by two semantic groups of associations: «church rite» and «secret – organization».

Conclusions. Students view sacrament on two sides. On the one hand, as a ritual (confession, baptism) and its peripheral components (prayer, icon). On the other hand, they also try to comprehend the sacred content of the sacraments (through the prism of faith or emotional experience). An attempt to verbalize concept of «sacrament» is carried out through the use of metaphors. It is demonstrating the faith of young people in the supernatural, miraculous and sacred nature of the sacraments.

Key words: concept, free association test, sacrament, religious discourse, students.

Вступ

Дослідження релігійного дискурсу та його концептів є об'єктом вивчення багатьох суміжних галузей знань (психології, філології, соціології, теології тощо). Актуалізація психолінгвістичних досліджень у цьому напрямку пов'язана із поширенням інтернету та мас-медіа у всіх сферах життя, і у релігійній також. Релігія хоч і здається традиційною і непорушною системою, проте вона змінюється для того, щоб утримати та залучити представників молодого покоління. Реформація, контрреформація, відродження та інновації – це постійні релігійні процеси та реакції на суспільні

зміни (Schroeder, Heather & Lee, 1998). Це проявляється у появі великої кількості неорелігій, а також у пристосуванні канонічних релігій до викликів сьогодення (поява новітніх мобільних додатків, сторінок служителів і церков у соціальних мережах, сайтів, прямих трансляції служб тощо) (Забияко, 2012; Рыжов, 2007; Helland, 2015; Radde-Antweiler, 2008). Розширення сфери функціонування релігійного дискурсу є причиною трансформації бачення та розуміння основних його концептів. Використання церквою сучасних методів комунікації спричинює появу нових смислів та інтерпретацій у релігійних зверненнях. Існують дослідження, які акцентують увагу на лінгвістичних особливостях і ролі мови у підтримці релігії Так, науковці (Singh & Thuraisingam, 2011) обґрунтовують роль мови у формуванні систем релігійних значень, а також стверджують, що релігійні мова має змінюватись відповідно до викликів часу. Саме тому, аналіз вербальних репрезентацій концептів релігійного дискурсу представниками молодого покоління є актуальним напрямком наукових досліджень.

Релігійний дискурс постає як особливе структурно-семантичне та комунікативно-прагматичне утворення; спілкування, основна інтенція якого підтримання віри або залучення людини до віри (Бобырева, 2007). Українська психологиня Н.М. Савелюк здійснила ґрунтовне дослідження філософських, психологічних та психолінгвістичних аспектів вивчення релігійного дискурсу, результати якого описані у монографії *«Психологія розуміння релігійного дискурсу»* (Савелюк, 2017). Автор розглядає поняття канонічного та неканонічного релігійного дискурсу. Дослідниця виокремлює низку істотних особливостей релігійного дискурсу (Савелюк, 2015: 124), серед яких:

- (а) присутність Бога як «суперагента», а також посередників (ангелів, пророків, «святих» тощо);
- (б) значна опора на культові споруди і книги;
- (в) «законсервовані» цінності як основа дискурсу;
- (г) наявність специфічної лексики;
- (д) значна метафоричність і символічність; обрядовість та надання великого значення ритуалам

Релігійний дискурс відрізняється максимальним ступенем ритуалізованості, ритуал релігійного дискурсу значущий сам по собі. Навіть будучи вирваним з безпосереднього релігійного контексту,

багато релігійних дій, які супроводжують той чи інший мовний акт, не втрачають значення, продовжують функціонувати без слів. У будь-якому іншому виді дискурсу ритуал накладається на мовну тканину, тоді як в релігійному – вербальний компонент доповнює ритуал, накладається на нього. У праці В. Szuchewycz (1994) детально описані лінгвістичні особливості ритуального дискурсу, його доказовість та різні дискурсивні стратегії, які створюють для учасників досвід божественного/людського спілкування.

З психологічної точки зору, *ритуал* служить захисним механізмом, який допомагає зменшити тривожність людини щодо повсякденного життя (Schweitzer, 2014). Деякі вчені розглядають питання про взаємозв'язок таїнств та зцілення. На їхню думку, ефект досягається за допомогою перформативних слів, що виконуються в таїнстві, «*впливають на те, що вони означають*» (Wankar, 2020). Так, мовленнєві дії таїнств все частіше розуміються як ілокуційні та перформативні, тобто вони впливають на те, що вони означають і навпаки (Санников, 2018; Stuflesser, 2018).

Таїнства як частина релігійного дискурсу та сакральний ритуал отримання Божої благодаті є предметом психолінгвістичного аналізу у цій статті. *Тлумачний словник української мови* (Бусел, ред., 2005) визначає *таїнства* як: (1) церковно-культовий обряд (вінчання, хрещення і т.п.), який нібито має чудодійну силу; священнодійство; (2) про щось незрозуміле, загадкове.

Загалом, таїнства це збірна назва для ряду релігійних ритуалів, серед яких хрещення, миропомазання (конфірмація), євхаристія, сповідь (покаяння), вінчання (шлюб), елеопомазання (оливопомазання) та хіротонія (священство). Тому часто науковці звертаються до лінгвістичного чи психолінгвістичного аналізу конкретного виду таїнств. Так, концепт «*хрещення дитини*» вивчала українська філологиня О.В. Дунаєвська (2012, 2015). Авторка детально дослідила номінативний простір концепту як складову лексико-семантичної підсистеми англійської мови, встановила комунікативно-ситуативні елементи таїнства хрещення дитини. Таїнство Причастя у лінгвокультурному просторі британської релігійної спільноти вивчала Н. Єфремова (2013). Авторка виявила, що таїнство причастя ідентифікується концептами: *religion, society, life, behaviors, feelings, people, characteristics, culture, time, environment, substances, money, locations, science,*

work, nature (Там само). Концепт «*вінчання*» як традицію, звичай, обряд, ритуал, таїнство в російському менталітеті вивчала С.Ш. Схаляхова (2008).

Концепт «*таїнство*» найчастіше розглядають з релігійної точки зору (Berlanga, 2016; Walton & Carvalhaes, 2018). Українські та закордонні вчені стверджують, що концепт таїнства дуже багатогранне і не варто звужувати його до абстрактного поняття «*сакраментальність*», що воно «*виходить за межі*» мови (Chauvet, 1995; Сливка, 2018).

Незважаючи на велику кількість праць про сакраментальність та зміст таїнств, проблема панівних уявлень у свідомості молоді щодо концепту «*таїнства*» є майже не дослідженою. Саме тому, **метою дослідження** є психолінгвістичний аналіз вербальних репрезентацій концепту «*таїнство*» у мовній свідомості студента.

Методи та методики дослідження

Для реалізації мети було використано *вільний асоціативний експеримент*, який є інструментом вимірювання несвідомих компонентів семантичного простору реципієнтів. Загалом, це метод, який застосовується для виявлення зв'язків між уявленнями, що спричинені попереднім досвідом і новими, що виникають на основі схожості, протилежності або суміжності (Сурмач, 2012: 22). Методика асоціативного експерименту передбачає пред'явлення респонденту списку стимульних слів та інструкцію відтворювати першу словесну реакцію, яка приходить на думку. Асоціативна реакція-відповідь повинна надаватись швидко, без довгих роздумів над відповіддю. Вільний асоціативний експеримент відрізняється також відсутністю обмежень щодо словесних реакцій досліджуваних. Для дослідження семантичного простору метод асоціативного експерименту активно використовують такі вчені як О.Ф. Загородня (2019), El-Dakhs (2017) та ін.

Вибірка

Вибірку дослідження склали 246 студентів, середній вік яких 18.6 років. Це студенти Східноєвропейського національного

університету імені Лесі Українки (Україна). Загалом у експерименті взяли участь студенти трьох спеціальностей: біологи, психологи, видавці (102, 96 і 48 респондентів відповідно). Для реалізації дослідження було обрано саме студентський вік, оскільки молодь є носіями нових смислів, так званої «живої релігії» (Gustafson, 2019).

Процедура проведення: під час експерименту респонденти отримали десять слів-стимулів, що пов'язані з релігійним дискурсом, серед яких і концепт «таїнства». Студенти заповнювали анкети не більше 5 хвилин. Відмов щодо участі в експерименті не було.

Опрацювання отриманих асоціацій на концепт «таїнство» здійснювалося за такими *критеріями*: логічний; граматичний (синтагматичний та парадигматичний зв'язки); змістовний.

Результати

У результаті проведення експерименту було отримано всього 277 реакцій на слово-стимул «таїнства», серед яких 131 різних асоціацій. Кількість отриманих асоціацій перевищило кількість досліджуваних. Це пов'язано із тим, що студенти могли надавати по кілька реакцій-асоціацій.

Аналіз отриманих асоціацій дав можливість виявити найчастотніші реакції на концепт «таїнства». Такими реакціями були: «сповідь», «хрещення», «причастя», «вінчання» та «таємниця». Тобто загалом опитувані часто пов'язують таїнства із одним із традиційних церковно-культових обрядів або із їхнім таємничим чи сакраментальним змістом.

Опрацювання отриманих асоціацій на концепт «таїнство» здійснено за *логічним критерієм*. Кожне з отриманих слів-реакцій було розподілено до певного типу реакцій – *периферійної* чи *центральної*. Усього 117 реакцій було визначено як периферійні логічні асоціації. Це такі асоціації, як: «річ», «частина процесу», «скарб», «ключ», «своє», «щось глибоке», «катарсис», «тиша», «масони», «соціум» тощо. Периферійні логічні реакції становлять 42.2% від усіх опрацьованих асоціацій та відображають індивідуальний досвід респондентів. Решта 57.8% отриманих слів демонструють прямий зв'язок слова-стимула та асоціації, тобто є центральними логічними реакціями («сповідь», «вінчання»,

«церква», «релігія», «обряди» тощо). Домінування центральних реакцій на слово «таїнства» відображає послідовне логічне мислення опитаних студентів.

Оцінка асоціацій на слово «таїнство» проведена також за *граматичним критерієм*. Визначили, до якого типу реакцій (синтагматичної чи парадигматичної) можна віднести кожне з отриманих слів. Було виявлено, що 67 слів-асоціацій є синтагматичними реакціями, що становлять 29.2%, серед яких: «Господні», «Божі», «прийняття Бога», «думки кожної людини», «таємниче», «те, що знають тільки декілька людей», «сокровенне», «особисте», «власне», «приймаю» тощо. Серед синтагматичних реакцій переважають прикметники. Більшість отриманих асоціацій визначені як парадигматичні реакції, тобто є іменниками, які і слово-стимул «таїнство» і складають 70.8%. Домінування парадигматичних граматичних асоціацій демонструє комплексне та аналітичне мислення досліджуваних.

Аналіз отриманих асоціацій на слово «таїнство» здійснений також згідно з *змістовним критерієм*. Опрацювання масиву асоціацій дало можливість виокремити сім тематичних категорій: церковний обряд, таємниця, сакральне, сокровенне, очищення, емоційний досвід, організація (табл. 1).

Таблиця 1. Тематичні групи асоціацій концепту «таїнство» (277 реакції)

№	Категорії	Асоціації, кількість згадувань
1	Церковний обряд	Сповідь (42), Хрещення (25), Причастя (22), Вінчання (14), Каяття (4), Господні (3), Церква (3), Божі (2), Релігія (2), Священик (2), Свято (2), Вино (2), Вечеря (2), Церковні, Євангеліє, Обітниця, Паска, Свічки, Шлюб, Звичаї, Ікона, Священні обряди для обмеженої кількості людей, Обряди, Заповіді, Обов'язкові для кожного віруючого, Весілля, Ритуал, Господь Бог, Біблія, Церемонія, Христос, Проповідь, Молитва, Служба, Священнодія, Піст, Дійство, Поклонятися Богові, Найбільше дійство, Таємниця сповіді, Тайні проповіді, Хліболамання, Наближення до Бога, Прийняття Бога, З'єднання з Богом, Пасха, Духовенство, Святина, Кров і хліб, Річ, Частина процесу
2	Таємниця	Таємниця (10), Секрет (8), Невідоме (3), Темнота (2), Що небуть, Думки кожної людини, Тайна, Таємничість якась, Таємниче, Закритість, Священні таємниці, Таємне щось, Найпотаємніше, що має кожна людина, Потаємне, Те, що знають тільки декілька людей, Ніч, Ліс, Щось таємне, Таємничість, Секретність, Особисті секрети, Священна таємниця, Щось потаємне, Посвята, Один на один, Скарб, Ключ

3	Сакральне	Віра (4), Священне (3), Щось святе (3), Не видно, Священне, Божественні, Святе, Священні, Надзвичайні явища, Трансцендентальність, Щось святе, не є для загального, а лиш для свідомих, які вірять, Віра в Господа, Питання, Незвичайність, Рай, Диво, Оберіг, Недовіра
4	Сокровенне	Сокровенне (5), Особисте (3), Сокровенність, Сокровенне щось, Власне, Своє, Щось глибоке
5	Очищення	Катарсис, Духовне очищення, Очищення, Мудрість, Розкаяння, Спасіння, Перенародження, Покаяння, Духовність, Мораль, Грішник
6	Емоційний досвід	Тиша (3), Почуття, 2 години в душній церкві, Хованкі для бабла, Тихо, Ооо це круто, Задоволення, Приймаю, Виведення на чисту воду
7	Організація	Зібрання, Масони, Таємне угруповання, Тамплієри, Організація, Секта, Соціум.

Відсотковий розподіл отриманих асоціацій на концепт «таїнство» відображено на рис. 1.

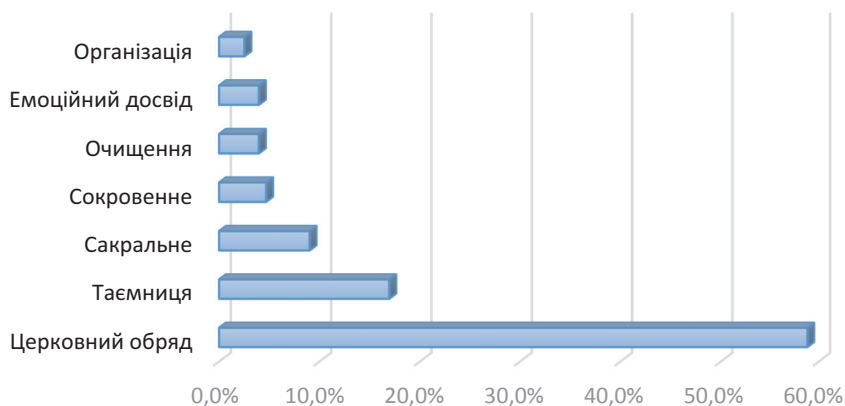

Рис. 1. Тематична структура асоціацій на «таїнство»

Найчисельнішою тематичною групою виявлено категорію «церковний обряд», яка містить 58.8% усіх асоціацій. Найчастотнішими реакціями в цій групі є «сповідь», «хрещення» «причастя», «вінчання», «каяття». Загалом, молодь пов'язує концепт «таїнства» з конкретними церковними обрядами. Багато асоціацій у цій групі представлені прикметниками і виступають як ознаки обряду, наприклад «Господні», «Божі», «церковні» тощо. Молодь згадує місце де здійснюються таїнства («церква»), коли найчастіше здійснюються («служба», «свято», «пасха», «весілля»), ким здійснюються («священик», «духовенство»). Часто, молодь

асоціює таїнства із супровідними речами у здійсненні таїнств («Євангеліє», «обітниця», «свічки», «вино», «хліболамання», «ікони» тощо). Не багато асоціацій цієї групи стосуються Бога і відображають мету здійснення таїнств як «наближення до Бога», «прийняття Бога», «з'єднання з Богом».

Друга за кількістю асоціацій тематична категорія «таємниця», яка відображає 17.0% реакцій. Найчастотніші слова цієї групи «таємниця», «секрет», «невідоме», «темнота». Усі асоціації демонструють потаємну природу таїнств та їхнього змісту. У цю тематичну групу також потрапили метафоричні реакції, що відображають таємне і невідоме, те, що приховує секрети («ніч», «ліс», «скарб», «закритість», «ключ»).

Наступна тематична категорія «сакральне» охоплює 9.0% асоціацій. Сакральне – характеристика явищ та речей, що стосуються релігійного культу, поклоніння чи найвищих ідеалів і сакральним визначається усе незвичайне, що є своєрідним даром і передбачає жертвний обмін (Мосс, 2011). Найчастотніші слова цієї групи «віра», «священне», «щось святе». Ця тематична категорія відображає розуміння таїнств молоддю через призму віри і святості. Опитані демонструють бачення унікальності цих подій через асоціації «надзвичайні явища», «незвичайність», «диво». Також у цій тематичній групі продемонстрована два полюси прояву сакрального, а саме асоціації «віра» та «віра в Господа» мають інший протилежний прояв у асоціаціях «недовіра», «питання».

Тематична група «сокровенне» відображає 4.7% усіх асоціацій. Найчастотніші слова цієї групи «сокровенне» та «особисте». Молодь розглядає таїнства як щось дуже персональне, що відображено у асоціаціях «власне», «своє», «щось глибоке».

Тематичні категорії «очищення» та «емоційний досвід» відображають по 4.0% отриманих реакцій. Молодь пов'язує таїнства із звільненням від моральних тягарів та гріхів, що проявляється у асоціаціях «катарсис», «духовне очищення», «мораль», «грішник». Крім того, студенти розглядають таїнства як «розкаяння», «спасіння», «перенародження», «покаяння», що в результаті може принести «мудрість», «духовність». Тематична категорія «емоційний досвід» демонструє два вектори ставлення до таїнств: позитивний («тиша», «ооо це круто», «задоволення») та негативний («2 години в душній церкві», «хованкі для бабла», «виведення на чисту воду»).

Найменш чисельна тематична категорія «організація», яка демонструє лише 2.5% усіх отриманих реакцій. Тут молодь пов'язує таїнства із певною соціальною групою («масони», «таємне угруповання», «тамплієри», «секта» тощо).

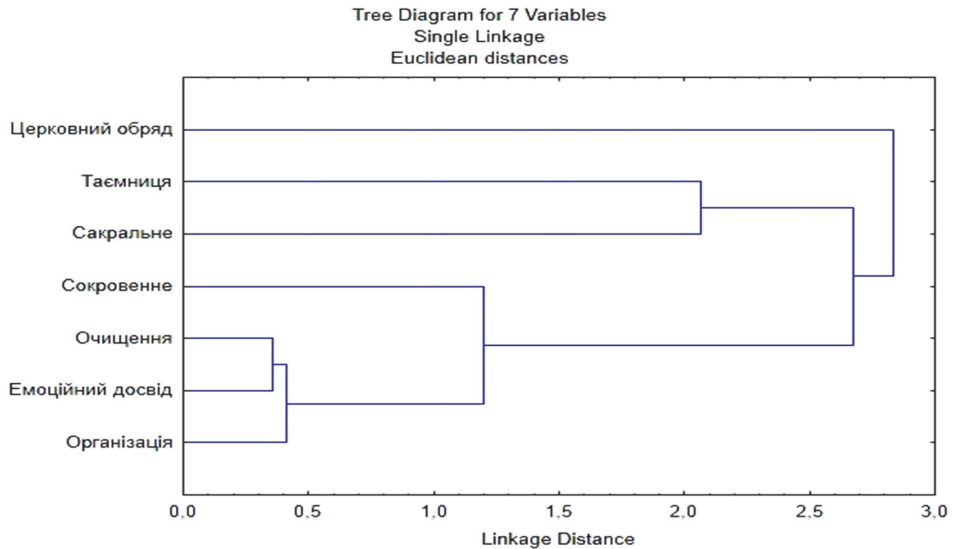

Рис. 2. Таксономія асоціацій концепту «таїнство»

Кластерний аналіз методом Варда показав, що вербалізований концепт «таїнство» репрезентується двома семантичними групами асоціацій (рис. 2): (1) «церковний обряд» і (2) «таємниця – організація». Другий кластер представлений декількома підкластерами: (1) «таємниця – сакральне», найбільш близькою асоціацією до яких є «церковний обряд»; (2) «очищення – емоційний досвід – організація» з найближчою асоціацією «сокровенне».

Дискусії

Аналіз описаних вище психолінгвістичних значень вербалізованого концепту «таїнство» свідчать про його багатокомпонентний і багаторівневий характер. Усі отримані асоціації можна розділити на дві групи – синтагматичні (форми) та парадигматичні (часто метафоричні). Реакції форми на

«таїнство» відображають елементи такої обрядовості, які прямо чи опосередковано беруть участь у цих ритуалах. До прикладу, найбільш частотними такими асоціаціями є «сповідь», «хрещення», «причастя», «вінчання» тощо. Опосередковані асоціації форми представлені такими реакціями як «звичай», «ікона», «заповіді», «проповідь», «молитва», «служба». Молодь часто наводить асоціації, які загалом стосуються таїнств, але не описують їхнього змісту («Євангеліє», «хліболамання», «свічки», «обітниця», «кров і хліб» тощо). Так, опитані згадують де здійснюються таїнства («церква»), коли здійснюються зазвичай («служба», «свято», «пасха», «весілля»), учасників дійства («священик», «духовенство»). Варто зазначити, що молодь рідко асоціює таїнство власне із словами «священнодійства», «обряд» чи «ритуал», про що свідчать отримані одиничні реакції.

Американський теолог А.Е. McGrath стверджує, що протестанти, як правило, *«обмежують таїнства діями <...> які пов'язані з фізичними елементами»* (McGrath, 2017: 182–201). У нашому дослідженні ми теж виявили тенденцію описувати таїнства через фізичні предмети, які беруть у них участь. На нашу думку, такі результати вказують на те, *що концепт «таїнство» не правильно трактується молоддю*. На це вказує і здійснений аналіз отриманих асоціацій за логічним критерієм. Студенти часто використовували периферичні логічні реакції для означення таїнств.

Парадигматичні асоціації на «таїнство» представлені найчастотнішими реакціями «таємниця», «віра», «сокровенне», «невідоме» тощо. Такі асоціації часто представлені метафорами. Як зазначає Л.М. Чуриліна, метафора у релігійному дискурсі має особливий статус і головним її призначенням є *«служувати інструментом пізнання, осмислення сакрального об'єкта»* (Чуриліна, 2013: 200–201). Таким чином, метафора розглядається як фундаментальна когнітивна операція, яка забезпечує перенесення образних схем з однієї концептуальної сфери до іншої (Кобзар, 2014).

О.Г. Цукур (2015) здійснила аналіз підходів до тлумачення сакрального в науково-гуманітарному дискурсі: *потойбічне і надзвичайне; певний стійкий процес уніфікації інституціональних дій; «святе», тобто ідеал, до якого потрібно наполегливо прагнути*. Отримані нами асоціації на «таїнства» демонструє розуміння

студентами цього концепту як сакрального, що спостерігається у парадигматичних реакціях. Сприйняття молоддю «таїнств» як святого відображено у асоціаціях «священна таємниця», «святиня», «Господні», «Божі» або ж ідеалу, до якого потрібно наполегливо прагнути – «духовне очищення», «мудрість», «духовність», «мораль», «рай». Так, молодь ототожнює досліджуваний концепт із потойбічним і надзвичайним («надзвичайні явища», «перенародження», «трансцендентальність», «незвичайність», «диво» тощо). Тут знайшла своє підтвердження теорія А.М. Прилуцького про те, що саме метафоризація передбачає відмову від строго раціонального розуміння певного предмету чи явища, свого роду «змішування елементів реальності з елементами дискурсу», завдяки якому й формуються «дискурси фантастичного» (Прилуцький, 2013). У отриманих асоціаціях на «таїнство» теж відображено розгляд його як певного стійкого процесу уніфікованих інституційних дій («обітниця», «церемонія», «проповідь», «молитва», «піст»).

Загалом, саме метафора дозволяє студентам окреслити зміст концепту «таїнства», що підтверджує думку української психологині Н.М. Савелюк, що:

«метафора – це спосіб досяжного трансформованого називання й осмислення суб'єктом чогось спочатку незбагненого чи малозрозумілого <...>, вербалізована у дискурсі специфіка такого осмислення, як і творення Автором/співАвтором дискурсу відповідних метафор, засвідчує глибиннопсихологічні засади розуміння, представлені, зокрема, архаїчною психікою особистості» (Савелюк, 2017: 133).

Висновки

Психолінгвістичний аналіз вербальної репрезентації концепту «таїнства» шляхом вільного асоціативного експерименту дає можливість стверджувати, що в когнітивній картині світу сучасної молоді цей концепт відображається як сповідь, хрещення, причастя, вінчання та таємниця. Тобто, найчастіше концепт таїнство опитані визначають як одне із традиційних церковно-культових обрядів та із їхнім таємничим чи сакральним змістом. У опрацьованих асоціаціях

переважають центральні логічні та парадигматичні граматичні реакції. Периферійні логічні реакції представлені майже половиною, а синтагматичні граматичні реакції – третиною усіх отриманих асоціацій, що відображає складність означення концепту таїнства та його сакрального змісту для молоді.

Аналіз тематики і змісту отриманих асоціацій продемонстрував домінування реакцій, що пов'язані із церковно-культовою обрядовістю. Крім того, асоціації досліджуваних стосувалися таємниць, сакрального, сокровеного, очищення, емоційного досвіду та організацій. Найменш чисельною серед отриманих асоціацій виявилася тематична група «організація».

Молодь розглядає таїнства не лише через призму обрядовості (сповідь, хрещення тощо) та периферійних її складових (молитва, ікона, свічки та ін.), але й здійснюють спроби осмислення сакрального змісту таїнств (через призму віри чи емоційного досвіду). Спроба такого осмислення здійснюється за допомогою використання засобів метафори (ключ, скарб, мудрість тощо), що демонструє віру молоді у надприродну, чудодійну і сакральну природу таїнств.

В цілому отримані нами результати знаходять своє підтвердження в роботах як зарубіжних, так і українських вчених, присвячених аналізу та опису релігійного дискурсу та концепту «таїнство», який характеризується високочастотними асоціатами теологічної семантики, наявністю метафоричних і емотивних значень. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в психолінгвістичному аналізі функціонування концептів у релігійних текстах.

Література

- Бобырева, Е.В. (2007). *Религиозный дискурс: ценности, жанры, языковые характеристики*. Волгоград: Перемена.
- Бусел, В.Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Перун.
- Дунаєвська, О.В. (2012). Концепт «Хрещення дитини» в британській лінгвокультурі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, 29, 57–60.
- Дунаєвська, О.В. (2015). Лінгвокультурні та лінгвокогнітивні особливості номінативного простору хрещення дитини в англomовній картині світу.

- Дис. канд. філол. наук. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.
- Сфремова, Н. (2013). Таїнство Святого Причастя/Holy Communion в лінгвокультурному просторі англіканської церкви (на матеріалі The Book of Common Prayer). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*, 17, 42–45.
- Забияко, А.П. (2012). *Киберрелигия: наука как фактор религиозных трансформаций*. Благовещенск: АмГУ.
- Загородня, О.Ф. (2018). Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту). *Дис. канд. філол. наук*. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка.
- Кобзар, І.М. (2014). Метафора як базовий спосіб представлення інформації. *Scientific Journal «ScienceRise»*, 1(1), 95–98.
- Мосс, М. (2011). *Общество. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии*. Москва: КДУ.
- Прилуцкий, А.М. (2013). Метафорика религиозного ритуального дискурса. *Религия. Церковь. Общество. Исследования и публикации по теологии и религии*, 2, 21–28.
- Рыжов, Ю.В. (2007). Новая религиозность в современной культуре. *Автореф. дисс. докт. культ.* Москва: Государственный институт искусствознания.
- Сливка, С. (2018). Теорія спроможностей надприродних таїнств Церкви. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, 18, 31–37.
- Савелюк, Н.С. (2017). *Психология розуміння релігійного дискурсу. (Монографія)*. Київ: КНТ.
- Савелюк, Н. (2015). Психолінгвістичні особливості релігійного дискурсу (теоретичний аспект). *East European Journal of Psycholinguistics*, 2(1), 124–133.
- Санников, С.В. (2018). Перформативные свойства sacramentalного языка. Протестантский подход. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*, 21, 95–99.
- Сурмач, О.Я. (2012). Асоціативний експеримент та вербальні асоціації у психолінгвістичних дослідженнях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна*, 29, 22–24.
- Схаляхова, С.Ш. (2008). Концепты «венчание», «брак», «сім'я» как отражение русского менталитета: на материале языка произведений русской литературы. *Дисс. канд. філол. наук*. Краснодар: Кубан. гос. ун-т.
- Цукур, О.Г. (2015). Конструювання релігійного переживання: сакралізована інтерпретація повсякденності. *Психологічні перспективи*, 25, 268–279.
- Чурилина, Л.Н. (2013). Православная метафора: традиции и новаторство. Т.П. Рогожникова (Ред.), *Славянские чтения: Материалы Всероссийской научно-практической конференции (Омск, 22–24 мая 2013 г.)*. (Вып. XV, с. 226–234). Омск: Изд-во Омского ун-та
- Berlanga, A. (2016). The evolution of the concept of sacrament through the centuries. A liturgical vision of sacramentality of Church. *Scripta Theologica*, 48(3), 815–816.
- Chauvet, L.M. (2018). *Symbol and Sacrament: A Sacramental Reinterpretation of Christian Existence*. Paris: Liturgical Press.

- El-Dakhs, D. (2017). The Effect of Language Exposure and Word Characteristics on the Arab EFL Learners' Word Associations. *Journal of Psycholinguistic Research*, 46(4), 1033–1052. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9477-z>
- Gustafson, H. (2019). Pansacramentalism, Interreligious Theology, and Lived Religion. *Religions*, 10, 408. <https://doi.org/10.3390/rel10070408>
- Helland, C. (2015). *Virtual Religion: A Case Study of Virtual Tibet*. Oxford Handbooks online. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935420.013.43>
- McGrath, A.E. (2017). Sacraments. *Theology: The Basic Readings, Third Edition*. (pp. 182–201). USA: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119158196.ch9>
- Radde-Antweiler, K. (2008). Virtual Religion. An Approach to a Religious and Ritual Topography of Second Life. Heidelberg. *Journal of Religion on the Internet*, 03.1. <https://doi.org/10.11588/heidok.00008294>
- Schroeder, R., Heather, N., & Lee, R.M. (1998). The Sacred and the Virtual: Religion in Multi-User Virtual Reality. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 4(2). <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.1998.tb00092.x>
- Schweitzer, C.L. (2014). Sacraments. In Leeming D.A. (Ed.), *Encyclopedia of Psychology and Religion* (3rd ed., pp. 1570–1572). Springer, Boston, MA. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6086-2>
- Singh, P.K., & Thuraisingam, T. (2011). Language for reconciliation in religious discourse: A critical discourse analysis of contradictions in sermons explored through the activity theory framework. *Multilingua-Journal of Cross-cultural and Interlanguage Communication*, 30(3–4), 391–404. <https://doi.org/10.1515/mult.2011.019>
- Stuffesser, M. (2018). «... So that what we now Celebrate in Signs, we May One Day Possess in Truth.» Observations on the Theology of Sacraments and Sacramentality in an Ecumenical Context (Presidential Address). *Studia Liturgica*, 48(1–2), 1–22. <https://doi.org/10.1177/00393207180481-202>
- Szuchewycz, B. (1994). Evidentiality in ritual discourse – the social construction of religious meaning. *Language in society*, 23(3), 389–410. <https://doi.org/10.1017/S0047404500018030>
- Walton, J., & Carvalhaes, C. (2018). Sacraments and Global Realities: A Dialogue. *Studia Liturgica*, 48(1–2), 111–126. <https://doi.org/10.1177/00393207180481-209>
- Wankar, G.T. (2020). Healing as Constitutive of Jesus' Mission Handed to the Church. *International Review of Mission*, 109, 15–26. <https://doi.org/10.1111/irom.12306>

References

- Bobyireva, E.V. (2007). *Religioznyy diskurs: tsennosti, zhanry, yazykovyye charakteristiki [Religious discourse: values, genres, linguistic characteristics]*. Volgograd: Peremena [in Russian].
- Busel, V.T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv: Perun [in Ukrainian].
- Dunaievska, O.V. (2012). Kontsept «Khreshchennia dytyny» v brytanskii linhvokulturi [The concept of «Christ's christening of a child» in British linguoculture]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seria: Filolohichna – Scientific notes of the National University «Ostrozka Academy». Philological*, 29, 57–60 [in Ukrainian].

- Dunaievskia, O.V. (2015). Lihvokulturni ta lihvokohnytni osoblyvosti nominatyvnoho prostoru khreshchennia dytyny v anhlovovnii kartyni svitu [Linguo-cultural and linguocognitive features of the nominative space of a child's baptism in the English-language picture of the world]. *Candidate's thesis*. Lutsk: Lesya Ukrainka Eastern European National University [in Ukrainian].
- Iefremova, N. (2013). Tainstvo Sviatoho Prychastia/Holy Communion v lihvokulturnomu prostori anhlikanskoï tserkvy (na materialy The Book of Common Prayer) [The Sacrament of Holy Communion in the linguistic and cultural space of the Anglican Church (based on The Book of Common Prayer)]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo – Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka East European National University. Philological sciences. Linguistics*, 17, 42–45 [in Ukrainian].
- Zabijako, A.P. (2012). *Kiberreligija: nauka kak faktor religioznych transformacij [Cyberreligion: Science as a Factor of Religious Transformation]*. Blagoveshhensk: AmGU [in Russian].
- Zahorodnia, O.F. (2018). Asotsiatyvni polia suspilno-politychnoi leksyky v movnii kartyni ukraintsiv (kompiuterne opratsiuvannia rezultativ psykholinhvistychnoho eksperymentu) [Associated fields of political vocabulary in the modern picture of Ukraine (computer simulation of the results of a psycho-linguistic experiment)]. *Doctor's thesis*. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].
- Kobzar, I.M. (2014). Metafora yak bazovyi sposib predstavlennia informatsii [Metaphor as a basic way of presenting information]. *Scientific Journal «ScienceRise», 1(1)*, 95–98 [in Ukrainian].
- Moss, M. (2011). *Obshhestva. Obmen. Lichnost. Trudy po socialno antropologii [Societies. Exchange. Personality. Works on social anthropology]*. Moscow: KDU [in Russian].
- Priluckij, A.M. (2013). Metaforika religioznogo ritualnogo diskursa [Metaphorics of religious ritual discourse]. *Religija. Cerkov. Obshhestvo. Issledovanija i publikacii po teologii i religii – Religion. Church. Society. Studies and publications on theology and religion*, 2, 21–28 [in Russian].
- Ryzhov, Ju.V. (2007). Novaja religioznost v sovremennoj kulture [New religiosity in modern culture]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow: Gosudarstvennij institut iskusstvoznaniia [in Russian].
- Slyvka, S. (2018). Teoriiia spromozhnosti nadpryrodneykh tainstv Tserkvy [Theory of capacities of the perfect circulations of the church]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik». Yurydychni nauky – Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Juridical Sciences*, 18, 31–37 [in Ukrainian].
- Saveliuk, N.S. (2017). *Psykholohiia rozuminnia relihiinoho dyskursu [Psychology of understanding religious discourse]*. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
- Savelyuk, N. (2015). Psykholinhvistychni osoblyvosti relihiinoho dyskursu (teoretychnyi aspekt) [Psycholinguistic Features of Religious Discourse (Theoretical Aspect)]. *Skhidnoievropeyskyi zhurnal psykholinhvistyky – East European Journal of Psycholinguistics*, 2(1), 124–133 [in Ukrainian].
- Sannikov, S.V. (2018). Performativnye svojstva sakramental'nogo jazyka. Protestantskij podhod [Performative properties of sacramental language. Protestant approach]. *Aktualni problemi filosofii ta sociologii: Naukovo-praktichnij zhurnal – Actual Problems of Philosophy and Sociology: Science and Practical Journal*, 21, 95–99 [in Russian].

- Surmach, O.Ia. (2012). Asotsiatyvnyi eksperyment ta verbalni asotsiatsii u psykholingvistychnykh doslidzhenniakh [Associative experiment and verbal associations in psycholinguistic research]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii». Serii Filolohichna – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Philological Series, 29, 22–24* [in Ukrainian].
- Shalyahova, S.Sh. (2008). Kontseptyi «venchanie», «brak», «semya» kak otrazhenie russkogo mentaliteta: na materiale yazyika proizvedeniy russkoy literatury [The concepts of «wedding», «marriage», «family» as a reflection of the Russian mentality: on the material of the language of works of Russian literature]. *Candidate's thesis*. Krasnodar: Kuban. gos. un-t [in Russian].
- Tsukur, O.H. (2015). Konstruiuvannia relihiinoho perezhyvannia: sakralizovana interpretatsiia povsiakdennosti [Constructing Religious Experience: Sacralized Interpretation of Daily Life]. *Psykhologichni perspektyvy – Psychological Prospects, 25, 268–279* [in Ukrainian].
- Churilina, L.N. (2013). Pravoslavna metafora: tradicii i novatorstvo [Orthodox metaphor: traditions and innovation]. *Slavjanskije chtenija. Materialy Vserossijskoj nauchno-prakticheskoy konferencii – Slavic readings. Materials of the All-Russian Scientific and Practical Conference* (pp. 200–207). Omsk [in Russian].
- Berlanga, A. (2016). The evolution of the concept of sacrament through the centuries. A liturgical vision of sacramentality of Church. *Scripta theologica, 48(3), 815–816*.
- Chauvet, L.M. (2018). *Symbol and Sacrament: A Sacramental Reinterpretation of Christian Existence*. Paris: Liturgical Press.
- El-Dakhs, D. (2017). The Effect of Language Exposure and Word Characteristics on the Arab EFL Learners Word Associations. *Journal of Psycholinguistic Research, 46(4), 1033–1052*. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9477-z>
- Gustafson, H. (2019). Pansacramentalism, Interreligious Theology, and Lived Religion. *Religions, 10, 408*. <https://doi.org/10.3390/rel10070408>
- Helland, C. (2015). *Virtual Religion: A Case Study of Virtual Tibet*. Oxford Handbooks online. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935420.013.43>
- McGrath, A.E. (2017). Sacraments. *Theology: The Basic Readings, Third Edition*. (pp. 182–201). USA: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119158196.ch9>
- Radde-Antweiler, K. (2008). VirtualReligion. An Approach to a Religious and Ritual Topography of Second Life. Heidelberg. *Journal of Religion on the Internet, 03.1*. <https://doi.org/10.11588/heidok.00008294>
- Schroeder, R., Heather, N., & Lee, R.M. (1998). The Sacred and the Virtual: Religion in Multi-User Virtual Reality. *Journal of Computer-Mediated Communication, 4(2)*. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.1998.tb00092.x>
- Schweitzer, C.L. (2014). Sacraments. In Leeming D.A. (Ed.), *Encyclopedia of Psychology and Religion* (3rd ed., pp. 1570–1572). Springer, Boston, MA. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6086-2>
- Singh, P.K., & Thuraisingam, T. (2011). Language for reconciliation in religious discourse: A critical discourse analysis of contradictions in sermons explored through the activity theory framework. *Multilingua-Journal of Cross-cultural and Interlanguage Communication, 30(3–4), 391–404*. <https://doi.org/10.1515/mult.2011.019>
- Stuflesser, M. (2018). «... So that what we now Celebrate in Signs, we May One Day Possess in Truth.» Observations on the Theology of Sacraments and

- Sacramentality in an Ecumenical Context (Presidential Address). *Studia Liturgica*, 48(1–2), 1–22. <https://doi.org/10.1177/00393207180481-202>
- Szuchewycz, B. (1994). Evidentiality in ritual discourse – the social construction of religious meaning. *Language in society*, 23(3), 389–410. <https://doi.org/10.1017/S0047404500018030>
- Walton, J., & Carvalhaes, C. (2018). Sacraments and Global Realities: A Dialogue. *Studia Liturgica*, 48(1–2), 111–126. <https://doi.org/10.1177/00393207180481-209>
- Wankar, G.T. (2020). Healing as Constitutive of Jesus' Mission Handed to the Church. *International Review of Mission*, 109, 15–26. <https://doi.org/10.1111/irom.12306>

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження – психолінгвістичний аналіз вербальних репрезентацій концепту «таїнство».

Процедура дослідження. Дослідження реалізувалося шляхом вільного асоціативного експерименту. Респонденти отримали десять слів-стимулів, що пов'язані з релігійним дискурсом. У цій статті представлено аналіз асоціацій виключно на концепт «таїнство». Вибірка дослідження представлена 246 студентами, середній вік яких – 18.6 років. Це студенти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (спеціальності: «біологія», «психологія», «видавнича справа»).

Результати. У результаті здійсненого асоціативного експерименту концепту «таїнство» було отримано 277 реакцій (131 різних асоціацій). Аналіз асоціацій дозволив виявити найчастотніші реакції: «сповідь», «хрещення», «причастя», «вінчання» та «таємниця». Тобто загалом опитувані часто пов'язують таїнства із одним із традиційних церковно-культових обрядів або із їхнім таємничим чи сакраментальним змістом. Опрацювання отриманих асоціацій на «таїнство» здійснено за логічним та граматичним критерієм, що дозволило виявити переважання центральних та парадигматичних реакцій на слово-стимул. Аналіз отриманих асоціацій здійснено за змістовним критерієм, що дозволило виокремити сім різних тематичних категорій: церковний обряд, таємниця, сакральне, сокровенне, очищення, емоційний досвід, організація. Найчисельнішою виявлено тематичну групу, яка пов'язує «таїнство» з церковною обрядовістю. Найменш чисельнішою серед інших виявилась тематична група «організація». Кластерний аналіз дав можливість виявити, що вербалізований концепт «таїнство» репрезентується двома семантичними групами асоціацій: «церковний обряд» і «таємниця – організація».

Висновки. Молодь розглядає таїнства не лише крізь призму обрядовості (сповідь, хрещення) та периферійних її складових (молитва, ікона), але й здійснюють спроби осмислення сакрального змісту таїнств (через призму віри чи емоційного досвіду). Спроба такого осмислення здійснюється за допомогою використання засобів метафори, що демонструє віру молоді у надприродну, чудодійну і сакральну природу таїнств.

Ключові слова: концепт, вільний асоціативний експеримент, таїнство, релігійний дискурс, студенти.

Коструба Наталия & Вирна Жанна. Вербальная репрезентация концепта «таинство» в языковом сознании студентов

АННОТАЦИЯ

Цель исследования – психолингвистический анализ вербальных репрезентаций концепта «таинство».

Процедура исследования. Исследование реализовалось путем свободного ассоциативного эксперимента. Исследуемые получили анкету с десятью словами-стимулами, связанными с религиозным дискурсом. В этой статье мы анализируем исключительно ассоциации на концепт «таинство». Выборку составили 246 студентов в возрасте 18.6 лет. Это студенты Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки (специальности: «биология», «психология», «издательское дело»).

Результаты. В результате проведенного ассоциативного эксперимента концепта «таинство» было получено 277 реакций (131 различных ассоциаций). Анализ ассоциаций позволил выявить часто употребляемые реакции: «исповедь», «крещение», «причастие», «венчание» и «тайна». То есть в целом студенты часто связывают таинства с одним из традиционных церковно-культовых обрядов или с их таинственным или сакраментальным смыслом. Обработка полученных ассоциаций на «таинство» осуществлена по логическим и грамматическим критериям, что позволило выявить преобладание центральных и парадигматических реакций на слово-стимул. Анализ полученных ассоциаций осуществлено по тематическому критерию, что позволило выделить семь различных тематических категорий: церковный обряд, тайна, сакральное, сокровенное, очистки, эмоциональный опыт, организация. Самой многочисленной обнаружено тематическую группу, которая связывает «таинство» с церковной обрядностью. Наименее многочисленной среди других оказалась тематическая группа «организация». Кластерный анализ позволил выявить, что вербализованный концепт «таинство» представляется двумя семантическими группами ассоциаций: «церковный обряд» и «тайна – организация».

Выводы. Молодежь рассматривает таинства не только через призму обрядности (исповедь, крещение) и периферийных ее составляющих (молитва, икона), но и осуществляют попытки осмысления сакрального содержания таинств (через призму веры или эмоционального опыта). Попытка такого осмысления осуществляется посредством использования средств метафоры, демонстрирует веру молодежи в сверхъестественную, чудодейственную и сакральную природу таинств.

Ключевые слова: концепт, свободный ассоциативный эксперимент, таинство, религиозный дискурс, студенты.

Psycholinguistic peculiarities of the discourse of visual epistemology: from logos to visio

Психолінгвістичні особливості дискурсу візуальної епістемології: від logos'у до visio

Vasyl Kremen¹

DSc. in Philosophy,
Professor

E-mail: president@naps.gov.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5459-1318>

Василь Кремень¹

доктор філософських наук,
професор

Volodymyr Pyin²

DSc. in Philosophy,
Professor

E-mail: ilin_vv@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9107-0829>

Володимир Ільїн²

доктор філософських наук,
професор

¹*National Academy of Educational
Sciences of Ukraine*

✉ 52-A, Sichovykh Striltsiv Str.,
Kyiv, Ukraine, 04053

¹*Національна академія
педагогічних наук України*

✉ вул. Січових стрільців, 52А,
Київ, Україна, 04053

²*Taras Shevchenko National
University of Kyiv*

✉ 64/13, Volodymyrska Street,
Kyiv, Ukraine, 01601

²*Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

✉ вул. Володимирська, 64/13,
Київ, Україна, 01601

Original manuscript received March, 10, 2019

Revised manuscript accepted October, 07, 2020

ABSTRACT

Introduction. *The article is devoted to the psycholinguistic analysis of visual examination in the discourses of modern epistemology offering new formats of*

interaction between «word» and «vision», and also determine the correlation between language and consciousness, verbal and visual in cognition and thinking.

Research goal is in theoretical substantiation the use of psycholinguistic methods in the conceptualization of visual studies as a new format of modern epistemological discourses based on hermeneutics, cognitivism, and psychology of perception and its modifications as well.

Research Methods. An interdisciplinary approach, the methods of hermeneutics, modern epistemology and visualisation, hermeneutic, phenomenological, cognitive practices, and experimental research data collection.

Results. Theoretical analysis has shown the importance of hermeneutic interpretation of texts, where a person through psychological contemplation and pre-logical, pre-reflective, pre-conceptual experience opens new horizons of knowledge about the world and himself. Language as the «house of being» is a psycholinguistic sphere that determines the transition from the general structures of consciousness to its psychosemantic correlation with the essential content of knowledge. The sphere of vision as a discourse of modern epistemology expands psychological, cognitive, intellectual, and verbal perception of the world and its understanding in the conditions of social, linguistic, media-visual activity. Visual perception as a perceptual activity in epistemology is inextricably linked with the culture of speech, the practice of logical argumentation, which allows psycholinguistic assessment of scientific, philosophical and cultural knowledge. The images obtained as a result of perception form a new reality, which presents itself in the intentions of visual culture.

Conclusions. Visual studies in the forms of visual culture, visual perception, and visual thinking ensue to be new aspects of modern epistemology, open perspectives of verbal communication in the processes of cognitive-intellectual activity, stimulating the psycholinguistic sphere of scientific analysis.

Key words: psycholinguistics; visual; verbal; perception; image; language; epistemology.

Вступ

Колосальні досягнення науки та інформаційно-цифрових технологій зумовили виникнення в сучасній епістемології системи нових понять і категорій. Вони презентують неочікувані парадигми наукового пізнання та соціальної практики. Перша сформована на основі «лінгвістичного повороту». У його контексті розроблено універсальну семантичну метамову, яка виконує функції наукової мови в лінгвістиці, зокрема в структурі теоретичної психології. Це актуалізувало психолінгвістичну теорію, що безпосередньо визначає мову як сегмент ментальної реальності (Chomsky, 1965). Адже справжній учений має, окрім загальних компетенцій, бути

психологом і водночас – лінгвістом, який вивчає лінгвістичну поведінку та використовує методи психологічної науки в усьому її обсязі для вивчення мовної орієнтації та поведінки (Culter, Klein & Levinson, 2005).

Другою парадигмою можна назвати семіосоціопсихологію – теорію соціальної комунікації як універсального соціокультурного механізму (Микешина, 2009). Сьогодні актуалітетом численних досліджень є візуальна парадигма, що зумовлена «пiкторіальним поворотом» (pictorial turn), який характеризують як перехід від текстуальності до візуальності в способах мислення та психології сприйняття. Термін «пiкторіальний» можна визначити як «поворот до зображень», «поворот до образів». Фактично це означає перехід від знаків-слів до образів («images»), а далі – до зображень («pictures») (Гльїна, 2018).

Розвиток упродовж останніх десятиліть нових аспектів епістемології, а саме тих, що пов'язані з візуальними дослідженнями (visual studies), суттєво розширив простір психолінгвістичного аналізу, як продуктивного способу мовної обробки нових понять і дискурсів, що постає головною «твірною» образу світу людини (Леонт'єв, 2003). Взаємодіючи з психічними, семантичними, перцептивними процесами, які визначають співвідношення між мовою та свідомістю, вербальним і візуальним, вони допомагають зрозуміти процес презентації та засвоєння слова, речення, сенс знання у процесах інтелектуальної діяльності та багатоманітності когнітивних практик. Наукові дискусії щодо проблеми візуального сприйняття включають характеристики оптимальних психофізіологічних сигналів, які надходять до людини, визначення кількості інформації та способів її приведення до семантичних значень. Проблема полягає в розумінні психологічної природи сприйняття реальності: один і той самий об'єкт викликає в суб'єкта спостереження її неоднаковий образ, що приводить до різних результатів наукового аналізу, зокрема в прагненні виразити в мовних поняттях отримані в процесі візуального сприйняття знання у певний образ, концепцію, ідею.

Під час досліджень епістемологічних концепцій візуальна парадигма отримала розвиток у взаємозв'язку з когнітивною парадигмою, психологією сприйняття, соціальною психологією, теорією освіти, насамперед дистанційної, та іншими проблемами

сучасної філософії пізнання. Однак у процесі сприйняття теоретичного, наукового матеріалу та необхідної інформації не можна обмежитися лише вербальними, емпіричними, комунікативними засобами. Важливо з'ясувати, яким чином формується структура наукового тексту, як сприймається знання та відбувається його лінгвістичний аналіз у свідомості. У такому підході психолінгвістика стає невіддільною частиною сучасної епістемології, коли поряд із мовою як «досвідом світу» дедалі більше впроваджуються матеріали візуальних досліджень, адже «графічний (зоровий) образ завжди більш конкретний за образ, створений мовою» (Ланчиков, 2011).

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні використання психолінгвістичного аналізу візуальних студій як нового формату сучасного епістемологічного дискурсу, що заснований на досягненнях у герменевтичній інтерпретації, когнітивістиці, психології сприйняття та її візуальній репрезентації. З урахуванням поширення впливу візуальної парадигми, постає завдання щодо критичного осмислення первинності написаного слова (тексту) стосовно візуального образу, аналіз психолінгвістичного змісту якого може стати ключем до більш поглибленого розуміння семантичної сутності гуманітарного знання та подальшого розвитку культури творчого мислення та пізнання.

Методологія і методи дослідження

З метою реалізації поставленої мети дослідження були використані герменевтичні та феноменологічні когнітивні практики, які охоплюють очевидність, інтенціональність, семантику, темпоральність, плинність тощо. Психологічна «методологія трансакції», що є процесом привнесення суб'єктом у сприйняття об'єкта спогадів про минулий досвід пізнання, дала змогу виявити характер його збагачення семантичними відтінками, емоційними переживаннями, цінностями, смислами, які глибоко вкорінені в мові, візуальних образах, вербальному та візуальному мисленні. Перенесення цієї проблеми у сферу психології візуального сприйняття наділяє її загальноепістемологічним статусом. Методологія семантичної метамови, яка визнає антропоцентричність

категоризації об'єктів і явищ світу, мови загалом, у якій представлена також психологія суб'єкта мовлення, надала можливість зіставити та поєднати системи бачення (*visio*) та системи слова (*logos*).

У процесі здійснення аналізу змістовного наповнення парадигми герменевтичної інтерпретації на засадах візуальних студій було застосовано раціональні моделі цілісного пізнання, які включають мову та її структурні форми. Наявні епістемологічні дискурси вводять поняття візуальних студій у процеси відкриття семантики образів, можливість їх поглибленого психологічного аналізу в єдності лінгвістичного, герменевтичного та пікторіального підходів.

З метою виявлення психолінгвістичної структури візуального образу було застосовано мікроструктурний підхід у дослідженні процесів сприйняття, що показує механізми народження нового образу, який відкриває людині можливості бачити світ у модальності належного існування. Включення концепту «візуального мислення» в простір психолінгвістичного аналізу дає змогу проникнути «поглядом» у структуру проблеми, «побачити» природу її внутрішніх зв'язків із подальшою реалізацією в мовних, когнітивних, освітніх, психологічних практиках і епістемологічних дискурсах.

Також було застосовано міждисциплінарний і конструктивний підходи, метод контамінації, які у своєму взаємозв'язку стимулюють розвиток і конкретизацію психолінгвістичних досліджень візуального сприйняття, наукового пояснення складних взаємодій візуального, когнітивного, вербального й інтелектуального.

Результати та дискусії

У вітчизняній епістемології не завжди звертають увагу на той факт, що знання як образ об'єкта пізнання часто досягається не лише відображувальними процедурами, а й іншими засобами. Зберігаючи свою логіко-методологічну, абстрактно-гносеологічну природу та форму, сучасна епістемологія породжує низку когнітивних проблем, що пов'язані зі змістовними процедурами розуміння й інтерпретації, імовірністю неформальних процедур. За ними завжди перебуває суб'єкт, який об'єднує як елементи психологічно-емоційного, онто-екзистенціального підходу, що передбачає володіння внутрішніми

переживаннями, так і укоріненість у культурі та соціумі, а також власні когнітивні – психологічні, раціональні, герменевтичні аспекти (Микешина, 2009: 15–16).

У контексті психолінгвістичної теорії необхідно враховувати, що для сучасної епістемології є важливим і значущим герменевтичний підхід до мови, що дає змогу розмірковувати про її роль у пізнанні, до того ж, не стільки на рівні понять і речень, де мова постає системою знаків та їх значень, у комунікативній і оформлюючій мислення функціях, а й як «універсальне середовище», «горизонт онтології», де людина через систему самоаналізу, внутрішнього споглядання пізнає себе та власну сутність. Водночас, включаючись в індивідуальний семантико-мисленнєвий процес, людина набуває особистісної форми.

У цій ситуації, якщо епістемологія прагне стати продуктивною, орієнтуватися на цілісну, «живу» людину в єдності її чуттів, мислення, волі, свідомості, віри, емоцій, то потрібно врахувати досвід герменевтики та дотичних до неї філософії життя, екзистенціалізму, феноменології. Зазвичай пізнання, поряд з експериментами та дослідженнями, має справу з мовою, символами, текстами, контекстами. Таким чином, завдання герменевтики передбачає інтерпретацію й розуміння текстів, знакових систем, природних і штучних мов. Проблема полягає в розкритті семантичного змісту знання й осягненні його значення для людини, що передбачає звернення до внутрішнього, психологічного – дологічного, допонятійного, дорефлексивного досвіду, наявного в кожному пізнанні та герменевтичній інтерпретації.

Цей досвід є психолінгвістичною сферою, який засвідчує, що в процесі інтелектуально-пізнавальної діяльності людина часто говорить і здійснює вчинки поза свідомим контролем, без попередньої рефлексії. Тим самим було здійснено перехід до розуміння свідомості як певного способу буття, вийти на рівень якого – означає розкрити дологічні структури. За своєю природою, на думку М. Хайдеггера (Хайдеггер, 2003), вони більш первісні, ніж усвідомлене «Я», постають як «приховані феномени», «нетематичне поле переживання». Мислитель виявляє в ролі очевидних два види розуміння: первинне – це відкритість, психологічна налаштованість, дорефлексивне перед-розуміння; вторинне – це розуміння, близьке рефлексії, вид пізнання. Воно виникає, наприклад, як філологічна

або герменевтична інтерпретація філософських, релігійних, наукових текстів.

Первинне, тобто дорефлексивне, передбачає переживання. Зокрема спосіб, яким «переживається» (наприклад, предмет мистецтва), має пояснити його сутність. Не лише для розуміння мистецтва, тексту, а й для художньої творчості «переживання», емоційно-психологічне відношення постає головним мірилом. Аналіз переживання показує його дотичність до психології творчості. Вона аналізує стан суб'єкта в момент творчості, намагається досягнути сутність творчого процесу й передати його зміст і семантику через слово (Гайденко, 1997).

Однак творчість, як і її результат (художній, науковий твір або текст), неможливо зрозуміти, залишаючись у межах традиційно-метафізичного, раціонального підходу. Тому в контексті європейської філософії поряд із дослідженням мислення людини, тобто як «висловлюється», «говорить» буття, ставилося питання про «бачення» (vision) буття та досліджувався спосіб його бачення. У цьому контексті для розуміння сенсу того, що є предметом пізнання чи творчості, передбачається розуміння природи цього предмета, а вже потім – визначення його сутності через мову (слово), що приводить знання відповідно до предмета пізнання. У цій ситуації істина означає узгодженість знання з предметом (Гайденко, 1997).

Таким чином, істина постає оприявленням сутності. Пізнання не творить «світ», а лише розкриває його. Однак, розкриваючи, воно робить його видимим, а через нього робить видимим і все існуюче, усі приховані сутності. Проникнення ж у сутність відбувається через мову, яка є «домом буття». Творчістю мови постає поезія, а справжня філософія та пізнання співмірними поезії, оскільки як наукове, так і філософське мислення та поетична творчість (мова, слова) зростають з одного кореня. Слово (logos) переводить приховане у видиме, надає можливість дивитися і бачити існуюче (Хайдеггер, 1993: 354). Інакше кажучи, проблема полягає в переведенні ідеї (тобто logos'у – слова, мислення) у видиме (vision), перетворюючи побачене в усвідомлене, психологічно диференційоване знання.

Психолінгвісти вивчають процес перетворення речень і сенсу слів для представлення в розумі, аналізують те, як слова в процесі мовлення формуються в речення та смислові тексти.

У цьому контексті психолінгвістичний зміст мовних процесів на шляху перетворення їх у процеси мислення та пізнання показує його епістемологічний характер. З урахуванням того, що мова є необхідною і важливою частиною культурно-когнітивної реальності, зазначимо появу різних епістемологічних дискурсів, зокрема візуального, який виступає і доповненням, і в опозиції до лінгвістичного підходу.

Психолінгвістичний зміст дискурсу візуальності в сучасній епістемології

Міждисциплінарність способів пізнання в сучасній епістемології включає у свою сферу візуальність, або сферу бачення (vision). Воно локалізує, опредметнює, «відкриває» і виявляє все суще, є «способом пояснення» відомого і пізнаного (Гайденко, 1997). «Світ бачення» – це світ «огляду і ясності», «розпорядження і влади», «панування і підпорядкування» (Шалашенко, 2015).

Ствердження активності бачення (vision) зумовлено не лише динамічним розвитком інформаційних технологій, а й ствердженням у європейській культурі «зорових теорій», що охоплюють множину нових понять, зокрема окуляроцентризм, візуальну культуру, гегемонію бачення, візуальну парадигму, раціональне бачення, візуальне мислення, перспективізм, візуальні комунікації тощо, які широко представлені в художній, філософській і науковій літературі (Микешина, 2009).

Візуальність («бачення») цілком вписується в технологічні та наукові досягнення сучасного світу. Нині людство живе в епоху перманентних досягнень науки, відкриття якої вражають, захоплюють проливають нове світло на існування людства, а також дають відповіді на безліч питань, які раніше були «закритими». Вироблені наукою ідеї ентропії, інформації, теорії ігор, штучного інтелекту сьогодні випробовують методами 3D-візуальної діяльності мозку з метою їх поширення. Також наука подарувала людині нові візуальні образи краси:

«Зображення стратоскопічної ілюзії нерухомості, барвистої фауни тропічних дощових лісів і глибоких океанічних западин, граційних спіральних галактик і променистих туманностей, флуоресцентних мереж нейронів і світозорої планети Земля, що сходить над горизонтом Місяця в чорноту космосу» (Пінкер, 2019: 386).

Однак це не просто картинки, а нові образи сучасного соціокультурного середовища, які розширюють наше психологічне, когнітивне, інтелектуальне сприйняття світу та його розуміння. Це нова реальність, у якій візуальна образність набуває дедалі більшого поширення, презентуючи себе в дискурсах «візуальної культури». Вона вивчає візуальні аспекти культури в соціологічному аспекті, оскільки бачення «соціалізоване». Між *«суб'єктом і світом розміщено безліч дискурсів, які формують візуальність, цей культурний конструкт, який відрізняється від бачення (vision), що розуміється як безпосередній візуальний досвід»* (Bryson, 1988: 91–99).

Візуальні дослідження (visual studies), у яких проаналізовано мову, мистецтво, теорію літератури (Elkins, 2003), можна розглядати як конкретно-практичну форму інтерпретації змісту візуальної культури. Візуальні практики реалізуються у сфері повсякденності, для яких властиві параметри повторюваності, плинності, неусталеності, відтворюваності, що стають ефектом режимів бачення. Вони ствердилися в конкретно-культурній ситуації і водночас сприяють збереженню чинних візуальних і семантичних кодів культури мовлення. Візуальні практики постають результатом продуктивної взаємодії візуального та соціального, розкриваючись у двох модусах – «візуального конструювання соціальності» і «соціального конструювання візуальності» (Mitchell, 2002: 170).

Дискурс соціальної візуалістики досліджує теорію соціального образу в семіотичному, постсеміологічному й іконографічному контекстах, особливості Інтернет-візуальності, соціально-психологічну феноменологію кіберкомунікації. На відміну від візуальної соціології, яка вивчає візуальні уявлення та візуальні прояви соціального життя, соціальна візуалістика виходить на рівень психолінгвістичного аналізу, оскільки розвиває візуальну теорію соціального образу, теорію візуального сприйняття кіберреальності тощо. Соціальна візуалістика є міждисциплінарним проектом, який активно реалізується на взаємодії соціальної філософії, візуальної соціології, візуальних досліджень і теорії мас-медіа. Соціально-візуальне – це візуальні образи і факти, які продукуються та сприймаються у сфері соціальних взаємодій на мікрорівні (рівні міжособистісної комунікації), макрорівні (рівні структурної мас-медійної комунікації), а також у контексті соціально-психологічної взаємодії соціальних акторів (Батаєва, 2013).

У візуальних дослідженнях важливе місце належить медіа-візуальності, тобто візуальним практикам, які реалізуються шляхом медіа. Саме медіа-візуальний вимір стає в умовах сьогодення домінантною формою соціально-психологічної активності, через яку всі інші форми візуальних практик (мовні, художні, освітні, когнітивні) встановлюють і передають власну соціально-культурну значущість (Розин, 1996).

Критеріями розвиненої візуальної медіакультури можна вважати: психологічну здатність до свідомого сприйняття інформації та візуальних медіа-образів загалом; психосвідому готовність до сприйняття знань, опанування вмій і навичок, передбачених у процесі медіа-освітнього курсу; здатність психологічного контролю за вибір медіа-образів і візуальної інформації для сприйняття. Переосмислення сприйнятих візуальних образів, медіа-текстів, створення на їх основі своїх образів, креативних ідей для реалізації власних проєктів і планів утворює індивідуальні образно-сміслові конструкти (Череповська, 2014).

На їх засадах виникає можливість отримання нового епістемологічного досвіду та нового морально-культурного середовища, які утворюють інший характер психологічних, когнітивних, семантичних, лінгвістичних взаємодій. Психолінгвістичний аналіз візуального сприйняття об'єктів пізнання, їх осмислення, зокрема через візуальні медіа-засоби як інформаційно-знаннєві ресурси, зумовлює його смислове визначення з усвідомленням закономірностей і перспектив подальшого розвитку. Останнє є надзвичайно важливим у світі, який динамічно змінюється, зокрема завдяки науковому проникненню в процес функціонування людського мозку (Харарі, 2018).

У контексті дедалі більшого розширення інформаційно-цифрової реальності зростає актуальність епістемологічного контролю її впливу. Для цього важливо оволодіти психолінгвістичною компетентністю з метою психологічного захисту від непотрібної інформації, здатністю продуктивного аналізу різних візуальних образів і метафор візуальної медіа-продукції, а також умінням інформаційного самообмеження тощо. Зазначена обставина передбачає розвиток критичного мислення, яке дасть змогу творчо застосувати психолінгвістичний аналіз щодо образів і

знання, отриманих у процесі візуального сприйняття різних об'єктів сучасної реальності.

Візуальне сприйняття як перцептивна діяльність у створенні нового образу реальності

В епістемології чуттєве пізнання зазвичай пов'язують з емпіризмом. Найбільш характерною рисою для нього є суб'єктивізм. Традиційно проблема довіри суб'єкту пізнання розглядалася переважно як можливість отримання істинного знання про матеріальні об'єкти, які вивчають природничі науки. Саму істинність розуміли як відповідність об'єкту дослідження, що доведена відображенням, описом, копіюванням тощо. З огляду на це, теорія пізнання виступала як теорія відображення, а досвід гуманітарної культури ігнорувався як такий, що веде до суб'єктивізму, а в результаті – до спотворення.

Включення гуманітарних параметрів в епістемологічну діяльність показало, що досягнення достовірного, істинного знання можливе за умови, якщо пізнавальний процес виходить із живої конкретності, у якій перебуває людина. Сприйняття, яке найбільш дієве в зоровій формі, безпосередньо пов'язане з пізнавальною та творчою діяльністю. В.П. Зінченко пише:

«Наявність цього зв'язку в таких термінах, як продуктивне сприйняття, розумне око, образне або візуальне мислення («живописне розуміння» – за М.В. Гоголем), осяяння, погляд тощо. Своїм корінням творча діяльність спрямована навіть глибше, у чуттєво-предметну, практичну діяльність, що зафіксовано в таких термінах, як наочно-дієве мислення, практичний інтелект» (Зінченко, 2017: 410).

Проблема сприйняття є дотичною до системи естетичного та перцептивного пізнання, однак практична сторона цієї проблеми гальмується протиставленням чуттєвого та раціонального пізнання, що знайшло конкретне вираження в психології, фізіології, педагогіці. Також наявний розподіл суб'єктивного світу людини на дві протилежні системи: слів і образів. Причому чуттєве, образне знання оголошувалося близьким до біосоціального типу знання, і лише вербальному знанню приписувалося специфічно людське. Така точка зору виходить із неопозитивістського підходу, згідно з яким істинно людське пізнання виходить зі світу, вже створеного мовою (Карнап, 1971).

Зазначена позиція є теоретичним обґрунтуванням вербалізму й інтелектуалізму в пізнанні та під час навчання. Л. Калмикова зазначає:

«Джерело всіх видів мовленнєвої діяльності – комунікативно-пізнавальна потреба, яка реалізується в предметові мовленнєвої діяльності – думці – і стає внутрішнім комунікативно-пізнавальним мотивом цих видів діяльності» (Калмикова, 2015: 65).

У когнітивно-інтелектуальному процесі мова постає в поєднанні з чуттєво-предметною та практичною видами діяльності, зокрема як діяльність з образами. У контексті психології останнє можна розглядати в ролі результату подвійного існування об'єкта пізнавального сприйняття: як предмета, сприйняття якого протікає в процесі бачення зором, і як об'єкта епістемологічного сприйняття, що втілює задум вченого – суб'єкта пізнання. На цій основі здійснюється мисленнєва діяльність, що засвідчує запрограмованість мови на взаємозв'язок із ментально-інтелектуальною реальністю. Вже Платон в «Меноні» зазначав, що чуттєвість шукає ідеї для своєї конкретизації, а ідея прагне знайти чуттєвість для свого реального здійснення (Лосев, 1974). Такою формою чуттєвості постає візуальне сприйняття.

Проблема полягає в тому, що культура мовлення (слів) і культура візуального сприйняття, яка продукує зображення, образи, є нероздільно пов'язаними на практиці, але відрізняються в теоретичному плані. Аналізуючи проблему візуального сприйняття та її зв'язок з проблемою мови, Б. Сандівелл зазначає, що вони «утворюють заплутану історію, яка може бути провізійно визначена як усюдисуще місце візуальних тропів у риториці Юдейо-Християнсько-Модерної думки, релігії, політики та культурного досвіду» (Sandywell, 2011: 31). Інакше кажучи, базис культури мислення в історії пізнання становили мовні ігри, дискурси, сприйняття, споглядання, скепсис, риторики і медитації, що загалом спричинило поділ науки на «мовний» і «візуальний» полюси.

У цьому контексті можна говорити про ствердження нової «візуальної епістемології», увага якої зосереджена на тому, як здійснюється обробка отриманої в результаті сприйняття інформації, як візуальне сприйняття використовувати в процесах вербальної комунікації, яким чином функціонують різноманітні техніки

логічної аргументації на основі візуальної аргументації тощо. До цих досліджень долучається психолінгвістика, яка використовує напрацювання психології, нейрофізіології, медицини, інформаційно-комп'ютерних технологій, когнітивістики та низки інших наук. Таким чином, психолінгвістика утворює нове розуміння світу, його новий образ (Леонтьев, 2003).

Найбільш складною й водночас кардинальною проблемою постає визначення співвідношення між візуальним і вербальним. Відомий кінорежисер С. Ейзенштейн, захоплюючись японською поезією хайку і танка, де продемонстровано перенесення у фразеологію (мову) ієрогліфіки, писав:

«Це метод, який в ієрогліфіці є засобом лаконічної фіксації абстрактного поняття, перенесений у словесний виклад, породжує таку ж лаконіку загостреної образності. Метод, згорнутий у суворе поєднання знаків, висікає в їх зіткненні суху визначеність поняття. Той самий метод, розгорнутий у багатство вже словесних поєднань, розгортається в пишність образного ефекту. Формула-поняття, стаючи дедалі більш пишною, розгортаючись на матеріалі, перетворюється в образ-форму» (Ейзенштейн, 1964).

Аналіз використання інформаційно-комп'ютерних та інших засобів сучасного пізнання дав змогу виокремити в зоровій системі сприйняття низки функціональних блоків, які потенційно можуть брати участь у формуванні та перетворенні образно-концептуальної моделі проблемної ситуації. Це блоки іконічної пам'яті, інформація в яких зберігається впродовж досить короткого часу; блоки, у яких здійснюються семантичні та просторові трансформації репрезентованих стимулів ще до їх вербалізації й усвідомлення. Блок семантичної обробки дає змогу проникнути в сутність предмета поза логічним аналізом. Сучасні дослідження спрямовані на визначення того, яким чином здійснюється логічна оцінка складної ситуації до її диференційованого сприйняття, запам'ятовування та переведення в систему вербальної інформації (Зинченко, 2017).

Усе це засвідчує актуальність і перспективи продуктивного включення психолінгвістики в контекст візуальної епістемології. Вона формує образ нового світу, опосередкованого мовними

сміслами та відповідними візуальними образами, обґрунтованими когнітивними рефлексіями.

Висновки

Теоретичне використання психолінгвістичного аналізу в дискурсі візуальних студій дає змогу виявити основні аспекти сучасного сприйняття та розуміння реальності в контексті колосальних досягнень інформаційно-цифрових технологій. Вони презентують візуальну парадигму, для якої характерним є перехід від слова (logos) до бачення (visio). Обґрунтування необхідності включення психолінгвістичного підходу до візуальної парадигми як нового формату сучасної епістемології відкриває нові перспективи в когнітивістиці, герменевтиці, візуальному сприйнятті, логічному та семантичному аналізі. Звернення до внутрішнього, психологічного досвіду відкриває можливості для розуміння смислів об'єктів пізнання у взаємодії вербального та візуального.

Включення сфери візуальності («бачення») в міждисциплінарність епістемологічних дискурсів вписується в технологічні та наукові досягнення сучасного світу. Його нові образи розширюють психологічне, когнітивне сприйняття, утворюючи нову реальність, у якій візуальна образність презентує себе в інтенціях візуальних досліджень. Важливе місце в них належить медіа-візуальності, практичний вимір якої в умовах постсучасності стає домінантою формою соціально-психологічної, пізнавальної, соціальної, інтелектуальної активності. Психолінгвістичний підхід відкриває можливості щодо отримання нового епістемологічного досвіду, який утворює інший характер практичних взаємодій у контексті когнітивних, вербальних і культурних смислів.

У межах візуальної епістемології виокремлюється проблема сприйняття, що безпосередньо пов'язана з пізнавальною та творчою діяльністю, у якій мова постає в єдності чуттєво-предметної і практичної діяльності. Сприйняття в ролі перцептивної діяльності створює автономні відносно об'єктів пізнавальної діяльності візуальні образи, які несуть певне семантичне навантаження. Психолінгвістичний аналіз дає змогу виявити співвідношення між візуальним і вербальним, раціональним та ірраціональним, словом

і баченням, відкриваючи для людини горизонти нових смислів у процесі пізнання світу.

Література

- Батаева, Е.В. (2013). *Видимое общество. Теория и практика социальной визуалистики*. (Монографія). Харьков: ФЛП Лысенко И.Б.
- Гайденко, П.П. (1997). *Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века*. Москва: Республика.
- Зинченко, В.П. (2017). *Восприятие и визуальная культура*. Москва; С.-Петербург: ЦГИ Принт.
- Ільїна, Г.В. (2018). *Гене́за культури мислення: логос, раціо, візіо: монографія*. Київ: Ніжин: Видавець П.П. Лисенко М.М.
- Калмикова, Л.О. (2015). Мовленнєва діяльність як складова предмета психолінгвістики. *East European Journal of Psycholinguistics*, 2(1), 56–67.
- Карнап, Р. (1971). *Философские основания физики: введение в философию науки*. Москва: Прогресс.
- Ланчиков, Н. (2011). Топография поиска. Стандартизация в языке художественных переводов и ее преодоление. *Журнал переводчиков*, 2, 30–38.
- Леонтьев, А.А. (2003). *Основы психолінгвістики*. Москва: Смысл; Издательский центр «Академия».
- Лосев, А.Ф. (1974). *История античной эстетики. Высокая классика*. Москва: Искусство.
- Микешина, Л.А. (2009). *Философия познания. Проблемы методологии гуманитарного знания*. Москва: «Канон+» РООИ «Реабилитация».
- Пінкер, С. (2019). *Просвітництво сьогодні*. Київ: Наш формат.
- Розин, В.М. (1996). *Визуальная культура и восприятие. Как человек видит и понимает мир*. Москва: Эдиториал УРСС.
- Хайдеггер, М. (1993). *Время и бытие: Статьи и выступления*. Москва: Республика.
- Хайдеггер, М. (2003). *Бытие и время*. Харьков: «Фолио».
- Харарі, Ю.Н. (2018). *21 урок для 21 століття*. Київ: Форс Україна.
- Череповська, Н.І. (2014). *Візуальна медіакультура: розвиток критичного мислення і творчого сприймання*. Київ: Міленіум.
- Шалашенко, Г. (2015). Феномен та дискурс: роль антропологічних переконань у науках про культуру та суспільство. *Філософські діалоги 2015. Філософія. Культура. Суспільство* (с. 77–85). Київ: Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.
- Эйзенштейн, С.М. (1964). *Избранные произведения*. (В 6-ти т.). (Т. 2). Москва: Искусство.
- Bryson, N. (1988). *The Gaze in the Expanded Field. Vision and Visuality*. Seattle: bay Press.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. <https://doi.org/10.21236/AD0616323>
- Culter, A., Klein, W., & Levinson, S.C. (2005). The Cornerstones of Twenty First Century Psycholinguistics. In A. Culter (Ed.), *Twenty First Century Psycholinguistics. Four Cornerstones* (pp. 1–20). Mahwah, NJ: Erlbaum.

- Elkins, J. (2003). *Visual Studies. A Skeptical Introduction*. New York: Routledge.
- Mitchell, W.J.T. (2002). Showing Seeing: a Critique of Visual Culture. *Journal of Visual Culture*, 1(2), 165–181. <https://doi.org/10.1177/147041290200100202>
- Sandywell, B. (2011). *Dictionary of Visual Discourse: a Dialectical Lexicon of Terms*. New York: Ashate.

References

- Batayeva, Ye.V. (2013). *Vidimoye obshchestvo. Teoriya i praktika sotsial'noy vizualistiki: monografiya [Visible Society. Theory and practice of social visualism]*. Kharkov: FLP Lysenko I.B. [in Russian].
- Gaydenko, P.P. (1997). *Proryv k transtsendentnomu: Novaya ontologiya XX veka [Breakthrough to the Transcendental: A New Ontology of the 20th Century]*. Moscow: Respublika [in Russian].
- Zinchenko, V.P. (2017). *Vospriyatiye i vizualnaya kultura [Perception and visual culture]*. Moscow; St. Petersburg: TSGI Print [in Russian].
- Ilyina, H.V. (2018). *Geneza kultury myslennyya: lohos, ratsio, vizio [Genesis of the culture of thought: logos, ration, visio]*. Kyiv, Nizhyn: Vydavets P.P. Lysenko M.M. [in Ukrainian].
- Kalmykova, L.O. (2015). Movlennyeva diyalnist yak skladova predmeta psykholinhivistyky [Speech activity as a component of the subject of psycholinguistics]. *East European Journal of Psycholinguistics*, 2(1), 56–57 [in Ukrainian].
- Karnap, R. (1971). *Filosofskiye osnovaniya fiziki: vvedeniye v filosofiyu nauki [Philosophical Foundations of Physics: An Introduction to the Philosophy of Science]*. Moscow: Progress [in Russian].
- Lanchikov, N. (2011). Topografiya poiska. Standartizatsiya v yazyke khudozhestvennykh perevodov i yeye preodoleniye [Search topography. Standardization in the language of literary translations and its overcoming]. *Zhurnal perevodchikov – Journal of Translators*, 2, 30–38 [in Russian].
- Leontiev, A.A. (2003). *Osnovy psikholingvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]*. Moscow: Smysl; Izdatelskiy tsentr «Akademiya» [in Russian].
- Losev, A.F. (1974). *Istoriya antichnoy estetiki. Vysokaya klassika [History of ancient aesthetics. High classics]*. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
- Mikeshina, L.A. (2008). *Filosofiya poznaniya. Problemy epistemologii gumanitarnogo znaniya [Philosophy of knowledge. Problems of the methodology of humanitarian knowledge]*. Moscow: «Kanon+ ROOI «Reabilitatsiya» [in Russian].
- Pynker, S. (2019). *Prosvitnytstvo sohodni [Enlightenment today]*. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
- Rozin, V.M. (1996). *Vizualnaya kultura i vospriyatiye. Kak chelovek vidit i ponimayet mir [Visual culture and perception. How a person sees and understands the world]*. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
- Khaydegger, M. (1993). *Vremya i bytiye: Stati i vystupleniya [Time and Being: Articles and Speeches]*. Moscow: Respublika [in Russian].
- Khaydegger, M. (2003). *Bytiye i vremya [Being and time]*. Kharkov: «Folio» [in Russian].
- Kharari, YU.N. (2018). *21 urok dlya 21 stolittya [21 lessons for the 21st century]*. Kyiv: Fors Ukrayina [in Ukrainian].

- Cherepovska, N. (2014). *Vizualna mediakultura: rozvytok krytychnoho myslennya i tvorchoho spryumannya [Visual media culture: development of critical messages and creative ideas]*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Shalashenko, H. (2015). Fenomen ta dyskurs: rol antropolohichnykh perekonan u naukakh pro kulturu ta suspilstvo [Phenomenon and discourse: the role of anthropological beliefs in the sciences of culture and society]. *Filosofski dialohy'2015. Filosofiya. Kultura. Suspilstvo – Philosophical dialogues'2015. Philosophy. Culture. Society* (pp. 77–85). Kyiv: Instytut filosofiyi im. H.S. Skovorody NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
- Eisenstein, S.M. (1964). *Izbrannyye proizvedeniya [Selected works]*. (Vols. 1–6). (Vol. 2.). Moscow: Iskusstvo [in Russian].
- Bryson, N. (1988). *The Gaze in the Expanded Field. Vision and Visuality*. Seattle: bay Press.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. <https://doi.org/10.21236/AD0616323>
- Culter, A., Klein, W., & Levinson, S.C. (2005). The Cornerstones of Twenty First Century Psycholinguistics. In A. Culter (Ed.), *Twenty First Century Psycholinguistics. Four Cornerstones* (pp. 1–20). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Elkins, J. (2003). *Visual Studies. A Skeptical Introduction*. New York: Routledge.
- Mitchell, W.J.T. (2002). Showing Seeing: a Critique of Visual Culture. *Journal of Visual Culture*, 1(2), 165–181. <https://doi.org/10.1177/147041290200100202>
- Sandywell, B. (2011). *Dictionary of Visual Discourse: a Dialectical Lexicon of Terms*. New York: Ashate.

АНОТАЦІЯ

Вступ. Стаття присвячена психолінгвістичному аналізу візуальних досліджень у дискурсах сучасної епістемології, які відкривають нові формати взаємодії «слова» і «бачення», визначають співвідношення між мовою та свідомістю, вербальним і візуальним у пізнанні та мисленні.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні використання методів психолінгвістики в концептуалізації візуальних студій як нового формату сучасних епістемологічних дискурсів, що засновані на герменевтиці, когнітивістиці, психології сприйняття та її модифікаціях.

Методи дослідження. Міждисциплінарний підхід, методи сучасної епістемології та візуалістики, герменевтичні, феноменологічні, когнітивні практики, дані експериментальних досліджень.

Результати. Теоретичний аналіз підтвердив важливість герменевтичної інтерпретації текстів, де людина через психологічне споглядання та дологічний, дорефлексивний, допонятійний досвід відкриває нові горизонти знання про світ і себе. Мова як «дім буття» є психолінгвістичною сферою, що зумовлює перехід від загальних структур свідомості до її психосемантичного зв'язку з сутнісним змістом знання. Сфера бачення (vision) як дискурс сучасної епістемології, в умовах соціальної, лінгвістичної, медіа-візуальної активності розширює психологічне, когнітивне, інтелектуальне, вербальне сприйняття світу та його розуміння. Візуальне сприйняття в ролі перцептивної діяльності

в епістемології нероздільно пов'язане з культурою мовлення, практикою логічної аргументації, що дає змогу здійснювати психолінгвістичну оцінку наукового, філософського, культурного знання. Отримані в результаті сприйняття образи утворюють нову реальність, яка презентує себе в інтенціях візуальної культури.

Висновки. Візуальні студії у формах візуальної культури, візуального сприйняття, візуального мислення постають новими аспектами сучасної епістемології, відкривають перспективи вербальної комунікації в процесах когнітивно-інтелектуальної діяльності, активізуючи психолінгвістичну сферу наукового аналізу.

Ключові слова: психолінгвістика, візуальний, вербальний, сприйняття, образ, мова, епістемологія.

Кремень Василий & Ильин Владимир. Психолінгвістическіе особенности дискурса візуальної епістемології: от logos'a к visio

АННОТАЦИЯ

Вступление. Стаття посвящена психолінгвістическому анализу візуальных исследований в дискурсах современной епістемології, которые открывают новые форматы взаимодействия «слова» и «видения», а также определяют соотношение между языком и сознанием, вербальным и візуальным в познании и мышлении.

Цель исследования состоит в теоретическом обосновании использования методов психолінгвістики в концептуализации візуальных студий как нового формата современных епістемологических дискурсов, основанных на герменевтике, когнитивистике, психологии восприятия и ее модификациях.

Методы исследования. Междисциплинарный подход, методы современной епістемології и візуалистики, герменевтические, феноменологические, когнитивные практики, данные экспериментальных исследований.

Результаты. Теоретический анализ показал важность герменевтической интерпретации текстов, где человек через психологическое созерцание и дологический, дорефлексивный, допонятийный опыт открывает новые горизонты знания о мире и себе. Язык как «дом бытия» является психолінгвістической сферой, которая обуславливает переход от общих структур сознания к ее психосемантической связи с сущностным содержанием знания. Сфера видения (vision) как дискурс современной епістемології, в условиях социальной, лінгвістической, медиа-візуальной активности расширяет психологическое, когнитивное, интеллектуальное, вербальное восприятие мира и его понимание. Візуальное восприятие в качестве перцептивной деятельности в епістемології неразрывно связано с культурой речи, практикой логической аргументации, что позволяет осуществлять психолінгвістическую оценку научного, философского, культурного знания. Полученные в результате восприятия образы создают новую реальность, которая представляет себя в интенціях візуальной культуры.

Выводы. Визуальные студии в формах визуальной культуры, визуального восприятия, визуального мышления являются новыми аспектами современной эпистемологии, открывают перспективы вербальной коммуникации в процессах когнитивно-интеллектуальной деятельности, активизируя психолінгвістическую сферу научного анализа.

Ключевые слова: психолінгвістика, візуальний, вербальний, восприятие, образ, язык, эпистемология.

Psychological Peculiarities of Understanding by Students Internet Texts*

Психологічні особливості розуміння студентами Інтернет-текстів**

Serhii Maksymenko¹

DSc. in Psychology, Professor,
Active member of the National
Academy of Educational Sciences
of Ukraine

E-mail: 2883320@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3592-4196>

Сергій Максименко¹

доктор психологічних наук,
професор,
дійсний член НАПН України

Olena Nemesh²

DSc. in Psychology,
Professor

E-mail: ladyhelen2016@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8620-3279>

Олена Немеш²

доктор психологічних наук,
професор

Ksenia Maksymenko³

DSc. in Psychology,
Professor

E-mail: ksenia.maximenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6102-2479>

Ксенія Максименко³

доктор психологічних наук,
професор

Alexander Nabochuk⁴

PhD. in Psychology

E-mail: nab_ol@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1448-7687>

Олександр Набочук⁴

кандидат психологічних наук

* This research was funded by the Ministry of Education and Science of Ukraine, RN 0118U003098

** Дослідження виконане за фінансової підтримки Міністерства освіти і науки України, реєстраційний номер RN 0118U003098

¹*G.S. Kostyuk Institute of Psychology
of NAES of Ukraine*

✉ 2, Pankivska Str., Kyiv,
Ukraine, 01033

¹*Інститут психології
імені Г.С. Костюка НАПН України*

✉ вул. Паньківська, 2, Київ,
Україна, 01033

²*Rivne State University
of the Humanities*

✉ 12, Stepan Bandera Str., Rivne,
Ukraine, 33000

²*Рівненський державний
гуманітарний університет*

✉ вул. Степана Бандери, 12,
Рівне, Україна, 33000

³*National Academy of the Internal
Affairs of Ukraine*

✉ 1, Solomenska Str., Kyiv,
Ukraine, 03035

³*Національна Академія
внутрішніх справ України*

✉ вул. СОЛОМЕНЬСКА, 1, Київ,
Україна, 03035

⁴*Rivne Regional State Administration,*

✉ 1, Education Square, Rivne,
Ukraine, 33028

⁴*Рівненська обласна
державна адміністрація*

✉ Майдан Просвіти, 1, Рівне,
Україна, 33028

Original manuscript received December 07, 2019

Revised manuscript accepted September 15, 2020

ABSTRACT

The purpose of the article is to show psychological peculiarities of understanding by students Internet texts and to determine the predictors of such understanding.

Methods and methodical instrumentation of the research. The following scientific methods were used as the basis of the research: holistic analysis of the text, problem-thematic analysis, also comparative analysis. The following methods have also been used to study the research material: the descriptive method; the method of distributive analysis; the method of syntactic transformation. Also we used the author's questionnaire to determine the goals of interpersonal communication in the Internet space (Nabochuk, 2020); the questionnaire (Shkuratova, 2019), which has the aim to determine the motives of direct and indirect interpersonal communication; the questionnaire with the purpose to provide diagnostics of interpersonal relationships by T. Leary (The questionnaire of diagnostics of interpersonal relationships, 2018).

The results of the research. It was built a semantic space that characterized the process of understanding of artistic Internet texts of journalistic discourse. Students evaluated the content of these texts by 30 bipolar scales, which were combined after factor analysis into 7 blocks of factors that characterize the «evaluation» of a particular Internet text. (1). «The Assessment»: successful – unsuccessful; interesting – uninteresting; strong – weak; pleasant – unpleasant; predicative – non-predicative. (2). «Tension or Strength»: difficult – easy to understand; tense – frivolous;

exceptional – everyday; chained – free; active – inactive; aggressive – non-aggressive; authoritarian – democratic. (3). «Realism or vitality»: natural – fictional; near – far; real – unreal. (4). «Emotional tone»: pessimistic – optimistic; sad – cheerful; selfish – unselfish; suspicious – acceptable. (5). «Depth or psychological content»: psychological – non-psychological; reflective – non reflective; serious – unserious; reasonable – unreasonable; logical – illogical; convenient – inconvenient; dialogical – monologue; dependent – independent. (6). «The Abstractness»: abstract – concrete; fantastic – real. (7). «Multifaceted»: multifaceted – one-sided; complex – simple; compressed – expanded.

Conclusions. According to the results of our research, we determined four main psychological peculiarities of understanding by students Internet texts. These peculiarities are: (1) understanding the Internet text by its contextuality, the predictors of which are: reality, versatility, paradigm, descriptiveness, deepness, subjectiveness and personally centered qualities; (2) understanding the Internet text by its psychological context, which includes such predictors, as: psychological justification, compressiveness, interest, entertaining, satisfaction, harmoniousness, emotiveness, expressiveness; (3) understanding the Internet text by its emotional context and predictors, such as: comfort, stylistic expressiveness, convenience, expressiveness, lightness, colloquial features, journalistic style of writing; (4) understanding the Internet text by its multifaceted paradigm, which is characterized by such predictors: paradigmatic, space, being updated, its stimulating, dialogic content, comfort characteristics of perceiving, frivolousness.

Key words: Internet text, understanding, psychological peculiarities of understanding, predictors of understanding, contextuality, psychological context, emotional context, multifaceted paradigm.

Introduction

Transformational processes in contemporary society affect a variety of areas of human life, including the field of virtual communication. In accordance with these processes, the constant use of Internet technologies has become an integral part of the activities and communication of the individual in many dimensions of self-realization of the person: from the field of professional-functional to intimate-personal one (Barnes, 2009; Lawson & Leck, 2006; Nowak, Watt & Walther, 2009). Therefore, among the current issues of contemporary psychology stands out an extremely important research area – the study of psychological features of the use of Internet technologies (Boyd, 2007; Rains & Scott, 2007; Walther, 2011).

This problem acquires important scientific status and research significance also because the World Wide Web takes over all the functional parameters of the huge competency of human knowledge, the mastery of which attracts everyone, sometimes even leading to Internet addiction (Derks, Bos & Grumbkow, 2007; Ishkhanyan, Boye & Mogensen, 2019). The immersion into open information immensities can lead to the suppression of the existential potential of the person, change his/her behavior, increase his/her addictiveness and manipulation (Gonzales & Hancock, 2008; Kim & Dindia, 2011).

It should be noted that contemporary Internet and communicative system are relatively new areas of human activity that are developing rapidly (Key-DeLyria, Bodner & Altmann, 2019). There are not a lot of researches of the person's current online behavior, although this topic attracts the attention of researchers from many scientific and interdisciplinary fields. Accordingly, it is important to study the psychological nature of Internet communication as computer-mediated processes (Heino, Ellison & Gibbs, 2010). After all, the multidimensionality of virtual communication has led to the fact that the Internet has created new configurations of classical measurements of the communicative process (Antheunis, Valkenburg & Peter, 2010; Hall, Park, Song & Cody, 2010).

In such a way as the Internet has becoming understood as a mean of mass communication, it became clear that neither mass nor the either category of communication itself could be defined for all situations and contexts, but instead had to be constantly rethought in relation to the specificity of each situation of everyday life (Baym, 2010). Also Internet communication has to take into account personal and situational variables (Pimperton & Nation, 2010). It should be noted that the Internet changes the characteristics of the traditional model of mass communication, that is the paradigm «Source – Message – Recipient», has been forming a completely new combination of known laws in Psychology and the effects of information exchanging (Agrawal, 2020; Ramirez & Wang, 2008). This is the most evident for younger generation of the whole Internet communication (Stephens & Rains, 2011).

The results of the theoretical and empirical analysis of the peculiarities of virtual communication point to the tendency towards the gradual displacement of virtual communication, due to the proliferation of new information technologies (Astle & Scerif, 2011). Empirical

results emphasized on the aggravation of interpersonal and intrapersonal conflicts, which are the result of socio-political changes taking place in a modern society and reducing them (Rezaei & Mousanezhad Jeddi, 2020). The persistence of the person to the action of addictive people is determined by one who in a virtual reality appears on the background of socio-economic changes, when many people have the desire to escape from the problems.

Virtual communication is the most actively implemented in the context of the usage of social networks which allow not only to exchange information, but also to establish new contacts, receive emotional feedback, and meet the frustrated needs in a communicative sphere (Amichai-Hamburger, 2005).

For people who are dependent on social networks the communicative process acquires some specific changes: an absolute advantage is given to virtual communication, with the gradual loss of the ability to be included into the immediate «live» interaction; communicative activity in the network becomes compulsive in nature; when installing contacts in a network a virtual image is used predominantly, which is significantly different from a real «Me»; there is a tendency towards the implementation of socially disapproving trends, verbal aggression, boiling and so on (Wright & Webb, 2011).

Analyzing gender differences in virtual communication, girls were found to be guided by virtual interpersonal relationships to maintain close interpersonal relationships in the network, while boys were more attracted to the possibility of a cyber sex with different partners. Girls' communication is also characterized by greater emotionality and focus on the process of building relationships, while boys are more concentrated on both activity and its results. For girls, communicating in social networks and getting signs of attention from the opposite sex is so called means to increase self-esteem and self-confidence. Instead of them the boys interact each other more often in the social network on behalf of the «ideal self», which prevents the consolidation of the positive emotional influence received on the network in the context of real functioning of the person (Lawson & Leck, 2006).

Thus, the study of psychological features of the use of Internet technologies by different groups of users is relevant in both theoretical and practical sense. In such a way the problem of contemporary psychological researches has the aim to actualize cognitions and to

provide optimization of the interaction of the person with the Internet. According to this, the main purpose of our research is to show the results of our own empirical study which has to determine the psychological characteristics of interpersonal communication of students in the Internet space.

So, **the purpose** of the article is to show psychological peculiarities of understanding by students Internet texts and to determine the predictors of such understanding.

Methods and Methodical Instrumentation of the Research

The following scientific methods were used as the basis of the research: holistic analysis of the text, problem-thematic analysis, also comparative analysis. The following methods have also been used to study the research material: the descriptive method; the method of distributive analysis; the method of syntactic transformation.

The empirical methods of our research are: (1) the author's questionnaire to determine the goals of interpersonal communication in the Internet space (Nabochuk, 2020); (2) the questionnaire (Shkuratova, 2019), which has the aim to determine the motives of direct and indirect interpersonal communication; (3) the questionnaire with the purpose to provide diagnostics of interpersonal relationships by T. Leary (Metodyka diahnozyky..., 2018).

The methods of math analysis and statistical data processing there were: content analysis, T-criterion of Wilcoxon, U-criterion of Mann-Whitney, factor analysis, semantic differential method.

Participants

The characteristics of the sample in our research: the students of Rivne State University of the Humanities and of Lesia Ukrainka Eastern European National University were participated. These students were of age 17–24, they regularly and actively have used the Internet to communicate (n=376 people, including 152 students of the faculties of humanities (34 boys and 118 girls). 129 students have studied at of technical specialties (80 boys and 49 girls), 31 of them were participants of the students' Internet forum (14 boys and 19 girls), 64 participants have formed a group which has participated in a specially organized

extracurricular communicative process in the form of discussion of various topics (30 boys and 34 girls). All respondents were differentiated into subgroups: (1) by communication directly and indirectly measured by the Internet; (2) by gender differential (boys and girls); (3) by specialties (humanitarian and technical ones).

The Results of the Research and Their Discussion

The research of the goals of interpersonal communication of students in the Internet space, which was carried out by a specially designed questionnaire (Nabochuk, 2020), showed that all seven research goals (to make contacts, to provide understanding, information, the emotional goal, the purposes of coordination, motivation, relationships), which are characterized of both direct and indirect process of Internet communication. However, they have different levels of manifestation (see Table 1).

Table 1. The objectives of direct and Internet mediated interpersonal communication of students

Goals of communication		
The level of manifestation	Immediate communication	Mediation in Internet communication
High	(a) contact (b) understanding	(a) informational
Average	(a) informational (b) emotional coordination	(a) contact (b) understanding
Low	(a) motivating (b) installation of the relationships	(a) emotional contact (b) coordination (c) relationships establishing (d) motivating

Qualitative interpretation of the obtained data shows that students underlined the main goals of direct communication as the aims of establishing contacts ($T = 10.744$, $p \leq 0.01$) and provide the whole understanding ($T = -7.324$, $p \leq 0.01$), and the goal which was seen as the one which has been in a great degree Internet-mediated, such as informational purpose ($T = -6.960$, $p \leq 0.01$). In both direct and Internet-mediated communication, students are reluctant to stimulate the partner's activity to perform certain actions (to motivate), as well

as to fix their place in the system of role and status connections (to establish relationships). In such a way we have to note that the goals of communication which are Internet-mediated, to a lesser extent than direct, are the means of arising the emotional experience of the partner (emotional goal: $T = -9.750$, $p \leq 0.01$), mutual orientation, coherence of actions (coordination goal: $T = -7.397$, $p \leq 0.01$).

The results of the research of the motives of direct and Internet-mediated technologies of interpersonal communication of students (we used the questionnaire (Shkuratova, 2019)) presented in Table 2.

Table 2. The motives of direct and Internet-mediated interpersonal communication of students

Motives of communication		
The level of manifestation	Immediate communication	Mediation in Internet communication
High	(a) emotional and moral (b) exchanging of views (c) entertainment	(a) exchanging of views (b) entertainment
Average	(a) conventional (b) interest in people (c) alterocentric (d) egocentric (e) vital	(a) emotional and moral (b) conventional (c) alterocentric (d) interest in people
Low	(a) business (b) negative (c) self-affirmation (d) cognitive	(a) egocentric (b) vital (c) business (d) negative (e) self-affirmation (f) cognitive
----- Intensity of communication motives -----		
High	(a) entertainment	(a) entertainment
Average	(a) conventional (b) emotional and moral (c) interest in people (d) alterocentric (e) egocentric	(a) exchanging of views (b) interest in people (c) emotional and moral (d) conventional
Low	(a) negative (b) business (c) self-affirmation (d) vital (e) cognitive (f) exchanging of views	(a) vital (b) business (c) alterocentric (d) egocentric (e) negative (f) self-affirmation (g) cognitive

Qualitative interpretation of the obtained data having been done by us to state that the leading motives of direct and Internet-mediated interpersonal communication of students are the motives of exchanging the ideas and providing entertainment. It should be noted that the direct communication of students is also dominated by emotional and moral motives.

Statistically significant differences, which have underlined the direct process of interpersonal communication, were found by emotional and moral process of communication ($T = -7.612$, $p \leq 0.01$), by alterocentric ($T = -3.510$, $p \leq 0.01$), egocentric ($T = -6.789$, $p \leq 0.01$), vital ($T = -3.973$, $p \leq 0.01$), business ($T = -3.640$, $p \leq 0.01$) motives, as well as the motive of interest of a person ($T = -2.227$, $p \leq 0.01$).

We've to note that we did not find statistically significant differences in the process of Internet-mediated and interpersonal communication of students. It can help us to conclude that students more like Internet-mediated process of communication, they communicate in Internet space more than 70% of the process of communication in the whole, that's why there is no statistically significant differences in the results having been gained by us.

The analysis of the intensity of motives showed the priority of entertainment in direct and Internet-mediated communication. Identified by us significant differences allow us to conclude that the intensity of the motive of entertainment in direct communication is higher than in the Internet-mediated process ($T = -3.370$, $p \leq 0.01$). Thus, in the space of Internet students are much more like to share thoughts than in direct process of communication, prone to a simple exchange of ideas, which means situations where communication is organized mainly to compare students' views with the ideas of other people, as well as the interest to personal specific traits of other students and characteristics of a virtual partner of communication.

The interpretation of the Internet-mediated motives of our research has to identify that the boys if to compare them with girls had more emphasized business motive ($U = -2.418$, $p \leq 0.01$) and the motive of showing entertainment ($U = -2.350$, $p \leq 0.01$). Girls are dominated by emotional and moral motives ($U = -2.342$, $p \leq 0.05$), they in a great degree show the interest to the other person ($U = -3.059$, $p \leq 0.05$); also we diagnosed the conventional motive ($U = -1.995$, $p \leq 0.01$). The research of the peculiarities of the motives of Internet communication of

students of humanities and technical specialties showed that students of technical specialties, compared with their peers, more often implemented a business motive ($U = -2.870, p \leq 0.01$).

The analysis of the dynamics of the manifestation of the leading goals and motives of the Internet-mediated interpersonal communication of students in the process of age development and professional development is presented by Fig. 1. Thus, showed data allowed us to state that in the Internet communication of students the informational goal has a positive dynamics, which is expressed in the growth of its importance from the 1st to the 5th courses of students' studying at the university (at the 1st year – 3.5; at the 2^d year – 3.8; at the 3^d year – 4; at the 4th course – 4.3; at the 5th course – 4.3). The motive of entertainment has a negative dynamics: the significance of this motive decreases from the 1st to the 5th courses of students' studying at the university (at the 1st year – 8.3; at the 2^d year – 7.1; at the 3^d year – 6.8; at the 4th course – 5.8; at the 5th course – 5.4). The dynamics of the motive of exchanging the ideas is also negative: the significance of this motive decreases from the 1st to the 5th courses of students' studying at the university (at the 1st year – the result is 12.7; at the 2^d year – 6.3; at the 3^d year – 6.5; at the 4th course – 5.8; at the 5th course – 5.4).

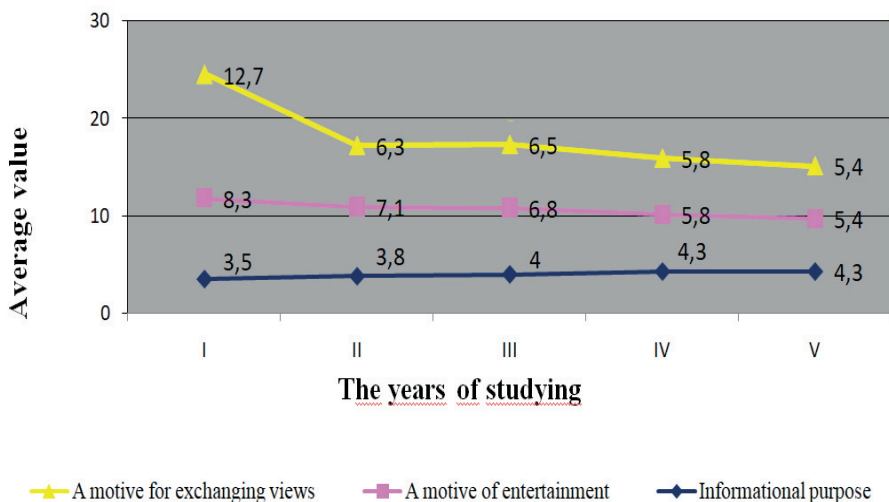

Fig. 1. The dynamics of the leading goals and motives of Internet-mediated communication of students

The analyses of the specifics of the main purpose and motives of communication mediated by the Internet space has revealed the following results: (a) the dynamics of the information goal of boys is positive from the 1st to the 3^d courses and it is negative from the 3^d to the 5th courses; the dynamics of the results of girls is more positive from the 1st to the 5th courses; (b) the motive of having been entertained in Internet communication of boys and girls hasn't been characterized by dynamic characteristics; (c) the dynamics of the motive of exchange of thoughts of boys is positive from the 1st to the 3^d courses and it is negative from the 3^d to the 5th courses, but girls have more negative results from the 1st to the 5th courses. It should also be noted that students of humanities and technical specialties did not find any peculiarities of the dynamics of the leading goals and motives of communication mediated by the Internet space.

The comparative research of the content, functions and positions of direct and Internet-mediated communication of students had been conducted using the content analysis. The main categories of this analysis were those ones that constitute the process of communication (substantive, functional and positional categories); the units of the analysis – they were highlighted in the data of the constituent components (cognitive, emotional and motivational components, the component of the activity, the information, the regulatory components, the affective one, also as open, remote and closed components). The complex of interrelationships of the various components of communication did not allow the identification of so-called «pure», ideal units of the analysis, which had revealed a number of additional, «mixed» characteristics in the substantive and functional components of communication (Table 3).

Table 3. A content, functions and positions of direct and Internet-mediated interpersonal communication of students (in %)

Components of the communication	Components that make up a process of communication	Direct communication act	Internet communication	Statistically significant differences
Meaningful	cognitive	59	29	$\varphi^*=4.1,$ $p\leq 0.01$
	Cognitive-emotional	16	11	
	Cognitive-motivational	8	16	
	cognitive-activity	0	7	

	emotional	4	26	$\varphi^*=4.5,$ $p\leq 0.01$
	motivational	11	7	
	cognitive-emotional- motivational	2	3	
Functional	informative	55	40	$\varphi^*= 2.04,$ $p\leq 0.05$
	informative- regulatory	17	15	
	informative- regulatory- affective	7	12	
	regulatory	9	3	
	affective- regulatory	2	2	
Positional	open	70	80	$\varphi^*=1.64,$ $p\leq 0.05$
	removed	23	15	
	closed	7	5	

It was found that the content of direct interpersonal communication of students is dominated by the cognitive component (59%), which exceeds the same figure in Internet-mediated communication (29%). The semantics of Internet-mediated communication is marked by the predominance of the emotional component (26%), which exceeds the same figure in the process of direct communication (4%).

A comparative study of the function of direct and Internet-mediated interpersonal communication of students revealed the predominance of the informational component in the process of direct communication (55% and 40% of respondents). In such a way we have to note that the positional component of interpersonal communication mediated by the Internet, in comparison with the direct one, is dominated by the open subcomponent (in the structure of positional component 80% and 70% of respondents).

The analysis of the results of our research of the main types of interpersonal relationships by three measures of severity (by using the questionnaire by T. Leary (Metodyka diahnozyky..., 2018)) is presented by Fig. 2.

The results of the research show that the average indicators of different types of relationships in a case of direct and Internet-mediated communication of students are in the range of minimum and average values, and in the Internet environment with all types of interpersonal relationships, which are more less pronounced than in the process of direct communication. This indicates the psychological

health and adequacy of most the subjects, as well as indicates the features of the Internet environment, which allows the students to build more constructive relationships in the process of communication. The obtained differences were confirmed statistically using the T-criterion of Wilcoxon.

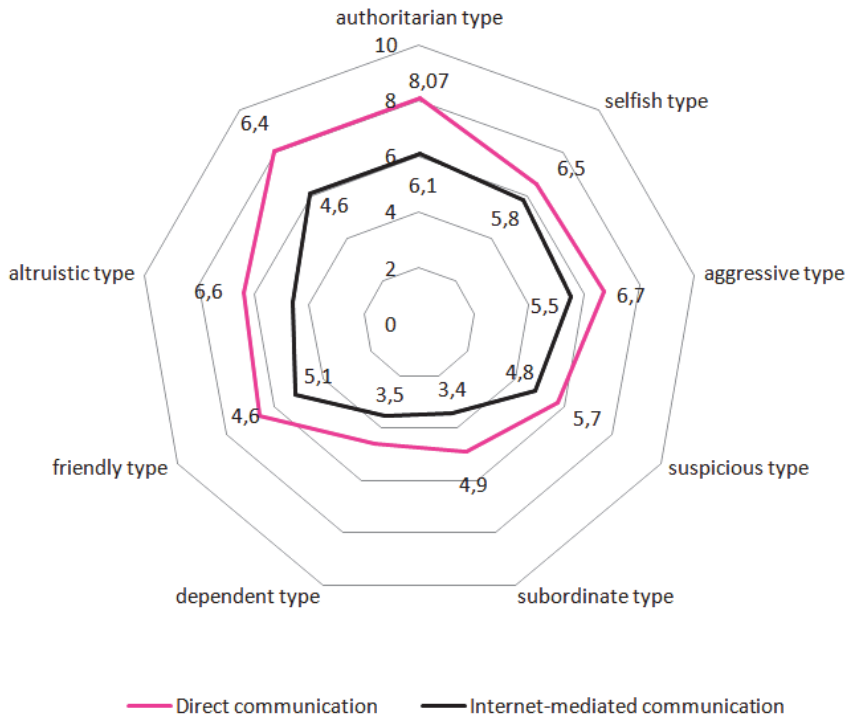

Fig. 2. *The average value of types of interpersonal relationships in direct and Internet-mediated communication of students*

Boys in comparison with girls in Internet communication are dominated by selfish ($U=0.045$, $p \leq 0.05$) and aggressive ($U=0.041$, $p \leq 0.05$) types of interpersonal relationships, and girls are dominated by suspicion ($U=0.046$, $p \leq 0.05$) and friendliness ($U=0.049$, $p \leq 0.05$). The obtained differences were confirmed by us statistically using the U-criterion Mann-Whitney. Also, the types of interpersonal relationships in the process of communication mediated by the Internet in a great degree differed, when we tell about students of humanities and technical specialties in terms of authoritarianism and selfishness, which are the

based characteristics of students of technical specialties (authoritarianism: $U=0.048$, $p \leq 0.05$; selfishness: $U=0.043$, $p \leq 0.05$).

The analysis of the peculiarities between the features of communication (goals, motives and types of interpersonal relationships), mediated by the space of Internet, and the psychological adaptation of students, was carried out on the basis of factor analysis. It was found that the ability to obtain the information in the process of Internet communication, to establish a contact with the partner of communication, as well as to build productive relationships are interrelated with self-acceptance, emotional comfort and adaptability of students.

It is also established that students of humanities provide in the best way:

- (a) the implementation of a wide range of goals of communication in the Internet environment, the manifestation of the variety of different types of interpersonal relationships which are interrelated with self-acceptance and internal control;
- (b) the manifestation of suspicious and subordinate types of interpersonal relationships in Internet-mediated communication which is interrelated with maladaptation.

Students of technical specialties are characterized by:

- (a) the ability to obtain information, to encourage partners to communicate, to express emotions and to understand the partner of communication by the Internet; this ability is interrelated with adaptability;
- (b) entertainment, formal contacts, manifestation of selfish types of interpersonal relationships in the process of Internet-mediated communication, which are interrelated with maladaptation.

The above data according to the connections of Internet communication, indicators, including depending on the profile of students' training, can be considered as quite new, as in this perspective other researchers have not yet provided their scientific researches.

During the experimental studying students were offered Internet texts (COVID-19: *Antykryzovyi zakon...*, 2020; *Osnovni ekolohichni problemy Ukrainy*, 2014; *Systema osvity v Ukraini*, 2015; *Zdorovyi sposib zhyttia...*, 2016). The main method of recording the results of comprehension of the content of these texts was the semantic differential (SD), and in addition to using the standard 25-scale version of the analysis of text comprehension (proposed by O.P. Zhuravlyov) and

9-scale personal differential (proposed by O.G. Shmelyov) we developed special its variants. These are: a 30-scale bipolar variant of SD, the scales of which orient the person to the evaluation of various parameters of the Internet text, and 24-scale unipolar variant of SD with the same content of scales (Serkin, 2016). In addition to SD, for this purpose the color test of relations (proposed by A. Etkind) (Kolorystychnyi test..., 2015) was used. Also we used the value spectrum (CA) developed by D. Leontiev on the basis of A. Maslov's list of values (Leontiev, 2018).

In our research we built a semantic space that characterizes the process of understanding of artistic Internet texts of journalistic discourse: (a) «COVID-19: Antykryzovyi zakon opryliudnenno» (2020); (b) «Zdorovyi sposib zhyttia: osnovy ta pryntsyppy» (2016); (c) «Osnovni ekolohichni problemy Ukrainy» (2014); (d) «Systema osvity v Ukraini» (2015). Students evaluated the content of these texts by 30 bipolar scales, which were combined after factor analysis into 7 blocks of factors that characterize the «evaluation» of a particular Internet text:

- (1) «The Assessment»: successful – unsuccessful; interesting – uninteresting; strong – weak; pleasant – unpleasant; predicative – non-predicative.
- (2) «Tension or Strength»: difficult – easy to understand; tense – frivolous; exceptional – everyday; chained – free; active – inactive; aggressive – non-aggressive; authoritarian – democratic.
- (3) «Realism or vitality»: natural – fictional; near – far; real – unreal.
- (4) «Emotional tone»: pessimistic – optimistic; sad – cheerful; selfish – unselfish; suspicious – acceptable.
- (5) «Depth or psychological content»: psychological – non-psychological; reflective – non reflective; serious – unserious; reasonable – unreasonable; logical – illogical; convenient – inconvenient; dialogical – monologue; dependent – independent.
- (6) «The Abstractness»: abstract – concrete; fantastic – real.
- (7) «Multifaceted»: multifaceted – one-sided; complex – simple; compressed – expanded.

As a result of grouping proposed by us scales by selected factors and average scores on scales that were the part of one factor, a table of connotative evaluations of texts based on all selected factors for each subject was constructed. In such a way connotative assessments was reflected the attitude of studied by students Internet texts.

Students were participated in a research organized by using a modified version of «Metodika lichnostnyh konstruktov Dzhona Kejli» by J. Kelly (Serkin, 2016). The dominant content of objects of Internet texts were grouped into 12 triplets, and recipients were required to make a triadic choice and to indicate the characteristics by which two texts from each triad are opposed to the third one, in such a way – to formulate personal constructs. Here is the example of a fragment of the protocol of one of the students:

- (a) «COVID-19: Antykryzovyi zakon opryliudneno» [*COVID-19: Anti-crisis law was published*]], «Zdorovyi sposib zhyttia: osnovy ta pryntsyipy» [*Healthy lifestyle: Fundamentals and Principles*]] – health is the highest value in our life;
- (b) «Osnovni ekolohichni problemy Ukrainy» [*The main environmental problems of Ukraine*]], «Systema osvity v Ukraini» [*The System of Education in Ukraine*]] – contemporary problems of Ukrainian society;
- (c) «COVID-19: Antykryzovyi zakon» [*COVID-19: Anti-crisis law was published*]] – the organization of the educational system in Ukraine in the conditions of a pandemic;
- (d) «Zdorovyi sposib zhyttia: osnovy ta pryntsyipy» [*Healthy lifestyle: Fundamentals and Principles*]], «Osnovni ekolohichni problemy Ukrainy» [*The main environmental problems of Ukraine*]] – a dialogue between the Self and the Environment – the aim of the formation of a single eco-organism;
- (e) «COVID-19: Antykryzovyi zakon» [*COVID-19: Anti-crisis law was published*]], «Osnovni ekolohichni problemy Ukrainy» [*The main environmental problems of Ukraine*]] – problems of the world ecosystem in the conditions of a pandemic;
- (f) «Zdorovyi sposib zhyttia: osnovy ta pryntsyipy» [*Healthy lifestyle: Fundamentals and Principles*]], «Systema osvity v Ukraini» [*The System of Education in Ukraine*]] – psychological determinants of a healthy lifestyle, having been laid down in the paradigm of educational system of Ukraine.

The number of non-synonymous personal constructs having been used by each student was estimated for each researcher according to the material of his/her protocol. This number as the indicator of a cognitive complexity of semantic constructs of Internet texts was studied by each student in accordance with the differentiation which was correlated with

his/her assessments of texts for each of the seven selected factors. It turned out that a cognitive complexity of each student in the process of understanding by him/her the Internet text correlates with such parameters of the text, as its «contextuality», «psychological context», «emotional context» and «multifaceted paradigm». Thus, there is a direct link between a cognitive and emotional evaluation of Internet text's comprehension. The depth of the understanding of each text determines student's attitude to it, and a positive attitude supports the emotional fixation on the Internet text: the desire to comprehend and to understand it.

The main result of the research by SD method is related by using the factor analysis. The dominant factors of the Internet text are: «Contextuality» (C), «Psychological context» (PC), «Emotional context» (EC) and «Multifaceted paradigm» (MP). These parameters were defined as a universal semantic field in which the whole space of the student's subjective attitude to the elements of Internet texts is located, ordered and described.

The respondents were asked to rate each Internet text by 54 unipolar ten-point scales (5, 4, 3, 2, 1, 0, -1, -2, -3, -4, -5). The total group data matrices, obtained by us, were subjected by the procedure of factor analysis. As a result of data processing after rotation of factor structures according to the Varimax principle, four relatively independent, orthogonal factors were identified, the interpretation of them was given below.

The first factor «Contextuality» (37.4% of a total variance) contains the inclusion of following scales, which are listed in descending order by the weight of each factor (Table 4). Factor load reflects the correlation of the vector (corresponding to one or another scale) of the selected factor and shows how it was expressed in the content of this scale and according to the content that this factor describes.

Table 4. The content of the first factor «Contextuality»

No	The name of the factor	The weight of each factor
1.	realistic	0.95
2.	multifaceted	0.93
3.	paradigmatic	0.91
4.	descriptive	0.90
5.	deep	0.87

6.	subjective	0.85
7.	personally centered	0.84
8.	interesting	0.81
9.	specific	0.78
10.	vital	0.76
11.	frivolous	0.74
12.	superficial	0.72

The second selected factor «Psychological context» (27.1% of a total variance) includes some characteristics; they were shown in Table 5.

Table 5. The content of the factor «Psychological context»

No	The name of the factor	The weight of the factor
1.	psychologically justified	0.91
2.	compressed	0.89
3.	interesting	0.88
4.	entertaining	0.86
5.	pleasant	0.84
6.	harmonious	0.82
7.	emotional	0.80
8.	expressive	0.79
9.	unilateral	0.78
10.	meaningful	0.77
11.	mystical	0.76
12.	abstract	0.75
13.	imaginary	0.74
14.	serious	0.70
15.	comfortable	0.68

The factor «Contextuality» and the factor «Psychological context» reflect Osgood's basic factor «The Depth». The third factor «Emotional context» (24.2%) is represented by scales, which were shown in Table 6.

Table 6. The content of the factor «Emotional context»

No	The name of the factor	The weight of the factor
1.	comfortable	0.89
2.	stylistically colored	0.87
3.	convenient	0.86
4.	expressive	0.84
5.	light	0.82

6.	colloquial	0.80
7.	journalistic	0.78
8.	simple	0.76
9.	dialogic	0.74
10.	prudent	0.72
11.	cheerful	0.70
12.	optimistic	0.69
13.	non-predicative	0.66
14.	household	0.64

The fourth factor (11.3%) we call «Multifaceted paradigm». It is represented by different scales (Table 7).

Table 7. The content of the factor «Multifaceted paradigm»

No	The name of the factor	The weight of the factor
1.	paradigmatic	0.86
2.	space	0.84
3.	updated	0.82
4.	stimulating	0.77
5.	dialogic	0.75
6.	comfortable	0.73
7.	frivolous	0.72
8.	cheerful	0.71
9.	emotional	0.70
10.	simple	0.66
11.	deployed	0.64
12.	specific	0.61
13.	logical	0.60
14.	dialogical	0.58

According to the semantic differential, we found that boys-students:

- (a) tried to reach the realization of the motive of entertainment, contact, a motivational aspect of the activity, the informational goals, to provide aggressive, selfish and suspicious types of interpersonal relationships in the process of Internet communication which are interrelated with the acceptance of themselves and other people;
- (b) the realization of the motive of exchanging of opinions and authoritarian types of interpersonal relations in the process of Internet-mediated communication is interconnected with emotional comfort of the person.

For female students it is characterized:

- (a) establishing contacts with the partner of communication, the ability to receive information, the possibility of understanding, exchanging views, the manifestation of aggressive, friendly and altruistic types of interpersonal relationships in the process of Internet-mediated communication; and these types are interrelated with self-acceptance;
- (b) the inability to establish contacts, to exchange views in conjunction with the authoritarian and dependent type of interpersonal relationships in the process of Internet-mediated interpersonal communication; these types are interrelated with emotional discomfort;
- (c) establishing relationships and a great entertainment in the process of Internet-mediated communication; it is interrelated with the acceptance of others and emotional comfort in general.

In this way, the Internet offers for its users, in such a way, in our case – for students, such great opportunities for social and professional possibilities with those people whom they know rather well in a real life, and with those people they meet online. These online social connections in a great degree can improve professional contacts and provide access to professional, economic, political and other kinds of information. The formation of social groups in the Internet is not limited and is does not suit for limited to career conditions, needs and interests. In contemporary social networks, there are many groups for those people who want to find other people with common interests and needs in the broadest areas of human life.

Conclusions

The results having been obtained in our research psychological characteristics of interpersonal communication of students in the Internet space showed that according to the main goals of direct communication students can see the establishment of social contacts and general socialized understanding. The Internet-mediated communication has so called informational purpose. In both types of communication, students are not inclined to the process of stimulating the activity of the partner to perform certain actions (to motivate), as well as to fix their place

in the system of role and status relationships. It has been established that opportunities to obtain any information in the process of Internet communication, to establish contact with the partner of communication, as well as to build relationships with other people which are interconnected with self-acceptance, emotional comfort and adaptability.

The leading motives of students' communication are the motives of exchanging the ideas and gaining entertainment. Statistically significant differences in the process of direct interpersonal communication are found in the emotional-moral, alterocentric, egocentric, life, business, as well as the motives of having been interested in a man's person. The priority of the entertainment for both types of communication is set. However, the intensity of this motive in the process of direct communication is more higher than in Internet-mediated one. In the time context, the informational purpose of Internet communication of students has a positive dynamics – there is a great increase in its importance from junior to senior age. Negative dynamics is inherent for the motives of entertainment and exchanging of ideas.

According to the established gender differences, boys have more emphasized business motive, motive of being entertained than girls do; girls are characterized by dominated motives of emotional and moral sphere of the person, interest for the man's person and conventional motive. Boys are characterized by dominated selfish and aggressive types of interpersonal relationships, and girls have dominated suspiciousness and friendliness. Boys have positive dynamics of the informational goal from the first to the third year of studying at the university, and then it becomes more negative; as for girls, it is positive from the first to the senior courses. The dynamics of the motive for exchanging different ideas is just as positive for boys from the 1st to the 3^d years of studying, but from the 3^d to the 6th courses it is still negative. The girls are characterized by its negative dynamics from the first to the senior courses.

As for the results of male students the realization of the motive of entertainment, contact, motivational, informational goals, providing aggressive, selfish and suspicious types of interpersonal relationships in Internet communication are interrelated with the acceptance of themselves and others; and the realization of the motive of exchange of thoughts and authoritarian type of interpersonal relations is interconnected in a great degree with emotional comfort. As for female

students, establishing contacts with the partner of communication, the ability to receive information, to understand it, to exchange the views, the manifestation of aggressive, friendly and altruistic types of interpersonal relationships in the process of Internet-mediated communication are interrelated with self-acceptance. Also as for female students the inability to establish contacts, to exchange ideas in conjunction with authoritarian and dependent types of interpersonal relationships are interrelated with emotional discomfort.

Students of technical specialties, compared with those ones, who are studying at the humanities, more often realize the business motive. These students have more emphasized parameters of authoritarianism and selfishness of their interpersonal relationships in the process of Internet communication. For the students of the humanities, the realization of a wide range of goals of communication in the Internet environment, the manifestation of a variety of types of interpersonal relationships are interrelated with self-acceptance and internal control; and the manifestation of suspicious and subordinate types of interpersonal relationships are interrelated with maladaptation. Students of technical specialties have the ability to obtain information, to encourage partners to communicate, to express emotions and to understand the partner of communication on the Internet. These qualities are interrelated with adaptability, entertainment, formal establishment of contacts, manifestation of selfish type of interpersonal relations in the process of Internet-mediated communication and also with maladaptation.

According to the results of our research, we determined four main ***psychological peculiarities of understanding by students the Internet texts***. These peculiarities are:

(1) Understanding the Internet text by its ***contextuality***, the predictors of which are: reality, versatility, paradigm, descriptiveness, deepness, subjectiveness and personally centered qualities.

(2) Understanding the Internet text by its ***psychological context***, which includes such predictors, as: psychological justification, compressiveness, interest, entertaining, satisfaction, harmoniousness, emotiveness, expressiveness.

(3) Understanding the Internet text by its ***emotional context*** and predictors, such as: comfort, stylistic expressiveness, convenience, expressiveness, lightness, colloquial features, journalistic style of writing.

(4) Understanding the Internet text by its ***multifaceted paradigm***, which is characterized by such predictors: paradigmatic, space, being updated, its stimulating, dialogic content, comfort characteristics of perceiving, frivolousness.

The perspective of further researches is to increase in a great degree the opportunities for professional and personal development of students through Internet-mediated communication.

References

- Agrawal, P.K. (2020). Psychological Model of Phonosemantics. *Journal of Psycholinguistic Research*, 49, 453–474. <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09701-y>
- Amichai-Hamburger, Y. (2005). *The social net: Understanding human behavior in cyberspace*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Antheunis, M.L., Valkenburg, P.M., & Peter, J. (2010). Getting acquainted through social network sites: Testing a model of online uncertainty reduction and social attraction. *Computers in Human Behavior*, 26, 100–109. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.07.005>
- Astle, D., & Scerif, G. (2011). Interactions between attention and visual short-term memory (VSTM): What can be learnt from individual and developmental differences? *Neuropsychologia*, 49, 1435–1445. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2010.12.001>
- Barnes, S.B. (2009). Relationship networking: Society and education. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(3), 735–742. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01464.x>
- Baym, N.K. (2010). *Personal connections in the digital age*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Boyd, D. (2007). Why youth V social network sites: The role of networked publics in teenage social life. In D. Buckingham (Ed.), *Youth, Identity, and Digital Media* (pp. 119–142). Cambridge: MIT Press.
- COVID-19: Antykryzovyi zakon opryliudneno [COVID-19: Anti-crisis Law was Published] (2020). *Voice of Ukraine, April 2*. URL https://zib.com.ua/ua/142106-covid-19_antikrizoviy_zakon_oprilyudneno_oficiyniy_tekst.html [in Ukrainian].
- Derks, D., Bos, A.E., & Grumbkow, J. (2007). Emoticons and social interaction on the Internet: The importance of social context. *Computers in Human Behavior*, 23, 842–849. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2004.11.013>
- Gonzales, A.L., & Hancock J.T. (2008). Identity shift in computer-mediated environments. *Media Psychology*, 11, 167–185. <https://doi.org/10.1080/15213260802023433>
- Hall, J.A., Park, N., Song, H., & Cody, M.J. (2010). Strategic misrepresentation in online dating: The effects of gender, self-monitoring, and personality traits. *Journal of Social and Personal Relations*, 27(1), 117–135. <https://doi.org/10.1177/0265407509349633>
- Heino, R.D., Ellison, N.B., & Gibbs, J.L. (2010). Relationshipshopping: Investigating the market metaphor in online dating. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27(4), 427–447. <https://doi.org/10.1177/0265407510361614>

- Ishkhanyan, B., Boye, K., & Mogensen, J. (2019). The Meeting Point: Where Language Production and Working Memory Share Resources. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 61–79. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9589-0>
- Key-DeLyria, S.E., Bodner, T., & Altmann, L.J.P. (2019). Rapid Serial Visual Presentation Interacts with Ambiguity During Sentence Comprehension. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 665–682. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-09624-9>
- Kim, J., & Dindia, K. (2011). Online self-disclosure: A review of research. In K.B. Wright & L.M. Webb (Eds.), *Computer-mediated Communication in Personal Relationships* (pp. 156–180). New York: Peter Lang.
- Kolorystychnyi test vidnoshen A. Etkinda (2015). [The Color Test of Relations (Proposed by A. Etkind)]. URL <https://dytpsyholog.com/2015/03/31/колірний-тест-відносин> [in Ukrainian].
- Lawson, H.M., & Leck, K. (2006). Dynamics of Internet dating. *Social Science Computer Review*, 24(2), 189–208. <https://doi.org/10.1177/0894439305283402>
- Leontiev, D. (2018). *Test Smyslozhiznennyye orientacii [Life-Sense Orientation Test]*. URL <https://medbib.in.ua/test-smyslozhiznennyye-orientatsii-39994.html> [in Russian].
- Metodyka diahnostryky mizhosobystisnykh stosunkiv T. Liri [The Questionnaire of Diagnostics of Interpersonal Relationships] (2018). URL <https://www.psuhologia.in.ua/images/dustan/ispl1.pdf> [in Ukrainian].
- Nabochuk, O. (2020). *Opytuvalnyk vyznachennia tsilei mizhosobystisnoho spilkuvannia v Internet-prostori [The Questionnaire to Determine the Goals of Interpersonal Communication in the Internet Space]*. Rivne: Rivne State University of the Humanities [in Ukrainian].
- Nowak, K., Watt, J.H., & Walther, J.B. (2009). Computer mediated teamwork and the efficiency framework: Exploring the influence of synchrony and cues on media satisfaction and outcome success. *Computers in Human Behavior*, 25(5), 1108–1119. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.05.006>
- Osnovni ekolohichni problemy Ukrainy [The main environmental problems of Ukraine]. (2014). URL <https://ecotown.com.ua/news/Osnovni-ekolohichni-problemy-Ukrayiny-u-2014-rotsi>.
- Pimperton, H., & Nation, K. (2010). Suppressing irrelevant information from working memory: Evidence for domain-specific deficits in poor comprehenders. *Journal of Memory and Language*, 62(4), 380–391. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2010.02.005>
- Rains, S.A., & Scott, C.R. (2007). To identify or not to identify: A theoretical model of receiver responses to anonymous communication. *Communication Theory*, 17(1), 61–91. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2007.00288.x>
- Ramirez, A.Jr., & Wang, Z. (2008). When online meets offline: An expectancy violation theory perspective on modality switching. *Journal of Communication*, 58(1), 20–39. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2007.00372.x>
- Rezaei, A., & Mousanezhad Jeddi, E. (2020). The Contributions of Attentional Control Components, Phonological Awareness, and Working Memory to Reading Ability. *Journal of Psycholinguistic Research*, 49, 31–40. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09669-4>
- Serkin, V.P. (2016a). Metodika lichnostnykh konstruktov Dzhona Kejli [The questionnaire of personal constructs by J. Kelly]. *Psihosemantika – Psychosemantics* (pp. 160–162). Moscow: Izdatelstvo Jurajt [in Russian].
- Serkin, V.P. (2016b). Standartnyj semanticheskij differencial [Standard semantic differential]. *Psihosemantika – Psychosemantics* (pp. 178–183). Moscow: Izdatelstvo Jurajt [in Russian].

- Shkuratova, I.P. (2019). *Metodyka vyznachennia motyviv bezposerednoho i oposeredkovanoho mizhosobystisnoho spilkuvannia [The Questionnaire: Motives of Direct and Indirect Interpersonal Communication]*. URL <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream> [in Ukrainian].
- Stephens, K.K., & Rains, S.A. (2011). Information and communication technology sequences and message repetition in interpersonal interaction. *Communication Research*, 38(1), 101–122. <https://doi.org/10.1177/0093650210362679>
- Systema osvity v Ukraini [The System of Education in Ukraine]*. (2015). URL https://www.eduget.com/news/sistema_osviti_v_ukraini-115
- Walther, J.B. et al. (2011). The effect of feedback on identity shift in computer mediated communication. *Media Psychology*, 14, 11–26. <https://doi.org/10.1080/15213269.2010.547832>
- Wright, K.B., & Webb, L.M. (2011). *Computer-mediated Communication in Personal Relationships*. New York: Peter Lang.
- Zdorovyi sposib zhyttia: osnovy ta pryntsyipy [Healthy lifestyle: Fundamentals and Principles]*. (2016). URL <https://cheline.com.ua/news/zdorovja/zdorovij-sposib-zhyttia-osnovi-ta-printsyi-10602>

АНОТАЦІЯ

Мета. Дослідити психологічні особливості розуміння студентами Інтернет-текстів та визначити предиктори такого розуміння.

Методи та методичний інструментарій. У дослідженні використано такі методи: цілісний аналіз тексту, проблемно-тематичний та порівняльний аналіз. З метою вивчення дослідницького матеріалу використано описовий метод, метод послідовного аналізу, метод синтаксичної трансформації. В експериментальному дослідженні застосовано такі методика: авторський опитувальник «Визначення цілей міжособистісного спілкування в Інтернет-просторі (Nabochuk, 2020); «Методика визначення мотивів безпосереднього й опосередкованого міжособистісного спілкування» (Shkuratova, 2019); «Методика діагностики міжособистісних стосунків» (Leary, 2018).

Результати. Побудовано семантичний простір, що характеризує розуміння досліджуваними Інтернет-текстів публіцистичного дискурсу. Респонденти оцінювали зміст творів за 30 біполярними шкалами, що об'єдналися після проведення факторного аналізу в 7 блоків-факторів, які характеризували «оцінку» того або іншого Інтернет-тексту. (1). «Оцінка» – вдалий – невдалий; цікавий – нецікавий; сильний – слабкий; приємний – неприємний; предикативний – неpredикативний. (2). «Напруженість» або «сила»: тяжкий – легкий; напружений – легковажний; винятковий – буденний; скований – вільний; активний – неактивний; агресивний – неагресивний; авторитарний – демократичний. (3). «Реалістичність» або «життєвість» – природний – вигаданий; близький – далекий; реальний – нереальний. (4). «Емоційний тон» – песимістичний – оптимістичний; сумний – веселий; егоїстичний – неегоїстичний; підозрілий – прийнятний. (5). «Глибина» або «психологічність» – психологічний – непсихологічний; твір-роздум – твір-дієвість; серйозний – розважливий; розумний – нерозумний; логічний –

нелогічний; комфортний – некомфортний; діалогічний – монологічний; залежний – незалежний. (6). «Абстрактність» – абстрактний – конкретний; фантастичний – реальний. (7). «Багатоплановість» – багатоплановий – одноплановий; складний – простий; стислий – розгорнутий.

Висновки. Визначено чотири основні психологічні особливості розуміння студентами Інтернет-текстів. Цими особливостями є: (1) розуміння тексту Інтернету за його контекстуальністю, предикторами якої є: реальність, багатоплановість, парадигмальність, описовість, глибина, суб'єктність та особистісна центрованість; (2) розуміння Інтернет-тексту за його психологічним контекстом, що включає такі предиктори, як: психологічне обґрунтування, компресивність, зацікавленість, розважальність, задоволеність, гармонійність, емоційність, експресивність (або виразність); (3) розуміння тексту Інтернету за його емоційним контекстом, предикторами якого постають: комфортність, стилістична виразність, зручність, експресивність, легкість, розмовні характеристики, публіцистичний стиль; (4) розуміння Інтернет-тексту за його багатогранною парадигмою, яка характеризується такими предикторами: парадигмальністю, космічністю, актуалізованістю, стимулювальним характером, діалогічністю, комфортністю, легковажністю.

Ключові слова: Інтернет-текст, розуміння, психологічні особливості розуміння, предиктори розуміння, контекстуальність, психологічний контекст, емоційний контекст, багатогранна парадигма.

**Максименко Сергей, Немеш Елена, Максименко Ксения & Набочук Александр.
Психологические особенности понимания студентами Интернет-текстов**

АННОТАЦИЯ

Цель. Выявить психологические особенности понимания студентами Интернет-текстов и определить предикторы такого понимания.

Методы и методический инструментарий. С целью проведения научного исследования были использованы следующие методы: целостный анализ текста, проблемно-тематический и сравнительный анализ. Были также использованы описательный метод, метод последовательного анализа, метод синтаксической трансформации. В эмпирической части исследования использовались такие методики: авторский опросник «Определение целей межличностного общения в Интернет пространстве» (Набочук, 2020); «Методика определения мотивов непосредственного и опосредованного межличностного общения» (Shkuratova, 2019); «Методика диагностики межличностных отношений» (Leary, 2018).

Результаты. Смоделировано семантическое пространство, которое характеризует понимание респондентами Интернет-текстов публицистического дискурса. Респонденты оценивали содержание произведений с учётом 30 биполярных шкал, объединившихся после проведения факторного анализа в 7 блоков-факторов, которые характеризовали «оценку» того или иного Интернет-текста. (1). «Оценка»: удачный – неудачный; интересный –

неинтересный; сильный – слабый; приятный – неприятный; предикативный – непредикативный. (2). «Напряжённость» или «сила»: тяжёлый – лёгкий; напряжённый – легкомысленный; исключительный – обычный; ограниченный – свободный; активный – неактивный; агрессивный – неагрессивный; авторитарный – демократический. (3). «Реалистичность» или «жизненность»: естественный – вымышленный; близкий – далёкий; реальный – нереальный. (4). «Эмоциональный тон»: пессимистический – оптимистический; печальный – весёлый; эгоистичный – неэгоистичный; подозрительный – приемлемый. (5.) «Глубина» или «психологичность»: психологический – непсихологический; сочинение-рассуждение – сочинение-действие; серьёзный – рассудительный; умный – глупый; логический – нелогичный; комфортный – некомфортный; диалогический – монологический; зависимый – независимый. (6). «Абстрактность»: абстрактный – конкретный; фантастический – реальный. (7). «Многоплановость»: многоплановый – одноплановый; сложный – простой; краткий – развёрнутый.

Выводы. Сформулированы психологические особенности понимания студентами Интернет-текстов. Этими особенностями являются: (1) понимание Интернет-текста с учётом его контекстуальности, предикторами которой являются: реальность, многоплановость, парадигмальность, описательность, глубина, субъектность и личностная центрированность; (2) понимание Интернет-текста с учётом его психологического контекста, который включает такие предикторы, как: психологическое обоснование, компресивность, заинтересованность, развлекательность, удовлетворённость, гармоничность, эмоциональность, экспрессивность (или выразительность); (3) понимание Интернет-текста с учётом его эмоционального контекста, предикторами которого мы считаем: комфортность, стилистическая выразительность, удобство, экспрессивность, лёгкость, разговорные характеристики, публицистический стиль; (4) понимание Интернет-текста с обоснованием его многогранной парадигмы, которая характеризуется такими предикторами: парадигмальность, космичность, актуализированность, стимулирующий характер, диалогичность, комфортность, легкомыслие.

Ключевые слова: Интернет-текст, понимание, психологические особенности понимания, предикторы понимания, контекстуальность, психологический контекст, эмоциональный контекст, многогранная парадигма.

Facilitation of the Understanding of Novels by Senior Pupils as a Problem of Psycholinguistics

Фасилітація розуміння старшокласниками літературних творів як психолінгвістична проблема

Nataliia Mykhalchuk¹

DSc. in Psychology, Professor,
Head of the Department of Practice
of English

Наталія Михальчук¹

доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
практики англійської мови

E-mail: natasha1273@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0492-9450>

ResearcherID: A-9440-2019

ScopusID: 57214227898

Natalia Hupavsheva²

Ph.D. in Psychology, Associate
Professor, Doctoral Learner

Наталія Хупавцева²

кандидат психологічних наук,
доцент, докторант

E-mail: natalahupavceva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8883-7686>

ResearcherID: AAC-2156-2019

¹*Rivne State University
of the Humanities*

✉ 12, Stepan Bandera Str., Rivne,
Ukraine, 33000

¹*Рівненський державний
гуманітарний університет*

✉ вул. Степана Бандери, 12, Рівне,
Україна, 33000

²*Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University*

✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

²*ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*

✉ вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Original manuscript received July 13, 2019

Revised manuscript accepted August 25, 2020

ABSTRACT

The purpose of the article is to identify main components of the activities of pupils in reading novels at the lessons of World and English literature at secondary school; to propose such types of dialogism, which will facilitate pupils' understanding of novels; to describe the results of our pilot study which was organized in September-December 2019 at secondary educational institution № 15 in t. Rivne at the lesson of English literature with the aim to analyze the types of dialogism in the process of reading and understanding a novel by pupils.

Methods and methodical instrumentation of the research. The following scientific methods were used: holistic analysis of the text, problem-thematic analysis, also comparative analysis (Bondarenko, 2016); the descriptive method, the method of distributive analysis, the method of syntactic transformation of text material (Voronkova, 2020).

The results of the research. Taking into account the features of senior children, we have identified three main components of the activities of pupils in reading novels at the lessons of World and English literature at secondary school. These components are: (1). A cognitive component, that has in its structure: a) contextual reading; (b) interpretive reading; (c) semantic reading. (2). A communicative component. (3). Subjectly-oriented component. We proposed such types of dialogism: (1). Subordinated dialogism, which involves taking into account the personality of the author of the text (or its heroes), which in this case is the subject of the novel. (2). Coordinative dialogism, which, unlike subordinated one, is oriented not so much to the personal aspect as to the procedural nature of interaction in the broad meaning. 3. Personality-reflexive dialogism which is the most meaningful in terms of understanding of the partner in the process of quasi-communication.

Conclusions. In general, senior pupils tend to focus on coordinative type of dialogism in the process of reading a novel, because, first of all, the procedural interaction between schoolchildren and the author of the novel is quite important for them. In order to actualize subordinate and personality-reflexive dialogism, in our opinion, senior pupils should be involved into the activity of translation of novels written in a foreign language (it is a translation from a foreign language into their native language).

Key words: understanding the novels, facilitation of understanding the novels, reading activity, a cognitive component, a communicative component, subjectly-oriented component, subordinated dialogism, coordinative dialogism, personality-reflexive dialogism.

Introduction

A novel is a central element of the scheme of a communicative act, which can be easily represented as a three-component structure: the author (the speaker) – the reader (the addressee). The first two

elements of this scheme, used for the purpose of implementing any communicative act, are combined quite rigidly in a paradigm of literary creativity. This is explained, firstly, by the fact that the author seems to «pass» textual material through himself/herself, through the individual-personal mental and emotional world. Secondly, unlike other types of texts which describe only a certain sequence of events, a novel is created gradually, by different stages (Bowerman & Levinson, 2001; Gennari, Sloman, Malt & Fitch, 2002). By the time, for example, a scientific article or a textbook, a note or a contract are written in a real life, there is already information that should be inside the content of these texts. In contrast, at the time of writing the novel of its content level does not exist, it appears simultaneously in the period of writing a novel by the author. The form of the artistic message and its content do not exist separately, and the creator of this unity is always presented in it (Delong, Troyer & Kutas, 2014).

The novel is complex in its structure and multilayered. The main tasks of its analysis and interpretation, which largely lead to the process of its general understanding, is to understand the maximum of author's thoughts and feelings, to evaluate them, to substantiate and, on this basis, to build their own point of view according to this novel (Boroditsky, 2001; Gleitman & Papafragou, 2005; Khyzhniak & Liashov, 2019). The idea of the author is to be embodied into the context of the novel. In the scientific literature the principle of quasi-communication between the author and the reader is called «the principle of the funnel (or watering can)»: through its wide part into the consciousness of the addressee «flows» the whole author's world, and the reader has to reproduce maximally all the wealth of our reality, concentrated in the paradigm of this novel (Kukharenko, 2004: 11).

Ideally, according to V.A. Kukharenko (2004: 58), the wide sides of both funnels should be absolutely identical. However, due to the mandatory inclusion into this scheme of the input and the output of two different persons, the predicted complete coincidence of the funnel's sides does not occur. The reader continually incorporates his/her life experience into the process of analyzing and understanding the novel. In this case the novel remains unchanged. Also, the signals that are objectively presented in it and caused different emotions, feelings and associations of the addressee have not been changed. But each reader is aware of only some pieces of the information from the whole novel.

This is because our perception is always selective. Psycholinguists (Aleksandrov, Memetova & Stankevich, 2020; Elahi Shirvan, Khajavy & MacIntyre, 2019; Lucy, 2010) have pointed out the selective character of the person's perception because of the different varieties of the qualities of the object, and, in such a way, a person fixes his/her attention on the main (from his/her point of view in this or that situation) and builds his/her own scale of assessments and his/her behavior, based on these characteristics. Something similar happens in the process of perceiving an artistic object, we mean the novel, that naturally influences our understanding of the context (Hu & Liu, 2019).

Thus, the mechanisms of interaction between the author and the reader are to some extent programmed by the author of the novel; they are reflected in the structure of it. The author initiates a dialogue with a reader and reproduces his/her own intentions in an intersubjective sign form. Understanding the novel, the reader reveals the idea of the author, realizes the true meaning of the deep layers of the context, as if repeating «the path» the author «has walked», to some extent even reproduces the creative individuality of the author's person, and, at the same time, completely transforms, reflects, restructures the reality reflected by the narrator (Kalmykova, 2016; Myachykov, Garrod & Scheepers, 2012).

Let us analyze the basic scientific approaches to the characteristics of a novel.

Psycholinguistics is based on the understanding of a novel from a philological point of view. Philologists mean a novel as a closed system with a complex internal organization, all elements of which are in close interaction (Jackendoff, 1983; Wallentin, Rocca & Stroustrup, 2019). Characteristic features of the novel are completeness, which is objectified in a form of a written document, literary editing in accordance with the requirements of this type of document, and structural completeness of the text, which implies the presence of a number of special units, united by different types of lexical, grammatical, logical and stylistic meaning. These units have a definite purposefulness and pragmatic meaning (Athanasopoulos, Bylund, Montero-Melis et al., 2020).

Creating a novel, the author repels from certain real facts, summarizes them in his/her reasoning, sometimes even formulates an abstract conclusion (Fodor, 1975). In such a way aesthetic images are simulated, which can be called generalized (or typed, synthetic) due to

the nature of their creation. Their development and interaction form the structure of a novel (Kesebir, 2017). The aesthetic images are formed on the basis of verbal (pronounced by speech forms, models or patterns) images which are localized within a context of the novel (Kalmykova & Kalmykov, 2015).

For Psycholinguistics it is also important the description of the levels of organization of a novel from a linguistic point of view. The first level is a phonographic one. At this level a great importance is emphasized on the sound imagery and sound symbolism, sound repetitions (alliteration, assonance), actualization of verbal emphasis of lexical units (Wolff & Holmes, 2011).

The next, the second level of a novel is morphemic. If the unilateral linguistic unit, which is a phoneme, is capable of updating under special conditions of its functioning, becoming a facilitator of additional information of a novel, we can assume that a morpheme, a unit of the next level, which has not only a form but also its own content, contributes even more a significant nuance in creating a deeper sense of the text. In addition to the logical and emotional emphasis, which is the most expressive of the author's modality, morphemic repetition in a great degree rhythmizes expression, and it is therefore often used in balanced structures, such as antithesis, parallelism and enumeration (Boroditsky, 2011; Lucy, 1996).

The next, more complicated level of a novel is lexical. At this level compositional retardation plays a significant role in understanding the text, which, like other types of retardation, creates some tension in the paradigm of the text. In such a way, the repeated repetition of the pronoun together with use of emotionally-evaluative words provides a corresponding author's conceptual evaluation (Papafragou, Hulbert & Trueswell, 2008). Here is the example from V. Hugo's novel «Notre-Dame de Paris»:

«Эти красавицы девушки, с их ядовитыми и злыми язычками, извивающиеся, скользкие, суевающиеся вокруг уличной плясуньи, представляли собою зрелище, достойное более тонкого зрителя, чем Феб. Эти грациозные создания были бесчеловечны... Они напоминали борзых на охоте... Они нисколько не считались с её присутствием и вслух говорили о ней как о чём-то неопрятном, ничтожном, хотя и довольно красивом» (Hugo, 2003: 228).

The use of the prepositional pronoun «these» together with emotionally-evaluative words is perceived by the reader as a negative-evaluative attribute. With the pronoun «they» V. Hugo not only confirms the negative evaluation of the previous statements, but also intensifies them by repeating.

And finally, the next level of a novel is syntactical one. The basic syntactical unit is a sentence. The sentences of literary language are constructed according to rather rigid norms, and the author, of course, tries to adhere to these norms. However, the normative characteristics of a novel are overlaid with individual author's peculiarities of style, as well as additional expressive, compositional, thematic and other tasks, due to the specific nature of artistic speech (Fuhrman & Boroditsky, 2010; Kuperberg & Jaeger, 2015). The combination of these three factors creates a complete syntactic picture of a particular artistic text. Therefore, reading a novel the most difficult for the addressee is to identify the aesthetic significance which the syntactical characteristics of the text contribute to its general expression (Stutterheim & Nüse, 2003).

The length of the sentence also significantly influences the semantic (thematic), compositional and stylistic characteristics of a novel. The length of the sentence is the actualizer of the expression, which creates the additional meaningful and expressive capacity of the novel. At the syntactical level of a novel its understanding is greatly influenced by intonation and punctuation (Jiang, Jong & Tse, 2020).

A psycholinguistic view on the process of understanding the novel, compared with a linguistic one, is characterized by a greater understanding by a reader the boundaries of the text itself, which are presented both as a product and the means of accomplishing a communicative task that arises simultaneously between the participants of the communicative act – the narrator (the author) and the addressee (the reader). Each of them develops his/her own pragmatic attitudes, one of them has an adequate transfer of information, the other has an adequate understanding of it. The collision of these preferences defines the meaningful structure of the text and the hierarchy of its components that make up this structure, which makes the text a tool of communication (Shtyrov, Kirsanov & Shcherbakova, 2019; Khmil & Popovych, 2019).

Psycholinguists pay considerable attention to a form of a novel, that, in their opinion, significantly influences the reader's understanding

of the text. A deep analysis of the views of scientists on the features of adequate understanding of novels we find in a lot of scientific articles (Kesebir, 2017; Rubskyi, 2019).

A novel is characterized by A.A. Brudnyi (1975) as the paradigm that arose from the combination of characters had been addressed to the reader. As a rule, a novel appears in a form of a compact expression of a certain content, which is expanded in time and makes some sense. Such a meaning, in turn, should be accessible to the understanding of a certain range of readers (the researcher takes into account the readers' age, their education, fields of professional activities, etc.). The scientist proposes the following scheme of the analysis of a novel: (1) according to a view of the analysis of the reality; (2) in a view of the individual characteristics of people for whom this novel was created and who need to understand it (therefore, the form of expression plays a major role); (3) according to the indirect characterization of the author of the novel (the nature of his/her thoughts, in what manner the narrator expressed feelings, how and for what reasons the story had begun, etc.). In such a context a novel provides some information about its author, and this, in turn, helps to understand the meaning of the text more deeply.

When analyzing a novel, the reader usually thinks about: (a) the relationship of this text with other novels; (b) the specific circumstances of writing the novel and the peculiarities of its understanding by the reader (his/her locally-temporal plan).

A.A. Brudnyi emphasizes two-sided nature of understanding a novel. From the moment we become aware that it is a novel, when we understand or try to understand it, we proceed from the fact that, on the one hand, the novel is a simulated reality, oriented towards what it should be understood, and, on the other hand, any novel retains the important feature of the objective reality – it is the material medium of the content given to us by the way of sensory perception that is independent of our will and consciousness. Therefore, inside novels there are compatible categories, such as immutability of the «material carrier» of sense with the change of the meaning itself in the process of reading activity. Thus, A.A. Brudnyi concludes that the characteristics of a novel include two factors: the text itself and non-textual categories, which are the author of the text and the reader (Brudnyi, 1975: 117).

The purpose of the article is to identify main components of the activities of pupils in reading novels at the lessons of World and English

literature at secondary school; to propose such types of dialogism, which will facilitate pupils' understanding of novels.

Methods and methodical instrumentation of the research

The following *scientific methods* were used as the basis of the research: holistic analysis of the text, problem-thematic analysis, also comparative analysis (Bondarenko, 2016).

The following methods have also been used *to study the research material*: *the descriptive method* – in order to distinguish units that denote the category of the monologue statement of pupils; *the method of distributive analysis* – for dividing the selected units (secondary segmentation) into such word forms with the purpose of their analysis, classification and interpretation for the usage of the data obtained during the formal description of the structures that denote the category of dialogism; *the method of syntactic transformation* – to identify those features of the structures of dialogism's categories that are not explicitly available in the analyzed sentences, having been translated by pupils (Voronkova, 2020).

Participants

In our article we described the results of our pilot study which was organized in September-December 2019 at secondary educational institution № 15 in t. Rivne at the lesson of English literature with the aim to analyze the types of dialogism in the process of reading and understanding a novel by pupils. 532 pupils of 8–9 forms were participated in our research.

The Results of the Research and their Discussion

We think that the reading activity contains cognitive and communicative components. At the same time, obtaining the content and characteristics of pedagogically regulated reading activity, we took into account the basic concepts of the theory of axiological psychology of the person (Karpenko, 2009). Therefore, we mean pedagogically regulated

reading activity as one that is able to create the most positive conditions for the development of the axiopsychic of the person of senior pupils.

Axiopsychics contains various components of the value-semantic sphere of the person, such as: motivational (subjective, mental, semantic) attitudes, dispositional formations (social attitudes and value orientations), motivational factors, emotional-value characteristics of the process of experience (Karpenko, 2009). In our opinion, a senior pupil with a well-formed axiopsychic is able to take the position of so-called polysubject – a person with a high level of the development of value consciousness, capable of moral self-determination. Thus, pedagogically regulated reading activity, to our mind, facilitates the formation of the individual image of the world of senior pupils, achieving them a high level of personal development, at which they are able to self-development of their knowledge on the basis of the formed system of values and meanings. In this case, the transcendental value of the reading activity of senior pupils will be achieved through the combination of cognitive, communicative and subject-oriented components, which, in turn, will actualize the motives of the activity, meaningful constructs and attitudes, meaningful dispositions. All these processes also facilitate the formation of pupils' personal meanings, which are included in the components of the text. This, on the one hand, will determine the active self-development of senior schoolchildren in the reading activity, the formation of the value-semantic sphere of their person, and, on the other hand, allows us to consider the reading activity as a psychological-axiological process. In this way, the reader's activity (whether pedagogically regulated or self-organized) will help to make a senior pupil an active subject of axiogenesis. The latter, through its quasi-communication with the author and the heroes of the novel, will be included into the spiritual world of the Other person as an empowered partner, bearer of Truth and a Possible Model of Self-development. All these factors put a pupil more closer to the transcendental spiritual subject with formed axiopsychics.

Taking into account the features of senior children, we have identified three main components of the activities of pupils in reading novels at the lessons of World and English literature at secondary school. These components are:

(1) *A cognitive component*, that has in its structure: (a) contextual reading; (b) interpretive reading; (c) semantic reading.

(2) *A communicative component.* It consists of: (a) the process of quasi-communication of the author of the novel and the reader, facilitating the actualization of the personal experience of the latter; (b) the pupil's orientation toward co-creation with other readers and understanding the awareness of feedback; (c) the transformation of the content of a novel, that facilitates its interpretation based on deep understanding of the text's context.

(3) *Subjectly-oriented component,* which is based on: (a) motivation of pupils' activity in reading novels; (b) the development of one's own vision of one's position at the level of forming the reader's personal meanings; (c) the ability to bring the reader's own personal meaning into the interpretation of the text; (d) the ability to perceive the point of view of another subject according to the process of reading a novel; (e) opportunities of the reader to transform his/her own understanding of a novel into the artistic structure, for example, into the form of a poetic message.

Dialogical content of cognitive, communicative and subjectly-oriented components of the reading activity of senior pupils will largely depend not only on the pupils' ability to analyze and to interpret the novel, but also on the dialogical interaction of schoolchildren with each other and a teacher, to organize or participate in discussions, disputes and productive communication at the lessons. We have formulated such types of dialogisms, which facilitate a teacher of World and English literature to organize effective dialogic interaction between the subjects of the educational activity. All these factors provide deeper understanding of novels by senior pupils. So, we proposed such types of dialogism:

(1) *Subordinated dialogism,* which involves taking into account the personality of the author of the text (or its heroes), which in this case is the subject of the novel. So, a pupil takes into account the position, thoughts, views of the author of the novel or its heroes. Thus, a subcomponent of subordinated dialogism is a subject-oriented one, that emphasize on the perception of a certain content of another person's message, which, unfortunately, often leads to subordination according to another person, uncritical agreement with his/her thoughts, ideas, etc.

(2) The next one is *coordinative dialogism,* which, unlike subordinated one, is oriented not so much to the personal aspect as to the procedural nature of interaction in the broad meaning. The main place here is paid on the content of dialogical reactions, their

sequence, interdependence and complementarity. Coordinative dialogism assumes a subjective-discursive component as a rational justification by a pupil his/her point of view, at the same time – a tolerant attitude to the thoughts of the author or the heroes of the text in the process of quasi-communication with it. We mean that indispensable dominant is undoubtedly pupil's own hypothesis, position, opinion, etc.

(3) *Personality-reflexive dialogism* which is the most meaningful in terms of understanding of the partner in the process of quasi-communication. Subjectivity in the case of personal-reflective dialogism is a determinant of the development of pupils' own vision of his/her position, which implies the development of schoolchildren's critical attitude to their point of view and the position of the partners in the process of quasi-dialogical interaction, the ability to understand and comprehend the partner's statements in quasi-communication (for example, if the author of the novel is a partner in the process of quasi-dialogical interaction). In such a way a pupil has to justify his/her own judgments, to ask questions, to formulate doubts, to propose new ideas and suggestions, to express unconventional, original thoughts, to correct the statements of other participants in real conversations using such ideas which are acceptable at the same time.

All other substructures of dialogism – the associative one, the imaginative substructure and the expressive one – may in one way or another one relate to systems of coordinative, subordinative and personality-reflexive dialogism.

The functional interconnection of semantic structures in the process of reading activity of senior pupils is presented by Fig. 1.

In general, senior pupils tend to focus on coordinative type of dialogism in the process of reading a novel, because, first of all, the procedural interaction between schoolchildren and the author of the novel is quite important for them. Here are some examples of monologues given by pupils of 9-A form of a secondary educational institution № 15 in t. Rivne at the lesson of English literature (the theme is: «The novel «The Adventures of Oliver Twist» by Charles Dickens»). Our pilot study was organized in September-December 2019; the subject «English literature» is taught as a discipline for pupils' and their parents' choice in classes with complicated studying a foreign language).

Mikle N.: «The Adventures of Oliver Twist» or «Oliver Twist» is one of the most famous novels by Charles Dickens. It's a classic rags-

to-rich story about the orphan who has to find his way through a city full of criminals, and has to avoid being corrupted. But it wasn't just the lack of punch that caused contemporary readers to the object.

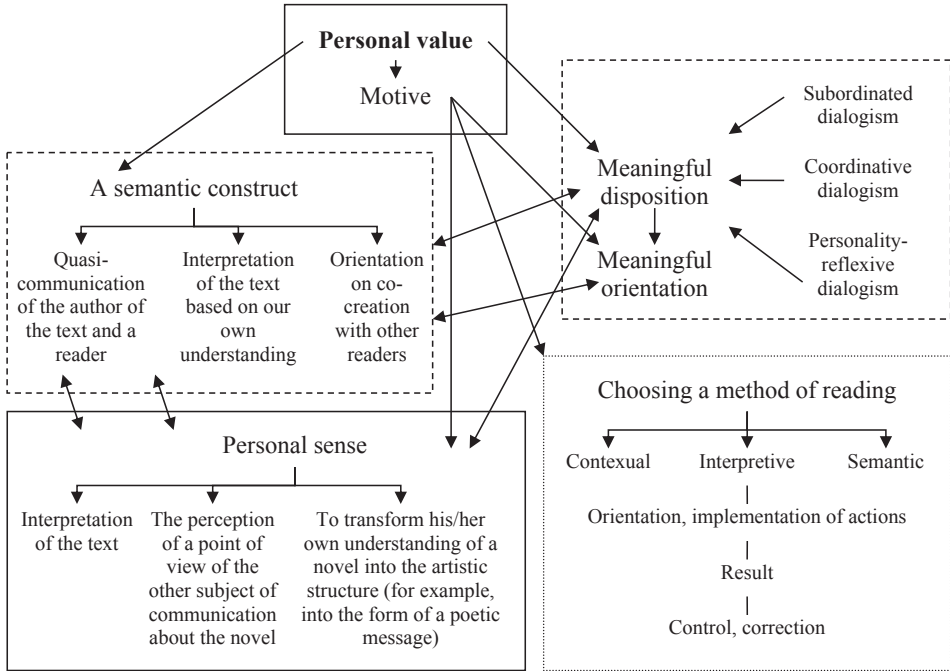

Fig. 1. *The functional interconnection of semantic structures in the process of reading activity of senior pupils*

Symbols:

- – a cognitive component of reading activity
- _____ – subjectly-oriented component of reading activity
- – a communicative component of reading activity

«Oliver Twist» is the example of the style of the novel that was incredibly popular (but widely criticized) from the 1820s to the 1840s by the «Newgate novel». The «Newgate novel» takes its name from the Newgate prison, the main prison for felons (pickpockets, thieves, prostitutes, and murderers) in London. The famous criminals (Charles Manson and Scott Petersons of this time) had little pamphlets written about them which were handed out at their execution. These pamphlets, with the lives of criminals and their last words, were collected and published in one big volume called the «Newgate Calendar». Some

writers read the criminal biographies and got ideas for their own novels. In «Nicholas Nickleby» we have the description of the prison, called Newgate: «The reality is rather different, but by no means to be despised notwithstanding. There, at the very core of London, in the heart of its business and animation, in the midst of a whirl of noise and motion: stemming as it were the giant currents of life that flow ceaselessly on from different quarters, and meet beneath its walls: stands Newgate; and in that crowded street on which it frowns so darkly – within a few feet of the squalid tottering houses – upon the very spot on which the vendors of soup and fish and damaged fruit are now plying their trades – scores of human beings, amidst a roar of sounds to which even the tumult of a great city is as nothing, four, six, or eight strong men at a time, have been hurried violently and swiftly from the world, when the scene has been rendered frightful with excess of human life; when curious eyes have glared from casement and house-top, and wall and pillar; and when, in the mass of white and upturned faces, the dying wretch, in his all-comprehensive look of agony, has met not one – not one – that bore the impress of pity or compassion». The critics believed that «Oliver Twist» and other Newgate novels were the factors which were damaging English morals. Because these novels didn't shy away from depicting criminal stuff – prostitution, stealing and even murder – critics said that reading those novels would desensitize people to violence. «Oliver Twist» is Dickens' only novel that is qualified as a «Newgate novel», though it seemed that he had just wanted to try his hand by the popular style of writing before turning to other, loftier pursuits.

In the novel «Oliver Twist» Dickens vigorously attacks the Poor Laws of 1834, showing the resulting brutal treatment of the poor. The workhouse system was designed to save money; by making the workhouses repellent places of starvation and hard labour the authorities intended to make hard work outside the workhouse seemed like a better choice and thus prevented able-bodied people from becoming what we called now «welfare abusers». By lessening the number of people who took public assistance, the authorities could save a great deal of money. However, they went too far in their emphasis on money over humaneness, as the author showed. Dickens ironically writes:

«[The system of starving the poor] was rather expensive at first, in consequence of the increase in the undertaker's bill, and the necessity of taking in the clothes of all the paupers, which fluttered loosely on

their wasted, shrunken forms, after a week or two's gruel. But the number of workhouse inmates got thin as well as the paupers; and the board were in ecstasies» (Dickens, 1991: 34).

«Oliver Twist» considers to be a social novel. As the early example of the social novel, the book calls the public's attention to various contemporary evils, including child labour and the recruitment of children as criminals. Dickens mocks the hypocrisies of the time by using sarcasm and dark humour in dealing with the novel's serious themes.

The importance of «Oliver Twist» as a crusading work of art (hoping to show the difficult circumstances with which the poor in Dickens's time had to live) should not be underestimated. It is certainly an excellent work of art, but it is also a testament to the hopes for a better, more enlightened age. Dickens' delightful story «Oliver Twist» is a considerable achievement. Funny and incredibly sad, the novel is complete in all its aspects. «Oliver Twist» is a powerful indictment of the times in which the novel was written.

The next example is a monologue statement said by Oksana F. It is also the example of the actualization of coordinative dialogue in terms of understanding a novel by senior pupils.

Oksana F.: «The narrative structure of «The Adventures of Oliver Twist» differs from the novel «Bleak House». It is told by the third-person narrator and is much simpler. This type of narration is called the limited omniscient, as the author is the only one possible narrator.

The third-person narrator in the novel assumes the points of view of various characters in turn. The narrator's tone is not objective; it is sympathetic to the protagonists and far less so to the other characters of the novel. When dealing with hypocritical or morally objectionable characters, the narrative voice is often ironic or sarcastic. The author speaks in the past tense, in a sentimental, sometimes ironic, hyperbolic tone.

It is really important to comprehend the narrator in «Oliver Twist», as it is the main means for understanding the characters. In every chapter Dickens initiated a lengthy discussion of how the plot is working, or what he's planning on doing in the particular chapter (we can notice this especially clearly at the beginning of the chapter). This peculiarity can create the effect of reading a newspaper expose

on criminals in London, instead of a novel. To confirm this we turn attention to Chapter 15:

«If it did not come strictly within the scope and bearing of my long-considered intentions and plans regarding this prose epic... to leave the two old gentlemen sitting with the watch between them long after it grew too dark to see it... I might take occasion to entertain the reader with many wise reflections on the obvious impolicy of ever attempting to do good to our fellow-creatures where there is no hope of earthly reward... But, as Mr. Brownlow was not one of these... I shall not enter into any such digression in this place: and, if this be not a sufficient reason for this determination, I have a better, and indeed, a wholly unanswerable one, already stated; which is, that it forms no part of my original intention to do so» (Dickens, 1991: 167).

These digressions or breaks in the story remind the reader that this is a novel but not a real life. They serve the author to add the distance between us, between Ch. Dickens and the readers, and the characters and the actions are real in the story. The distance between the reader and the characters in the novel was important to Dickens from the ethical and artistic point of view. Many of his contemporary critics and reading public feared that novels could be too realistic, and that's why readers wouldn't be able to show the difference between a fiction and the reality. «Oliver Twist» touched upon «dangerous» subjects like poverty, crime and the relationship between these all things. Thus Dickens probably felt that it was prudent to put the occasional check on the reader's sympathetic identification with the characters.

Throughout the novel, Dickens employs a shifting narrative voice. It is impossible to define the characteristics or moral position of the narrators in this novel, for they are continually shifting. At times when the narrator is detached and wordy, as in the opening paragraph, in which he says abstractly that he will not name the town or workhouse where a certain «item of mortality» was born. At the same time, he is mocking by the conventions of many novels of his time, which are opened with a lengthy and often smug description of the main character's birthplace and his/her family.

The anonymous narrator in the novel doesn't consistently stay in this remote but sarcastic voice, but sometimes shifts to remark ironically by supposedly wonderful way in which the poor are treated and because of any kind it is; or sometimes the narrator appeals to the

friendly feeling of the reader. For example, we all know how chilled and desolate the best of us will sometimes feel. We can never count on being in any single relationship with the narrative voice for a long period of time. Just in such a way we relax. We are pushed away.

«We come to the conclusion that the narrative structure of «The Adventures of Oliver Twist» is limited omniscient. It is characterized by the shifting narrative voice. The third person narrator speaks in the past tense. The narrative tone is not objective; it is sentimental, sometimes ironic and hyperbolic».

The examples we have given testify about a deep understanding of a novel of art at the level of coordinative dialogism. This type of dialogism actualizes psycholinguistic characteristics of the novel in a quite simple way, and the status of pupils' understanding of the novel is quite approximate to the status of semantics and syntax. The pragmatic component of psycholinguistics appears to be embedded into the structure of the theory of Grammar theory, which indicates that the understanding of the text becomes a largely formalized process.

In order to actualize subordinate and personality-reflexive dialogism, in our opinion, senior pupils should be involved into the activity of translation of novels written in a foreign language (it is a translation from a foreign language into their native language). Then macrostructures of understanding the text are at the forefront as the units of global discourse coherence, the semantic and pragmatic content of these categories, which also form different types of discourses. Macrostructures include semantic macrostructures as unities about the positional content of texts (discourses) and pragmatic macrostructures as coherent sequences not of sentences, but of speech acts in which, as we know, the most significant element is a human factor. This factor plays so called illocutionary role. These macrostructures, in turn, actualize subordinate and personality-reflexive dialogism in the process of understanding the novel by senior pupils.

When we tell about understanding by senior pupils the novel written in a foreign, non-native language, the problem becomes much more complex than understanding a novel written in Ukrainian. In this context, it is worth to mention the theory of M.M. Bakhtin about the interaction of the language, a speech and a person. This theory is based on the suggestion of the «Other Person» who, in this context, is the Translator (or the person who is translating the novel). It is known that

the addressee actively influences the processes of speech generation, its vocabulary and stylistic features. According to M.M. Bakhtin, the addressee is located «inside» each author (or the addressee is co-author of translated novel; in this context, the role of the co-author is performed by the person who is translating a novel). Thus, this constant co-author of the reader's activity, or even the co-author of our consciousness, determines not only its content, but also the choice of content itself, and also influences the emotional evaluation of the context. In other words, the Other Person determines many factors of psycholinguistic pragmatics of expression the sentences. It is also possible for the imaginary addressee to act as a determinant of the production of a speech context that sets clear boundaries for internal dialogues. The sense of a dialogue is in the process of understanding, as M.M. Bakhtin says, a switch of cultural, personal and ethnic codes; therefore, the author invites us «to listen» and «to hear» the polyphony of different cultural spheres, but not simply concentrate on the polyphony of voices (Bakhtin, 1975).

Therefore, in order to actualize the subordinate and self-reflexive dialogism in the process of understanding the novels by senior pupils during our pilot experiment, we suggested schoolchildren to translate fragments of the novel «Cat's Cradle» by Kurt Vonnegut (2009). The professional translation of this novel, made by the translator A. Nemirova (Vonnegut, 2016), was offered to pupils for review and comparison immediately after they made their own, author's translation. In this article we'd like to offer the examples of the translation of fragments of Kurt Vonnegut's «Cat's Cradle» by senior pupils (with the aim of better perception of different variants of translation we'll present the translation done by A. Nemirova at the same time as we showed the translation of pupils).

«Nothing in this book is true» (Vonnegut, 2009: 7).

«Нічого немає правдивого в цій книжці» (*Larysa O., 9-A form*).

«Ніщо в цій книзі не правда» (Vonnegut, 2016: 8).

«Live by the *foma** that make you brave and kind and healthy and happy» (Vonnegut, 2009: 9).

«Живи як *фома*, яка робить тебе хоробрим і добрим, здоровим і щасливим» (*Olga K., 9-A form*).

«Живи безпечно, тому що тебе це робить хоробрим, добрим, здоровим та щасливим» (Vonnegut, 2016: 9).

«We Bokononists believe that humanity is organized into teams, teams that do God's Will without ever discovering what they are doing. Such a team is called a karass by Bokonon ... «If you find your life tangled up with somebody else's life for no very logical reasons», writes Bokonon, «that person may be a member of your karass». At another point in The Books of Bokonon he tells us, «Man created the checkerboard; God created the karass». By that he means that a karass ignores national, institutional, occupational, familial, and class boundaries. It is as free form as an amoeba» (Vonnegut, 2009: 11).

«Ми Боконісти віримо, що людство складається з команд, які виконують волю Бога, і ті команди нікому не зрозумілі, тому що невідомо що вони творять. Така група називається Карассо бо Боконон ... «Якщо ви зрозуміли, що ваше життя заплутане з чужим життям і є не дуже логічним», пише Боконон «то особа може бути членом вашого Карассо». В іншому місці книги, Боконон говорить нам: «Людина створила шахову дошку, а Бог створив Карассо». І Карассо означає те, що воно ігнорує національні, організаційні, професійні, сімейні та класові кордони. Воно як у вільній формі, як амеба» (Max G., 9-A form).

«Боконісти вірять, що народ складається з команд, які виконують Божу волю, і ті команди мало кому зрозумілі, тому що вони не зрозуміло що роблять. Таку групу називав Боконон під назвою Карассо ... «Якщо ви раптом зрозуміли, що ваше життя досить важке та переплітається з чужим життям і є не дуже логічним», пише Боконон «то людина може бути головним вашого Карассо». В іншому місці книги, Боконон говорить нам: «Людина створила шахову дошку, а Бог створив Карассо». Карассо означає те, що воно ігнорує національні, організаційні, професійні, сімейні та класові кордони. Воно як у вільній формі, яке з часом змінюється або пересувається до певних своїх причин» (Vonnegut, 2016: 12).

«All of the true things that I am about to tell you are shameless lies» (Vonnegut, 2009: 13).

«Всі справжні речі, які я збираюся розповісти Вам – безсоромна брехня» (Vadut M., 9-A form).

«Всі ці речі, які я Вам буду розповідати є непристойною брехнею» (Vonnegut, 2016: 14).

«Anyone unable to understand how a useful religion can be founded on lies will not understand this book either. So be it» (Vonnegut, 2009: 17).

«Людині, не зрозуміти, користі релігія, яка не може бути заснована на брехні, і вона не зрозуміє цю книгу теж. Нехай буде так»» (Nataliia Sh., 9-A form).

«Людина ніколи не зрозуміє цю книгу, якщо не зрозуміє користі релігії яка заснована на брехні. Будь що буде» (Vonnegut, 2016: 19).

«Ladies and Gentlemen, I stand before you now because I never stopped dawdling like an eight-year-old on a spring morning on his way to school. Anything can make me stop and look and wonder, and sometimes learn. I am a very happy man. Thank you» (Vonnegut, 2009: 20).

«Леді і джентльмени! Я стою тут, перед вами, бо все життя я озирався на всі боки, як восьмирічний хлопчисько весняним днем по дорозі в школу. Я можу зупинитися перед чим завгодно, подивитися, подумати, а іноді чогось навчитися. Я дуже щаслива людина. Дякую вам» (Ostap R., 9-A form).

«Пані та панове! Я стою перед вами, тому що я завжди, точніше все життя я озирався на всі боки, як восьмирічний хлопчисько по дорозі до школи. Я можу зупинитися тоді, коли я хочу, і перед чим завгодно, подивитися, подумати, навчитися. Я щасливий. Дякую» (Vonnegut, 2016: 22).

«[It] was about the end of the world in the year 2000 ... It told how mad scientists made a terrific bomb that wiped out the whole world. There was a big sex orgy when everybody knew that the world was going to end, and then Jesus Christ Himself appeared ten seconds before the bomb went off» (Vonnegut, 2009: 23).

«[Це] було про кінець світу в 2000 році ... Він розповів, як божевільні вчені зробили приголомшливу бомбу, яка знищила б весь світ. Були великі оргії, коли всі знали, що світ йде до кінця, а потім, Ісус Христос з'явився за десять секунд до того коли вибухнула бомба» (Galyna V., 9-A form).

«Роман описував кінець світу в 2000 році. Там описувалося, як психопати вчені зробили жахливу бомбу, стерши все з лиця землі. Коли люди дізналися, що скоро кінець світу, вони влаштували жахливу оргію, а потім, за десять секунд до вибуху, з'явився сам Ісус Христос» (Vonnegut, 2016: 25).

Conclusions

If we analyze the translations offered by senior pupils and compare them with the translation of a professional interpreter (Vonnegut, 2016), we'll see that the translator A. Nemirova, as a rule, understands the novel of at the level of personality-reflexive dialogism, which is the most profound in terms of the content in the process of understanding the author of the text (or the partner of quasi-communication). The subjectivity of the translator in this case is a determinant of the development by A. Nemirova the vision from the position of the person, which is confirmed not only by a deep structural and functional analysis of the novel, but above all by the author's position in understanding the context, the perception of the novel from the perspective of the Subject in a quasi-communication process. The latter is also largely explained by the fact that the situational models of quasi-communication with the author of the novel not only show some stereotypical events or situations, but imply personal knowledge of native speakers, their feelings, willpower, etc.

Senior pupils, unlike the translator, are more relevant to subordinate dialogism, which, however, involves taking into account the personality of the author of the novel, adoption of his/her position, thoughts, views. This is quite evidence, for example, if we look at the translation done by Olga K.: «*live by the foma**» (Vonnegut, 2009: 9) – «*живи як фома*». This phrase A. Nemirova translated as «*живи безпечно*» (Vonnegut, 2016: 9). In another example we have the translation having been done by Galyna V.: «*[it] was about the end of the world in the year 2000 ...*» (Vonnegut, 2009: 23) – «*[це] було про кінець світу в 2000 році ...*»; this phrase A. Nemirova translated as «*роман описував кінець світу в 2000 році*» (Vonnegut, 2016: 25).

Thus, the infinite multiplicity of meanings of a novel is conditioned by the total symbolic textual nature. The task of the reader, first and foremost, is to get into the whole semantic structure of the novel, to begin the process of providing the text with its subjective meaning. Of course, it is important to explore ways of meaning-making in the global intertextual space. This does not imply finding only one common sense, even one of all possible meanings. The main purpose of the reader should be a creative thinking process, a process of constructive

imagination, which allows to grasp the multiple meanings of the text, the openness of the processes of providing meanings into the multicultural space of world civilization.

References

- Aleksandrov, A.A., Memetova, K.S., & Stankevich, L.N. (2020). Referent's Lexical Frequency Predicts Mismatch Negativity Responses to New Words Following Semantic Training. *Journal of Psycholinguistic Research*, 49, 187–198. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09678-3>
- Athanasopoulos, P., Bylund, E., Montero-Melis, G., et al. (2015). Two languages, two minds. *Psychological Science*, 26(4), 518–526. <https://doi.org/10.1177/0956797614567509>
- Bakhtin, M.M. (1975). *Problemy soderzhanija, materiala i formy v slovesnom hudozhestvennom tvorcestve. Voprosy literatury i jestetiki [The problems of content, material and form in verbal art. Questions of literature and aesthetics]*. Moscow: Science [in Russian].
- Bondarenko, Yu.I. (2016). Metody navchannia v konteksti zahalno dydaktychnoi ta metodyko-literaturnoi struktury uroku [Teaching methods in the context of general didactic and methodological and literary structure of the lesson]. *Naukovi zapysky NDU im. M.Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky – Scientific notes of NDU named after M. Gogol. Psychological and Pedagogical sciences*, 4, 58–63 [in Ukrainian].
- Boroditsky, L. (2001). Does language shape thought? English and Mandarin speakers' conceptions of time. *Cognitive Psychology*, 43, 1–22. <https://doi.org/10.1006/cogp.2001.0748>
- Boroditsky, L. (2011). How languages construct time. In S. Dehaene & E. Brannon (Eds.), *Space, time and number in the brain: Searching for the foundations of mathematical thought* (pp. 333–342). London: Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-385948-8.00020-7>
- Bowerman, M., & Levinson, S. (2001). *Language acquisition and conceptual development*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620669>
- Brudnyi, A.A. (1975). Ponimanie kak komponent psihologii chtenija [Understanding as a component of the Psychology of Reading]. *Problemy sociologii i psihologii chtenija – Problems of Sociology and Psychology of Reading* (pp. 162–172). Moscow: Book [in Russian].
- DeLong, K.A., Troyer, M., & Kutas, M. (2014). Pre-processing in sentence comprehension: Sensitivity to likely upcoming meaning and structure. *Language and Linguistics Compass*, 8(12), 631–645. <https://doi.org/10.1111/lnc3.12093>
- Dickens, Ch. (1991). *The Adventures of Oliver Twist*. London: Random House.
- Elahi Shirvan, M., Khajavy, G.H., & MacIntyre, P.D. (2019). A Meta-analysis of L2 Willingness to Communicate and Its Three High-Evidence Correlates. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 1241–1267. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09656-9>
- Feinmann, D. (2020). Language and Thought in the Motion Domain: Methodological Considerations and New Empirical Evidence. *Journal of Psycholinguistic Research*, 49, 1–29. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09668-5>

- Fodor, J.A. (1975). *The language of thought*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fuhrman, O., & Boroditsky, L. (2010). Cross-cultural differences in mental representations of time: Evidence from an implicit nonlinguistic task. *Cognitive Science*, 34(8), 1430–1451. <https://doi.org/10.1111/j.1551-6709.2010.01105.x>
- Gennari, S.P., Sloman, S.A., Malt, B.C., & Fitch, T.W. (2002). Motion events in language and cognition. *Cognition*, 83, 49–79. [https://doi.org/10.1016/S0010-0277\(01\)00166-4](https://doi.org/10.1016/S0010-0277(01)00166-4)
- Gleitman, L., & Papafragou, A. (2005). Language and thought. In K.J. Holyoak & B. Morrison (Eds.), *Cambridge handbook of thinking and reasoning* (pp. 63–89). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hu, Z., & Liu, H. (2019). The Affective Meaning of Words is Constrained by the Conceptual Meaning. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 1377–1390. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09663-w>
- Hugo, V. (2003). *Sobor Parizhskoj Bogomateri [Notre-Dame de Paris]* (Trans. French). Moscow: NF «Pushkin Library», LLC «Publishing House AST» [in Russian].
- Jackendoff, R. (1983). *Semantics and cognition*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jiang, M., Jong, M., & Tse, C. (2020). Examining the Effect of Semantic Relatedness on the Acquisition of English Collocations. *Journal of Psycholinguistic Research*, 49, 199–222. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09680-9>
- Kalmykova, L.A., & Kalmykov, G.V. (2015). Konceptualnye podhody k sovershenstvovaniyu psihologicheskoy podgotovki budushhih pedagogov [Conceptual approaches of improving the psychological training of future teachers]. *Materialy konferencii «Pedagogika i psihologija kak resurs razvitija sovremennogo obshchestva: problemy setevogo vzaimodejstviya v inkluzivnom obrazovanii» – The issues of the conference «Pedagogy and Psychology as a Resource of the Development of Contemporary Society: Problems of Network Interaction in Inclusive Education» (Ryazan, October 8–10th, 2015)* (pp. 238–243). Ryazan [in Russian].
- Kalmykova, L.O. (2016). *Rozvytok komunikatyvnoi osobystosti v umovakh smyslovoi vzaємodii [The development of Communicative Person in conditions of semantic interaction]*. Pereyaslav-Khmelnytskyi: Publishing House «A Word» [in Ukrainian].
- Karpenko, Z.S. (2009). *Aksiologichna psykholohiia osobystosti [Axiological Psychology of the Person]*. Ivano-Frankivsk: Lily – NV [in Ukrainian].
- Kesebir, S. (2017). Word order denotes relevance differences: The case of conjoined phrases with lexical gender. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113(2), 262–279. <https://doi.org/10.1037/pspi0000094>
- Kukharenko, V.A. (2004). *Interpretatsiia tekstu [Text's interpretation]*. Vinnytsia: A NEW BOOK [in Ukrainian].
- Kuperberg, G.R., & Jaeger, T.F. (2015). What do we mean by prediction in language comprehension? *Language, Cognition and Neuroscience*, 31(1), 32–59. <https://doi.org/10.1080/23273798.2015.1102299>
- Lucy, J. (1996). The scope of linguistic relativity: An analysis and review of empirical research. In J. Gumperz & S. Levinson (Eds.), *Rethinking linguistic relativity* (pp. 37–69). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lucy, J. (2010). Language structure, lexical meaning and cognition: Whorf and Vygotsky revisited. In B.C. Malt & P. Wolff (Eds.), *Words and the mind: How words capture human experience* (pp. 266–286). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195311129.003.0014>

- Myachykov, A., Garrod, S., & Scheepers, C. (2012). Determinants of structural choice in visually situated sentence production. *Acta Psychologica*, 141(3), 304–315. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2012.09.006>
- Papafragou, A., Hulbert, J. & Trueswell, J. (2008). Does language guide event perception? Evidence from eye movements. *Cognition*, 108, 155–184. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2008.02.007>
- Rubskyi, V.M. (2019). Communication levels of the individuals. *Topical issues of philosophical anthropology*, 16, 24–32. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.150217>
- Shtyrov, Y., Kirsanov, A., & Shcherbakova, O. (2019). Explicitly slow, implicitly fast, or the other way around? Brain mechanisms for word acquisition. *Frontiers in Human Neuroscience*, 13, 116. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2019.00116>
- Stutterheim, von C., & Nüse, R. (2003). Processes of conceptualization in language production: Language-specific perspectives and event construal. *Linguistics*, 41, 851–881. <https://doi.org/10.1515/ling.2003.028>
- Vonnegut, K. (2009). *Cat's Cradle*. New-York: Random House Publishing Group.
- Vonnegut, K. (2016). *Kolyska dlia kishky [Cat's Cradle]*. (Trans. English by A. Nemirova). Kharkiv: CSD [in Ukrainian].
- Voronkova, N. (2020). Mozhyvosti zastosuvannya riznykh vydiv interpretatsii khudozhnogo tekstu pry navchanni inozemnoi movi [The possibilities of using different types of interpretation of a novel in teaching a foreign language]. *Naukovi zapysky. Serii: filolohichni nauky – Proceedings. Series: Philological Sciences*, 89(2), 274–279 [in Ukrainian].
- Wallentin, M., Rocca, R., & Stroustrup, S. (2019). Grammar, Gender and Demonstratives in Lateralized Imagery for Sentences. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 843–858. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09634-1>
- Wolff, P., & Holmes, K.J. (2011). Linguistic relativity. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 2, 253–265. <https://doi.org/10.1002/wcs.104>
- Khmil, V.V., & Popovych, I.S. (2019). Philosophical and psychological dimensions of social expectations of personality. *Anthropological measurements of Philosophical Research*, 16, 55–56. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187540>

АНОТАЦІЯ

Мета статті – виявити компоненти діяльності учнів з читання художніх творів на уроках світової та англійської літератури в закладах середньої освіти; запропонувати такі типи діалогізму, які сприятимуть розумінню творів художньої літератури учнями; описати результати проведеного пілотного дослідження, яке було проведено у вересні-грудні 2019 року в закладі середньої освіти № 15 м. Рівного на уроках англійської літератури з метою аналізу типів діалогізму в процесі читання та розуміння художніх творів учнями.

Методи та методичний інструментарій. У дослідженні використано такі методи: методи цілісного аналізу тексту, проблемно-тематичного та порівняльного аналізу (Вондarenko, 2016); описовий метод, метод послідовного аналізу, метод синтаксичної трансформації текстового матеріалу (Voronkova, 2020).

Результати дослідження. Враховуючи особливості учнів старшого шкільного віку, ми виділили три основні компоненти діяльності старшокласників з читання літературних творів на уроках Зарубіжної та Англійської літератури в закладах середньої освіти, а саме: (1). Когнітивний компонент, що має в своїй структурі: (а) змістове читання; (б) інтерпретативне читання; (в) смислове читання. (2). Комунікативний компонент. (3). Суб'єктно-орієнтований компонент. Ми сформулювали такі види діалогізму: (1). Субординативний діалогізм, який передбачає урахування особистістю суб'єктності співрозмовника, яким у даному разі виступає суб'єкт літературного твору, тобто його позиції, думок, поглядів. (2). Координативний діалогізм, який на відміну від субординативного орієнтується не так на особистісний аспект, як на процесуальність взаємодії в широкому розумінні цього слова. (3). Особистісно-рефлексивний діалогізм є найбільш глибоким за змістом з огляду на розуміння партнера у спілкуванні.

Висновки. Доведено, що старшокласники, як правило, орієнтуються на координативний діалогізм у розумінні прочитаного літературного твору, адже для них є, передусім, досить важливою процесуальність взаємодії учасників квазіспілкування, якими постають сам учень та автор твору. Для того, щоб актуалізувати субординативний та особистісно-рефлексивний діалогізм, на нашу думку, старшокласників слід залучати до перекладу художніх творів, написаних іноземною мовою (їдеться про переклад з іноземної мови на рідну).

Ключові слова: розуміння творів художньої літератури, фасилітація розуміння творів художньої літератури, читацька діяльність, когнітивний компонент, комунікативний компонент, суб'єктно-орієнтований компонент, субординативний діалогізм, координативний діалогізм, особистісно-рефлексивний діалогізм.

Михальчук Наталья & Хупавцева Наталья. Фасилітація розуміння старшокласниками літературних творів як психолінгвістична проблема

АНОТАЦІЯ

Цель статті – визначити компоненти діяльності учасників по читанню художественних творів на уроках світової та англійської літератури в закладах середньої освіти; запропонувати типи діалогізму, що сприяють розумінню учасниками творів художественної літератури; описати результати проведеного пілотного дослідження, організованого в вересні-листопаді 2019 року в школі № 15 г. Рівно на уроках англійської літератури з метою аналізу типів діалогізму в процесі читання і розуміння учасниками художественних творів.

Методи і методический інструментарій дослідження: цілісний аналіз тексту, проблемно-тематический і порівняльний аналіз (Bondarenko, 2016); описательний метод, метод послідовного аналізу, метод синтаксических трансформацій текстового матеріалу (Voronkova, 2020).

Результаты исследования. Учитывая особенности учащихся старшего школьного возраста, были выделены три основных компонента деятельности старшеклассников по чтению литературных произведений на уроках зарубежной и английской литературы в учреждениях среднего образования, а именно: (1). Когнитивный компонент, имеющий в своей структуре: (а) содержательное чтение; (б) интерпретативное чтение; (в) смысловое чтение. (2). Коммуникативный компонент. (3). Субъектно-ориентированный компонент. Сформулированы такие виды диалогизма, раскрыто их содержание: (1). Субординативный диалогизм, который предусматривает учёт личностью субъектности собеседника, которым в данном случае выступает субъект литературного произведения, то есть его позиции, мысли, взглядов. (2). Координативный диалогизм, который в отличие от субординативного ориентируется не столько на личностный аспект, как на процессуальность взаимодействия в широком смысле этого слова. (3). Личностно-рефлексивный диалогизм, который является наиболее глубоким по содержанию, учитывая понимание партнера по общению.

Выводы. Доказано, что старшеклассники, как правило, ориентируются на координативный диалогизм в понимании прочитанного литературного произведения, ведь для них, прежде всего, достаточно важной является процессуальность взаимодействия участников квазиобщения, которыми являются сам ученик и автор произведения. Показано, что для того, чтобы актуализировать субординативный и личностно-рефлексивный диалогизм, старшеклассникам необходимо давать задания по художественному переводу произведений, написанных на иностранном языке (речь идёт о переводе с иностранного языка на родной).

Ключевые слова: понимание произведений художественной литературы, фасилитация понимания произведений художественной литературы, читательская деятельность, когнитивный компонент, коммуникативный компонент, субъектно-ориентированный компонент, субординативный диалогизм, координативный диалогизм, личностно-рефлексивный диалогизм.

Cross-Cultural Research of the Use of Obscene Language in the Youth Environment

Крос-культурне дослідження вживання обценної лексики у молодіжному середовищі

Nataliia Tavrovetska

Ph.D. in Psychology,
Associate Professor,
Head of the Department
of Practical Psychology

E-mail: 1882181@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9497-7386>

ResearcherID: E-6605-2019

Наталія Тавровецька

кандидат психологічних наук,
доцент, завідувач кафедри
практичної психології

Vitaliia Shebanova

DSc. in Psychology,
Professor

E-mail: vitaliashebanova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1658-4691>

ResearcherID: D-2740-2019

Віталія Шебанова

доктор психологічних наук,
професор

Kherson State University

✉ 27, University Str., Kherson,
Ukraine, 73000

*Херсонський державний
університет*

✉ вул. Університетська, 27,
Херсон, Україна, 73000

Original manuscript received March, 03, 2020

Revised manuscript accepted October, 07, 2020

ABSTRACT

The purpose of the research is to determine the psychological peculiarities of the use of obscene language by young people from different countries with different cultural

and linguistic traditions. In the context of the socio-psychological approach, the use of profanities is an indicator of tension in society and individual-personal crises.

Research procedure. During 2018–2019, 518 respondents aged 16–20 were surveyed online. The questionnaire (Google Form) developed contained 15 questions about using foul language in various communication situations. Five national samples with different backgrounds of speech culture formation were analyzed: Ukraine, Russia, Poland, USA, and Asian countries.

The results obtained show that not only external forms of obscene language have a national specificity, but also internal, psychological reactions that accompany such communication. The respondents from Asian countries showed their fundamental rejection of obscenities. The most tolerant perception of foul language was revealed in Russia and Poland. In Ukraine, 43.7% of those surveyed expressed a general negative attitude, but the Ukrainians perceive profanity towards themselves especially seriously. Young Americans are more negative about obscene language in general (as a phenomenon), but they are quite tolerant of using it as to themselves. In terms of frequency and nature of using foul language, the Ukrainian sample is more similar to American and Polish ones than to the Russian sample.

Conclusions. A typology of the use of obscene language due to the socio-cultural characteristics of different countries has been formulated in the conclusions. The characteristic features of the Ukrainian sample are highlighted, where, based on criminal-vulgarized language, the processes of formation of the democratic society and revival of the national identity take place. Measures on the social regulation of a language norm and prevention of spreading obscene language in the youth environment have been proposed.

Key words: obscene language, foul language, profanity, language culture, language norm.

Вступ

Обценна лексика (від лат. *obscenus* – непристойний, брудний, образливий) існує з давніх часів, але в останнє сторіччя вона перетворилась в значущий психолінгвістичний феномен, що цікавить соціологів, психологів, культурологів та мовознавців. Цей термін об'єднує лайливі вирази, які в звичайних комунікативних ситуаціях вважаються недоречними чи неприйнятними. До таких «заборон» відносяться богохульство, сексуальна сфера, фізіологічні функції та органи тіла, огидливі речі, образи батьків, зневага на етнічному та расовому підґрунті, прями прокльони і т. п. Характер використання тих чи інших форм лайки відображає історичну епоху та має національні особливості. Проблема «чистоти мови» набуває

особливої гостроти у перехідні історичні періоди, коли у суспільстві руйнуються усталені системи ціннісних орієнтацій, норм та правил.

Використання у розмові табуйованих, неприпустимих в добродійному співтоваристві висловлень відображує межі дозволеної поведінки, інтегрованість особистості в певне соціокультурне середовище та її ставлення до загальноприйнятих правил. У кожній соціальній (етнічній, професійній, віковій та іншій) групі існують свої мовні норми – традиції вживання доречних мовних засобів відповідно до мети і умов спілкування (Бабич, 2003). Ці еталони формуються в батьківській родині, референтних групах, через освіту, літературу, ЗМІ, інші культурні зразки. Комунікативні стратегії окремої людини коригуються зовнішніми регуляторами, а також автоцензурою, самоконтролем власної мовної поведінки (Нещименко, 2001). *В останні десятиріччя дослідники різних країн звертають увагу на огрубіння, вульгаризацію мовних стандартів, закріплену в різних видах публічного дискурсу* (Murphy, 2012; Одинцова, 2016; Cachola, Holgate, Preotiuc-Pietro & Jessy, 2018 та ін.). Щоб зрозуміти, як змінилося ставлення до лайки у публічному просторі, нагадаємо, що в 1939 р. за промовлену Кларком Гейблом фразу «Чесно кажучи, дорогенька, мені наплювати», творці фільму «Звіяні вітром» заплатили чималий штраф. У 2016 р. нецензурні висловлення у передвиборчих виступах Дональда Трампа вже сприймалися як цілком доречні (Feldman, Lian, Kosinski & Stillwell, 2017).

Вивчення особливостей вживання обценної лексики важливе не тільки з погляду формування мовної культури, але й у контексті соціально-психологічних процесів – це індикатор психоемоційного напруження у суспільстві та маркер індивідуально-особистісної кризи конкретної особистості. Сьогодні лихослів'я є масовим явищем, що розповсюджується серед осіб різного віку та статі, рівня освіти та професійної приналежності. Особливу стурбованість викликає його поширення в дитячому та юнацькому віці. Якщо для дорослої людини використання нецензурної лайки – це власний вибір (який вона робить цілком усвідомлено, розуміючи вплив своїх слів на оточення та можливі наслідки), то для дитини це переважно сліпе наслідування, нав'язане численними неадекватними зразками. Зазвичай межі дозволеного та санкції за недозволене задають авторитетні соціальні інституції: релігія, законодавчі норми, освітне

середовище, тощо. Ці зразки передаються дітям в готовому вигляді у родинному вихованні; при цьому дитина навчається розрізняти реакцію батьків на лайливі слова раніше, ніж починає розуміти сам зміст цих вербальних конструкцій (Шнейдер & Рогач, 2020). На жаль, сьогодні в Україні діти забезпечених батьків змалку вживають брудну лайку так само часто, як і діти із неблагополучних родин – це свідчить про активне вживання обценної лексики в тих сферах, де її взагалі не має бути. Досліджуючи причини лихослів'я у шкільному середовищі, Л.А. Широкоградюк (2001) встановила, що близько 60.0% батьків та вчителів нецензурно лаються на адресу дітей (причому діти вказують на ці випадки частіше, ніж їх підтверджують дорослі). Внаслідок такого «виховання» 96.0% учнів використовують у спілкуванні брудну лайку.

Обценна лексика як зворотній бік мовної норми еволюціонує, розвивається разом із загальним розвитком суспільства. Від початку це був засіб висловлення агресії (більш ритуалізований і символічний, ніж пряма фізична агресія), своєрідна форма протистояння співрозмовнику або цілій спільноті – саме таку лайку ми пам'ятаємо в «Енеїді» Івана Котляревського. Згодом лихослів'я перейшло в неконфліктну взаємодію, почало вживатись для «збагачення мови», передачі думок та емоцій – такий стиль популярних творів Леся Подерв'янського. Сьогодні нецензурна лайка міцно вплелася в сучасне мистецтво, в побутове і навіть офіційне спілкування українців.

Зміна суспільних настроїв відображена у ставленні науковців до цієї проблеми. Якщо до середини ХХ ст. використання обценної лексики інтерпретувалося як форма сублімації фізичної агресії, різновид регресивного психологічного захисту та *показник особистісної деградації* (Фромм, 2004), то вже на початку 90-их з'являються роздуми про *«поетику низького»* (Химик, 2000), про *лайку як ефективний спосіб подолання болю та стресу* (Китаєв-Смык, 2005; Stephens, Atkins & Kingston, 2009), навіть *ознаку чесності, природності людини* (Feldman et al., 2017). У 2001 р. В.І. Жельвіс нарахував 27 функцій лихослів'я, більшість з яких корисні: катартичне полегшення, встановлення контакту рівних людей, дружнє жартування, само-підбадьорювання, залучення уваги, демонстрація анти-елітарної позиції, ритуально-магічні і лікувальні властивості, нарешті *«інвектива як мистецтво»* (Жельвіс, 2001).

З'явилися рекомендації щодо доцільного вживання нецензурної лайки в робочих відносинах, в рамках «permissive leadership culture» (Baruch & Jenkins, 2006). У серйозних ЗМІ з'являються публікації на кшталт «Чому лаятися корисно» (BBC News, 2016). Таким чином обценна лексика все більше визнається, соціальні санкції щодо неї не діють.

Розповсюдження нецензурної лексики в пострадянських країнах можна пояснити відлунням кризи 90-х років, коли суспільство зазнало небувалої криміналізації. Соціальний успіх був неможливий поза тісними контактами з кримінальним світом, що призвело до романтизації бандитського життя і його атрибутів: жаргону, пісень, зовнішнього вигляду, манери поведінки. Тюремна лексика швидко поширилася в діловому середовищі, де стала маніфестацією сили, влади та особистісної значущості (Надель-Червинська, 2008).

У той же час у розвинених західних країнах відбувалися інакші соціальні процесі, що також призвели до нормування ненормативної лексики. Вульгаризацію мови можна розглядати як побічний ефект лібералізації суспільства. Відмова від зовнішньої регуляції поведінки швидко призводить до поширення маргінальних та девіантних зразків. Це викликає питання, які саме чинники визначають поширення обценної лексики в сучасному українському суспільстві? Для відповіді на нього ми організували крос-культурне дослідження комунікативної поведінки молоді.

Мета дослідження – визначити психологічні особливості вживання обценної лексики молоддю країн з різними культурними та мовними традиціями. Отримані дані розширюють уявлення про особливості комунікативної поведінки молоді, що стосуються ставлення до обценної лексики та її вживання в різних ситуаціях. Це дозволяє зрозуміти соціальні чинники дотримання мовної норми і запропонувати відповідні регуляторні впливи.

Завдання дослідження:

- (1) Представити результати емпіричного дослідження ставлення молоді різних країн до обценної лексики.
- (2) Визначити чинники вживання обценної лексики та встановити особливості використання ненормативних мовленнєвих конструктів в залежності від етносу.

Методи та методики дослідження

Можливості психолінгвістичного дослідження обсценного мовлення суттєво обмежені відсутністю надійних методів діагностики. У 2018 р. А.І. Тавровецькою була розроблена й апробована анкета для з'ясування функцій ненормативної мовленнєвої лексики серед молоді (Тавровецька, 2018). Ми вдосконалили цей інструмент: уточнили й конкретизували окремі питання, здійснили переклад анкети англійською, російською та польською мовами для застосування в крос-культурній вибірці.

Упродовж 2018–2019 рр. було проведене онлайн-опитування серед молоді п'ятох країн з різними передумовами формування мовленнєвої культури. Участь у дослідженні була добровільною, запрошення поширене в соціальних мережах Facebook і Twitter (ми мотивували до участі в короткому, цікавому дослідженні, гарантуючи учасникам анонімність і використання отриманих даних виключно з науковою метою). Для збору та зберігання відповідей використаний сервіс forms.google.com.

Вибірка

Загалом до опитування було залучено 518 добровольців віком від 16 до 20 років (середній вік 18,2), студентів закладів вищої освіти та учнів середніх закладів освіти. Розподіл за групами: Україна – 126 осіб; Росія – 117 осіб; Польща – 99 осіб, Сполучені Штати Америки – 90 осіб; країни Азії (переважно Японія та Південна Корея, близькі між собою в географічному та в культурно-історичному аспекті) – 86 осіб.

Для обробки отриманого масиву даних використано частотний аналіз. Статистична значущість відмінностей в групах перевірена за допомогою критерію узгодженості χ^2 Пірсона (у випадку номінальних шкал) та U-критерію Манна-Уїтні (у випадку інтервальних шкал).

Результати та дискусії

Отримані результати дозволити з'ясувати ставлення молоді різних країн до обсценної лексики, а також виявити чинники, які обумовлюють прояв лихослів'я в різних комунікативних ситуаціях.

Найперше відмітимо, що у відповідях хлопців та дівчат не виявлені значущі відмінності. Вітчизняні вчені вже звертали увагу на те, що «більшість дівчат вживає весь репертуар брутальної лексики» (Широкоградюк, 2001); у дослідженні російських старшокласників 52.0% тих, хто лається, склали дівчата (Башманова, 2010). В той же час, попередні дослідження в англомовних країнах стабільно показували, що жінки використовують лайку рідше та вживають менш образливі вирази, ніж чоловіки (Jay & Janschewitz, 2008). Отже, наявність гендерних відмінностей нецензурного спілкування потребує подальшого вивчення й уточнення.

Перші два питання анкети дозволили уточнити ставлення юнаків до обценної лексики взагалі та ставлення до матюків саме на свою адресу. Респонденти обирали з трьох варіантів відповіді: позитивне, негативне або байдуже ставлення. Опитування виявило значущі розбіжності в оцінках молоді різних країн – на малюнку 1 відображені отримані частоти та результати їх порівняння відносно української вибірки.

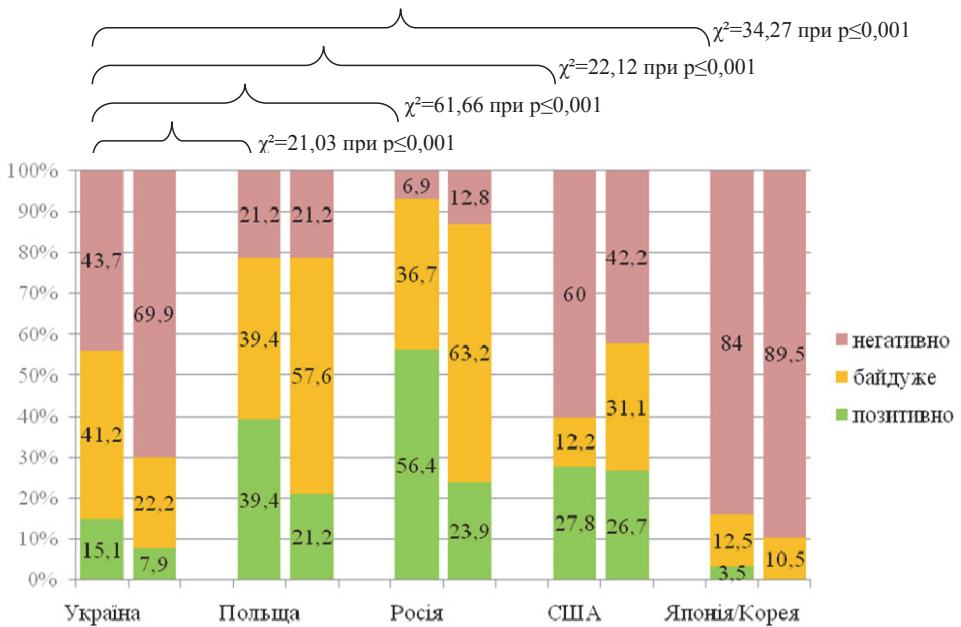

Рис. 1. Розподіл відповідей на запитання «Яке ваше загальне ставлення до матюків?» та «Як ви ставитесь до матюків саме на вашу адресу?» (%), порівняльний аналіз за допомогою критерію узгодженості χ^2 Пірсона).

Принципове неприйняття брудної лайки демонструють респонденти з країн Азії – в цій виборці тільки троє опитаних (3.5%) відзначили позитивне ставлення до цього явища загалом, і в жодному випадку – стосовно себе. Найбільш толерантне сприйняття виявлене в Росії (56.4% позитивних відповідей) та в Польщі (39.4%); при цьому до матюків, спрямованих на власну адресу, представники цих країн ставляться переважно байдуже.

В Україні негативне ставлення до обценної лексики висловили 43.7% опитаних, позитивне ставлення – лише 15.1%. Цікаво, що в даному випадку виявлена найбільш виразна різниця у сприйнятті лайки залежно від спрямованості комунікації – 69.9% українців гостро сприймають матюки на власну адресу. Молоді американці, навпаки, більш негативно ставляться до обценної лексики взагалі (як до явища), але досить терпимі до її використання стосовно себе (Рис. 1).

Отримані результати засвідчують, що молодь західних країн має досить розмиті уявлення про мовленнєво-моральну норму. У суспільній свідомості поняття «свобода слова» (говори *що* вважаєш за потрібне) підмінюється поняттям «свобода мови» (говори *як* вважаєш за потрібне). Більше половини опитаних розглядають спілкування із використанням лайки як цілком природне, зрозуміле і звичне, не вбачають в цьому проблеми, навіть якщо нецензурні вислови адресовані їм особисто. Байдуже ставлення до матюків на власну адресу можна пояснити тим, що молодь сприймає такий вид лексики як інструмент, що дозволяє бути причетним до певної спільноти. Функціонування молодіжного жаргону найчастіше розглядається як відхід від повсякденності, іронія, гра, результат зухвалого бажання переінакшити світ на інший зразок (Білецька, 2012). Л.А. Широкоградюк (2001) пояснює, що негативний вплив лихослів'я тим більший, чим суттєвішою для реципієнта є властивість, яка знецінюється. Дослідження використання лайки в повсякденному і конфліктно-агресивному контексті (Кароог, 2014) показало, що м'які та помірні лайки сприймаються молодими людьми як доречні, а жорсткі образи оцінюються як недоречні в будь-якій ситуації. Отже, всередині шару обценної лексики існують власні категорії припустимого та неприпустимого, тому реакція людини на почуту або звернену до неї лайку залежить від того, які самі слова були використані.

Представники східних країн все ще зберігають табування обценної лексики у повсякденній комунікації. Прищеплення культурно-національних особливостей мовної компетентності формує стійке негативне ставлення до міжособової комунікації з використанням нецензурних слів.

Н.Ю. Панова (2008) застерігає, що зниження рівня соціальної критики, спокійне ставлення до вживання нецензурної лексики сприяє її засвоєнню дітьми. Терпимість суспільства сигналізує про зміни в масовій свідомості, появу нових стереотипів комунікативної поведінки. Раніше вживання нецензурних слів було безпомилковим маркером соціального неблагополуччя людини, а сьогодні лайка міцно увійшла в активний словник всіх суспільних верств. Наші результати демонструють подібний процес не тільки в Україні, але й у інших країнах західної культури.

У наступному пункті анкети ми прямо запитували респондентів, як часто вони вживають ненормативну лексику (використовували п'ятибальну шкалу Лікерта: ніколи – 0; в виняткових випадках – 1; іноді, в певних ситуаціях – 2; досить часто – 3; завжди, постійно – 4 бали). На рисунку 2 показаний розподіл відповідей у вибірках (Рис. 2).

Отримані результати підтвердили описані вище тенденції. Цілком зрозуміло, що ставлення до обценної лексики прямо пов'язане з частотою її вживання в повсякденному житті. Тому молодь країн Азії обрала тільки дві категорії відповідей «рідко» – 21.9% та «ніколи» – 78.1%. Найбільш толерантне та навіть позитивне ставлення до матюків було виявлене в Росії, відповідно ми спостерігаємо тут найбільшу відсоткову долю молодих людей, які вживають цю лексику постійно (17.9%) або досить часто (33.3%). Студенти Польщі та США демонструють розподіл відповідей, близький до нормальної кривої. Українська молодь вживає ненормативні вислови вибірково – в певних комунікативних ситуаціях або екстремальних випадках.

Порівняння розподілу оцінок за допомогою U-критерію Манна-Уїтні показало, що українські юнаки значно відрізняються у частоті використання нормативної лексики від молоді інших країн (рис. 2). Українська вибірка більш подібна до американської та польської, ніж до російської. Тобто на формування мовленнєвої норми та культури впливає не спільний історичний бекграунд чи

певна «загально-слов'янська» ментальність, а актуальна динаміка процесів, що відбуваються у суспільстві – демократизація, лібералізація, глобалізація інформаційного простору тощо.

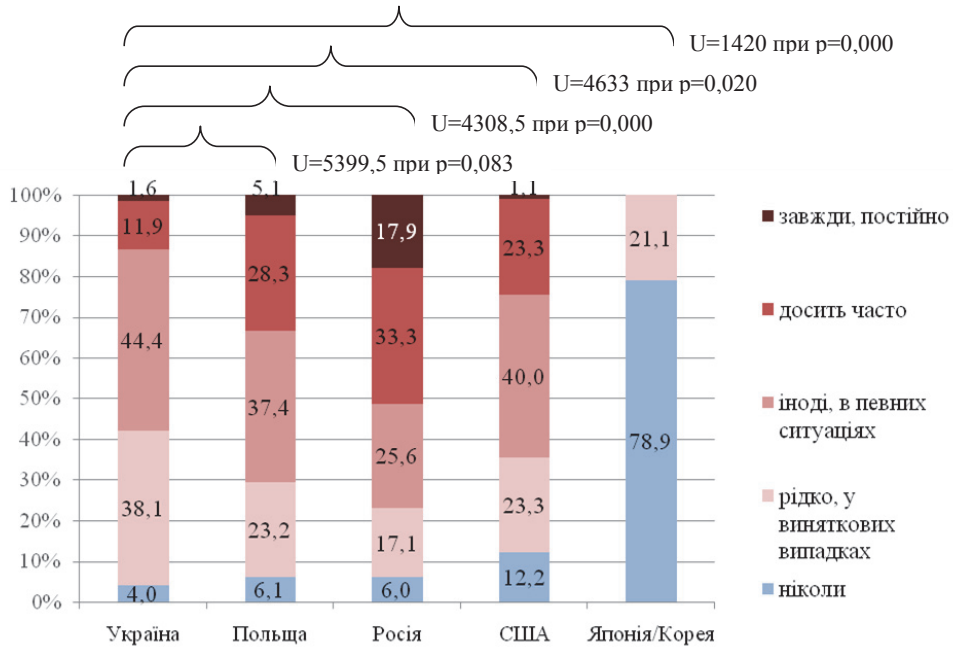

Рис. 2. Розподіл відповідей на питання «Як часто ви вживаєте ненормативну лексику?» та порівняльний аналіз вибірок за допомогою критерію U Манна-Уїтні

Розмірковуючи над отриманими результатами ми прийшли до висновку, що молодь виявляє у власній поведінці елементи культури своєї нації, приймають до уваги умовність поведінки в звичайних ситуаціях в окремо взятій культурі, з використанням ненормативної лексики своєї мови.

Описуючи формування особистості в різних соціальних середовищах, І.С. Кон (2003) підкреслював, що специфіка соціалізації може бути пояснена лише в контексті загальних культурних відмінностей, причому вони є не стільки кількісними, скільки якісними. Зокрема, східна психологія базується на приналежності індивіда до соціальної групи (на відміну від західної культури індивідуалізму) та розглядає особистість як сукупність

«кіл обов'язків»: щодо суспільства, родини та батьків, самого себе. Я-образ у традиційній японській культурі тісно пов'язаний з ідеалом очікуваної рольової поведінки, системою інтеріоризованих приписів. Це пояснює виразну схильність азіатської вибірки до дотримання мовної норми.

З іншого боку, зрозуміло, що сучасний світ – це глобалізоване інформаційне поле, в якому відсутні чіткі етнічні межі. В результаті зникнення кордонів відбувається «розмиття» мов та розчинення культурної спадщини кожної нації. Зокрема, О.О. Білецька відзначає, що мовлення міської молоді (як цінність народної, національної культури) замінюються стереотипними зразками масової культури, орієнтованими на впровадження цінностей «американського способу буття» (Білецька, 2012). В цих умовах особливої гостроти набуває проблема збереження української ідентичності.

На рис. 3 відображено відповіді української вибірки на запитання «Які лайливі слова та вирази ви вважаєте неприпустимими у спілкуванні?». Отримані результати засвідчують, що у свідомості молодих людей зникають табу, обумовлені історико-культурними традиціями (наприклад, сексуальна тематика). Натомість виникають нові обмеження, зумовлені демократичними цінностями, лібералізацією суспільних відносин (боді-позитив, толерантність до гей-спільноти, феміністичні вимоги). Ставлення до богохульства дуже відрізняється в різних країнах – найменш заборонена ця тема в США. Молоді люди використовують переважно м'які, помірні лайки, уникаючи жорстких образ, спрямованих на приниження співрозмовника. Від інших вибірок українці суттєво відрізняються тим, що уникають образ на адресу батьків, що відображає традиційні цінності.

Далі було конкретизовано досвід респондентів і уточнено комунікативні ситуації, в яких використовується обценна лексика. Спочатку ми запитали, від кого в своєму оточенні молоді люди чули ненормативні вислови за останній тиждень: у ситуаціях спілкування з однолітками чи старшими, близькими чи незнайомими, жінками чи чоловіками, доброзичливими чи агресивно налаштованими людьми; в офіційній, безпосередній чи опосередкованій (онлайн) спілкуванні. Потім поставили аналогічне питання стосовно того, яким чином вони самі використовували ненормативні вислови в останній тиждень. Результати західних вибірок виявилися досить

схожі між собою. На рисунку представлений приклад української вибірки (Рис. 4).

Рис. 3. Рейтинг «заборонених» тем за даними української вибірки (N=126)

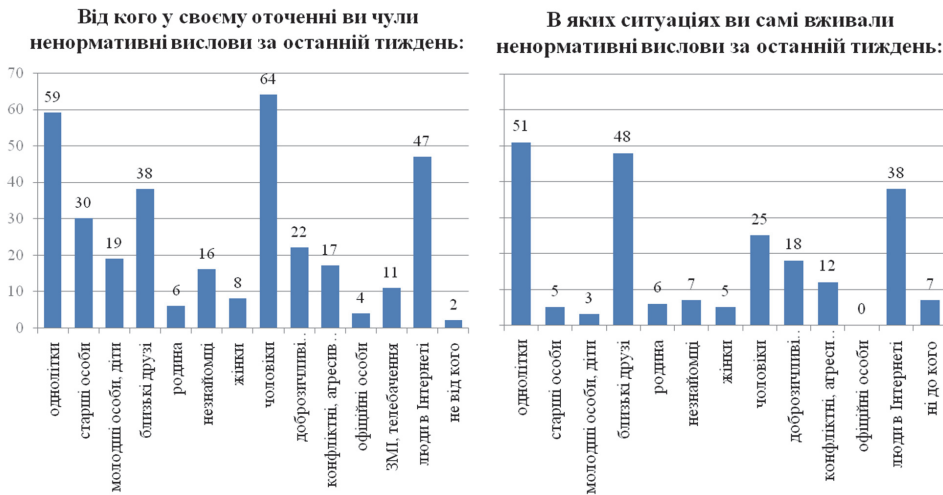

Рис. 4. Досвід вживання ненормативних висловів в українській вибірці (N=126, кількість випадків)

Загалом молоді люди дали більше відповідей стосовно ситуацій, в яких вони чують ненормативну лексику, ніж стосовно

випадків, коли самі її вживають. Респонденти західних країн відмітили, що чують лихослів'я буквально звідусіль. Молодь країн Азії обрала тільки три категорії: однолітки – 15.1%, близькі друзі – 20.9% та дорослі – 15.1% відповідей. Це пояснює механізми надходження й подальшого розповсюдження нецензурної лайки у мовленні молоді.

Основними джерелами потрапляння цих висловів у мову українців виявилось близьке, переважно чоловіче оточення, а також Інтернет-середовище. Циркуляція та використання обценної лексики відбувається приблизно в тих самих межах. Відмітимо деякі особливі тенденції:

- (а) юнаки чують матюки від людей будь-якого віку – як від старших, так і від дітей, але самі вживають їх переважно в середовищі однолітків;
- (б) обценна лексика є атрибутом доброзичливого спілкування в більшій мірі, ніж атрибутом конфліктно-агресивних комунікацій (17.5–20.0% порівняно із 13.5–14.3%);
- (с) ненормативне мовлення нечасто, але все ж таки вживається в родинному спілкуванні (на це вказали 4.8% опитаних);
- (д) в односторонньому напрямку потік нецензурної лексики розповсюджують ЗМІ (телебачення), офіційні особи та керівництво.

У вибірках всіх країн відмічене активне використання обценної лексики. Отже, цей засіб задовольняє певні соціальні та психологічні потреби юнаків. Враховуючи, що лайки – це не тільки образа, але й захист, можна зрозуміти, чому молоді люди вдаються до матюків. Для них світ ще занадто незрозумілий та ворожий, і вони, як можуть, намагаються від нього захиститися. За ненормативною лексикою молоді намагається приховати розгубленість та непевність, здаватися сильнішою, жорсткішою, дорослішою.

Дослідження американських студентів (Jay & Janschewitz, 2008) пояснюють прагматичні аспекти вживання лайки: її доцільність залежить від відносин (статусів) мовця та слухача, соціально-фізичного контексту спілкування та конкретного набору використаних слів.

У засвоєнні мовних стандартів важливу роль відіграють імітація та ідентифікація, наслідування поведінки значущих людей, що призводить до прийняття їх цінностей та установок. Особливе

положення у списку чинників, що впливають на масову свідомість, займає Інтернет, як найбільш вільний від цензури комунікативний простір. На жаль, численні «лідери думок», що просувають свої погляди та стиль життя в Інтернет-середовищі, часто не є людьми високої культури та взірцями моральних цінностей. Вони приваблюють аудиторію саме яскравою, незвичайною поведінкою, невід'ємним атрибутом якої є мовна розкутість. Існують дані, що користувачі соцмереж вживають ненормативні вислови близько 1.15% онлайн-часу, що майже вдвічі більше, ніж при спілкуванні наживо (Вен, 2016).

Лібералізація поведінки, проголошена свобода поглядів (особливо через ЗМІ та Інтернет) змінює і ставлення до обценної лексики. Завдяки її циркуляції в близьких, приятельських і навіть родинних відносинах, те, що раніше вважалося примітивним, стає фамільярним; фамільярне перетворюється у розмовне, а розмовне переходить у нейтральний, не маркований пласт словника кожного носія мовної культури. Вульгаризація, примітивізація мови обумовлює зміни свідомості людини, адже мова є другою сигнальною системою – семіотичною системою загальних значень, що орієнтують людину в оточуючому світі та в самій собі (Леонтьев, 2020). Отже, мовлення обумовлює мислення. Відповідно, обценна редукція мови провокує редукцію мислення та вищих психічних процесів людини.

Психологічних досліджень на цю тему доки недостатньо, але достеменно відомо про взаємозв'язок звички лихословити у старших школярів з тривожністю, агресивністю, дефіцитом самоконтролю, нерозвиненістю рефлексії і емпатії, а також складнощами у конструюванні і висловлюванні думок (Широкорадюк, 2001). Н.Ю. Панова (2008) наводить дані про відмінності ціннісних орієнтацій залежно від варіативності вживання ненормативної лексики учнями та студентами.

Функції обценної лексики досить добре описані в культурологічній та соціально-психологічній літературі. Проведене дослідження дозволило уточнити, з якою метою використовує нецензурні вислови молодь різних країн світу. Загальною рисою, що об'єднує молодь різних країн, є вживання обценної лексики для розрядки негативних емоцій. Цей варіант відповіді відмітили від 74.6% до 84.6% опитаних із західних країн, та 32.6 % азійських

респондентів. Це можна пояснити тим, що саме в стані стресу, в ситуаціях психоемоційного напруження людина найчастіше втрачає самоконтроль і здатна діяти і розмовляти так, як зазвичай їй не властиво.

Щодо інших аспектів мотивація вживання нецензурної лексики в різних країнах має специфічні особливості. Молодь з країн Азії, на відміну від західних однолітків, не використовує лайку, щоб краще висловити власну думку або привернути увагу до себе. Американці розглядають обценну лексику переважно як засіб міжособистісної взаємодії – щоб навмисне образити людину або встановити близький контакт. У Росії найбільша частина респондентів (80.3%) вказала, що нецензурна лайка допомагає їм точніше та яскравіше висловити власну думку. Лайку «як звичку» найбільшим відсотком відмітили Росія – 63.2 % та Азія – 50.0%.

Дещо дивує вибір категорії «для веселого настрою» у молоді із східної Європи (Україна, Польща, Росія) – тобто респонденти через нецензурні висловлювання отримують певне задоволення. Це можна пояснити тим, що для даних країн характерна лайка на сексуально-генітальну тематику, в той час як західноєвропейська культура тяжіє до «анально-екскрементального» типу обценної лексики (Мокиєнко, 1995; Ставицька, 2008).

Отримані дані дозволяють уточнити й осучаснити уявлення про функції обценної лексики. Лише п'ятеро опитаних у нашому дослідженні обрали відповідь «для авторитету серед однолітків», хоча в деяких наукових джерелах цей мотив вказаний як провідний серед юнаків (Панова, 2008).

Загалом, молодь використовує лайку для розрядки психоемоційного напруження, для заміни вигуків, слів та пауз у повсякденному спілкуванні, для привертання уваги та як відповідь на образ. Використання нецензурної лексики, на думку молодих людей, дозволяє зробити власну промову більш емоційною, живою і сприяє взаєморозумінню. Наші результати доповнюють дані О.О. Білецької (2012), котра виявила, що 60.0–90.0% міської молоді використовують нецензурну лексику для вираження як негативних емоцій (розчарування, гнів), так і позитивних почуттів (захоплення, подив, радість). Масштабне дослідження Н.В. Бончук (2016) демонструє, що лихослів'я в комунікативній поведінці підлітків та юнаків вживається як активна частина словникового запасу, тобто не

для завдання шкоди іншому, а для підсилення думки. Наголошуємо на тому, що насправді така форма мовлення вульгаризує, спрощує мову, знижуючи рівень спілкування.

23.8% молодих українців через лайку прямо та навмисно виражають вербальну агресію: таким чином «посилюючи» себе та принижуючи співрозмовника в конфліктних ситуаціях. З позиції психолінгвістики агресивна вербальна поведінка негативно впливає на комунікативну взаємодію, оскільки вона завжди спрямована на деструкцію мовної особистості адресата, на його підпорядкування, маніпулювання ним в інтересах автора висловлювання (Нещименко, 2001).

Опитування показало, що ненормативна лексика є потужним засобом спілкування, що має великий вплив як на оточуючих, так і на саму людину, котра її вживає. Подібна думка в останні роки все частіше обґрунтовується науковцями. Так, Т. Jay (2009) обґрунтовує корисність табуованої лексики тим, що ці слова швидше та краще передають інформацію про складні емоції, та чинять сильніший вплив на людей, оскільки напряму пов'язані з емоційними центрами мозку. Нейропсихологічні дослідження (Bowers & Pleydell-Pearce, 2011) довели, що фонетичне звучання нецензурних слів при їх промові викликає стресові вегетативні реакції. Загалом, лексична форма впливає на те, як людина думає і як діє. Лайливі слова можуть викликати сильні емоції навіть коли вони промовляються без бажання когось образити.

Наступне запитання анкети стосувалося емоційних та поведінкових реакцій, які супроводжують використання обценної лексики у спілкуванні. Аналіз відповідей у таблиці 1 виявляє домінуючу тенденцію серед західної молоді до таких емоційних реакцій на вживання нецензурних висловів як байдужість та/або задоволення; серед поведінкових реакцій переважають ігнорування або відповідь у такий самий спосіб. Молодь з країн Азії реагує на нецензурну лайку інакше – більшість опитаних вказують, що їм стає неприємно і вони припиняють спілкування (Табл. 1).

Емоційне полегшення є інтернаціональною реакцією, властивою всім групам. Тобто лайка – це доступна «емоційна розрядка»; молодь у такий засіб реалізує право на прояв пригнічених почуттів й афектів. Також це може бути демонстрація зневаги по відношенню до системи заборон, репрезентація власної

незалежності та свободи. Як результат, вияв мовленнєвої агресії стає поширеним та прийнятним способом поведінки у середовищі однолітків.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз розподілу відповідей на питання «Що ви відчуваєте і до яких дій вдаєтеся, коли вживаєте нецензурну лексику або чуєте мат на свою адресу?», %

Варіанти відповіді	Україна	Польща	р	Росія	р	США	р	Японія / Корея	р
<i>Емоційні реакції:</i>									
1. мені байдуже	35.7	45.4	0.139	68.4	0.000	62.2	0.000	16.3	0.002
2. стає неприємно	26.9	16.2	0.053	10.2	0.000	20.0	0.237	67.4	0.000
3. накопичується злість	33.3	26.2	0.252	9.4	0.000	38.9	0.401	20.9	0.050
4. виникає образа	26.2	16.2	0.071	16.2	0.059	25.6	0.917	31.4	0.409
5. мені стає смішно	19.0	14.1	0.330	35.9	0.004	18.9	0.977	0	0.000
6. відчуваю полегшення	50.8	48.5	0.731	72.6	0.000	47.8	0.663	47.7	0.656
7. задоволення	28.6	21.2	0.208	23.1	0.329	27.8	0.899	8.1	0.000
<i>Поведінкові прояви:</i>									
8. не звертаю уваги, продовжую спілкування	37.3	42.4	0.436	56.4	0.003	53.3	0.020	23.3	0.031
9. припиняю спілкування	23.8	32.3	0.156	12.0	0.017	44.4	0.002	94.2	0.000
10. відкрито обурююсь	4.8	0	0.075	4.3	0.855	3.3	0.605	0	0.103
11. відповідаю тим самим	34.9	23.2	0.058	28.2	0.261	33.3	0.809	11.6	0.000

Примітка: порівняння відносно української вибірки; вказана значущість критерію χ^2 Пірсона (критичне значення відрізняється залежно від чисельності вибірок), при $p \leq 0,05$ приймається гіпотеза про розбіжність розподілу даних в групах.

Разом з цим, спостерігаємо протилежну реакцію – приблизно у третини опитаних нецензурна лексика викликає злість, агресію, образу (найменший відсоток в Росії). Така реакція є природною: лайка породжує агресію у відповідь, негативні емоції заражають усіх учасників спілкування.

Широка розповсюдженість відповідей про байдуже ставлення до матюків (45.4% серед опитаних з Польщі; 62.2% – у США; 68.4% – у Росії) свідчить про те, що ненормативна лексика міцно увійшла у мовлення. Вона не сприймається та не засуджується як щось ганебне, що характеризує людину як неосвічену, з обмеженим словником й низьким рівнем культури. Молоді люди не схильні відкрито обурюватися, коли стосовно них або у їх присутності

застосовується нецензурна лексика (від 0 до 4.8% відповідей в різних країнах). Частий вибір варіантів «мені стає смішно» та «відчуваю задоволення» можна пояснити тим, що для молоді ненормативна лексика є скоріше розвагою, проявом мисленнєво-мовленнєвої дотепності, яскравості розуму та неординарності особистості.

Отримані результати призводять до висновку, що національну (соціокультурну) специфіку мають не тільки зовнішні форми обценної лексики, але й внутрішні, психологічні реакції, що супроводжують спілкування з використанням нецензурних висловів. Як і в попередніх питаннях, українські юнаки та дівчата демонструють більшу подібність до респондентів з Польщі і навіть з США, ніж до молоді з Росії, хоча з останньою країною існує досить давній історичний та культурний зв'язок.

Наступне питання анкети було відкритим: «Деякі люди говорять, що вживання ненормативної лексики – ознака неосвіченості або невихованості. Чи погоджуєтесь ви з цією думкою і чому саме?». Наведемо короткі цитати відповідей, що відображають специфіку різних країн (Табл. 2).

Таблиця 2. Уявлення про обценну лексику як маркер соціального статусу

Країна	Доля тих, хто погодився з твердженням		Аргументація
	«так»	«ні»	
Україна	44.9%	55.1%	«Частково погоджуюсь, людина може бути обдарованою, креативною, але постійно вживати мат». «Це особиста справа кожного». «Поодинокі нецензурні вирази підсилюють емоційний зміст сказаного. Якщо ж мат використовувати постійно, для «зв'язування слів» чи образ, це дійсно свідчить про інтелектуальну (у найширшому сенсі) обмеженість» «... матюки – це також мова, а норми мови часто змінюються».
США	36.7%	63.3%	«Мое ставлення до людини не змінюється, якщо я чую нецензурну лексику від неї, навіть якщо і в мій бік, мені байдуже».
Польща	32.3%	67.7%	«Ми чуємо матюки і серед відомих бізнесменів, акторів, митців, але вони досягли дуже високого соціального статусу». «Звісно, мат – це свідчення приналежності людини до певної верстви населення, але й серед відомих, освічених людей є ті, хто постійно вживає мат».

Росія	20.9%	79.1%	«Мат – это жемчужина русского языка». «... иногда ярче мата ничто не сможет описать мое состояние или выразить какие-либо эмоции»; «... это помогает переносить легче боль, сделать рассказ смешнее, дать отпор». «Бывает, что ненормативная лексика помогает быстрее донести информацию до глуховатого или надоедливого собеседника». «... в современном мире маты есть везде и даже если ты воспитан консерваторами рано или поздно ты услышишь извне матерщину, это неизбежно».
Японія/ Корея	86.0%	14.0%	«Гарна мова – доказ того, що людина культурна, вихована у традиціях, має високий матеріальний і соціальний рівень». «...мат у нашій країні – це кримінальна відповідальність, великі штрафи». «Молодь зазвичай вживає образливі слова (іноді ненормативну лексику), але тільки у закритих групах». «Людина, котра вживає ненормативну лексику, може бути освіченою, але вона отримає покарання від спільноти». «Матюки – це норма для асоціальних осіб, криміналу».

Молодь України намагалась розмірковувати, наводити приклади ситуацій, обставин, пояснювати та виправдовувати обценну лексику. Загалом, була помітна тенденція до засудження такого стилю мовлення: навіть ті, хто відповів, що не вбачають зв'язку між освіченістю та вживанням матюків, у своїх відповідях зазначали можливі негативні наслідки. Аналіз відповідей молоді США та Європи виявив нейтрально-помірковане ставлення: лайка може бути результатом невихованості, але її у певних обставинах може використовувати дуже освічена та професійно-успішна людина. Респонденти посилаються на конкретні приклади того, як обценна лексика підкреслює індивідуальність людини, надає їй «шарм». Відповіді російської молоді, переконливі та навіть агресивні (з використанням нецензурних висловів), підтверджують соціальний стереотип про криміналізовану та лайливу націю. Обценна лексика для громадян Росії є нормою у спілкуванні і навіть своєрідним національним колоритом. Молодь країн Азії демонструє чітку позицію щодо обценної лексики як ознаки неосвіченості, невихованості, безкультурності. Нецензурну лайку вони асоціюють з певним прошарком соціуму; підкреслюють, що вона за межею моралі та права, заборонена у суспільних місцях та в офіційній розмові. Такі відповіді ми пояснюємо, в першу чергу,

тим, що ці країни завжди оберігали свою національну ідентичність: унікальну мову та писемність, етнічні традиції й цінності. Соціальні санкції та правова регламентація є вагомими чинниками у протидії розповсюдженню обценної лексики. Дієві заборонні закони і постійний контроль над ситуацією, державні культурно-орієнтовані програми, особистий приклад дорослих, заборона на трансляцію телепередач, де вживають матюки – все це підтримує культуру мовлення та запобігає поширенню обценної лексики.

Молоді люди розуміють соціальну небажаність такої поведінки. На питання анкети «*Чи варто боротися проти вживання нецензурних виразів?*», респонденти переважно відповідають, що «варто у будь-якому разі» (від 63.4% до 98.5%), при цьому відсоток відповідей «варто, але навряд вдасться» також великий (в середньому по вибірці 57.1%). Відповідь «ні, це марна справа» (44.5% у загальній вибірці) говорить про песимістичний настрій молоді стосовно можливості змінити устояні мовленнєві звички. Лише 14.8% обрали відповідь «не бачу потреби, бо це є невід’ємна частина будь-якої мови». Отже незважаючи на толерантне і навіть схвальне ставлення до обценної лексики, сучасна молодь все ж вбачає у її розповсюдженні серйозну соціальну проблему, з якою необхідно боротися.

На останок слід нагадати, що мова і мовлення, у яких би формах вони не виявлялись, є суспільно обумовленими явищами. Але привласнення мовної культури, її інтеріоризацію здійснює конкретна людина – суб’єкт психічного життя. Вона здатна вибірково ставитися до будь-яких суспільних пропозицій і зразків до наслідування, керуючись при цьому власними цінностями та критеріями. Кожна доросла людина має нести відповідальність за свою мовленнєву культуру; тільки за таких умов вона зможе протистояти лихослів’ю, що набуло сьогодні непомірного поширення в суспільстві і видається за ознаку соціалізованості і зрілості (Ширококордюк, 2011).

Висновки

Ненормативна лексика в будь-якій мовній культурі є потужним засобом спілкування, що впливає як на людину,

котрій вона адресована, так і на мовця. Національна специфіка вживання обценної лексики обумовлена не стільки історично-культурним корінням, скільки актуальною соціальною динамікою. Вона проявляється як у зовнішніх мовленнєвих формах, так і в психологічних аспектах: мотивації, емоційних та поведінкових реакціях.

За результатами опитування молоді з п'яти країн ми сформулювати національно-обумовлені тенденції вживання обценної лексики:

(1) Неухильне дотримання мовної норми, підкріплене суворими соціальними санкціями та самоцензурою – країни Азії.

(2) Мовленнєва розкутість, збалансоване (саморегульоване та доцільне) вживання нецензурної лайки, толерантність до примітивної та маргінальної мови як наслідок загальної лібералізації поведінки у суспільстві – розвинені країни: США та Європа.

(3) Непомірне вживання обценної лексики, вульгаризація мови внаслідок криміналізації суспільства, втрата суспільних регуляторів мовної поведінки – Росія.

(4) Проміжне положення України, де на базі кримінальної культури та вульгаризованої мови відбуваються процеси формування демократичного суспільства, відродження національної ідентичності.

Виокремимо характерні риси української вибірки, що відрізняють її від інших груп: відносно помірковане сприйняття обценної лексики як мовленнєвої норми поєднується з гострим неприйняттям лайки на свою адресу; вживання нецензурної лексики вибірково, з урахуванням її доцільності в певних комунікативних ситуаціях (переважно у спілкуванні в близькому дружньому колі або в онлайн-комунікації); вплив національної культури та сучасних ліберальних цінностей на вибір конкретних слів, уявлення про межі припустимого у розмові; часткова втрата конфліктно-агресивної конотації обценної лексики, використання її в дружньому спілкуванні для підкреслення думки, привертання уваги та створення гарного настрою; усвідомлення негативних соціальних наслідків вживання нецензурної лексики.

Хоча ставлення молоді до обценної лексики переважно нейтральне, мусимо застерегти, що подібне «звільнення від меж» є суто ілюзорним. Насправді мовлення людини не збагачується новими виразними засобами, а навпаки, стає більш вульгарним

та примітивним, слідом за мовленням спрощується сприйняття та мислення, слідом за мисленням – особистість.

Одним з головних культурних факторів поширення нецензурної лайки є сила зовнішніх регуляторів мовної поведінки, її прийняття або засудження у суспільстві. Серед соціальних чинників, здатних зупинити розповсюдження обценної лексики, наступні: формування мовленнєвої культури дитини в родинному мікросередовищі; зовнішня регуляція мовлення як підгрунтя самоцензури, однозначний осуд випадків ненормативного публічного мовлення офіційних осіб; контроль громадських інституцій над вживанням лайки у ЗМІ (особливо в контенті, спрямованому на дитячо-юнацьку аудиторію); дотримання законодавства у мовній сфері, невідворотність санкцій за його порушення; поширення прикладів експресивної літературної мови в емоційно-насичених ситуаціях. Внутрішньо-психологічні чинники формування мовної культури в юнацькому віці: вибіркове, критичне ставлення до численних зразків ненормативної мовної поведінки; готовність та уміння ефективно протистояти вербальній агресії на свою адресу, формування емоційної саморегуляції та самоконтролю в стресових ситуаціях.

Отримані результати крос-культурного дослідження відкривають широкі можливості для подальшого теоретико-емпіричного висвітлення питань обценної лексики, що може стати перспективою подальших психолінгвістичних досліджень. Важливий напрям подальших досліджень ми вбачаємо у наступному: розширенні чисельності вибірки, врахуванні аспектів віку, статі, рівня освіти, особистісної зрілості тощо. Важливим завданням вважаємо розробку надійного та валідного діагностичного інструментарію визначення особливостей використання обценної лексики.

Література

- Бабич, Н.Д. (2003). *Практична стилістика і культура української мови*. Львів: Світ.
- Башманова, Е.Л. (2010). Причины и факторы распространения сквернословия среди учащейся молодежи. *Ученые записки. Электронный журнал Курского государственного университета*, 2(14), 3–10. URL <https://cyberleninka.ru/prichiny-i-factory-rasprostraneniya-skvernosloviya-sredi-uchasheysya-molodezhi>
- Білецька, О.О. (2012). Формування мовної субкультури сучасної молоді України в умовах глобалізації. *Культура народів Причорномор'я*, 227, 127–132.

- Бончук, Н.В. (2016). Аспект лихослів'я в комунікативній поведінці підлітків та юнацтва. *Молодий вчений*, 4(31), 440–447.
- Вен, Т. (2016). Чому лаятися корисно. *BBC News Україна* (публ. від 8 березня 2016). URL https://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut/2016/03/160304_vert_fut_the_surprising_benefits_of_swearing_vr
- Жельвис, В.И. (2001). *Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира*. Москва: Ладомир.
- Китаев-Смык, Л.А. (2005). Сексуально-вербальная защита и агрессия (матерная речь и матерная ругань). М.В. Загидуллина (Ред.), *Речевая агрессия в современной культуре* (с. 17–21). Челябинск: Изд-во ЧГУ.
- Кон, И.С. (2003). *Ребенок и общество*. Москва: Академия.
- Леонтьев, А.А. (2020). *Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания*. Москва: URSS.
- Мокиенко, В.М. (1995). *Словарь русской бранной лексики: матизмы, obscенизмы, эвфемизмы с историко-этимологическими комментариями: АА-ЯЯ*. Берлин: Дитер Ленц Верлаг.
- Надель-Червиньска, М. (2008). Жаргонные элементы современного «новояза»: проблема культуры речи или уголовной психологии? *Политическая лингвистика*, 3(26), 64–79.
- Нещименко, Г.П. (2001). Динамика речевого стандарта современной публичной вербальной коммуникации: проблемы, тенденции развития. *Вопросы языкознания*, 1, 98–131.
- Одинцова, Е.В. (2016). Культура речи как регулятор нравственного и физического здоровья общества. *Здоровье – основа человеческого потенциала: проблемы и пути их решения*, 11(1), 107–115.
- Панова, Н.Ю. (2008). *Психологічні функції ненормативних мовленнєвих конструктів у комунікативній поведінці студентської й учнівської молоді*. Донецьк: Юго-Восток.
- Ставицька, Л. (2008). *Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників: Obscенизми, евфемізми, сексуалізми*. Київ: Критика.
- Тавровецька, А.І. (2018). Соціально-психологічні чинники ненормативних мовленнєвих конструктів у підлітків. *Інсайт*, 15, 250–254.
- Фромм, Э. (2004). *Анатомия человеческой деструктивности*. Москва: АСТ.
- Химик, В.В. (2000). *Поэтика низкого, или Просторечие как культурный феномен*. Санкт-Петербург: СПбГУ.
- Ширококорядюк, Л.А. (2001). Психолого-педагогічні причини лихослів'я та особливості його прояву у шкільному середовищі. *Автореф. дис. канд. психол. наук*. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.
- Ширококорядюк, Л.А. (2011). Соціально-психологічний феномен лихослів'я як ознака суб'єктної деформації. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 27, 215–224.
- Шнейдер, Л.Б., & Рогач, М.С. (2020). *Молодая семья и ребенок-дошкольник*. Москва: Юрайт.
- Baruch, Y., & Jenkins, S. (2006). Swearing at work and permissive leadership culture: When anti-social becomes social and incivility is acceptable. *Leadership & Organization Development Journal*, 28, 492–507. <https://doi.org/10.1108/01437730710780958>

- Bowers, J.S., & Pleydell-Pearce, C.W. (2011). Swearing, Euphemisms, and Linguistic Relativity. *PLoS ONE*, 6(7), e22341. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0022341>
- Cachola, I., Holgate, E., Preotiuc-Pietro, D., & Jessy, Li J. (2018). Expressively vulgar: The socio-dynamics of vulgarity and its effects on sentiment analysis in social media. *Proceedings of the 27th International Conference on Computational Linguistics* (pp. 2927–2938). Santa Fe, New Mexico.
- Feldman, G., Lian, H., Kosinski, M., & Stillwell, D. (2017). Frankly, we do give a damn: The relationship between profanity and honesty. *Social Psychological and Personality Science*, 8(7), 816–826. <https://doi.org/10.1177/1948550616681055>
- Jay, T., & Janschewitz, K. (2008). The pragmatics of swearing. *Journal of Politeness Research Language Behaviour Culture*, 4(2), 267–288. <https://doi.org/10.1515/JPLR.2008.013>
- Jay, T. (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 153–161. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01115.x>
- Kapoor, H. (2014). Swears in Context: The Difference Between Casual and Abusive Swearing. *Journal of Psycholinguistic Research*, 45(2), 259–274. <https://doi.org/10.1007/s10936-014-9345-z>
- Murphy, K. (2012). Warning: Explicit Content! A Case for Profanity Education and a Collection of Strategies used by Sign Language Interpreters. *Journal of Interpretation*, 19(1), 70–103. <http://digitalcommons.unf.edu/joi/vol19/iss1/3>
- Stephens, R., Atkins, J., & Kingston, A. (2009). Swearing as a response to pain. *NeuroReport*, 20, 1056–1060. <https://doi.org/10.1097/WNR.0b013e32832e64b1>

References

- Babych, N.D. (2003). *Praktychna stylistyka i kultura ukraïnskoi movy [Practical stylistics and culture of the Ukrainian language]*. Lviv: Svit [in Ukrainian].
- Bashmanova, E.L. (2010). Prichyny i faktory rasprostraneniya skvernosloviya sredi uchashhejsja molodezhi [Reasons and factors for the spread of profanity among students]. *Uchenye zapiski. Jelektronnyj zhurnal Kurskogo gosudarstvennogo universiteta – Scientists notes. Electronic Journal of Kursk State University*, 2(14), 3–10 [in Russian]. <https://cyberleninka.ru/prichiny-i-factory-rasprostraneniya-skvernosloviya-sredi-uchashejsya-molodezhi>
- Biletska, O.O. (2012). Formuvannia movnoi subkultury suchasnoi molodi Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Formation of linguistic subculture of modern youth of Ukraine in the conditions of globalization]. *Kultura narodov Prychernomorja – Culture of the peoples of the Black Sea*, 227, 127–132 [in Ukrainian].
- Bonchuk, N.V. (2016). Aspekt lykhslovia v komunikativnii povedintsi pidlitkiv ta yunatstva [Aspect of the good behavior in the community behavior]. *Molodyi vchenyi – Young Introductory*, 4(31), 440–447 [in Ukrainian].
- Ven, T. (2016). *Chomu laiatysia korysno [Why bark cinnamon]*. BBC News Ukraina (publ. vid 8 bereznia 2016) [in Ukrainian]. URL https://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut/2016/03/160304_vert_fut_the_surprising_benefits_of_swearing_vp
- Zhelvys, V.Y. (2001). *Pole brani: Skvernoslovie kak socialnaja problema v jazykah i kulturah mira [The battlefield: Profanity as a social problem in the languages and cultures of the world]*. Moscow: Ladomyr [in Russian].
- Kytaev-Smyk, L.A. (2005). Seksualno-verbalnaia zashchyta y ahressyia (maternaia rech y maternaia ruhan) [Sexual and verbal protection and aggression (swearing

- and swearing)]. In M.V. Zagidullyna (Ed.), *Rechevaia ahressyia v sovremennoi culture – Speech aggression in modern culture* (pp. 17–21). Cheliabinsk: Yzd-vo ChHU [in Russian].
- Kon, Y.S. (2003). *Rebenok y obshchestvo [Child and society]*. Moscow: Akademyia [in Russian].
- Leontev, A.A. (2020). *Psiholingvisticheskie edinicy i porozhdenie rechevogo vyskazyvanija [Psycholinguistic units and the generation of speech utterance]*. Moscow: URSS [in Russian].
- Mokiyenko, V.M. (1995). *Slovar russkoj brannoj leksiki: matizmy, obscenizmy, jefvemizmy s istoriko-jetimiologicheskimi kommentarijami: AA-JaJa. [Dictionary of Russian swear words: matism, obsismism, euphemisms with historical and etiological comments]: AA-YaYa*. Berlyn: Dyter Lents Verlah [in Russian].
- Nadel-Chervynska, M. (2008). Zhargonnye jelementy sovremennoho «novojaza»: problema kulturny rechi ili ugovnoy psihologii? [Slang elements of modern «newspeak»: The problem of speech culture or criminal psychology?]. *Polytycheskaia lynhvystyka – Political Linguistics*, 3(26), 64–79 [in Russian].
- Neshchymenko, H.P. (2001). Dinamika rechevogo standarta sovremennoj publichoj verbalnoj kommunikacii: problemy, tendencii razvitiya [The dynamics of the speech standard of modern public verbal communication: problems, development trends]. *Voprosy yazekoznanyia – Linguistics Issues*, 1, 98–131 [in Russian].
- Odyntsova, E.V. (2016). Kultura rechi kak reguljator npravstvennoho i fizicheskoho zdorovja obshhestva [The culture of speech as a regulator of the moral and physical health of society]. *Zdorove – osnova chelovecheskoho potenciala: problemy i puti ih reshenija – Health is the basis of Human Potential: Problems and Solutions*, 11(1), 107–115 [in Russian].
- Panova, N.Yu. (2008). *Psyhholohichni funktsii nenormatyvnykh movlennievnykh konstruktiv u komunikativnii povedintsi studentskoi y uchnivskoi molodi [Psychological Functions of Non-normative Speech Constructs in Communicative Behavior of Student and Student Youth]*. Donetsk: Yuho-Vostok [in Ukrainian].
- Stavytska, L. (2008). *Ukrainska mova bez tabu. Slovyk netsenzurnoi leksyky ta yii vidpovidnykiv: Obscenizmy, evfemizmy, seksualizmy [Ukrainian without taboo. Dictionary of obscene language and its equivalent: Obscenisms, euphemisms, sexuality]*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Tavrovetska, A.I. (2018). Sotsialno-psyholohichni chynnyky nenormatyvnykh movlennievnykh konstruktiv u pidlitkiv [Socio-psychological factors of non-normative speech constructs in adolescents]. *Insait: – Insight*, 15, 250–254 [in Ukrainian].
- Fromm, Je. (2004). *Anatomija chelovecheskoj destruktivnosti [Anatomy of human destructiveness]*. Moscow: AST [in Russian].
- Khymyk, V.V. (2000). *Pojetika nizkogo, ili Prostorechie kak kulturnyj fenomen [Poetics of low, or vernacular as a cultural phenomenon]*. St.-Peterburg: SPbHU [in Russian].
- Shyrokoradiuk, L.A. (2001). Psyholoho-pedahohichni prychny lykhsolivia ta osoblyvosti yoho proiavu u shkilmomu seredovyshchi [Psychological and pedagogical causes of bad language and features of its manifestation in the school environment]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Natsionalnyi pedahohichni universytet imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Shyrokoradiuk, L.A. (2011) Sotsialno-psyholohichni fenomen lykhsolivia yak oznaka subiektnoi deformatsii [Socio-psychological phenomenon of insult as a sign of

- subjective deformity]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykhologii – Scientific studies in social and political psychology*, 27, 215–224 [in Ukrainian].
- Shneider, L.B., & Rohach, M.S. (2020). *Molodaja semja i rebenok-doshkolnik [Young family and preschooler]*. Moscow: Yurait [in Russian].
- Baruch, Y., & Jenkins, S. (2006). Swearing at work and permissive leadership culture: When anti-social becomes social and incivility is acceptable. *Leadership & Organization Development Journal*, 28, 492–507. <https://doi.org/10.1108/01437730710780958>
- Bowers, J.S., & Pleydell-Pearce, C.W. (2011). Swearing, Euphemisms, and Linguistic Relativity. *PLoS ONE*, 6(7), e22341. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0022341>
- Cachola, I., Holgate, E., Preotiuc-Pietro, D., & Jessy, Li J. (2018). Expressively vulgar: The socio-dynamics of vulgarity and its effects on sentiment analysis in social media. *Proceedings of the 27th International Conference on Computational Linguistics* (pp. 2927–2938). Santa Fe, New Mexico.
- Feldman, G., Lian, H., Kosinski, M., & Stillwell, D. (2017). Frankly, we do give a damn: The relationship between profanity and honesty. *Social Psychological and Personality Science*, 8(7), 816–826. <https://doi.org/10.1177/1948550616681055>
- Jay, T., & Janschewitz, K. (2008). The pragmatics of swearing. *Journal of Politeness Research Language Behaviour Culture*, 4(2), 267–288. <https://doi.org/10.1515/JPLR.2008.013>
- Jay, T. (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 153–161. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01115.x>
- Kapoor, H. (2014). Swears in Context: The Difference Between Casual and Abusive Swearing. *Journal of Psycholinguistic Research*, 45(2), 259–274. <https://doi.org/10.1007/s10936-014-9345-z>
- Murphy, K. (2012). Warning: Explicit Content! A Case for Profanity Education and a Collection of Strategies used by Sign Language Interpreters. *Journal of Interpretation*, 19(1), 70–103. <http://digitalcommons.unf.edu/joi/vol19/iss1/3>
- Stephens, R., Atkins, J., & Kingston, A. (2009). Swearing as a response to pain. *NeuroReport*, 20, 1056–1060. <https://doi.org/10.1097/WNR.0b013e32832e64b1>

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження – визначити психологічні особливості вживання обценної лексики молоддю різних країн з відмінними культурними та мовними традиціями. В контексті соціально-психологічного підходу вживання нецензурної лайки є індикатором напруження у суспільстві та індивідуально-особистісних криз.

Процедура дослідження. Впродовж 2018–2019 рр. було проведене онлайн-опитування 518 респондентів віком 16–20 років. Розроблена анкета (Google Форма) містила 15 питань щодо використання нецензурної лайки в різних комунікативних ситуаціях. Здійснений порівняльний аналіз п'яти національних вибірок з різними передумовами формування мовленнєвої культури: Україна, Росія, Польща, США та країни Азії.

Результати. Національну специфіку мають не тільки зовнішні форми обценної лексики, але й внутрішні, психологічні реакції, які супроводжують таке спілкування. Принципове неприйняття брудної лайки продемонстрували

респонденти з країн Азії. Найбільш толерантне сприйняття ненормативної лексики виявлене в Росії та Польщі. В Україні загальне негативне ставлення висловили 43.7% опитаних, особливо гостро українці сприймають лихослів'я на власну адресу. Молоді американці більш негативно ставляться до обценної лексики взагалі (як до явища), але досить терпимі до її використання стосовно себе. За частотою та характером вживання нецензурної лайки українська вибірка більш подібна до американської та польської, ніж до російської.

У **висновках** сформульовано типологію вживання обценної лексики, обумовлену соціокультурними особливостями різних країн; виділені характерні риси української вибірки, де на основі кримінально-вulгаризованої мови відбуваються процеси формування демократичного суспільства та відродження національної ідентичності. Запропоновані заходи щодо соціальної регуляції мовної норми та запобігання поширенню обценної лексики в молодіжному середовищі.

Ключові слова: обценна лексика, нецензурна лайка, лихослів'я, мовна культура, мовна норма.

Тавровецкая Наталья & Шебанова Виталия. Кросс-культурное исследование применения обценной лексики в молодежной среде

АННОТАЦИЯ

Цель исследования – определить психологические особенности употребления обценной лексики молодежью стран с различными культурными и языковыми традициями. В контексте социально-психологического подхода употребление нецензурной брани является индикатором напряжения в обществе и индивидуально-личностных кризисом.

Процедура исследования. В течение 2018–2019 гг. был проведен онлайн-опрос 518 респондентов в возрасте 16–20 лет. Анкета (Google Форма) содержала 15 вопросов касательно использования нецензурной брани в различных коммуникативных ситуациях. Проведен сравнительный анализ пяти национальных выборок с различными предпосылками формирования речевой культуры: Украина, Россия, Польша, США и страны Азии.

Результаты свидетельствуют о том, что национальную специфику имеют не только внешние формы обценной лексики, но и внутренние, психологические реакции, сопровождающие такое общение. Принципиальное неприятие сквернословия продемонстрировали респонденты из стран Азии. Самое толерантное восприятие ненормативной лексики обнаружено в России и Польше. В Украине общее негативное отношение выразили 43.7% опрошенных, особенно остро украинцы воспринимают брань в свой адрес. Молодые американцы более негативно относятся к обценной лексики вообще (как к явлению), но довольно терпимы к использованию ее по отношению к себе. По частоте и характеру использования нецензурной брани украинская выборка ближе к американской или польской, чем к российской.

В **выводах** сформулирована типология употребления обценной лексики, обусловленная социокультурными особенностями различных стран;

перечислены характерные черты украинской выборки, где на основе уголовно-вульгаризированной речи происходят процессы формирования демократического общества и возрождения национальной идентичности. Предложены меры по социальной регуляции языковой нормы и предотвращению распространения обценной лексики в молодежной среде.

Ключевые слова: обценная лексика, нецензурная брань, сквернословие, языковая культура, языковая норма.

Study of the Covid-19 Related Quarantine Concept as an Emerging Category of a Linguistic Consciousness

Исследование концепта коронавирусного карантина как новой категории языкового сознания

Vitalii Shymko¹

DSc. in Psychology,
Professor

E-mail: shymko@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0003-4937-6976>

Віталій Шимко¹

доктор психологічних наук,
професор

Anzhela Babadzhanova²

Ph.D. in Psychology

E-mail: babadjanova.a@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5430-6342>

Анжела Бабаджанова²

кандидат психологічних наук

¹*Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University*
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

¹*ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*
✉ вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

²*«Golden Tile» Group of Companies*
✉ 50, Mashynobudivna Str., Kyiv,
Ukraine, 03067

²*Група компаній «Golden Tile»*
✉ ул. Машиностроительная, 50,
Киев, Украина, 03067

*Original manuscript received May 02, 2019
Revised manuscript accepted September 28, 2020*

ABSTRACT

Objective. *Study of the Covid-19 related quarantine concept as an emerging category of linguistic consciousness of Ukrainians.*

Materials & Methods. *The strategy of the study is based on the logical and methodological concept of inductivism. Respondents were asked to write down their own understanding of the quarantine, formulate an appropriate definition and describe the situation, which in their opinion is the exact opposite to quarantine. Respondents also assessed how much their psychological well-being, their daily lifestyle during quarantine had changed, and ranked their preferences for the quarantine strategies proposed to them. A discursive analysis was applied to the obtained texts, as a result of which nine discourses were identified. These data, along with some socio-demographic characteristics were subjected to multidimensional mathematical and statistical processing.*

Results. *Covid-19 related quarantine is represented in the linguistic consciousness of Russian-speaking Ukrainians by a discursive field, which includes at least nine recognizable, semantically autonomous discourses. Empirically discovered such phenomenon as – inter-discourse semantic dissociation. Its essence is a statistically significant reduction in the probability of some discourses appearing in the texts when others are being actualized there. This feature is associated with the innate negativity of the language and determines the semantic biasing of the quarantine concept. Inter-discourse semantic dissociation, as well as the influence of non-discursive factors constitute the discursive formation of the quarantine concept, which is qualitatively characterized by the hierarchical relationship of its components. At the same time, it was revealed that part of the discourses interacting «horizontally» are indirectly associated «vertically», which forms the stable semantic core of the quarantine concept. Partial empirical confirmation has been found of the previously put forward assumptions about: (a) the existence of such a relationship between discourses and psychological defense mechanisms (as character-forming factors) that contributes to the hierarchical structure construction of discursive formations; (b) the differential nature of discourses and mechanisms of psychological defenses interaction, which makes it possible to single out the discursive aspect in a characterological profile and consider a discourse as an operator of characterological semantics.*

Conclusions. *An empirical study made it possible to form a primary idea of the substantive and structural semantic features of the quarantine concept, as an emerging category of linguistic consciousness of Ukrainians. The results obtained have a potentially useful application perspective. Thus, when implementing anti-epidemiological measures, it is important to consider the studied features of the discursive formation hierarchical structure of the quarantine concept, since discursive semantics are associated with cognitive focusing, which, in turn, affects the behavior direction and its upshots.*

Key words: *quarantine, Covid-19, coronavirus, discourse, linguistic consciousness, semantics, dissociation, character.*

Introduction

The Covid-19 coronavirus pandemic has become an unprecedented challenge for most modern human beings. According to the criteria of rapid spread, geographical coverage, dynamics of morbidity and mortality, the closest historical analogue is the events of 1918–20, called the Spanish flu (Rosenwald, 2020). Despite to the century of scientific and technological acceleration that has passed since then, the main global response to the pandemic remains quarantine yet. The first half of 2020 convincingly has demonstrated the non-alternative nature of such a method of controlling morbidity, especially in the early stages of the disease spread. This has focused the interest of the scientific international community towards the various aspects of quarantine, as a socio-psychological and organizational-economic phenomenon. So, along with the impact on the epidemiological dynamics, the functioning of society itself, the behavior and well-being of people under conditions that instantly gained status ‘new normal’ have been studied (Brooks, 2020; Haletska, 2020; Holmes, 2020; Long, 2020; Moloney, K. & Moloney, S., 2020; Nussbaumer-Streit et al., 2020; Parmet & Sinha, 2020; Sorooshian, 2020; Suresh, 2020; Volpert et al., 2020; Wanga et al., 2020; Webster et al., 2020; Wilder-Smith & Freedman, 2020 et al.).

Most scientists rightly believe that the successful implementation of quarantine involves behavioral, organizational, informational and value synchronization of the actions by millions of people. However, at the same time, the linguistic tools of such synchronization are mainly being left outside the framework of the first wave of social and humanitarian studies. On the one hand, in the research community itself there is no consistency pertaining the semantic field of the term *quarantine*. On the other hand, the meaning of this concept for modern people remains almost unexplored by scientists. The coronavirus pandemic not only actualized the corresponding word, but rather led to the formation of a new category in the linguistic consciousness of mankind. Our study is devoted to an empirical research of some semantic features of the quarantine concept, as an emerging phenomenon in Ukrainian society. This article presents the results that we perceive as the most significant, both scientifically and theoretically, and from an applicability point of view as well.

Methods and Techniques of the Research

The strategy of our study is based on the inductive logical and methodological concept. Such a choice was made due to, firstly, unexampled events that determined the subject of our study, i.e. the content and structural semantics features of the Covid-19 related quarantine concept (hereinafter – *quarantine*) as an emerging category of a linguistic consciousness. Secondly, because of obvious applicability importance of such research for the respective socio-epidemiological, organizational, economic issues, etc. In this regard, we compiled a sample of respondents who were employed and worked during the quarantine period (104 people in total) in several regions of Ukraine (Kyiv, Dnipro, Kharkiv, Odessa, Lviv, Rivne, Mukachevo). The age range was from 21 to 62 years. Gender distribution – 47.1% of women. All are ethnic Ukrainians, bilinguals (Ukrainian and Russian) with higher education. Field part of the study was conducted in the second half of May 2020, which means that all respondents spent more than 60 days under national quarantine conditions, started in Ukraine on March 11, 2020. Most of the respondents worked during the quarantine period, visiting offices and other places of professional activity. 13.5% – were on short-term of self-isolations (from 1 to 15 days). One respondent self-isolated himself for 50, and two – for 56 days. According to the participants' self-reports, no one in the indicated period had been officially diagnosed with any diseases and had not experienced any sickness symptoms at the time of the study. 6.7% of respondents said that among their personal environment have been some acquaintances (family members, close friends, work colleagues, etc.) who got sick on coronavirus during quarantine (from 1 to 7 people).

Each respondent was asked to set out their own understanding of quarantine, i.e. formulate an appropriate definition in written. After that, respondents described the situation, which is the exact opposite of quarantine (anti-quarantine). This task was provided and used by us for: (a) subjective semantics clarification of quarantine definitions; (b) making reconstruction of the implied meanings of quarantine when the respondents borrowed the corresponding definitions from the Internet (14 such cases were found in total, which amounted to 13.5% of the sample). Respondents also assessed how much their psychological well-being and everyday life routine had been changed during quarantine

and ranked their preferences for the list of quarantine strategies proposed by us: *military like* (tough and decisive actions); *systemic* (comprehensive and controlled measures); *democratic* (permissive and selective policies); *social protection* (collective provision and security). Specified tasks and some socio-demographic questions were aggregated in the questionnaire «My Quarantine» (in Russian). Its sample along with detailed calculations of multidimensional mathematical and statistical processing (IBM SPSS Statistics, Version 26.0.0.1) of the survey results, are publicly available at Harvard Dataverse (Shymko & Babadzhanova, 2020).

Like in any other inductive oriented research, it is impossible to completely abandon some hypothetical-deductive initial premises, the need for which is objectively actualized by necessity of choosing methods and forming tools for the data collection, processing and further interpretations of obtained statistical results. In particular, the quarantine strategies mentioned above in the «My Quarantine» questionnaire (Shymko & Babadzhanova, 2020: HO7EWG) were created by us taking into account some characterological features of speech activity and were intended to study the possible connection between subjective quarantine conceptualizations and psychological defense mechanisms (Reich, 1990). Furthermore, the respondents' quarantine definitions were classified and quantified based on Foucault's theory of such a psycholinguistic category as a discourse: «...discourse is constituted by a group of sequences of signs, in so far as they are statements, that is, in so far as they can be assigned particular modalities of existence... The term discourse can be defined as the group of statements that belong to a single system of <discursive> formation; thus I shall be able to speak of clinical discourse, economic discourse, the discourse of natural history, psychiatric discourse» (Foucault, 1972: 107–108). Herewith the practical side of discourses identification in the texts studied was realized by us through recognizing stable semantic autonomies generated by dispersions of verbal meanings.

This work was carried out in three steps. On the first and second ones the experts were engaged (four scientists, practical researchers with more than 20 years of professional background in the field of applied psycholinguistics). At the first step, each expert independently analyzed every text and formed the initial classification of the identified discourses. Then these discourses were compiled together and in such

a way a general list of 23 discourses was created. At the second step, the experts had discussed the general list, clarified the semantics of previously derived discourses and achieved terminological unification, as a result of which the list was reduced to nine positions that form the discursive field of the quarantine concept (Table 1). On the third step the hierarchical cluster analysis had been applied, the results of which (Shymko & Babadzhanova, 2020: J5IAHJ) substantiated the expediency of combining the fourth, fifth and eighth discourses (Table 1) into one discourse, which we designated as HEALTH PRESERVATION. The data array was accordingly rearranged and further processing (frequency, correlation, binary logistic and ordinal regression analysis) was carried out within the framework of the seven-discourse model.

Table 1. Discursive field of quarantine concept

No	(*) Numbering and denomination of discourses	Semantic content of discourses derived by experts
1.	CONTACT RESTRICTION	Restriction/control of contacts, meetings and movements as contacts motivators, its amplifiers and intensifiers. Aspect of forced passivity.
2.	SANITATION AND HYGIENE	Sanitary and hygiene products and their use, preventive measures. Quarantine behavior (awareness, caution, discipline), including social distancing, remote work and self-isolation. The internality aspect. Activity.
3.	ISOLATION OF INFECTED	Isolation of infected and sick people, as well as those who have been in contact with them (ones suspected of being infected). Segregation aspect.
4.	(**) TOTAL ISOLATION	Isolation of healthy people. Bilateral, mixed, mass, territorial and/or any non-specified isolation.
5.	(**) HEALTH CARE	Preservation, maintenance and promotion of health. Treatment of patients, contribution to their recovery. Medicines and drugs in the aspect of the means of recovery/maintaining health.
6.	VIRUS DISSEMINATION	Prevention (restriction, control) of the spread of the virus (disease). Socio-geographical aspect. Reducing the number of infected people and/or patients.
7.	LIFESTYLE CHANGES	Change in the habitual (everyday) way of life of people and society on the whole (work, home life, entertainment, etc.). Not specified limitations and restrictions of life activity. Discomfort and frustration, as indicators of a reaction to a violation of the regular lifestyle.

8. (**) RIGHTS AND FREEDOMS INFRINGEMENT	Restriction (infringement, deprivation) of human rights and freedoms in connection with quarantine. The repressive aspect with «justifying» rationalization (for a good cause, in the name of a noble/useful goal, etc.).
9. BUREAUCRATIC RESPONSE	The introduction of official standards and regulations by the authorities. Socio-legal and medical-infrastructure aspects of state (societal) regulation. Epidemic statistics and other studies. Organization of public awareness (alert system).

Note: (*) – hereinafter in the tables and statistical reports of the SPSS it is necessary to distinguish the numbering of discourses in the datasets for 9 and 7 discourses respectively;

(**) – in wake of cluster analysis, the marked discourses were combined under the name HEALTH PRESERVATION and the dataset were rearranged accordingly, which caused a change in the general numbering of discourses in the statistics posted in the repository.

Separately we note that for the purpose of discourses quantification a binary nominal scale was used in the dataset (1 – THERE IS DISCOURSE; 0 – NO DISCOURSE), regardless of the amount of corresponding text units (words) and compositional linguistic features of the discourse’s textual manifestations. Despite the obvious hierarchical relations between the studied discourses, in this publication we do not dwell on the issue and confine ourselves to setting out the most basic semantic characteristics of the discursive field and its structural organization. The reason is the excessive amount of the corresponding results, a comprehensive description of which would require several separate reports. In the further parts of this article, the most important generalizations are given that deserve attention from the point of view of their mathematical and statistical significance. Appropriate specifying parameters and details, as noted, are available online for review and study (Shymko & Babadzhanova, 2020).

Results

The results are focused on the discourses that were distinguished by experts in the textual definitions of quarantine. The first orienting idea about the functional structure of the discursive field, as well as the existence and nature of the discourses interconnections with other parameters studied, can be formed from the results of correlation

analysis (Shymko & Babadzhanova, 2020: ZORR3U). At the same time, binary logistic regression is the most interesting and informative one. Its statistically significant results are presented in Table 2. Note that in addition to the traditional criteria for assessing regression models fitness, the Hosmer and Lemeshow Goodness-of-Fit Test was also used (in all cases we found out $p > .050$, i.e., the hypothesis of acceptable levels of models' fitness were accepted).

Table 2. Binary logistic regression (dependent variables – discourses)

Dependent variables (discourses)	CONTACT RESTRICTION	SANITATION AND HYGIENE	ISOLATION OF INFECTED	VIRUS DISSEMINATION	LIFESTYLE CHANGES	BUREAUCRATIC RESPONSE	HEALTH PRESERVATION
Regression coefficient <i>B</i> (sig. $p < 0.05$)							
CONTACT RESTRICTION		-2.775 (.037)					-6.778 (.001)
SANITATION AND HYGIENE				-6.751 (.000)			
ISOLATION OF INFECTED				-2.722 (.005)			-4.334 (.006)
VIRUS DISSEMINATION	-2.964 (.006)	-5.722 (.001)			-3.589 (.002)	-3.458 (.008)	
LIFESTYLE CHANGES							
BUREAUCRATIC RESPONSE	-6.184 (.001)						
HEALTH PRESERVATION	-3.798 (.010)			-2.750 (.003)	-3.530 (.012)		-4.929 (.003)
Number of discourses	4.586 (.000)	3.217 (.000)		3.103 (.000)	2.223 (.012)		4.561 (.000)
Changes in everyday life	1.787 (.006)						
Self-isolation (days)							-907 (.049)
							.064 (.050)
(*) Model coefficient, χ^2 (sig. p)	50.702 (.000)	38.625 (.000)	4.386 (.036)	51.613 (.000)	40.662 (.000)	53.023 (.000)	6.550 (.010)
(**) Model Summary (Nagelkerke R Square)	.648	.599	.078	.603	.564	.686	.109

(***) Predictive value (overall % correct)	86.0%	90.7%	80.2%	82.6%	86.7%	88.4%	79.1%
---	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Note: (*) – displays the significance of improving the regression model;
(**) – part of the dispersion covered by logistic regression (max = 1);
(***) – the proportion of reliable predictions based on the model.

A general assessment of the results draws attention to several specific points. Firstly, statistically reliable predictors of discourses, predominantly, turned out to be other discourses. Moreover, the corresponding relationships with independent variables have been always negative. That is, for example, the presence in the quarantine definition of discourses VIRUS DISSEMINATION and / or CONTACT RESTRICTION significantly reduces the probability of the SANITATION AND HYGIENE discourse emergence. This feature resembles the data distribution structure observed when ranking variables. For example, in our study, respondents had rated their preference out of four quarantine strategies. At the first step of the assessment, when one of the strategies, for example, was evaluated by maximum rank (4), the other three automatically «moved down» to a lower ranking position. At the next evaluation step, one of the remaining strategies received rank (3), which again lowered the ranking position of the two other alternatives and so on. Such an assessment technology naturally determines the negativity of statistical relationships between ranked variables. However, we have observed a similar picture in a fundamentally different situation – the distribution of binomial variables, the values of which in this case objectively could not depend on the experimental conditions and the measuring scale used for the parameter. In our opinion, this might indicate the naturally presence of such discourse interaction mechanism, which is similar to the just described influence of the ranking procedure onto the empirical data distribution. In other words, we suggest that discourses are hierarchically organized. In the next section of this article, we will return to discussing this nuance, and now we continue to review the general results of binary logistic regression.

Secondly, the NUMBER OF DISCOURSES appeared to be a positive predictor for the most discourses. However, there are two exceptions – ISOLATION OF INFECTED and HEALTH PRESERVATION. The prediction of these parameters is not related to the NUMBER OF DISCOURSES. The described statistical features

suggest that the variables reliably dependent on the NUMBER OF DISCOURSES (i.e. – CONTACT RESTRICTION, SANITATION AND HYGIENE, VIRUS DISSEMINATION, LIFESTYLE CHANGES, and BUROCRATIC RESPONSE) are associatively related between themselves. And that lead to an increase in the probability of their emergence as the pithiness of definitions grow. We believe that these discourses form a stable semantic core of the quarantine concept in the linguistic consciousness of respondents.

Therefore, thirdly, those discourses and their predictors that are not included in the specified core are of particular interest. The dependent variable ISOLATION OF INFECTED connected with the non-discursive predictor CHANGES IN EVERYDAY LIFE, the negativity of which (see Table 2) is conditional. So, this parameter has an ordinal measuring scale that displays the degree of changes in everyday life routine, according to the respondents' ratings: from 1 – no changes to 4 – dramatic changes (Shymko & Babadzhanova, 2020: HO7EWG). Thus, the probability of the ISOLATION OF INFECTED discourse emergence in the quarantine definition is the higher, the less changes in the daily life of respondents have been and vice versa. This feature makes us suggest the play of some egocentric attitude of the respective respondents, manifested by the principle: «quarantine is for infected ones». In other words, we are implying on reluctance of those respondents to identify themselves with the diseased ones. An indirect confirmation of the indicated egocentrism of this category of respondents might be found as well in the following observation. The discourse ISOLATION OF INFECTED, in turn, acts as a negative predictor in relation to the discourses VIRUS DISSEMINATION and BUREAUCRATIC RESPONSE (see Table 2). That is, respondents who had not been experiencing changes in everyday life routine and discussing isolation of infected ones are not inclined to actualize any other collective aspects of the quarantine problem.

It is noteworthy that the non-discursive criterion CHANGES IN EVERYDAY LIFE also acts as a positive predictor for the discourse CONTACT RESTRICTION, increasing its probability together with the two already mentioned negative predictors (VIRUS DISSEMINATION and BUREAUCRATIC RESPONSE) and another negative one – HEALTH PRESERVATION (see Table 2). At the same time, the last parameter as a dependent variable is positively predicted by

independent non-discursive variable – SELF-ISOLATION (DAYS). That is, quarantine concept will most likely be defined in the context of maintaining and promoting health by those respondents who have got some experience of being on self-isolation.

Discussions

To interpret the results (Table 2), let us return to the hierarchy of discourses mentioned above. More often about hierarchy it is customary to speak in axiological, motivational-needful, event-sequential, spatiotemporal relation, etc. All these are examples of hierarchies with a fundamentally positive (affirmative) architecture. In psycholinguistics, in our opinion, it is necessary to consider the negative nature of the language, especially when studying the verbal categories of consciousness: «Instead of preexisting ideas then, we find in the foregoing examples values emanating from the system. When they are said to correspond to concepts, it is understood that the concepts are purely differential and defined not by their positive content, but negatively by their relations with other terms of the system. Their most precise characteristic is in being what the others are not» (Saussure, 1959: 117). We believe that the negative inter-discourse relationships detected by us using binary logistic regression (Table 2) reflect Saussure's quoted position.

Summarizing the results of binary logistic regression and considering them in the context of other statistical observations (Shymko & Babadzhanova, 2020), we are inclined to make a conclusion that such a negativity has a certain specificity and is adjacent next to other (positive) factors that form the quarantine concept semantics. So, on the one hand, inter-discourse relations are realized not so much by negative association scenario as according to the principle of *dissociation*. Here, by dissociation we mean the phenomenon observed in our study: the actualization of one discourse is accompanied by a statistically significant decrease in the probability of another (others) appearances in the text, which in practice means the factual exclusion of these discourses from the quarantine concept. This feature determines the tendentiousness (biasing) of the quarantine concept semantics. At the same time, we assume that such a dissociative «withdrawal» of semantics is not specific for quarantine concept and occurs during the formation

of other linguistics concepts as well. Furthermore, we suggest this mechanism generally takes part in the verbal-logical operations by the means of linguistic consciousness categories. In this regard, we propose to recognize the corresponding discursive phenomenon and designate it as *inter-discourse semantic dissociation* (hereinafter – dissociation).

Along with the above, we believe that dissociation arises not only as a result of Saussure's negativism of the language, but also as a result of the natural process limitations of linguistic consciousness (Miller, 1956), which implements informational metabolism. Having conditionally designated the information maximum, which theoretically can be produced by a specific respondent in our experiment for – 1, the described inter-discourse semantic dissociation will have the following logical and mathematical expression:

$$1 \geq D1 = \frac{1}{1-(D2+D3)} + \frac{1}{\sum k} \quad (1)$$

In the above formula: D1, D2, D3 – discourses; k – non-discursive factors affecting the probability of certain discourses appearing in the quarantine concept, as in the case we observed with the example – ISOLATION OF INFECTED and HEALTH PRESERVATION (see Table 2).

On the other hand, returning to the identified features of the NUMBER OF DISCOURSE predictor, one cannot help but assume the existence of an association-like connection. This, at first glance, creates a paradox – dissociatively interacting discourses are simultaneously related associatively. This obvious contradiction can be resolved by a systemic distinction of layers (semantic spaces), where the indicated dissociations and associations have taken place. The *horizontal layer* is represented by the functional interaction of discourses as structural components of the system (blue arrows with large dashed lines, Fig. 1). Note that at this level, the system also includes non-discursive factors (indicated in italics, Fig. 1). The *vertical layer* is formed through the meaning contribution by each discourse to the semantics of the quarantine concept as a supersystem. Thus, horizontal inter-discourse dissociation does not prevent the formation of positive connections – vertically integrated associations that are formed indirectly through the category of the supersystem (quarantine).

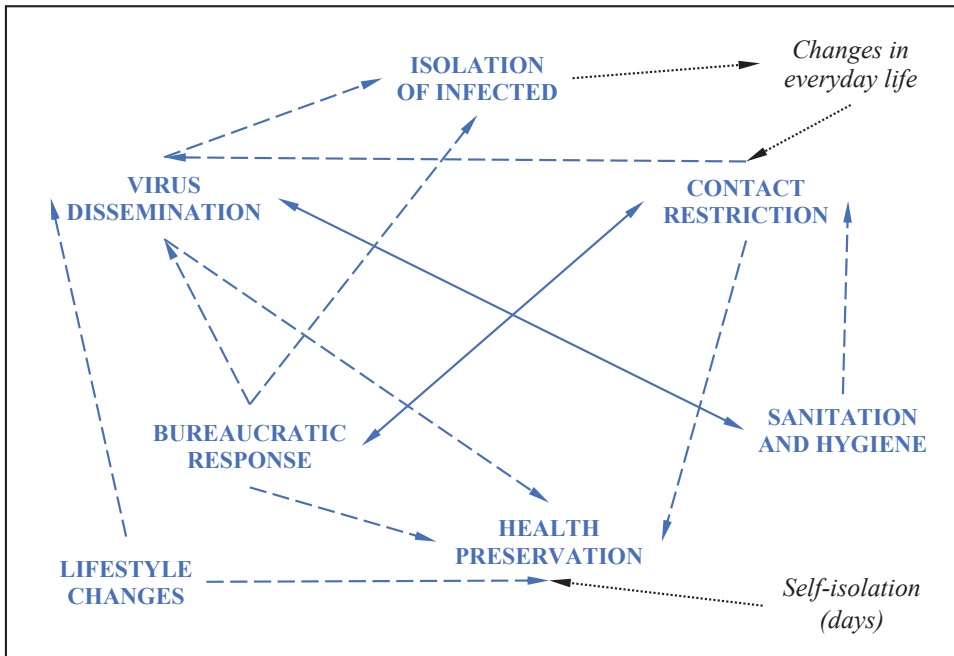

Fig. 1. *The hierarchical structure of the discursive formation of the quarantine concept*

In the proposed scheme (Fig. 1), the blue arrows on the inter-discourse connections indicate the object of dissociation (deactualized one). Note that there have been two pairs of discourses with two-way blue arrows: VIRUS DISSEMINATION and SANITATION AND HYGIENE, as well as BUREAUCRATIC RESPONSE and CONTACT RESTRICTION. The bilateral nature of dissociation, in our opinion, indicates of opposition-like relations between the respective discourses. Unidirectional dissociation, as discussed above, is due to the negativity of the language and the process limitations of informational metabolism as we prone to suggest. Although in the case of bilateral dissociation, it is logical to assume the participation of additional factors in the hierarchization of inter-discourse relationships. The stated hierarchical features impart to the discursive field a specific organization, which transforms the field into a discursive formation of the quarantine concept (Fig. 1).

We believe that the proposed view of quarantine as a semantic category of linguistic consciousness might have a potentially useful

applied perspective. For example, when conducting mass alerts of citizens, organizing educational communication of health authorities with the population, introducing a quarantine regime at enterprises and institutions, etc., it is important to consider that the rhetoric about controlling of the virus spreading automatically deactivates the topic of sanitary and hygienic measures. Obviously, discursive semantics is associated with cognitive focus, which, in turn, affects the direction and consequences of proper behavior. Therefore, considering the structural and semantic features of the discursive formation (Fig. 1) in above cases could help increase the productivity and effectiveness of informational anti-epidemiological policies.

Returning to the question of inter-discourse opposition-like relations, one ought to note the following. We did formulate a hypothesis regarding the nature of this phenomenon by researching the predictive effect of studied discourses on such dependent variables as DYNAMICS OF WELL-BEING, CHANGES IN EVERYDAY LIFE and respondents' preferences of quarantine strategies. So, an ordinal regression analysis was carried out (Table 3), according to which the VIRUS DISSEMINATION and the BUREAUCRATIC RESPONSE discourses were found among the reliable predictors of the SYSTEMIC STRATEGY choice by respondents. The latter, according to our initial assumptions at the planning stage of the study, should have been the preferred choice of respondents with an obsessive-compulsive (pedantic) type of character (Reich, 1990). The leading mechanism of psychological defense of this character type is an *affect isolation* (Reich, 1990). The work of this protective mechanism is accompanied by the disengagement of *ego*-consciousness from emotional experiences and the formation of intrusive patterns of cognitive activity, which rationalized by representatives of an appropriate character as means of streamlining, structuring, controlling and ensuring predictability of their lives under uncertainty and chaos conditions.

Substantial correspondence of the discourses semantics of VIRUS DISSEMINATION and BUREAUCRATIC RESPONSE to cognitive and behavioral features of the character type under consideration is obvious and indicative. Moreover, both of these discourses found a power of statistically significant negative prediction of respondents' preferences for a DEMOCRATIC STRATEGY (see Table 3). This strategy, according to our assumptions, is associated with the antipode

of the obsessive-compulsive character – the hysterical (demonstrative) one (Reich, 1990), which psychodynamics is due to the mechanism of psychological defense – bodily-motor reaction (Reich, 1990). In this regard, it is logical to suppose the existence of: (a) the relationship between discourses and psychological defense mechanisms, that contributes to the construction of hierarchical structure of discursive formations; (b) the differential interaction of discourses and psychological defense mechanisms, that allows us to assert of the discursive aspect of the characterological profile and to consider a discourse as an operator of characterological semantics.

Table 3. Ordinal regression (predictors – discourses)

Predictors and model parameters	Dependent Variables	QUARANTINE STRATEGIES					
		MILITARY LIKE	SYSTEMIC	DEMOCRATIC	SOCIAL PROTECTION	DYNAMICS OF WELL-BEING	CHANGES IN EVERYDAY LIFE
		Estimate (sig. $p < 0.05$)					
DISCOURSES	CONTACT RESTRICTION				-.584 (.039)		1.005 (.048)
	SANITATION AND HYGIENE						
	ISOLATION OF INFECTED						-1.221 (.044)
	VIRUS DISSEMINATION		1.961 (.007)	-.731 (.016)			
	LIFESTYLE CHANGES						
	BUREAUCRATIC RESPONSE		1.961 (.009)	-.755 (.037)			
	HEALTH PRESERVATION		2.141 (.011)				
	DYNAMICS OF WELL-BEING						-1.065 (.001)
Age		-.090 (.008)	-.066 (.016)				
Gender			-1.625 (.004)				
Sick acquaintances					-.306 (.010)	.580 (.047)	

CHANGES IN EVERYDAY LIFE						
					-0.431	
					(.044)	
Self-isolation (days)					-0.069	.121
					(.020)	(.002)
Quarantine (words)						-0.078
						(.013)
Anti-quarantine (words)						.045
						(.043)
(*) Model Fitting Information χ^2 , (sig. p)	21.761	24.739	22.330	(***)	13.135	34.756
	(.040)	(.016)	(.050)		(.285)	(.002)
						(.022)
(**) Pseudo R Square (Nagelkerke)	.241	.275	.241	.133	.362	.243

Note: (*) – displays the significance of improving the regression model;
 (**) – part of the dispersion covered by logistic regression (max. = 1);
 (***) – There are significant amount of cells > 60% (i.e., dependent variable levels by observed combinations of predictor variable values) with zero frequencies, which affects the parameter χ^2 . In this regard, we assessed the respective quality of the current and other regression models by the Pearson criterion (in all cases, the level $p > .050$, necessary for the applicability of the analysis, was observed).

We emphasize that both theses can only be partially justified, since the results of ordinal regression (Table 3) do not allow extrapolating the corresponding conclusions to another dialectically interconnected pair of characters – narcissistic-phallic (dominant) and passive-feminine (passive), which form the structural basis of characterological diversity all together with mentioned above two types (Reich, 1990). We believe that for further empirical verification of these issues it is necessary to significantly increase the sample – both in quantitative and in linguistic-cultural relations.

At the end of the publication, let us pay attention to some others interesting, in our opinion, results of ordinal regression. Positive changes in psychological well-being during the quarantine period are reliably predicted by the conciseness of the corresponding definitions and the reverse tendency in texts, that describing the opposite of quarantine (anti-quarantine). We believe, this feature correlates with the results of text studies within the framework of the psychosemiotic approach, which reveal the respective relationship between the texts volume and the subjective attitude of the authors to the textual content, whether pleasant or traumatic (Novikova-Grund, 2011). Another interesting observation is that the respondents' well-being improves significantly with the increase

in the number of days spent on self-isolation and by the number of their sick acquaintances (see Table 3). It can be assumed that in the first case, respondents at least partially associated the corresponding experience with vacation (the time of self-isolation for each respondent was paid by the employers in full, regardless of the period of quarantine related absence out of the workplace). In the second case, in our opinion, it might be occurred a decrease of anxiety (and, as a result, improvement of well-being) due to the projective mechanism – «this did not happen to me». One way or another, both phenomena should be studied more deeply and thoroughly, because in our study there are no data that would allow confidently to avoid inadvertent speculations for the matter.

Conclusions

Covid-19 related quarantine is represented in the linguistic consciousness of Russian-speaking Ukrainians by a discursive field, which includes at least nine recognizable, semantically autonomous discourses. Empirically found and described such phenomenon as – inter-discourse semantic dissociation. Its essence is a statistically significant reduction in the probability of some discourses appearing in the texts when others are actualized there. This feature is associated with the negativity of the language and determines the tendentiousness (biasing) of the semantic filling of the quarantine concept. Inter-discourse semantic dissociation, as well as the influence of non-discursive factors constitute the discursive formation of the quarantine concept, which is qualitatively characterized by the hierarchical relationship of its components. At the same time, it was revealed that part of the discourses interacting «horizontally» are indirectly associated «vertically», that forms the stable semantic core of the quarantine concept.

Partial empirical confirmation has been found of the previously put forward assumptions about: (a) the existence of such a relationship between discourses and psychological defense mechanisms (as character-forming factors) that contributes to the hierarchical structure construction of discursive formations; (b) the differential interaction of discourses and mechanisms of psychological defenses, that makes it possible to single out the discursive aspect of the characterological profile and consider discourse as an operator of characterological semantics.

We consider the prospects for further studies of the quarantine concept with, firstly, an increasing in the empirical sample, both in quantitative and linguistic-cultural relations and providing the possibility of comparative cross-ethnic research of the actual subject matter. Secondly, a deeper study of the influence on the quarantine concept semantics by the corresponding category of non-discursive factors, including the differential psychological characteristics of linguistic consciousness subjects.

References

- Brooks, S.K. et al. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912–920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8)
- Foucault, M. (1972). *Archaeology of knowledge and the discourse on language*. New York: Pantheon.
- Haletska, I. et al. (2020). Quarantine April in Ukraine: thoughts, experiences, behaviour faced with the threat of COVID-19. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 6(5), 18–36. <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.5.2>
- Holmes, E.A. et al. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science. *The Lancet Psychiatry*, 7(6), 547–560. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30168-1](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30168-1)
- Long, N.J. et al. (2020). *Living in bubbles during the coronavirus pandemic: insights from New Zealand. Rapid Research Report*. London School of Economics and Political Science, London, UK. Available from: <http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/104421>
- Miller, G.A. (1956). The magical number seven, plus or minus two: some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, 63(2), 81–97. <https://doi.org/10.1037/h0043158>
- Moloney, K., & Moloney, S. (2020). Australian Quarantine Policy: From Centralization to Coordination with mid Pandemic COVID-19 Shifts. *Public Admin Rev. Accepted Author Manuscript*. <https://doi.org/10.1111/puar.13224>
- Novikova-Grund, M.V. (2011). *Psihosemiotika: Analiz teksta v psihologii i psihoterapii [Psychosemiotics: Text Analysis in Psychology and Psychotherapy]*. LAP LAMBERT Academic Publishing [in Russian].
- Nussbaumer-Streit, B. et al. (2020). Quarantine alone or in combination with other public health measures to control COVID-19: a rapid review. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 4. Art. No.: CD013574. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD013574>
- Parmet, W.E., & Sinha, M.S. (2020). Covid-19 – The Law and Limits of Quarantine. *The New England Journal of Medicine*, 382:e28. <https://doi.org/10.1056/NEJMp2004211>
- Reich, W. (1990). *Character Analysis* (3rd ed., trans. Vincent R. Carfagno). New York: Farrar, Straus and Giroux.

- Rosenwald, M.S. (2020). *History's deadliest pandemics, from ancient Rome to modern America*. *Washington Post*. Available from: <https://www.washingtonpost.com/graphics/2020/local/retropolis/coronavirus-deadliest-pandemics/>
- Saussure, F. (1959). *Course in general linguistics*. New York, Philosophical Library.
- Shymko, V., & Babadzhanova, A. (2020). *Study of the COVID-19 related quarantine notion as the language consciousness category on the sample of Russian speaking Ukrainians*. Harvard Dataverse. <https://doi.org/10.7910/DVN/Y2YGH7>
- Sorooshian, S. (2020). Quarantine Decision due to Coronavirus Pandemic. *Electron Journal of General Medicine*, 17(4):em206. <https://doi.org/10.29333/ejgm/7862>
- Suresh, L.B. (2020). Back to Basics: Understanding Hand Hygiene and Quarantine. *International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field*, 6(4), 245–251. Available from: <https://www.ijirmf.com/wp-content/uploads/IJIRMF202004044.pdf>
- Volpert, V. et al. (2020). On a quarantine model of coronavirus infection and data analysis. *Mathematical Modelling of Natural Phenomena*, 15(24). <https://doi.org/10.1051/mmnp/2020006>
- Wanga, H. et al. (2020). Social Distancing: Role of Smartphone During Coronavirus (COVID-19) Pandemic Era. *International Journal of Computer Science and Mobile Computing*, 9(5), 181–188. Available from: <https://ijcsmc.com/docs/papers/May2020/V9I5202016.pdf>
- Webster, R.K. et al. (2020). How to improve adherence with quarantine: rapid review of the evidence. *Public Health*, 182, 163–169. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.03.007>
- Wilder-Smith, A., & Freedman, D.O. (2020). Isolation, quarantine, social distancing and community containment: pivotal role for old-style public health measures in the novel coronavirus (2019-nCoV) outbreak. *Journal of Travel Medicine*, 27(2):taaa020. <https://doi.org/10.1093/jtm/taaa020>

АННОТАЦИЯ

Цель исследования. Исследование концепта коронавирусного карантина как новой категории языкового сознания украинцев.

Методики исследования. Стратегия проведенного изучения основывается на логико-методологической концепции индуктивизма. Респондентам было предложено письменно изложить собственное понимание карантина, сформулировав соответствующее определение, и описать ситуацию, которая на их взгляд является полной его противоположностью. Также респонденты оценивали, насколько изменилось их психологическое самочувствие, повседневный образ жизни во время карантина и ранжировали предпочтительность, предложенных им, карантинных стратегий. К полученным текстам был применен дискурсивный анализ, в результате чего выделено девять дискурсов. Указанные данные вместе с некоторыми социо-демографическими характеристиками были подвергнуты многомерной математико-статистической обработке.

Результаты. Коронавирусный карантин представлен в языковом сознании дискурсивным полем, которое включает девять распознаваемых, семантически автономных дискурсов. Эмпирически зафиксировано такое

явление, как междискурсная семантическая диссоциация. Его суть заключается в статистически достоверном снижении вероятности появления в текстах одних дискурсов при актуализации других. Данная особенность связана с негативизмом языка и обуславливает тенденциозность семантического наполнения концепта карантин. Междискурсная семантическая диссоциация, а также влияние не дискурсивных факторов конституируют дискурсивную формацию концепта карантин, качественно характеризующуюся иерархичностью связей ее компонентов. Одновременно с этим выявлено, что часть диссоциативно взаимодействующих «по горизонтали» дискурсов, опосредованно ассоциированы «вертикально», чем формируют устойчивое семантическое ядро концепта карантин. Найдено частичное эмпирическое подтверждение ранее выдвинутых предположений о: (а) наличии такой взаимосвязи между дискурсами и механизмами психологических защит (как характерообразующих факторов), которая вносит вклад в иерархическое структурообразование дискурсивных формаций; (б) дифференциальности взаимодействия дискурсов и механизмов психологических защит, что позволяет выделять в характерологическом профиле дискурсивный аспект и рассматривать дискурс в качестве оператора характерологической семантики.

Выводы. Проведенное эмпирическое исследование позволило сформировать первичное представление о содержательных и структурных особенностях концепта карантин как новой категории сознания украинцев. Полученные результаты имеют потенциально полезную прикладную перспективу. Так, при проведении противоэпидемиологических мероприятий важно учитывать изученные особенности иерархической структуры дискурсивной формации концепта карантин, поскольку дискурсивная семантика связана с когнитивной фокусировкой, которая, в свою очередь, влияет на направленность и результаты поведения.

Ключевые слова: языковое сознание, семантика, дискурс, карантин, Covid-19, диссоциация, характер.

Шимко Віталій & Бабаджанова Анжела. Дослідження концепту коронавірусного карантину як нової категорії мовної свідомості

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження. Дослідження концепту коронавірусного карантину як нової категорії мовної свідомості українців.

Методики дослідження. Стратегія проведеного вивчення ґрунтується на логіко-методологічній концепції індуктивізму. Респондентам було запропоновано письмово викласти власне розуміння карантину, сформулювавши відповідне визначення та описати ситуацію, яка, на їхній погляд, є повною його протилежністю. Також респонденти оцінювали, наскільки змінилося їхнє психологічне самопочуття, повсякденний спосіб життя під час карантину й ранжували уподобання щодо запропонованих їм карантинних стратегій. До отриманих текстів був застосований дискурсивний аналіз, в результаті

чого виділено дев'ять дискурсів. Зазначені дані разом з деякими соціально-демографічними характеристиками були піддані багатомірній математико-статистичній обробці.

Результати. Коронавірусний карантин представлено в мовній свідомості дискурсивним полем, яке включає принаймні дев'ять дискурсів, які розпізнаються та є семантично автономними. Емпірично зафіксовано таке явище, як міждискурсна семантична дисоціація. Його суть полягає в статистично достовірному зниженні ймовірності появи в текстах одних дискурсів при актуалізації інших. Дана особливість пов'язана з негативізмом мови й обумовлює тенденційність семантичного наповнення концепту карантин. Міждискурсна семантична дисоціація, а також вплив недискурсивних факторів конституують дискурсивну формацію концепту карантин, котра якісно характеризується ієрархічністю зв'язків її компонентів. Одночасно з цим виявлено, що частина дисоціативно взаємодіючих «за горизонталлю» дискурсів, опосередковано асоційовані «вертикально», чим формують стійке семантичне ядро концепту карантин. Знайдено часткове емпіричне підтвердження раніше висунутих припущень щодо: (а) наявності такого взаємозв'язку між дискурсами та механізмами психологічних захистів (як характероутворювальних факторів), який вносить вклад в ієрархічне структурування дискурсивних формацій; (б) диференційності взаємодії дискурсів і механізмів психологічних захистів, котра дозволяє виділяти в характерологічному профілі дискурсивний аспект і розглядати дискурс в якості оператора характерологічної семантики.

Висновки. Проведене емпіричне дослідження дозволило сформулювати первинне уявлення про змістовні та структурні особливості семантики концепту карантин, як нової категорії свідомості українців. Отримані результати мають потенційно корисну прикладну перспективу. Так, при проведенні протиепідемічних заходів важливо враховувати вивчені особливості ієрархічної структури дискурсивної формації концепту карантин, оскільки дискурсивна семантика пов'язана з когнітивним фокусуванням, яке, в свою чергу, впливає на спрямованість і результати поведінки.

Ключові слова: мовна свідомість, семантика, дискурс, карантин, Covid-19, дисоціація, характер.

Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Переяслав: ФОП Домбровська Я.М. 2020. Вип. 28 (1). 288 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**PSYCHOLINGUISTICS
ПСИХОЛІНГВІСТИКА
ПСИХОЛІНГВІСТИКА**

ВИПУСК 28 (1)

Збірник наукових праць
Виходить двічі на рік
Українською, англійською та іншими мовами

Комп'ютерна верстка і дизайн І.В. Мисан

Автор несе відповідальність за зміст статті.

Редколегія Збірника не завжди поділяє теоретико-методологічні погляди Авторів.

УДК 81'23
П 86

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», 2020

Підписано до друку 26.11.2020 р. Формат 70X100 1/16.

Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.

Наклад 300. Зам. № 000 Ум. друк. арк. 15,7.

Виготівник ФОП Домбровська Я.М.,

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
державного реєстру видавців ДК № 6366 від 22.08.2018 р.

08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне, вул. Чапаєва, 16а

e-mail: devis519@ukr.net
